

988 / nr. 4

P. Gh. Ionescu

GLASUL BISERICII

Glavul
Bisericii
1988
4-6

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLVII, Nr. 4 IULIE—AUGUST 1988

CUPRINS

	Pag.
Editorial, Semnificația marilor noastre aniversări, Redacția	3
IN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMANEȘTI	
Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, «Orice pom bun face roade bune», cuvînt rostit cu ocazia serbării hramului bisericii Radu-Vodă din București	10
INDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE	
Protos. Oliviah Bîndiu, <i>Predică la Sfinții Apostoli Petru și Pavel</i>	15
Asist. Vasile Răducă, <i>Predică la Duminică-a VI-a după Rusalii</i>	17
Pr. Mihail Colotelo, «Întru Adormire lumea nu al părăsit de Dumnezeu Născătoare»	21
ARTICOLE ȘI STUDII	
Pr. Conf. Dr. Alexandru I. Stan, <i>Reminșcențe religioase precreștine în spiritualitatea rusă</i>	25
Octavian O. Ghibu, <i>Cîteva considerațiuni pe marginea operei principale a lui Picu Pătruș — «Sihos adecă Viers» (1842—1845)</i>	38
SCRIERI PATRISTICE	
Pr. Conf. Dr. Alexandru I. Stan, <i>Gînduri patristice despre Sfînta Liturghie culese în lucrarea postpatristică «De Expositione Missae» a Diaconului Florus (sec. IX)</i>	54
ȘTIRI ECUMENICE	
Mitropolitul Hrisostom de Miră despre aportul Ortodoxiei în cadrul Mișcării Ecumenice; Alegerea unui nou mitropolit grec în Franța; Doliul Bisericii Etiopiene; Știri din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare (Pr. Ilie Georgescu, Diac. Toader Doroftei)	80
DOCUMENTARE	
Pr. Ion Ionescu, <i>Sfîntul Nilon († 11 august, 1508)</i>	86
Pr. Dr. Ioan Dură, <i>Aducerea moaștelor Sfîntului Mihail Mărturisitorul, Episcopul Sinadelor, de la Sfîntul Munte Athos spre venerare în Țările Române (sec. XVII—XVIII)</i>	101
Gheorghe Vasilescu, <i>150 de ani de la nașterea pictorului Nicolae Grigorescu</i>	107
Pr. Gabriel Cocora, «Mînăstirea de la Brad», ctitorită «încă de mai înainte vreme de la întemeierea țării»	117

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLVII, Nr. 4
IULIE — AUGUST
1988

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
TEOCTIST
Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe
Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. EPIFANIE
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

Drd. MIHAI HAU

SEMNIIFICAȚIA MARILOR NOASTRE ANIVERSĂRI

Poporul nostru întâmpină marea sărbătoare de la 23 August, cea de-a 44-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, sub semnul angajării patriotice pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare economico-socială a țării, în vederea înaintării României pe calea progresului multilateral.

În acest an, aniversarea zilei de 23 August are loc în atmosfera însuflețitoare generată de sărbătorirea unor evenimente memorabile din istoria patriei : 140 ani de la revoluția din 1848 în Țările Române și 23 ani de la Congresul al IX-lea — piatră de hotar în viața întregii națiuni, în dezvoltarea patriei noastre socialiste. Totodată, sărbătorirea, în acest an, a zilei de 23 August coincide, în mod fericit, cu întâmpinarea de către întregul nostru popor a celei de-a 70-a aniversări a făuririi statului național unitar român prin hotărîrea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Deși despărțite în timp, aceste evenimente din istoria patriei se află într-o continuitate firească, într-o legătură strînsă, ilustrînd gloriosul drum de lupte și victorii ale poporului român, patriotismul lui fierbinte, atașamentul nestrămutat față de înaltele idealuri de libertate națională și progres social, succesele remarcabile obținute în opera de făurire a noii orînduiri, în ansamblul căreia se detașează marile realizări dobîndite în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea, perioadă intrată definitiv în conștiința națiunii noastre drept *Epoca Nicolae Ceaușescu*. Continuatoare a idealurilor pentru care luptaseră românii la 1784 și 1721 și, în același timp, punct de pornire al transformărilor înnoitoare din deceniile următoare, revoluția din 1848 a constituit un moment de referință în trecerea României la o nouă epocă de dezvoltare social-istorică, a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, exprimînd hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a făuri unitatea națională în cadrul unuia și aceluiași stat, a asigurat înaintarea neabătută a țării pe calea progresului și civilizației. Relevînd aspirațiile seculare ale poporului român de libertate națională, unire, dreptate și progres, revoluția a descătușat energiile maselor largi care, la 24 Ianuarie 1859 vor înfăptui statul național român, prin unirea Moldovei cu Muntenia, vor cuceri cu arma în mîină independența la 1877 și se vor jertfi pentru desăvîrșirea unității naționale. Actul de la 1 Decembrie 1918 se sprijină, astfel, pe înfăptuirile revoluției de la 1848, situată la răscrucea unei perioade de adînci transformări din care a ieșit puternică și viguroasă națiunea ro-

mână, prin a cărei voință și putere s-a constituit statul național unitar — România. Pregătită de lupta neobosită și plină de eroism a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, unirea Transilvaniei cu România, hotărâtă de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, n-a fost un act de conjunctură, născut la masa tratativilor diplomatice — așa cum au încercat să demonstreze adversarii ei neîmpăcați —, ci rezultatul firesc al unui proces istoric îndelungat, împlinirea unei necesități social-economice, politice și naționale imperative. Întrunind atributele incontestabile ale unui for național constituant, legislativ, Adunarea de la Alba Iulia a fost expresia voinței unanime a majorității covârșitoare a populației Transilvaniei, care, în virtutea dreptului său istoric legitim, a sfărâmat legăturile silnice care îi îngrădeau libertatea națională, dreptul de afirmare de sine stătătoare în ansamblul națiunilor lumii, hotărînd unirea pentru totdeauna cu frații de peste Carpați în hotarele unui stat național unitar indivizibil.

Făurirea statului național unitar român a dat un puternic impuls dezvoltării social-economice, politice și culturale a națiunii române, a creat cadrul propice pentru manifestarea tot mai largă a capacităților sale creatoare, a aspirațiilor sale spre progres. Au fost necesare încă numeroase eforturi și bătălii sociale, au trebuit învinse încă mari piedici și dificultăți, au devenit inevitabile grele privațiuni și sacrificii pentru ca poporul român să se poată bucura din plin de roadele dezvoltării patriei sale unite, de atributele suveranității și independenței sale naționale. Incununînd eforturile eroice și îndelungate pentru libertate, independență națională și dreptate socială, pentru bunăstare și progres, victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă din August 1944 a constituit actul energic de voință al întregii noastre națiuni, strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a înlătura orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur viitorul. Prin conținutul lor, ca și prin consecințele pe care le-au avut asupra întregii dezvoltări ulterioare, evenimentele de acum 44 de ani au produs o cotitură radicală în evoluția țării noastre, determinînd, în anii de după 23 August 1944, realizarea unui șir de reforme democratice, economice și sociale, care au culminat cu proclamarea republicii, la 30 Decembrie 1947, ceea ce a asigurat premiile asumării de către popor a propriilor destine și trecerii pe calea făuririi libere a viitorului său socialist. Înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție și crearea proprietății întregului popor, trecerea la organizarea pe baze noi a agriculturii, dezvoltarea planificată a economiei naționale au contribuit la orientarea ireversibilă a eforturilor naționale și umane ale națiunii în concordanță cu cerințele și obiectivele majore ale construcției socialiste. Înfăptuirea cu succes a acestor transformări a asigurat crearea bazei tehnico-materiale în industrie și agricultură, realizarea economiei unitare, consfințindu-se, astfel, victoria deplină a socialismului în toate sectoarele de activitate. În centrul politicii economice a fost situată industrializarea țării, ca bază a dezvoltării tuturor ramurilor economiei naționale, a ridicării nivelului de trai al poporului, asigurării independenței și suveranității naționale.

În ansamblul procesului de construcție socialistă din țara noastră, un loc distinct ocupă Congresul al IX-lea, care a marcat începutul unei noi epoci în dezvoltarea economico-socială a României. Desfășurându-și lucrările într-o perioadă când în fața întregului popor se ridicau sarcini noi, deosebit de complexe, care impuneau eforturi sporite, Congresul al IX-lea a dat un sens nou procesului de construire a socialismului, conțurându-se tot mai mult, pe măsura trecerii timpului, ca un eveniment crucial în istoria patriei. Făcînd o retrospectivă realistă a perioadei străbătute după victoria revoluției din August 1944 și evaluînd experiența valoroasă dobîndită, Congresul al IX-lea a fundamentat liniile directoare de dezvoltare a țării noastre în noua etapă istorică, a deschis calea afirmării spiritului înnoitor în toate domeniile de activitate. În perioada de după acest istoric congres, perioadă indisolubil legată de activitatea președintelui Nicolae Ceaușescu, întreaga noastră societate a cunoscut un remarcabil avînt, concretizat în transformări ample și calitative în toate sferile vieții sociale. Industrializarea, desfășurată în ritmuri înalte, a cuprins întreaga țară, asigurînd repartizarea proporțională a forțelor de producție în toate zonele, concomitent cu dezvoltarea armonioasă, echilibrată a acestora. S-a pus, totodată, un accent deosebit pe dezvoltarea bazei proprii de materii prime și energetice, pe creșterea cu precădere a ramurilor industriale de vîrf, capabile să asigure valorificarea progresului tehnic și extinderea acestuia la scara întregii economii. În același timp, beneficiînd de o organizare pe baze noi, agricultura, cea de-a doua ramură a economiei naționale, a cunoscut o dezvoltare continuă, sporindu-și substanțial aportul la formarea venitului național. Elaborarea și aplicarea unei concepții moderne privind locul și rolul agriculturii în cadrul complexului economic național, și-au găsit în anii din urmă o vie ilustrare în programul privind înfăptuirea noii revoluții agrare.

Toate acestea au făcut ca, într-o perioadă istorică scurtă, România să se transforme dintr-o țară agrară, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură rămasă în urmă, într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă și cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Edificatoare în acest sens este noua geografie economică a României, cu sutele de zone și platforme industriale amplasate rațional, echilibrat pe întreg cuprinsul țării, cu rezultatele agriculturii socialiste, cu imaginea radical schimbată a orașelor și satelor noastre.

Un puternic avînt au cunoscut, îndeosebi după Congresul al IX-lea, învățămîntul, știința și cultura, impulsionate de necesitățile producției, de valorificarea cu înaltă eficiență a resurselor naționale în toate domeniile, de cerințele dezvoltării potențialului științific național, factor hotărîtor al progresului societății. În acest scop, au fost elaborate, într-o perspectivă îndelungată, o serie de programe de o deosebită importanță pentru dezvoltarea științei și ingineriei tehnologice în țara noastră, pentru promovarea celor mai noi cuceriri științifice și tehnice contemporane. Pe baza dezvoltării generale a societății a crescut, corespunzător condițiilor specifice fiecărei etape, calitatea vieții tuturor oamenilor muncii, condițiile de trai ale întregului popor, țelul suprem al po-

liticii statului nostru. Cursul înnoitor inaugurat de Congresul al IX-lea înregistrarează în etapa actuală o dezvoltare accelerată, determinată de conținutul și amploarea sarcinilor stabilite de Congresul al XIII-lea pentru cincinalul 1986—1990 și deceniul următor, pînă în anul 2000. Potrivit hotărîrilor adoptate de Congresul al XIII-lea, obiectivul fundamental al actualului plan cincinal îl reprezintă trecerea de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la unul superior, de țară mediu dezvoltată, urmînd ca pînă la sfîrșitul secolului, patria noastră să devină o țară socialistă multilateral dezvoltată. Înfăptuirea acestui obiectiv impune trecerea de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă în industrie, agricultură, în toate celelalte domenii ale economiei, realizarea unei calități noi, superioare a muncii și a vieții. Accentuarea rolului factorilor intensivi ai creșterii economice implică realizarea integrală a programelor privind organizarea eficientă a producției și a muncii, ridicarea nivelului calitativ al produselor, sporirea gradului lor de competitivitate, valorificarea superioară a materiilor prime și energiei, reducerea cheltuielilor materiale. Bilanțul bogat în realizări cu care oamenii muncii din țara noastră întîmpină cea de-a 44-a aniversare a actului istoric de la 23 August 1944 include, alături de rodnicele înfăptuiri în domeniul economic, și transformările înnoitoare care au avut și au loc în sfera vieții social-politice, a organizării și conducerii societății. Din inițiativa și cu contribuția directă a președintelui Nicolae Ceaușescu, în România a fost creat, în anii de după Congresul al IX-lea, un sistem cuprinzător și unitar de conducere a țării de către popor, format din organisme larg reprezentative la nivel național, cît și în unitățile economico-sociale, care asigură participarea directă, permanentă și sistematică a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, la conducerea întregii societăți. Acest sistem, unic în felul său, este întruchipat între altele, de consiliile și adunările generale ale oamenilor muncii, organismele de coordonare a activității acestora la nivel județean și național, congresele, conferințele și consfăturirile naționale pe diferite domenii de activitate, organizațiile de masă și obștești și O.D.U.S., reunite în Frontul Democrației și Unității Socialiste. Un rol crescînd în organizarea întregii vieți economico-sociale și politice, în asigurarea participării largi a tuturor oamenilor muncii la conducerea țării îl deține statul socialist, care și-a perfecționat continuu activitatea, și-a sporit răspunderea în conducerea unitară a societății, concomitent cu dezvoltarea și diversificarea formelor de conlucrare dintre stat și cetățeni. Perioada care a trecut de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 se caracterizează prin profunde transformări și în domeniul spiritual, al educației și cultivării înaltelor valori ale muncii și vieții cetățenilor țării. Cultura și arta au pus în circulație lucrări originale, inspirate atît din trecutul glorios al poporului, cît și din preocupările lui actuale, care ilustrează eroismul în activitatea tumultuoasă de înnoire a țării, prefigurînd, totodată, prin mijloace specifice, perspectivele viitorului luminos al patriei. Realitățile României socialiste, cadrul economic, social-politic și spiritual în care muncesc și trăiesc cetățenii țării, nivelul lor de cultură și aspirațiile lor tot mai înalte își găsesc o puternică reflectare în formarea și înflorirea unei creații populare noi, care valorifică și dezvoltă virtuțile creatoare, ge-

niul poporului român, spiritul de dreptate al acestuia, patriotismul, omenia, dragostea de viață și de frumos, încrederea și voința de a ridica pe noi culmi de progres patria noastră străbună.

Epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională din August 1944 rămâne înscrisă în istoria poporului român ca epoca afirmării plenare a idealurilor sale de independență și libertate națională, de pace și colaborare internațională. Perspectivele deschise României, cu 44 de ani în urmă, de manifestare activă, liberă și demnă în ansamblul națiunilor lumii, au dobândit noi și vaste orizonturi de realizare după Congresul al IX-lea, sub impulsul personalității președintelui Nicolae Ceaușescu, care a imprimat politicii externe românești un dinamism fără precedent și a contribuit în mod hotărîtor la sporirea prestigiului de care se bucură astăzi țara noastră pe toate meridianele globului. În lumina celor peste 23 ani care au trecut de la acest istoric congres, se reliefează cu putere adevărul potrivit căruia cheia afirmării viguroase a României pe arena internațională rezidă în politica novatoare, de amplă deschidere spre toate țările lumii și de participare activă la soluționarea problemelor cardinale ale contemporaneității. Punînd în valoare marile deschideri ale Congresului al IX-lea, politica externă a statului nostru se întemeiază pe unitatea dintre interesele naționale și cele internaționale ale României, fiind, în același timp, orientată spre asigurarea cadrului propice ascensiunii țării noastre pe coordonatele progresului și civilizației, în condițiile edificării unor raporturi internaționale echitabile și stabile, care să facă posibilă participarea egală în drepturi a statelor la soluționarea problemelor care confruntă astăzi omenirea.

Acționînd în spiritul acestor orientări, România socialistă și-a lărgit și diversificat continuu sfera relațiilor sale cu țări de pe toate continentele, punînd la baza relațiilor sale externe principiile deplinei egalități în drepturi, respectul independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajul reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, dreptul fiecărui popor de a-și hotărî de sine stătător destinele, calea dezvoltării economico-sociale. Pornind de la adevărul că problema fundamentală a epocii contemporane o constituie realizarea dezarmării și salvagardarea păcii, apărarea dreptului popoarelor la viață, la existență liberă și independentă, România a acționat și acționează în mod ferm pentru oprirea cursei înarmărilor, și în primul rînd a celor nucleare, pentru a se trece la soluționarea efectivă a problemelor legate de reducerea diferitelor tipuri de armamente, a efectivelor și cheltuielilor militare, pentru încetarea experiențelor nucleare și prevenirea militarizării Cosmosului. Viața a confirmat, totodată, justetea propunerilor avansate de țara noastră în ceea ce privește lichidarea subdezvoltării și edificarea unei noi ordini economice internaționale, soluționarea pe calea tratativelor a problemelor litigioase, democratizarea relațiilor internaționale prin participarea largă și responsabilă a tuturor statelor, și îndeosebi a țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare și nealiniat, care formează astăzi majoritatea covârșitoare a țărilor lumii și sînt vital interesate în promovarea unei politici de independență, pace și progres.

Intimpinînd cea de-a 44-a aniversare a istoricului act din August 1944 și împlinirea a 23 ani de la Congresul al IX-lea cu un bilanț bogat în realizări în toate domeniile, întregul nostru popor își exprimă hotărîrea fermă de a-și intensifica în continuare eforturile creatoare pentru a da viață programelor menite să asigure progresul multilateral al patriei, afirmarea tot mai puternică a României ca o țară înfloritoare, independentă și suverană, liberă și demnă între națiunile lumii. După victoria revoluției din August 1944, statul român a acționat consecvent pentru edificarea unei societăți care să asigure aceleași drepturi economice, sociale, politice și culturale tuturor cetățenilor țării, indiferent de naționalitate, de concepțiile lor filozofice și religioase. În acest cadru, o importanță deosebită s-a acordat creării condițiilor necesare pentru manifestarea deplină a libertății de conștiință și, îndeosebi, a libertății religioase. În elaborarea atitudinii față de religie, statul român a ținut seama de faptul că acceptarea și practicarea unei credințe religioase este o problemă de conștiință a fiecărui cetățean. Totodată, s-a pornit de la aprecierea rolului pozitiv pe care l-au îndeplinit religia și Biserica Ortodoxă Română în istoria poporului nostru, cît și de la realitatea că Bisericile sînt instituții viabile, ce se bucură de sprijinul și aderența unor oameni ai muncii care împărtășesc dogmele și credințele religioase. Dînd expresie acestei realități, articolul 30 din Constituția țării noastre precizează: «Libertatea conștiinței este garantată cetățenilor R. S. România. Oricine este liber să împărtășească sau nu o credință religioasă. Libertatea exercitării cultului religios este garantată. Cultele religioase se organizează și funcționează liber. Modul de organizare și funcționare a cultelor religioase este reglementat prin lege». Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor, de asemenea, conține prevederi importante care au rolul de a asigura condițiile necesare manifestării depline a drepturilor și libertăților religioase. O trăsătură esențială a acestor prevederi legislative constă în faptul că se asigură egalitate deplină a cultelor, neexistînd culte dominante sau care să se bucure de anumite privilegii și nici culte dominate sau cărora să li se aplice măsuri discriminatorii. Legislația statului nostru conferă fiecărui cult posibilitatea de organizare a vieții religioase după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor.

În același timp, urmărind ca de rezultatele progresului societății să se bucure toți cetățenii țării, inclusiv credincioșii și slujitorii cultelor, statul român a avut mereu în vedere, și îndeosebi în ultimii 23 de ani, ca toate măsurile de îmbunătățire și perfecționare a activității economico-sociale să ducă la crearea de noi posibilități pentru deplina manifestare în viață a drepturilor și libertăților asigurate cultelor religioase. Desfășurîndu-și activitatea proprie în climatul de libertate consfințită de legislația țării și garantată de statul nostru, Biserica Ortodoxă Română, care și-a împletit de-a lungul veacurilor firele existenței sale cu cele ale existenței neamului românesc, s-a integrat de la început în noile realități sociale de după 23 August 1944, sprijinind cu mijloacele sale specifice strădaniile depuse pentru zidirea vieții celei noi. Slujind cu credincioșie poporul căruia aparține și dovedindu-se iubitoare de orînduiri drepte, Biserica Ortodoxă Română a făcut din

năzuințele de echitate socială și demnitate umană, de libertate și independență națională ale credincioșilor ei propriile sale năzuințe. De aceea, angajarea Bisericii noastre în procesul de înnoire multilaterală a chipului patriei a fost firească și în spiritul învățaturii și lucrării ei în lume de slujire lui Dumnezeu și oamenilor. Ea își împlinește, astfel, misiunea în rîndurile credincioșilor și obligațiile cetățenești în viața socială atît din datorie patriotică, cît și din convingere religioasă. În cei 44 de ani care au trecut de la eliberarea patriei, Biserica Ortodoxă Română a înregistrat realizări remarcabile pe planul organizării și intensificării activității sale. A fost elaborată o nouă legislație bisericească, s-a dat o nouă orientare, pe temeuri tradiționale, învățămîntului teologic, s-au refăcut vechile centre eparhiale Alba Iulia și Tomis și s-a acordat o atenție deosebită restaurării și conservării monumentelor istorice și de artă bisericească, pentru care statul a alocat sume importante. Totodată, scrisul teologic și cartea bisericească, revistele centrale și mitropolitane, puse sub directa oblăduire a Bisericii, au fost mai strîns legate de viața, realizările și aspirațiile credincioșilor. De asemenea, Biserica noastră a purtat și poartă de grijă comunităților ortodoxe române de peste hotare și desfășoară o rodnică activitate în cadrul marilor organizații bisericești internaționale. Prin participarea ei la Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism național larg reprezentativ, de unitate și acțiune, Biserica Ortodoxă Română mărturișește că rămîne statornică, alături de toți fiii patriei, în marea operă de edificare multilaterală a patriei, de apărare a independenței și suveranității, de înflorire a națiunii noastre socialiste. Promovînd ecumenismul local cu celelalte culte din țară, la nivel interbisericesc, interconfesional și parohial, Biserica Ortodoxă Română își aduce contribuția neobosită la întărirea unității de acțiune a poporului nostru, la înfrățirea dintre români și naționalitățile conlocuitoare, la propășirea patriei și creșterea prestigiului ei în lume. Pe planul vieții externe, în contactele cu diferite Biserici și confesiuni creștine, în forurile creștine mondiale, precum și cu prilejul unor vizite, întîlniri sau conferințe, Biserica Ortodoxă Română acționează pentru promovarea înaltelor idealuri de pace și dreptate în lume, de înțelegere și colaborare între oameni și popoare, contribuind, astfel, la afirmarea și creșterea prestigiului țării și poporului nostru.

Trăind cu aceeași intensitate, ca și întregul nostru popor, bucuria aniversării celor 44 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 și împlinirea a 23 de ani de la Congresul al IX-lea, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, însuflețiți de sentimentele sărbătorești ale întregii națiuni, își manifestă hotărîrea fermă de a sprijini cu rîvnă sporită eforturile ce se depun pentru creșterea potențialului economic și patrimoniului spiritual al țării, ridicarea nivelului de viață a poporului, apărarea independenței și suveranității patriei, înălțarea ei la noi cote de civilizație și progres.

REDACȚIA

ÎN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

«ORICE POM BUN FACE ROADE BUNE!»

Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist
în ziua de Sfînta Treime la Hramul Bisericii Radu Vodă
din București

*«Orice pom bun face roade bune, iar
pomul rău face roade rele» (Matei 7, 17)*

M-am bucurat să ascult astăzi, în cadrul Sfintei Liturghii, cuvîntul de învățătură rostit de elevul rînduit de conducerea Seminarului. Sfînta Liturghie și predica alcătuiesc împreună esența cultului nostru ortodox. Trebuie să fie cunoscut foarte bine de către toți slujitorii altarelor acest adevăr patristic, practicat în Ortodoxie întotdeauna. După cum din cultul Bisericii nu poate lipsi Sfînta Liturghie, tot astfel nu poate lipsi predica. Iar această rînduială liturgică trebuie învățată încă de pe băncile Seminarului. Elevul din clasa a V-a a predicat bine, iar lucrul acesta mă face să cred că va trebui să publicăm în revistele noastre bisericești cele mai bune predici ale viitorilor preoți, ca o încurajare pentru ei și în același timp, ca pildă pentru ceilalți. A fost o predică bună, exceptînd lungimea ei, fapt pentru care țin să atrag atenția, atît elevilor seminarîști, cît și profesorilor, că o predică, oricît de frumoasă și interesantă ar fi, nu trebuie să depășească anumite limite de timp date în cadrul cultului nostru și puse în legătură cu răbdarea și atenția credincioșilor. Cît privește conținutul teologic al predicii de astăzi, la sărbătoarea Sfintei Treimi, apreciez că el a fost bogat în învățături și prisositor ascultătorilor, prilejuindu-mi astfel și mie să subliniez unele aspecte practice de participare mai activă a elevilor la programul liturgic și la orele de studiu.

În sprijinul unei mai bune folosiri a timpului hărăzit fie studiului teologic, fie practicii bisericești, trebuie ținut cont de anumite considerații. Mai întâi de toate, se cade să avem în vedere că Seminarul teologic din București este în fruntea tuturor celorlalte seminarii prin privilegiul de a avea în incinta sa această frumoasă și străveche biserică voievodală drept paraclis pentru practica liturgică a elevilor. Pe lângă importanța sa istorică, adinc grăitoare, din punct de vedere artistic, acest sfânt lăcaș este o adevărată bijuterie a Capitalei noastre, prin restaurarea și prin împodobirea lui cu pictura nouă făcută din dorința fericitului întru adormire patriarhul Justinian, care și-a ales aici mormîntul, pînă la obșteasca înviere. Prin urmare, elevii și profesorii Seminarului au la îndemînă pentru practica liturgică o biserică frumoasă și încăpătoare, deosebit de bogată în fapte de istorie și cu rol important în prezent pentru formarea spirituală cît mai completă a viitorilor slujitori ai altarului.

Procesul de învățămînt teologic depinde foarte mult, cum bine știți, și de localul școlii, care trebuie să dispună de spațiile necesare de studiu, de bibliotecă și de laboratorul duhovnicesc, care este biserica, unde elevii au posibilitatea să participe zilnic la slujbe, să rostească predici bune, ca cea de astăzi, și chiar mai bune, și să cînte la strană, fapt care poate fi considerat drept un mare avantaj, pentru că practica de aici împlinește și completează latura teoretică a programului de studiu de la clasă. Biserica însă trebuie să fie pusă în valoare în mod deosebit, prin grija conducerii Seminarului și mai ales a părintelui spiritual, care este responsabilul direct al ei. Am aflat că în anul care s-a scurs nu s-a putut folosi permanent biserica în vreme de iarnă, ceea ce a însemnat o mare pierdere pentru învățămînt și pentru practica liturgică, lipsindu-i pe elevi de posibilitatea de a lua contact zilnic cu tipicul de strană sau de altar, cu cădelnița, cu sfeșnicul, cu cîntările rînduite, cu pericopele Apostolului și ale Evangheliei și cu întreaga atmosferă de rugăciune obștească, specifică Ortodoxiei. Biserica este destul de încăpătoare și trebuie făcute neapărat o seamă de lucrări care să o facă proprie și pentru timpul frigos. Este vorba de îmbunătățirea sistemului de încălzire, de verificarea ferestrelor și de alte lucrări ce trebuiau făcute încă de anul trecut și care, din păcate, n-au fost nici pînă acum încheiate. De aceea, nădăjduiesc că nu va trece vara fără să fie remediate toate aceste lipsuri dăunătoare învățămîntului.

În al doilea rînd, trebuie stimulată în continuare participarea zilnică a elevilor la rugăciunea din biserică, la programul liturgic stabilit pentru zilele de peste săptămînă și pentru sărbători. Rugăciunea de seară, rugăciunea de dimineață, liturghiile din zilele de sărbători trebuie să se desfășoare în biserică, potrivit rînduieșilor noastre ortodoxe. Viitorul slujitor trebuie să se obișnuiască încă de aici cu altarul, cu rînduiala slujbelor, cu mireasma de tămîie, cu cele necesare dumnezeieștii Liturghii, pentru ca atunci cînd va merge la parohie să aibă formată deprinderea de a sluji cu rîvnă, cu multă sfințenie, «cu frică și cu cutremur», cum spune Psalmistul (Ps. 2, 11). Candidatul la preoție trebuie să aibă bine imprimată în suflet pecetea responsabilității lui față de misiunea preoțească și de îndatoririle legate de ea. În această privință, trebuie să vă spun că avem rezultate deosebit de frumoase din partea multor

preoți tineri absolvenți cu diplomă de seminar, dar avem și unele situații mai puțin îmbucurătoare, ca urmare a neglijenței lor, sau a unor lipsuri din timpul școlarizării. Aici timpul trebuie folosit cu mult interes pentru studiu, pentru lectură la bibliotecă, pentru adîncirea și îmbogățirea cunoștințelor. Cu deosebire în vremea noastră, cînd preoții sînt chemați să desfășoare o activitate pastoral-misionară tot mai intensă, ei trebuie să cunoască temeinic Sfînta Scriptură și interpretarea ei, pentru a face față celor ce săvîrșesc acte de prozelitism în rîndurile credincioșilor noștri, rătălmăcind cuvîntul lui Dumnezeu. Cunoașterea Bibliei cere o bună pregătire patristică și liturgică, ea cere în aceeași măsură cunoașterea istoriei bisericești, a istoriei poporului nostru, a vechimii creștinismului la români și multe altele. Ați auzit, din predica de astăzi, expuse foarte clar temeurile biblice ale adorării Sfintei Treimi. O predică bună se pregătește din timp, cu multă grijă și cu pricepere. Pe amvon nu se improvizează, ci se urcă în deplină cunoștință a învățăturilor care urmează a fi prezentate, cu respect pentru ascultători și cu duh de smerenie. Un cuvînt de învățătură nu se înjghebează la repezeală, ci se meditează îndelung asupra lui, apoi se consultă bibliografia necesară, bineînțeles după ce mai întîi s-a fixat tema teologică din Evanghelia sau Apostolul zilei. Preotul trebuie să se silească să fie și bun predicator, și bun slujitor, și bun cîntăreț; astfel el va fi și bun misionar, și bun părinte, și priceput chivernisitor al bunurilor parohiei. Dacă elevul se complace însă, încă din Seminar, cu un studiu improvizat și superficial, cu risipa timpului, de bună seamă că el nu va fi la înălțime nici la parohie. De aceea, Seminarul are între îndatoririle sale, pe lîngă instruirea elevilor și educația lor pentru viitoarea misiune preotească, și chemarea de a forma un preot vrednic și demn al zilelor noastre, conștiincios și corect, cu sfințenie față de altar, binevoitor și punctual cu credincioșii, dar și bun cetățean, devotat familiei, pildă pentru enoriași.

În legătură cu aceasta, aș dori ca părinții profesori să aibă mai multă putere de convingere asupra elevilor. Nu este vorba de constrîngere, pentru că nimeni n-a fost obligat să vină la Seminar, să intre în internat și să se supună regulamentului școlar de aici, ci este vorba de disciplină liber consimțită. Fiecare elev care a pășit pragul acestei școli trebuie să știe că numai în condițiile unei discipline creștine, liturgice, bisericești, duhovnicești poate să se formeze orizontul sufletesc și lucrarea unui teolog, a unui doritor de a fi îndrumătorul altora. În această direcție mai sînt încă foarte multe de făcut. Prezența elevilor la orele de clasă, atașamentul lor pentru studiu, pentru programul liturgic, conduita lor în internat, toate acestea trebuie supravegheate, îndrumate și stimulate de conducerea școlii, de profesori, de spiritual. Iată de ce n-am aprobat excursia pe care Seminarul a cerut-o a fi făcută tocmai la marea sărbătoare a Cincizecimii sau la Înălțarea Domnului și la Sf. Împărați Constantin și Elena, și care mi-a fost motivată cu aceea că sărbătorile amintite întîmplîndu-se a fi în acest an una după alta, ele ar putea constitui o bună ocazie pentru elevi de a pleca în excursie. Sărbătoarea bisericească nu este însă nici pentru preoți și nici pentru elevii sau studenții teologi zi de excursie, prilej de a lipsi deci de la îndatoriri foarte importante din parohie, sau din școală. Iar aceasta

trebuie să o înțelegem cu atât mai mult cu cât ne aflăm acum la sfârșit de an școlar, în luna mai, când se încheie cursurile și încep examenele. Dacă aici, în școală, îi vom obișnui pe elevi cu ideea greșită și dăunătoare că sărbătoarea liturgică, bisericească, poate să fie prilej de vizite, atunci înseamnă că ajungând la parohie ei își vor lua singuri libertatea să plece duminica sau sărbătoarea la plimbare, cum din nefericire mai fac unii preoți. Sărbătoarea religioasă este consfințită de Biserică și este însemnată cu roșu în calendarul nostru ortodox. Ea înseamnă liturghie, utrenie, vecernie, înseamnă predică, cuvînt de învățătură. Prin urmare, sărbătoarea bisericească este sfîntă pentru preot. În această zi el trebuie să se afle la altar. Acolo trebuie să-l găsească credincioșii, săvirșind Sfînta Taină a Împărtășaniei, calea cea de a treia a sfințeniei, a unirii cu Dumnezeu, cum spunea predicatorul de astăzi. Noi n-avem voie și nici n-avem putere să nesocotim sărbătorile, să neglijăm credincioșii, în loc să continuăm și să respectăm frumoasele noastre rînduiri bisericești. Dacă noi nu ne facem datoria în zi de sărbătoare, nu sîntem la altar și nu predicăm, atunci cînd o putem face? Respectarea sărbătorilor este poruncă a Bisericii, iar preotul trebuie să fie primul care să le cinstească.

Trebuie să avem mai multă grijă, iubiți părinți profesori, pentru îmbunătățirea procesului de învățămînt, dar și pentru cel educativ, pentru Sfînta Liturghie, pentru studiu, pentru carte, pentru bibliotecă, stimulînd și dezvoltînd conștiințiozitatea și punctualitatea ca deprinderi de viață ale elevilor. Trebuie să analizați foarte bine, acum, la sfârșit de an, și premiile și scăderile și să luați măsurile ce se impun. Pe de altă parte, astăzi, aici, ca și la Institutul teologic altădată, am constatat că nu toți elevii participă activ la Sfînta Liturghie. O mică parte stau la strană, iar cei mai mulți s-au instalat în mijlocul bisericii, dincolo de credincioși, în urma lor. De ce să stea ei acolo, cînd sînt multe locuri libere la strană, atât în dreapta, cât și în stînga? Două lucruri rele se întîmplă cu aceasta. Stînd acolo, ei nu mai sînt suficient de atenți la slujbă, iar credincioșii, care vin cu dragoste și cu evlavie la biserică, îi văd pe viitorii preoți neatenți.

În al doilea rînd, elevii nu participă activ la slujbă. Or, viitorii slujitori bisericești trebuie să fie aproape de altar, ca să vadă mișcările diaconilor și ale preoților, iar cînd este slujba arhierească, mișcările arhierelui, pe care nu le pot vedea din mijlocul bisericii. De aceea, părinților profesori, să-i așezați pe elevi la strană, să-i puneți să cînte, ca să învețe să dea răspunsurile la slujbă. Deprinderea pentru biserică și iubirea de slujbe trebuie oarecum dirijată, căci ea nu vine de la sine. Am arătat cu alt prilej necesitatea ca elevii din anul V să fie rînduiți în timpul Sfîntei Liturghii chiar în altar, cu seria, prin rotație, să participe la săvirșirea proscomidiei, la Liturghie, să vadă și să învețe gesturile și mișcările pe care le face preotul. Văd în biserică și foști profesori și actuali profesori ai Seminarului, precum și consilieri patriarhali și eparhiali, și mă bucur că au venit, dar nimeni dintre noi nu trebuie să stea ca simplu spectator, ci sîntem datori să ajutăm, să spunem un cuvînt atunci cînd observăm cite o lipsă. Spunîndu-vă acestea, nu micșorez cu nimic valoarea slujbei de astăzi, a predicii, a muncii pe

care o depun profesorii la Seminarul din București. De aceea, dragi elevi, vă rog să puneți la inimă tot ceea ce v-am spus în împrejurarea aceasta, pentru a cinși cum se cuvine hramul de astăzi, pentru a fi la înălțimea ctitorilor acestei catedrale, pentru a răspunde cerințelor Sfântului Sinod și așteptării credincioșilor, care doresc preoți legați de altar și de sufletele lor, slujitori conștiincioși și corecți, cu smerenie și cu ascultare față de Biserică.

E adevărat că teologia se învață. Se învață însă cu trudă, cu stăruință, nu de un an, ci de o viață. Și mai ales, tot atât de adevărat este că teologia se trăiește. Preoția pune în practică tot ceea ce se învață pe băncile școlii. Ea este faptă. Nouă ni se potrivesc cuvintele Mintuito-ului care zice că pomul se cunoaște după roade dacă este bun, iar omul după fapte. De aceea preotul este în orice moment pildă pentru semeni și pentru enoriași. Cred că vă amintiți de un cuvânt al Sfântului Grigore de Nazianz, adresat chiar preoților: «Trebuie să fii tu însuși lumină, ca să poți lumina pe alții și trebuie să fii tu însuși curat, ca să poți curăți și pe alții». Noi înțelegem să facem educație și să o ducem cum trebuie la îndeplinire. Căutați însă ca și voi înșivă să vă întrebuințați cu folos timpul, să fiți prezenți la orele de clasă, în bibliotecă, să nu lipsiți din internat, să vă formați deprinderea de a veni la biserică și de a participa la sfintele slujbe. Să vă deprindeți în Seminar și cu punctualitatea, pentru ca la parohie să fiți la biserică înaintea credincioșilor și nu în urma lor. Cunoscuta vorbă «a tocat popa,» sau «a tras clopotul» tălmăcește tocmai punctualitatea preotului. La timpul clopotului sau al toacei, el trebuie să se găsească în biserică. De aceea, dragi elevi, respectați programul și dați prioritate formării voastre teologice și cetățenești. Străduiți-vă să depuneți cu toții o muncă tot mai susținută. Vom acorda tot sprijinul bunei funcționări a Seminarului, atât în ce privește viața de internat, cât și în asigurarea condițiilor optime de care trebuie să dispună acest așezământ. Toți elevii sînt bursieri ai Bisericii. Așteptăm deci, în același timp, respect și hărnicie din partea tuturor, atât față de locașul acesta, cât și față de misiunea preotească.

În sfîrșit, în împrejurarea de astăzi, se cuvine să dăm slavă lui Dumnezeu pentru toate, căci numai cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, cu ajutorul Prea Sfintei Treimi noi mergem mai departe în slujirea Bisericii. Duhul Sfînt coborît peste Sfinții Ucenici și Apostoli la Cincizecime, care sălășluiește în Biserică și lucrează neîncetat întru slava ei, se află pururea în ajutorul nostru, în ajutorul slujitorilor și credincioșilor Bisericii, călăuzind pașii noștri și sfințind viața și credința noastră a tuturor. Să avem deci mereu în inimi și pe buze rugăciunea Treimii: «Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperămintul meu este Duhul Sfînt, Treime Sfîntă, slavă Ție». **Amin.**

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

PREDICĂ LA SF. APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

Harul și Rugăciunea

Prăznuim astăzi, ziua în care cei doi mari Sfinți Apostoli Petru și Pavel au primit moarte mucenicească, din porunca împăratului Nero. În ziua de 29 iunie în anul 67, li s-a tăiat capul și astfel au săvârșit călătoria pe pământ acești doi mari luceferi și mărturisitori ai Bisericii lui Hristos. Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Biserica a numit pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel, întâi între Apostoli, pentru aleasa lor nevoiță, pe care au dovedit-o în răspîndirea învățaturii creștine pe pământ, pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru mîntuirea sufletului omenesc. Ei au lăsat tuturor credincioșilor, pentru toate timpurile, nu numai pilda vieții lor, plină de credință și de iubire, ci și înfăptuirile lor. Paginile epistolelor lor scrise sub insuflarea Sfintului Duh, sînt bogata vistierie de învățătură pentru credința și viața creștină. Noi creștinii ortodocși, în cele două epistole ale Apostolului Petru și în cele patrusprezece epistole ale Apostolului Pavel, aflăm propovăduirea adevărurilor credinței noastre și învățături nenumărate de viață în Hristos pe calea mîntuirii sufletului.

Sfîntul Apostol Pavel în epistola către Romani spune : «Vă îndemn fraților, pentru Domnul nostru Iisus Hristos și pentru iubirea Duhului Sfînt, ca împreună cu mine să luptați în rugăciuni către Dumnezeu pentru mine» (Romani XV, 30). Apostolul roagă pe creștinii din Roma să se roage pentru el plini de rîvnă, de stăruință și de căldură și să se nevoiască în rugăciunea lor.

Acest apostol, avea oare trebuință de rugăciunea altora pentru sine ? El care era purtător de daruri, trebuia oare să mai ceară de la creștini, rugăciuni pentru întărirea sa ? Da. Cere pentru că el, Apostolul Pavel, a fost un om asemănător în toate cu noi : a fost supus slăbirii puterilor și ispitei păcatelor. În una din epistole spune : «Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl

săvîrșesc» (Romani VII, 19). «Om nenorocit ce sînt ! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia ?» (Romani VII, 24). Apostolul a cunoscut neputința trupului, slăbiciunea firii omenești, pentru facerea binelui.

Apostolul Pavel s-a rugat nu numai singur la Dumnezeu pentru întărire, ci a cerut și rugăciunea creștinilor, pentru că îi era cunoscută puterea rugăciunii lor. Și mai mult decît atît, îi era cunoscută întîmplarea cu Apostolul Petru, cînd acesta a fost închis în temniță. Pentru Sfîntul Apostol Petru, ziua și noaptea se rugau păstoriții săi, se ruga toată Biserica și Domnul a trimis în închisoare un înger, care a scos pe Apostolul Petru, în chip minunat de acolo.

Cerînd rugăciuni de la credincioși, Sfîntul Apostol Pavel spune că și el se roagă pentru ei : «Mulțumim lui Dumnezeu și Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, rugîndu-mă totdeauna pentru voi» (Col. I, 3). Prin aceasta, Sfîntul Apostol Pavel ne învață să ne rugăm unul pentru altul și ne aduce amînte tuturor, despre puterea rugăciunii noastre a unuia pentru altul. Rugăciunea pentru aproapele nostru are putere mare numai să coboare binecuvîntarea lui Dumnezeu peste acela pentru care ne rugăm din adîncul inimii, dar chiar și aceluia care se roagă pentru aproapele său, îi trimite mîngîiere în inimă, asemănătoare cu mîngîierea trimisă de Domnul, pe care o simte creștinul de fiecare dată, cînd face o faptă bună în numele Domnului. Porunca Sfîntului Apostol Pavel de a ne ruga unul pentru altul și cuvintele lui că el însuși se roagă totdeauna pentru turma sa, sînt pentru noi temelul rugăciunilor noastre către sfinți.

Sfinții știi totul despre noi, din înălțimea cerului, vîd și aud toate rugăciunile noastre, li se descoperă toate nevoile noastre, de aceea sîntem datori să le cerem sprijin să ne ușureze suferințele, să mîngîie și să îmbărbăteze inima noastră cînd și-a pierdut nădejdea și să ne vindece de toate bolile. Rugîndu-ne Sfinților, așteptăm ca ei, primind în mîinile lor curate rugăciunea noastră ieșită din inimă, ei înșiși să o ducă la scaunul lui Dumnezeu și să ceară pentru noi binecuvîntarea Tatălui Cereșc. Îndreptîndu-ne acum, din toată inima către Apostolii Petru și Pavel cu graiurile rugăciunii bisericești : «O puternicilor, purtați neputința noastră» ; să-i rugăm ca să ne trimită de la bunul Dumnezeu, binecuvîntarea cerească, ca prin această binecuvîntare să se întărească sufletele noastre slabe și neputincioase. Cu rugăciunea pentru aproapele și cu rugăciunea unuia pentru altul, noi îndeplinim fapta iubirii, poruncită de Domnul. Prin rugăciunea către sfinți cerem ajutor în viața de dincolo.

Sfîntul Apostol Pavel în Epistola întii către Corinteni spune : «Dar prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt ; și harul care este în mine n-a fost în zadar, ci m-am ostenit mai mult decît ei toți. Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine» (I Cor. XV, 10). El pune pe seama harului lui Dumnezeu tot ce are : lucrul său, virtutea sa și succesul propovăduirii sale. Harul lui Dumnezeu este un dar mare care are puterea să nască din nou sufletele omenești, să facă din omul neputincios și slăbănog ca putere firească, om puternic și muncitor harnic spre mărirea lui Dumnezeu și pentru mîntuirea sufletului.

Apostolul Petru înainte de a fi fost cercetat de harul lui Dumnezeu în ziua Pogoririi Duhului Sfânt, nu era tare în credință, nu era satornic în simțăminte și din slăbiciunea duhului său s-a lepădat de Domnul. Dar după ce a primit harul lui Dumnezeu a ajuns tare și neclătinat în iubirea lui pentru Domnul, pînă la moartea mucenicească. Apostolul Pavel, înainte de întoarcerea lui minunată la Domnul, nu cunoștea lumina credinței curate a lui Hristos, nu pricepea că nu se poate nimici duhul lui Hristos de aceea cel care umblă pe urmele lui Hristos, era un prigonitor al creștinilor. A primit Sfîntul Botez și din dușman al creștinilor a ajuns propovăduitor înfocat al învățaturii creștine, și în numele lui Hristos s-a supus la multe chinuri și bătăi. Harul lui Dumnezeu l-a născut din nou și, cu puteri noi a strigat: «Prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt». Harul lui Dumnezeu hrănește pe orice creștin, care poartă în el setea de mîntuire. Sfîntul Apostol Pavel ne dă poruncă să ne mîntuim prin rugăciune și prin harul lui Dumnezeu. Potrivit cuvintelor cuviosului Ioan Scărarul rugăciunea și harul sînt două cirji în mîinile omului, două rezămători cu care creștinul merge spre viața veșnică.

Sfîntul Apostol Pavel ne cheamă și pe noi, așa cum a chemat în viața lui pămîntească pe păgîni și pe iudei la mîntuire, ne cheamă să credem în domnul cu credință, să iubim pe Dumnezeu din toată inima și să ne iubim între noi. Sfinții Apostoli Petru și Pavel care și-au dat și viața pentru Domnul, ne învață pe toți creștinii să lucrăm pentru sufletul nostru nemuritor ca să ajungă în viața veșnică fără păcatele grele și fără patimile apăsătoare de care este plin. Să ținem «dreptarul credinței» pe care l-am primit de la Apostoli, să le urmăm pilda pe care ne-au dat-o prin viața lor plină de credință și de fapte bune, lăudînd pe Dumnezeu și săvîrșind binele în viața noastră.

Protos. OLIVIAN BINDIU

PREDICĂ LA DUMINICA A VI-A DUPĂ RUSALII

«Iisus văzînd credința lor, a zis paralicului: Îndrăznește, fiule! Iertate îți sînt păcatele tale!» (Matei 9, 2).

Ați auzit citindu-se la Sfînta Liturghie din Sfînta Evanghelie după Sf. Matei istorisirea modului și a împrejurării în care Mîntuitorul a săvîrșit o minune. Era vorba de o *tămăduire* care viza o dublă suferință: morală și fizică, anume: vindecarea unui paralic în orașul Capernaum.

Mîntuitorul săvîrșise multe minuni în acest oraș, numit uneori «orașul Său». Tot de aici recrutase primii Apostoli. Se pare că locuitorii acestui oraș de pe țărmul lacului Ghenizaret erau mai dispuși să-I as-

culte învățătura și să se întoarcă sincer la Dumnezeu. Iar Mîntuitorul era sensibil la dispoziția lor sufletească. Abia se întorsese din ținutul gadarenilor (dincolo de lac) unde vindecase un îndrăcit (nu spre bucuria gadarenilor împotmoliți în afaceri) că mulțimile au și venit în jurul Său.

Intrînd într-o casă, El a început să-i învețe. Și cum vorbea *ca unul care avea putere*, nu numai știință de carte, ca «prooroc puternic în faptă și în cuvînt» (Luca 24, 19), mulțimile s-au adunat în casă și probabil în jurul ei, încît nu se mai putea pătrunde la El.

Sf. Evanghelist Matei ne relatează că în acea împrejurare i-a fost adus un paralytic pe care Mîntuitorul l-a vindecat. Vorbînd despre același eveniment, Sf. Marcu ne spune că paralyticul era purtat într-un pat de patru oameni care, neputînd intra pe ușă la Iisus, s-au urcat pe casă și desfăcînd acoperișul i-au dat drumul bolnavului drept în fața Mîntuitorului, sperînd ca el să fie mîntuit. *Impresionat* de acest gest, *văzînd credința și dragostea lor* — Mîntuitorul a zis paralyticului: «Îndrăznește, fiule! Păcatele ți sînt iertate!» (Matei 9, 2).

Fiul lui Dumnezeu venise în mijlocul lumii suferinde tocmai spre a-i *vindeca* durerea, a o *învăța* și a o *conduce* să se vindece de durerea despărțirii de Dumnezeu — cauza primordială a pătrunderii răului, bolilor și suferinței în lume. *Atotputernic fiind, El vrea să vindece* totul, omul întreg, lumea întreagă. Nicăieri în Sfintele Evanghelii nu găsim un loc unde să-L vedem pe Iisus evitînd suferința umană. Din contră, El se apropie de suferința umană (fie că i se prezintă sub formă de friguri, muțenie, orbire, surzenie, demonizare, paralyzie, lepră și chiar moarte); o privește în față, în goliciunea ei hidoasă (fie că este morală, fie că este fizică, fie trupească, fie sufletească).

Puterea vindecătoare a Mîntuitorului este mai mare decît orice boală și suferință, iar dragostea cu care o împarte este pe măsura puterii. El vrea ca omul să fie sănătos, dar sănătos realmente, în trup și în suflet. De aceea vindecările Lui încep din interior. Vrea să fie așa, deoarece știe că în natura umană suferința este mai adîncă decît durerea trupească. Ea afectează rădăcinile existenței noastre, identificîndu-se cu păcatul. Din această cauză, ceea ce l-a interesat pe Mîntuitorul în primul rînd cînd a văzut paralyticul și gestul celor care-l însoțeau au fost *credința și păcatele acestui om*. Înțelegem, așadar, că între credință, iertarea păcatelor, boală și vindecare există o strînsă legătură. Iar, dacă ne amintim vindecările săvîrșite în timpul vieții Sale, constatăm că aproape de fiecare dată, Mîntuitorul cerea *credință*. Pe tatăl copilului îndrăcit l-a întrebat: «Crezi tu că pot să fac eu aceasta?» (Marcu 2, 1—12), sluga sutașului a fost vindecată datorită credinței stăpînului ei (Matei 8, 5—13), orbului avea să-i spună: «Credința ta te-a mîntuit» (Marcu 10, 46—52), la fel și femeii cananeence, la fel și femeii cu scurgere de sînge. În schimb, Apostolii, din cauza slabei lor credințe nu au activat în ei puterea Duhului Sfînt, Petru se cufunda în apă pe măsură ce-i slăbea credința, iar în Nazaret, pentru necredința locuitorilor lui, Mîntuitorul n-a făcut nici o minune.

Paraliticului și celor împreună cu el, pentru credința lor, Mîntuitorul le-a spus: «Îndrăzniți!, nu aveți teamă! Eu înțeleg totul, Eu pot totul». Din modul în care Mîntuitorul continuă dialogul cu paraliticul, ne dăm seama că boala acestuia avea o cauză de care paraliticul nu era străin. *Și el știa acest lucru.* Ceva în viața lui de dinainte de boală nu era în ordine. *El* era responsabil de situația în care se găsea.

Sănătatea fizică este un bun, dar nu binele absolut. Ea își poate pierde această calitate dacă nu va fi utilizată în vederea împlinirii binelui și creșterii în desăvîrșire. Ea poate fi chiar un rău, dacă-l face pe om indiferent la propria-i mîntuire. Poate fi un rău cînd este pusă în slujba patimilor. Poate fi distrusă cînd sufletul ne este bolnav. Cît de rău este să fii sănătos fizic dar bolnav în suflet! Întîlim atîția oameni sănătoși din punct de vedere truesc dar cu sufletele schilodite, mutilate în diverse chipuri de patimi. De cele mai multe ori sîntem tentați să cîinăm pe cutare sau cutare că este orb, șchiop sau suferind de altă boală fizică, dar nu compătimim pe nimeni că este rău, desfrînat, orgolios, pervers, nesincer, sperjur, criminal, căutător de slavă deșartă etc. — tot atîtea boli care sînt mai rele decît lepra sau paralizia. Paraliticul din Evanghelie era un asemenea om. Sufletul lui paralizat de păcate, paralizase și trupul. Suferința trupească, poate pentru că este mai dură, mai grosieră, ne face să fim mai atenți cu noi înșine. Ne face să ne dăm seama că sîntem atît de fragili, atît de vulnerabili, chiar și cînd ne considerăm mai sănătoși ca oricînd. Suferința este un rău întrucît apare ca o consecință a păcatului lui Adam și ca efect al lucrării demonilor în lumea căzută. Este o negație a ordinii voite de Dumnezeu la crearea lumii. De multe ori însă, suferința (și chiar suferința trupească) poate acționa în bine asupra sufletului, asupra omului nostru interior, modelîndu-l, făcîndu-l bun, înțelegător, apropiindu-l de semenii și de Dumnezeu. Poate deveni, cu alte cuvinte, un bine. Nu mă îndoiesc de faptul că mulți dintre noi cunoaștem oameni bolnavi trupește, dar buni cu sufletul. De multe ori ea poate fi acest ghimpe din coastă de care vorbește Sf. Pavel dat unora spre a nu pica în boala trufiei. De multe ori, prin suferință, ne regăsim, dacă am fost împrăștiati în diverse preocupări străine de noi. Așa s-a întîmplat și cu paraliticul din Evanghelie. Înainte de a veni la Doctorul care cerea în predica Lui *credință și pocăință* (Marcu 1, 15), cu siguranță a reflectat la trecutul său, înțelegînd că păcatele se legau unele de altele și răul produs de ele îi otrăveau ființa. De pe patul durerii a înțeles altfel realitatea. A înțeles că păcatul, suferința și moartea erau strîns legate. A înțeles, desigur, că ar fi putut trăi și altfel decît în mocirla patimilor care l-au adus la paralizie. Spera vindecarea de boală, dar simțea și nevoia curățirii conștiinței. De aceea a rugat să fie adus la picioarele Mîntuitorului. Scrutîndu-i ființa, Mîntuitorul a înțeles *unde, de ce și pentru ce* trebuia mai întîi vindecat. Trebuia mai întîi vindecat *în suflet, vindecat de păcate și pentru credința lui.* Tocmai de aceea i-a zis: «Iertate-ți sînt păcatele tale!».

Odată vindecat sufletul, paralizia trupului nu mai era o problemă. Și ca să lămurească pe cei care nu înțelegeau necesitatea iertării păcatelor și puterea cu care El făcea aceasta, le-a dat o probă mai concretă, zicînd: «Dar, ca să știi că putere are Fiul Omului pe pămînt a ierta păcatele, a zis slăbănogului: Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta» (Matei 9, 6), lucru ce s-a și întîmplat pentru că bolnavul s-a însănătoșit și trupește.

Mîntuitorul cerea credință celor peste care revărsa milostivirea Sa. Tot așa ne cere și nouă. De ce credință? Pentru că vrea să ființăm în normalitatea vieții noastre. Credința este un element constitutiv structurii relațiilor dintre oameni. Ce s-ar întîmpla să nu avem credință, încredere între noi, dacă părinții nu ar avea încredere în fii, fiii în părinți sau soții între ei? Ce s-ar întîmpla dacă savantul zilelor noastre nu s-ar încrede în descoperirile și invențiile pe care i le-au trimis înaintașii! Nu am mai putea vorbi nici de relații între noi, nici între noi și înaintași și nici de progres. Dacă vindecările săvîrșite de Mîntuitorul Hristos, cereau credința este pentru că *păcatul s-a săvîrșit și se săvîrșește printr-o cădere din credință, din încrederea în Dumnezeu, din ceea ce El ne-a promis, din iubirea Lui. Iar urmarea ei este suferința. Revenirea la iubirea Lui, cere revenirea la credință, la încrederea în El. Prin credință reînnoăm relația noastră cu Dumnezeu. Credința care merge de la noi spre El, trebuie întîmpinată de iertarea păcatelor care vine de la El spre noi. Credința este partea noastră în restabilirea comuniunii. Odată restabilită iubirea dintre noi și El, în ambianța iubirii Lui, primim vindecarea de suferință și de boli, primim binecuvîntarea Lui. Vrem ca Dumnezeu să ne scape de boală și de orice formă de contact cu răul. Și poate s-o facă. Dar noi cerem crezînd? Nu cumva credința noastră este doar un obicei plăcut, nu cumva intrarea noastră în biserică este pentru a mai vedea și altceva decît ceea ce vedem zilnic? Nu cumva intrarea noastră aici, în această catedrală este din pură curiozitate și nu din credință sau să ascultăm puțină muzică pe care nu o auzim în alt loc, să ne delectăm și simțul estetic dar nu să realizăm fiorul sfînt al întîlnirii cu Dumnezeu? De multe ori, da! Nu confundați emoția estetică cu trăirea întîlnirii cu Dumnezeu.*

Nu uitați că toată arta religioasă (arhitectura, pictura, muzica, literatura, ritualul *sînt utilizate de Biserică în slujba întîlnirii noastre cu Dumnezeu prin credință și nu spre satisfacerea nu știu cărei curiozități sau a simțului estetic. Nu vă mulțumiți doar cu jumătăți de măsură! Nu vă opriți la jumătatea drumului cînd vreți să vă modelați sufletul! Dumnezeu ni se dă, ni se dă în nesfîrșitele forme ale nesfîrșitei Sale infinități, ne vindecă răul din noi, dintre noi, ne scapă de suferința pe care o îndurăm sub forme diverse dacă venim la El cu credință și ostenindu-ne să-I găsim prezența după exemplul prietenilor paralizicului. Uneori Dumnezeu se vrea căutat, alteori îl întîlnim cînd ne-am oprit să mai păcătuim. Avem nevoie de credință, de credință*

tare, de credință că Dumnezeu există, că în afară de El este numai întineric, vid și absurd, că numai în El sînt cauza, sensul, scopul și bucuria a tot ce există; că Dumnezeu ne vede; că ne aude; că ne știe; că ne iubește; că ne ajută; că ne înțelege; dar, că un părinte bun și grijuliu pentru fiii Săi ne și pedepsește atunci cînd o merită sau ne încercă, ne verifică și credința, uneori în împrejurări care nu ne sînt tocmai pe plac.

Suferința care există în lume, după păcatul primilor oameni și cea pe care ne-o pricinuim unii altora sînt folosite de cele mai multe ori pentru sensibilizarea noastră, pentru modelarea noastră după voia lui Dumnezeu, nu după voia lumii.

Trebuie să credem și să nădăjduim în El, și în mai binele nostru. Trebuie să credem tare și să avem răbdare în suferințe, în boli și în experiența răului (sub toate aspectele lui), știind că Dumnezeu nu ne uită, dar că iubirea Lui este exigentă. El ne vrea curați. De multe ori, răul, bolile și suferința pe care le-am îndurat și le îndurăm nu sînt oare spre curățirea noastră? Să ne rugăm deci, să ne ajute Dumnezeu ca prin credință și dragoste unii față de alții și față de Dumnezeu să ne curățim ființa, să ne prezentăm curați de păcate la El spre a fi vrednici de cele nădăjduite. Și, cu siguranță, Dumnezeu nu va da șarpe celui ce-I cere pește, nici piatră celui ce-I cere piine, pentru că în promisiunile Lui, Dumnezeu niciodată n-a fost mincinos.

Amin!

Asist. VASILE RĂDUCĂ

«ÎNTRU ADORMIRE LUMEA NU O AI PĂRĂSIT, DE DUMNEZEU NĂSCĂTOARE»

După un post de două săptămîni, credincioșii sărbătoresc cu evlavie, la 15 august, Adormirea Maicii Domnului, unul dintre cele mai cinstite praznice ale Născătoarei de Dumnezeu și prilej de înălțare și mîngîiere duhovnicească.

Nevoințele postului și o încredere statornică în ocrotirea Maicii Domnului aduc fiecărei inimi credincioase bucuria și puterea sufletească atît de necesare vieții noastre.

Învățătura bisericească cuprinsă în cîntarea troparului Adormirii că Maica Domnului «întru Adormire lumea nu a părăsit-o», ci este mereu rugătoare pentru noi, ne întărește și mai mult dragostea de a aduce cinstire în cel mai înalt grad aceleia care «trece la cer pe cei de pe pămînt» și prin care «s-a deschis raiul» (Icosul 2 din Acatistul Bunei-vestiri).

Din Sf. Scriptură aflăm că în istoria mîntuirii figurează două femei cărora le revin roluri hotărîtoare pentru neamul omenesc. Prima este Eva, cea dintîi femeie, care, neascultînd porunca lui Dumnezeu, a pricinuit pierderea raiului. Ea s-a lăsat amăgită de diavol și a adus căderea neamului omenesc: «Șarpele m-a amăgit și am mîncat» (Fac.

3, 13). Eva e fiica neascultării și autoarea păcatului prin care a intrat moartea în neamul omenesc. E mama oamenilor a căror «răutate s-a înmulțit pe pământ și ale căror cugete și dorințe sînt îndreptate la rău în toate zilele» (Fac. 6, 5).

Cealaltă femeie este Sfînta Fecioară Maria, Maica Domnului, fiica ascultării de Dumnezeu: «Iată roaba Domnului sînt. Fie mie după cuvîntul Tău» (Luca 1, 38). Ea este purtătoarea harului lui Dumnezeu și aduce binecuvîntarea Domnului pe pământ: «Nu te teme, Marie, căci ai aflat Har la Dumnezeu»; «Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvîntată ești tu între femei» (Luca 1, 28—30).

— Eva a adus, deci, osînda păcatului.

— Sf. Fecioară Maria — izbăvirea de păcat.

— Eva a pricinuit întristarea și frica: «Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut» (Fac. 3, 10).

— Sf. Fecioară Maria — bucuria și iertarea: «Sfîntul care se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema» (Luca 1, 35); El va mîntui poporul Său de păcate» (Matei 1, 21).

— Eva a adus moartea, Sf. Fecioară Maria — învierea și înălțarea la cer.

Credincioșii nu uită că prin Sf. Fecioară Maria «Dumnezeu este cu noi» (Isaia 7, 14; Matei 1, 23). Biserica o cinstește pe Sf. Fecioară Maria mai presus decît pe Heruvimi și o mărește «fără de asemănare» decît pe Serafimi. Și nu fără temei, căci Sf. Evanghelist Luca a consemnat în Evanghelia sa cuvintele profetice rostite chiar de însăși cea binecuvîntată și plină de har: «Iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (1, 48). Cinstirea i-a fost dată de Însuși Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos, care la exclamația admirativă a unei femei din popor: «Fericit este pîntecele care Te-a purtat», a răspuns: «Așa este...» (Luca 11, 28).

I-a fost dat Maicii Domnului să trăiască zile de mare durere în timpul patimilor și a răstignirii Fiului său. Dar și mai mare a fost bucuria învierii Lui și înălțarea Sa la cer.

Cînd Domnul S-a înălțat, preasfînta Sa Maică a rămas bucuria Apostolilor și cu ei «petrecea în post și rugăciune» (Fapte 1, 14). Aceasta se datora și faptului că Iisus, cînd Se afla pe cruce, a încredințat-o în grija Apostolului Ioan, cu cuvintele: «Iată mama ta» (Ioan 19, 26—28), făcînd-o mama duhovnicească a tuturor care vor crede în învățătura Fiului ei.

Sfînții Apostoli au stat în jurul ei în ceasul plecării sale din viața pămîntească la cea cerească. Din Sinaxarul Praznicului Adormirii aflăm cîteva amănunte importante: «cînd a binevoit Hristos Domnul Dumnezeu nostru ca să ia pe Maica Sa la Sine, atunci cu trei zile mai înainte a făcut-o să cunoască prin mijlocirea îngerului mutarea sa de pe pământ, căci Arhanghelul Gavriil, venind la dînsa, a zis: Acestea zice Fiul tău: vremea este a muta pe Maica Mea la Mine. Nu te teme de

aceasta, ci primește cuvîntul cu bucurie, de vreme ce vii la viața cea nemuritoare». Din același Sinaxar aflăm că în chip minunat s-au adunat atunci unsprezece Apostoli în casa unde era Preacurata. Numai Apostolul Toma nu era cu dinșii.

După ce și-a dat sufletul în mâinile Fiului Său, Apostolii cu mare cinstire și cu cîntări de laudă au îngropat trupul Prea curatei într-un mormînt cioplit în piatră în satul Ghetsimani. Apostolul Toma, venind cu trei zile mai tîrziu și aflînd de mutarea din viață a Maicii Domnului, a dorit să-i mai vadă o dată chipul. Ducîndu-se împreună cu ceilalți Apostoli la mormîntul Născătoarei, l-au deschis ca Toma «să se închine și el acelui Preasfînt și Preacurat locaș, adică trupului Născătoarei de Dumnezeu. Și dacă a văzut, s-a minunat că a aflat mormîntul fără de Sfîntul trup, și era giulgiul, care rămăsese mîngiere Apostolilor și tuturor credincioșilor, și mărturie nemincinoasă a mutării Născătoarei de Dumnezeu.

Știm că Trupul Fiului său, Iisus Hristos n-a rămas în mormînt și a biruit moartea. Nici trupul Maicii Sale, Sfîntit prin întruparea Fiului, n-a fost dat stricăciunii, ci a devenit trup duhovnicesc, înviat întru nestrîcăciune și întru slavă (cf. I Cor. 15, 42—43). Evlavia creștină cinstește pe Maica Domnului, fiindcă prin această cinstire e preamărit Insuși Mîntuitorul Hristos. Care fiu nu se bucură, cînd mama sa este cinstită și i se acordă cît mai multă atenție? Dacă așa stau lucrurile în viața omenească, unde mama poate avea greșeli s-au anumite slăbiciuni, cu cît mai mult se cuvine a cinsti în chip deosebit pe Maica Domnului cea plină de har peste care s-a pogorit Duhul Sfînt și căreia i s-a închinat Arhanghelul Gavriil (Luca 1, 36) și care a devenit locul de întîlnire a umanului cu divinul. De aceea, Maica Domnului e investită cu un înalt grad de sfințenie, care o ridică deasupra puterilor cerești ca și deasupra sfinților. Participînd ca ființă omenească la slava lui Dumnezeu, ea devine o călăuză pentru creștini și o chemare spre îndumnezeire. Această idee e exprimată în troparul: «Firii celei dumnezeiești ne-am făcut părtași prin tine, de Dumnezeu Născătoare, pururea Fecioară (Troparele Născătoarei, luni seara).

Biserica a propovăduit învățătura despre Maica Domnului și a apărut-o în fața celor care s-au abătut de la dreapta credință. Din istorie știm că în primele veacuri creștine s-au ivit învățături greșite cu privire la persoana Mîntuitorului. Dar cum întruparea și nașterea Domnului Iisus Hristos sînt strîns legate de Preacurata Fecioara Maria, ereticii au răspîndit păreri neortodoxe și despre Maica Domnului. De aceea, Biserica, prin Sfinții Părinți, adunați în sinoade ecumenice, a respins toate învățăturile greșite și a precizat că Maica Domnului este pururea-fecioară și că ea a născut mai presus de fire pe Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Sinoadele ecumenice al doilea, al treilea și al patrulea au cercetat această învățătură, întemeiată pe Sf. Scriptură, și au declarat-o orto-

doxă, iar credincioșii o mărturisesc în Simbolul de Credință. Unul din aspectele preacinstirii Maicii Domnului constă în faptul că numeroase minăstiri și biserici de mir au hramuri una din sărbătorile ei.

În toate rînduiețile slujbelor bisericesti, cîntările și rugăciunile adresate Maicii Domnului ating un număr impresionant. Nu există un serviciu divin în care să nu fie chemată în ajutor Maica Domnului. Și este explicabil de ce. Maica Domnului se găsește în cea mai intimă apropiere de Fiul său, Mîntuitorul lumii, Căruia îi aduce toate gîndurile bune și toate rugăciunile credincioșilor și ea însăși se roagă pentru noi. Aproximarea ei de Iisus Hristos, cu dragostea de mamă, e exprimată în icoanele ortodoxe, de cele mai multe ori, prin icoana Sf. Fecioare cu pruncul în brațe. În icoana Adormirii, Mîntuitorul este de asemenea de față, ținînd în mîini sufletul Preacuratei. Datorită acestei apropieri, rugăciunile către Maica Domnului sînt aducătoare de mult ajutor și mare mîngîiere.

Nenumărate fețe bisericesti datorează recunoștință nețărmurită Sfintei Fecioare în călăuzirea activității lor.

Nenumărate mame au îngenuncheat cu credință și cu nădejde în fața icoanei Preacuratei, rugîndu-se pentru viața copiilor lor și au aflat milă și ajutor.

Cine ar putea spune, cîte suflete au găsit liniștea vieții în familiile lor datorită rugăciunilor către Maica Domnului! Cîte boli au fost vindecate, cîte necazuri s-au stins, cîte bucurii s-au născut, cîte suflete și gînduri s-au îndreptat cu ajutorul Maicii Domnului, datorită tinerii postului și a sărbătorilor ei! Ea se roagă Fiului său și Dumnezeuului nostru. Iar Fiul nu refuză ascultarea față de mamă, din dragoste pentru ea și pentru porunca dumnezeiască (Ieș. 20, 12).

Ca mamă a Mîntuitorului, ea rămîne deosebit de apropiată de credincioșii Bisericii, fiindu-le Maică duhovnicească. Iar mama nu este niciodată nepăsătoare față de viața fiilor săi. Ea se roagă mereu pentru binele lor, pentru pacea și dragostea între ei. Dacă iubirea unei mame nu se ofilește nicicînd atunci cu cît mai puternică și netrecătoare va fi iubirea Maicii Domnului față de neamul omenesc pentru care a pătimit și a înviat Fiul ei.

Bucuria prăznirii Sf. Adormiri ne îndeamnă spre o aleasă preacinstire a aceleia pe care Acatistul ei o numește «Bucuria tuturor celor necăjiți».

Înălțați duhovnicește de măreția praznicului, ne vom întări nădejdea în rugăciunile ei binefăcătoare și vom zice împreună cu Biserica: «Cîntați, popoare, Maicii Dumnezeuului nostru, cîntați, că astăzi prealumina sufletul său l-a pus în precuratele palme ale Celui ce S-a întrupat dintr-însa fără sămînță. Căruia se și roagă să dăruiască lumii pace și mare milă».

Pr. MIHAIL COLOTELO

ARTICOLE ȘI STUDII

REMINISCENȚE RELIGIOASE PRECREȘTINE ÎN SPIRITUALITATEA RUSĂ

Trecerea unui popor de la o religie la alta este un fapt extraordinar în istorie, o «mutație» pe planul spiritual, resimțită veacuri de-a rindul, dacă nu și milenii. Există însă două moduri fundamentale de trecere în masă de la o religie veche la alta nouă. Unul îl constituie trecerea lentă, prin convertire de la om la om, de la un grup local la altul, având stabilitate doctrinară și cultică. Celălalt îl constituie trecerea silită, violentă chiar, printr-o serie de măsuri imediate, sub amenințare și chiar cu sacrificii umane. Primul mod asigură o continuitate de tradiție imprimând noilor generații certitudinea adevărului religios îmbrățișat și stimulează creativitatea cultică, imnologică tocmai din pricina flexibilității vieții religioase noi; iar al doilea mod poate duce la respectarea în formă a noii religii impuse cu sila, dar conduce sigur la păstrarea vechilor tradiții religioase la nivel popular, adesea transmise din generație în generație sub formă de credințe oculte însoțite de practici oculte. De pildă, religii vechi ca budismul și zoroastrismul au ajuns la un moment dat să fie impuse cu forța, după o relativă perioadă misionară care a reușit convertirea unei persoane vădit influente. La fel s-a întâmplat cu iudaismul și cu creștinismul, iar mai târziu cu islamismul. Acolo unde forța a fost folosită drept mijloc de convertire, noua credință sau noua religie a fost dublată de o permanență religioasă veche, anterioară, la care credincioșii nu au renunțat definitiv. Dar dacă la nivel popular pare firesc să se continue această permanență religioasă anterioară, ea devine element cauzator de sincretism în cazul în care pătrunde în sfera gândirii teologice, a obiceiurilor și tradițiilor religioase și, mai ales, a cultului. De aici va împinzi ușor întreaga spiritualitate a unui popor, dându-i un colorit întrucâtva diferit de spiritualitatea altor popoare mărturisitoare ale aceleiași credințe religioase. Dar dacă nu este posibil să se analizeze în amănunt schimbările produse în spiritualitatea unui popor, a unui grup de popoare, de permanența religioasă veche, la fiecare moment al istoriei, cu siguranță că momentele jubiliare, aniversare — cum ar fi un mileniu, de pildă — oferă prilejul unei retrospectivă și al unei examinări mai în profunzime a unei religii, cu ajutorul istoriei religiilor.

În anul în curs, 1988, de exemplu, Biserica Ortodoxă Rusă întâmpină în mod festiv împlinirea a 1000 de ani de la încreștinarea poporului rus. Acest eveniment constituie, desigur, un moment aniversar și pentru celelalte Biserici Ortodoxe surori și este un prilej de manifestare a bucuriei frățești creștine ortodoxe de pretutindeni. Și cu toate că nimeni nu pune la îndoială vigurozitatea excepțională manifestată de unii teologi ortodocși ruși din secolul trecut și din secolul nostru, nu se poate trece cu vederea ceea ce pare diferit de linia teologică urmată de alte Biserici Ortodoxe și, mai ales, reflectarea ortodoxiei ruse în spiritualitatea poporului rus. Chiar și în teologie s-au semnalat — surprinzător — unele direcții specifice, dar care nu au fost asimilate în teologia ortodoxă de pretutindeni. De aceea, în rândurile care urmează, dorim să facem un tur de orizont al reminiscentelor religioase precreștine din spiritualitatea rusă, cauza posibilă a unor diferențieri specifice însemnate, preluate în cultură și făcând parte astăzi din individualitatea ei.

1. Încreștinarea rușilor — un prag între două civilizații. Oficial se socotește că rușii s-au încreștinat în masă sub cneazul Vladimir, către sfârșitul secolului al X-lea, deși Evanghelia a pătruns în Rusia kieveană ceva mai devreme, dar sporadic. Patriarhul Fotie al Constantinopolului, într-o enciclică a sa, cea din anul 867, arăta că rușii «se aprind de dorul credinței, primind episcop și preoți creștini»¹, iar împăratul Constantin Porfirogenetul, la 70 de ani de la enciclica lui Fotie, menționa că rușii se converteau la creștinism uimiți de faptul că evanghelia din care le citise arhiepiscopul misionar trimis de Fotie, aruncată în foc, nu ardea². Au existat însă oscilații între a primi sau a respinge creștinismul, până la sfârșitul deceniului al nouălea din secolul al X-lea. Potrivit unei evaluări recente a evenimentelor de atunci, circumstanțele încreștinării rușilor ar fi următoarele: «Deoarece aproape toate creștinările din vremea aceea erau predominant politice, Vladimir a cerut mâna porfirogenetei Ana, sora împăraților Vasile II și Constantin. Aceștia nu s-au învoit până ce Vladimir nu se va boteza. Crezând că va câștiga Chersonesul Tauric (Crimeea), vechea posesiune bizantină de pe țărmul Mării Negre, Vladimir acceptă, Ana plecă cu solia sa la Cherson, unde episcopul și preoții aduși de ea botezară pe Vladimir, apoi plecară amândoi la Kiev. În realitate lucrurile n-au mers chiar atât de simplu. Creștinarea pare să fi avut loc încă în 987, când o solie bizantină în frunte cu episcopul Pavel și cu vechiul prieten norvegian Olaf Tryggwison soseau la Kiev, cerînd lui Vladimir să vină cu drujina (oastea, n.n.) lui să scape Imperiul de răscoala civilă condusă de strategul Bardas Fokas. Sfaturile

1. Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I (1—1054), tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a III-a revăzută și completată, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 480. Vezi și studiul Pr. Prof. I. Rămureanu, *Creștinarea rușilor în lumina noilor cercetări istorice*, în «Studii Teologice», an. IX (1957), nr. 5—6, p. 386—413.

2. Pr. Prof. Teodor Bodogae, «Popoare creștinate de Bizanț, în secolul X: ungurii și rușii», capitol în *Istoria Bisericească Universală*, cit. supra, p. 489. Orice minune putea fi o garanție a superiorității noii religii și putea contribui enorm la răspîndirea creștinismului. Desigur, împăratul Constantin Porfirogenetul este mîndru că minunea s-a săvîrșit de Dumnezeu, la ruși, printr-un trimis al Constantinopolului deja creștin.

lui Olaf vor fi fost 'decisive'»³. Și mai departe : «În 983, Olaf pleca din Kiev ; a ajuns cu expedițiile sale pînă în Anglia, el se botează și deveni un mare propagator creștin, căutînd să-și convingă conaționali săi în acest sens. Probabil că tot într-o expediție fu chemat și în Grecia și acum se întorcea cu episcopul Pavel la Kiev. Vladimir veni cu 6000 de ostași și eliberă Bizanțul. După ce trecu primejdia, grecii n-au vrut să-și țină cuvîntul ; cucerirea Chersonului, la 27 iunie 989, îi convinse apoi pe bizantini să cedeze. Deși reacțiunea unor conducători ruși a mai făcut să curgă chiar sînge de martir (...), totuși Vladimir creștină în scurtă vreme statul său, *anii 989—990*, rîndui episcopi la Rostov, Novgorod, Cernigov, Bielgorod, Vladimir-Volmsk, Turov și Polofk»⁴.

Dar dacă în acest fragment de istoriografie bisericească universală tabloul succint al încreștinării rușilor nu intră în amănunte, este necesar să recurgem la alte surse și care se referă cu autoritate la acele începuturi de odinioară și la urmările lor. Așa, de exemplu, aflăm prețioase date la Alexander Schmemmann, în cartea sa intitulată *The Historical Road of Eastern Orthodoxy*⁵. Acest autor recunoscut este de părere că rușii, la încreștinare, au primit o «Ortodoxie» gata făcută (*a ready-made Orthodoxy*), peste vechile lor credințe și că, astfel, a lipsit condiția majoră a misiunii, anume convertirea prin persuasiune și prin înțelegerea «din interior» a noii religii — creștinismul. De aici, a apărut încă de la început teama de a nu greși, teama de a nu încălca în vreun fel tiparele ritualismului bizantin împrumutat, și rușii necreștinați au suferit încă de la început «de o pietate liturgică intrucitivă îngustă și hipertrofiată»⁶. Același autor spune însă mai departe ceva foarte interesant cu privire la starea spirituală a noului popor încreștinat : «Dar mult mai important de observat este și faptul că aici păgînismul s-a păstrat sub crustă creștină — o «religie dublă», nestudiată îndeajuns deocamdată, dar fără îndoială una dintre cheile psihologiei religioase rusești. Păgînismul slav nu a exercitat o opoziție fanatică față de creștinism. El nu dispunea de organizare, nici de literatură și nici de vreun cult dezvoltat ; dar tocmai aceasta îl făcea deosebit de vital și periculos. Era un păgînism «molatec» (*soft*, în engl.), bazat pe natură și profund legat de viața naturală. Creștinismul a fost pentru multă vreme o religie străină, chiar de două ori străină, fiind grec și, de asemenea, venind de la prinț, ceea ce însemna că era sprijinit de *druzina* (oastea) varegă (the Varangian *druzhina*) sau ceata dominatoare din Rusia (the ruling clique în Russia — în textul engl.). Pentru a-l accepta era necesară învățătura ; era livresc (*bookish*) prin propria-i natură. Elementele sale externe — serviciul divin, ritualul — se acceptau ușor ; fermeca poporul și îi ciștiga inimile, dar exista pericolul ca poporul credincios să nu vadă sau să nu încerce să vadă sensul sau *Logosul* de dincolo de elementele ex-

3. Pr. Prof. Teodor Bodgeae, *cap. cit.*, în *op. cit.*, p. 491.

4. Idem, *ibidem*. Prezența episcopilor, la scurtă vreme după trecerea oficială a rușilor la creștinism, este impresionantă. Avem aici o dovadă că Bizanțul avea interese mari în nord și că impunîndu-se rapid o organizare bisericească asemenea celei bizantine tradiționale, putea stăvilă o imixtiune apuseană în Rusia, pe motive misionare, cum se întimplase în Bulgaria.

5. Alexander Schmemmann, *The Historical Road of Eastern Orthodoxy*, trad. engl., de Lydia W. Kesich, Harvill Press, London, 1963.

6. Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 300.

terne, fără de care (sens sau Logos, n.n.) ritul creștin avea să devină, în realitate, păgîn prin faptul că devenea un scop în sine. Sufletul poporului continua să se hrănească din vechea trăire religioasă naturală și din chipuri»⁷.

Efectele încreștinării «de sus», adică prin porunca autorității prin ciare descrise de Alexander Schmemmann sînt zugrăvite dintr-un alt unghi de vedere de către Nicolae Zernov la începutul uneia dintre contribuțiile sale majore la cunoașterea spiritualității ruse, în cartea intitulată «*The Russian Religious Renaissance of the Twentieth Century*»⁸. Aici se precizează cadrul spiritualității ruse de după convertirea în masă și pînă la mișcarea răscolnică din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Iată ce spune Nicolae Zernov: «Înainte de a se întîlni cu Apusul (prin reformele lui Petru cel Mare, n.n.), rușii erau foarte ritualiști. Pietatea lor avea afinități cu dispozițiile Vechiului Testament. Moscoviții făceau deosebire între hrană pură și impură, și între felurile de îmbrăcăminte, ca și între obiceiurile ce se potrivesc și nu se potrivesc creștinului credincios. Cei mai zeloși dintre ei îmbinau acest ritualism al traiului zilnic (*bitovoe blagocestie*) cu o dezaprobare puritană a distracțiilor populare și cu o disciplină morală și fizică severă. Apusul creștin era respins ca afectat de erezie și corupție. Nu numai crezurile apusene ci și manierele și obiceiurile apusene erau socotite drept înjositoare (vătămătoare). Rușii credeau că misiunea lor specială era aceea de păzitori ai Ortodoxiei nepătate, iar această convingere era legată de ideea că Moscova este a treia Romă, cea din urmă capitală a creștinismului. Prin urmare, era inevitabil ca atunci cînd țarul Alexei (1645—1676) și prietenul său, Patriarhul Nikon (1653—1666), au introdus anumite schimbări în ritualul Bisericii Ruse pentru a-l apropia de cel grec și ucrainean — schimbări motivate de expansiunea politică rusă —, aceste reforme să întîmpine o împotrivire crudă din partea partidei zeloșilor. Aceștia din urmă se numeau ei înșiși Vechi-credincioși și și-au format propria Biserică, refuzînd să aibă orice fel de legături cu cei care foloseau ritualul schimbat»⁹.

Observăm, pe de o parte, că Alexander Schmemmann insistă asupra existenței unui substrat religios străvechi, compus din credințe populare ce au dăinuit din perioada de dinainte de încreștinare, substrat care nu a putut fi înlăturat niciodată, ci a fost augmentat și printr-o influență tîrzie din vremea dominației tătare, cum vom vedea. Pe de altă parte observăm, de asemenea, că Nicolae Zernov, a cărui loialitate față de Biserica Ortodoxă Rusă și față de poporul rus a rămas exemplară pînă la sfîrșitul vieții sale, nu leagă spiritualitatea rusă de manifestarea religioasă generală a credincioșilor ruși. El o leagă, mai degrabă, justificînd-o, de acele elemente de excepție, elitiste, care n-au lipsit niciodată din Biserică și din ethosul rus ortodox. De aceea este necesar să

7. Idem, *op. cit.*, p. 301. Cuvintele lui Schmemmann ni se par, pe alocurea, tendențioase. Este clar că încreștinarea rapidă a rușilor nu putea produce o sinteză adecvată între spiritul religios rus și spiritualitatea creștină de construcție bizantină. Important este însă că exista un spirit religios dezvoltat la acest popor. De aici și persistența tradițiilor sale străvechi pe lingă creștinism.

8. Nicolas Zernov, *The Russian Religious Renaissance of the Twentieth Century*, Darton, Longman and Todd, London, 1963.

9. Nicolas Zernov, *op. cit.*, p. 7.

reflectăm mai profund — pe baza acestor două mărturii de mîna întii, la care se pot adăuga acelea pe care le citează ei înșiși — și să înțelegem că spiritualitatea rusă a beneficiat la formarea ei atît de elementele ortodoxe asimilate după încreștinare prin contribuția indiscutabilă a culturii creștine bizantine — direct sau prin filieră slavă din sud — cît și de elementele autohtone, proprii acelu «păgînism molatec» de care amintea A. Schmemann. Este vorba, desigur, de o sinteză spirituală, religioasă în primul rînd, cu izvor în creștinismul ortodox sau răsăritean sau sud-est european, dar și de un izvor etnic propriu, care ar fi putut crea o civilizație ale cărei coordonate nu le-am putea determina astăzi. Cert este că încreștinarea rușilor a constituit un prag între creștinismul ortodox răsăritean, de expresie bizantină și împregnat cu elemente de civilizație greacă, și creștinismul apusean, de expresie latină, cu structuri în plină schimbare. Astfel, acest eveniment pune capăt, întrucîtva, expansiunii romano-catolicismului în Răsărit la nord de Marea Caspică și separă în același timp Bizanțul de o lume în care ar fi dorit să-și extindă puterea.

2. Dănuirea elementelor religioase precreștine în spiritualitatea ru-sească de-a lungul secolelor. Așa cum se întîmplă în fiecare ținut unde o religie nouă înlocuiește credințele anterioare, și în cazul încreștinării rușilor credințele vechi au fost împinse către depozitele spirituale folclorice. Amintirea acelor credințe se face prin aluzie, prin povestirile fantastice și prin obiceiurile populare legate de naștere, de căsătorie, de moarte, de succes, de insucces și de însăși viața de zi cu zi în mijlocul naturii, în apropierea pădurilor și a lacurilor, a munților și în întinsul aproape nesfîrșit al stepelor. Păstrarea — din fericire — a acelor credințe în puterea magică, în miraculos, fără să fie vorba întotdeauna de miraculosul creștin, a condus la formarea eposului rus, în sinul unui popor devenit mare printr-o laborioasă unificare și eliberare de sub dominația tătară musulmană. Că într-adevăr eposul rus își are rădăcina într-o spiritualitate compozită îmbinînd vechile mituri cu simțămîntul creștin al evlaviei și al îndurării, ne-o atestă specialiștii înșiși : «Convențional, prima perioadă în dezvoltarea eposului rus o putem numi «mitologică», pentru faptul că face apel la mituri. De altfel, mitologia păgînă slavă a influențat aproape toate creațiile folclorice încă mult timp după creștinarea oficială a Rusiei de către Vladimir Sviatoslavici în secolul al X-lea. Astfel, binecunoscuta jelanie a Iarroslaviei din «Cîntec despre oastea lui Igor» este în întregime construită pe credința păgînă în zeități, respectînd stihiiile naturii : vîntul, fulgerul, focul. Curganele străvechilor morminte, arta populară decorativă, chiar și pictura religioasă, toate denotă certe influențe mitice dănuind împotriva măsurilor represive ce încercau să înăbușe tradiția practicilor păgîne, care s-au menținut și după creștinare (hotărîrile cnejilor Vladimir Sviatoslavici, Iaroslav Vladimirovici, ale soborului ținut în cetatea lui Vladimir la 1274, practica păgînă a ducerii miresei la proba apei și altele). Cîțiva dintre eroii eposului

rus și câteva din situațiile prezentate în *biline*¹⁰ îngăduie concluzia unei legături genetice cu mitologia. Este vorba mai întâi de bogatîrul¹¹ uriaș Sviatogor¹², simbol al forței primare, care depășește chiar și puterea năstrușnică a vitejilor. Dar această putere supranaturală nu poate fi utilizată de către cel căruia i-a fost hărăzită. Pămîntul abia-l poate ține pe Sviatogor, de aceea bogatîrul nu se depărtează de ținutul muntos unde stîncă nu cedează sub greutatea calului și a călărețului mitic¹³.

O impresionantă atestare a credinței vechi, păgîne, în fatalitate o aflăm în «Cîntecul prea luminatului Oleg», redat în versuri măiestrite de poetul poezilor ruși — A. S. Pușkin. Subiectul, în câteva cuvinte, este următorul. Eroul mitic Oleg se întorcea din lupta cu khazarii. Călare pe calul său, dorea să străbată din nou prin zările Bugeacului, spre Kiev. Deodată, dintr-o surpătură a unui dîmb spînos, îi iese în cale un străvechi vraci zodier, aflat în slujba zeului Perun — patronul văzduhurilor și al vijeliilor. Faima acestui eremit păgîn se dusesese departe. De aceea, Oleg vrea să-i ceară o favoare, anume să-i spună care-i va fi cauza morții sale: «Destăinuie-mi, dacă într-adevăr ai darul de a ști, care-s menirile, orînduite să mi se-implinească? / Să aflu, vreau, cum voi avea sfîrșitu'; prin a cui ispravă răsufla-va vrăjmășeasca bucurie, / Vreau să-mi dezvăluiești, vestindu-mi dinainte clipa cînd cosașă-mi pregătește dîmb pe scăfîrlie! / Nu șovăi să-mi dezvelești ursita, arătînd anume chipu-n care firu' vieții-mi e sortit să se dezlege; / Iar ca răsplată pentru proorcire, încă de acum, din herghelia mea, fugaru' cel mai mîndru îți alege!»¹⁴. Eremitul păgîn, slujitorul zeului Perun, îi profetește lui Oleg că se va bucura de victorii, de faimă. Cînd se va aștepta mai puțin, sfîrșitul îi va veni însă de la roibul pe care tocmai călărește. Voind să-și evite momentul fatal, Oleg își părăsește roibul în plină pajîște, îl încredințează de îndată vătafilor ca să-l îngrijească pînă la adînci bătrîneți și să-i vegheze sfîrșitul. Cum era și firesc, roibul și-a dus viața tihnită fiind protejat pînă și-a dat ultima suflare, trupul lui devenind un schelet alb pe cîmpia întinsă. După ani și ani, încărcat de glorie, Oleg își aduce aminte de roibul său și pornește spre locul unde îl lăsase. Socotește că păgînul eremit a fost un mincinos, din moment ce el, Oleg, a supraviețuit calului. Dar vai! Oleg înaintează pe jos, prin troscot, către albele rămășițe ale calului îndrăgit, blestemîndu-l pe vrăjitorul care — prin prezicerea lui — l-a lipsit pe el de un ajutor atît de prețios și de un prieten atît de devotat. Lovește cu piciorul căpățîna

10. Geta Crișan Gaba, «Despre poezia populară rusă», în vol. *Cîntece bătrîne și povești în versuri*. Din limba rusă, de Adrian Maniu, cu ilustrațiile lui Demian, Editura Tineretului, București, 1967, p. 219.

«Biline» este o «întimplare de demult», cu multe elemente mitologice, pătrunsă stilistic de fantezie și care se recită în versuri.

11. *Bogatîrul* este un personaj cu puteri quasi-divine, dar este supus morții. Isprăvile lui fantastice rezolvă situații extraordinare de grele din viața poporului. El este un «salvator» pasager.

12. *Sviatogor* — Muntele Sfînt, personificare a naturii.

13. Întreg citatul este luat de la Geta Crișan Gaba, loc. cit., op. cit., și este o mărturie că spiritualitatea populară rusă a creat eroi de o conformație compozită, dacă nu întrucîtva sincretistă.

14. *Cîntecul prea luminatului Oleg* (versificare de A. S. Pușkin), în vol. *Cîntece bătrîne și povești în versuri*, cit. supra, p. 150.

calului putregăită. Din ea sare însă o năpircă de morminte, i se încolățește de picior la gleznă, își înfige nemilos colțul în carnea viteazului și îl străfulgeră ucigându-l pe loc. Oracolul se împlinește, dar nu după imaginația eroului, ci potrivit unei rînduiei a ursitei care rămîne întotdeauna o taină de nedeslușit.

Soarta — sudibă — rămîne implacabilă. Credința în ea se prelungește fără oprire din adîncurile preistoriei și pînă la credinciosul contemporan, dar nu atît ca o formulă de crez, ci ca o temere, ca o prelungire a neprevăzutului, în care se împlinește misterul vieții fiecărui om. Consecința ei cea mai dureroasă — moartea — se produce mai în totdeauna acolo unde s-a mai produs o moarte, căci duhul morții, multiplicat parcă la infinit, lovește năpraznic pe locul unde a mai lovit odată, om sau animal. De această credință precreștină populară se leagă apoi credința în lucrarea primejdioasă a sufletelor nerăzbunate sau a ființelor moarte în chip năpraznic sau prin vicleșug. Așa, spre exemplu este credința în rusalce, credință care a dăinuit multă vreme la poporul rus încreștinat.

Rusalcele. La origine, credința în rusalce se întemeia pe realitatea crudă a înecului, cînd sufletul tinerei fete căzută în rîu sau înghițită de valuri cu voia ei, în semn de deznădejde supremă, rămînea deasupra locului accidentului, nefiind primit în cer. Chipul rusalcăi, al fetei neajunse la maturitate și nefîncununate în Biserică, este un chip livid, respingător, cu părul capului dezordonat și încîlcit, cu ochii verzi, scînteietori și pătrunzători. Învelit în ceață, chipul rusalcăi își dezvăluie uneori conturul. Vocea răsună melodioasă, atrăgătoare către locul primejdios, către vîltoarea nimicioare. Cel prins în mreaja înșelăciunii moare lent, ca într-un vis. Rusalcele pot avea o dublă existență: una acvatică pînă la dezghețul total al apelor de la începutul verii, și alta silvestră — după săptămîna rusalcelor —, cînd rusalcele se urcă în sălciile de pe malul apelor. Noaptea se leagănă pe ramurile de salcie, se cheamă unele pe altele, coboară și dansează în luminișuri făcînd să crească o iarbă abundentă. Se credea că rusalcele pot să se joace în scocuri, să spargă pietrele monii de apă, să taie mrejele pescarilor, să aducă furtuni și ploi torențiale peste lanuri, să fure materialul de tors și de țesut de la femeile cuprinse de somn. Ca să le îndepărteze, credinciosul rus trebuia să țină în mînă o creangă de pelin — planta blestemată¹⁵.

Divinități minore. Este știut, de pildă, că la romani exista credința în divinități ale casei — cărora li se aducea un cult aparte —, protecătoare ale capului familiei și ale celorlalți membri ai familiei. La ruși a existat, de asemenea, o astfel de credință, numai că divinitățile lor erau imaginate diferit. *Domovoi* — de la «dom», casă — era duhul casei, al locuinței. Numele nu i se pronunța. Chipul lui era asemenea unui om, dar trupul era acoperit peste tot cu păr. Putea să aibă chiar coarne și coadă. Mereu ascuns, își făcea cunoscută vocea din cînd în cînd, ca un suspin ori geamăt. Mai mult, îi plăcea să locuiască undeva pe cuptor

15. *New Larousse Encyclopaedia of Mythology*, cu o Introd. de Robert Graves, Paul Hamlyn, London, 1969, p. 293.

sau sub cuptor, fiind îmbiat cu o bucată de piine la intrarea în locuință nouă. *Domovica*, soția lui, locuia în cămară. *Domovoi* prevenea locuitorii casei de pericolele iminente. *Domovoi* era patronul curții, iar *Ovinnic* ocrotitorul ovinelor din gospodărie. *Bannik* patrona băile; putea fi blînd dar și agresiv pînă la crimă. *Lésii* (de la «les» — codru, pădure) era patronul pădurilor. În vinele lui curgea sînge albastru, de unde și fața sa avea ten albăstrui. Purta barbă lungă, capul descoperit, iar mîinile și picioarele se aseamănau cu acelea ale păsărilor. Pe cei ce se aventurau pînă în mijlocul codrilor îi rătăcea cumplit, pînă ce îi readucea la locul unde intraseră în împărăția lui. Pentru a scăpa de vraja duhurilor pădurii, era necesar să se întoarcă îmbrăcăminte pe dos sau să se schimbe încălțăminte dintr-un picior în celălalt. *Polevik* patrona cîmpul sau țarinile. Se îmbrăca în alb sau în negru (sau avea trup alb ori negru) și avea ochi de culori diferite (unul de o culoare, iar celălalt de alta). Omora pe leneșii care plecau beți la muncă în cîmp, dacă-i surprindea singuri. Pentru a fi îmbunătățit, i se aduceau ca jertfă două ouă și un cocoș bătrîn care nu mai putea cînta. Jertfa trebuia adusă în cea mai mare taină. *Vodianoii* stăpîneau cursurile de ape, lacurile, iazurile. Pîndea de obicei în jurul stăvilarelor de la morile de apă. Avea înfățișare de om, dar picioarele modificate pentru deplasarea acvatică. *Vodianoii* mai putea avea înfățișarea de pește. Familia sa era numeroasă. O slujeau oamenii căzuți în adîncuri. Tot *Vodianoii* putea fi prins uneori de cîte un pescar sărac și milos. Pescarul, dînd drumul peștelui (*Vodianoii*) în apă, era dăruit și putea scăpa de sărăcie. În timpul zilei *Vodianoii* se odihnea iar noaptea umbla după hrană. Își ocrotea, de obicei, vecinii și nu le făcea nici un rău.

Divinități majore. Divinitatea principală a vechilor ruși, *Perun*, a avut un apus relativ rapid la sfîrșitul secolului al X-lea, datorită faptului că ritualul adorării sale ținea de casta militară, în frunte cu prințul sau strategul din fruntea oastei războinicilor. Îndată ce cneazul Vladimir s-a convertit la creștinism împreună cu oastea sa, idolul lui Perun de pe înălțimile Kievului a fost dărîmat, făcut bucăți și aruncat în apele Niprului. A supraviețuit însă *Volos* — ocrotitorul animalelor domestice și al tuturor animalelor — astfel încît, în secolul al XIX-lea, țăraniii ruși încă obișnuiau să «încrețească părul lui Volos» sau să lase un snop de grîu pe cîmp să fie jertfă pentru această divinitate. Este vorba, desigur, de o evidentă transformare a lui Volos într-o zeitate cîmpenească, agrară, dintr-una animalieră.

Pe lîngă *Volos*, a supraviețuit multă vreme amintirea divinității numite *Zoria* (Aurora). Dintr-un chip plin de feminitate și grație — așa cum se cuvenea să fie păzitoarea ușilor Soarelui, *Zoria* a fost încărcată cu atribute ostășești, adăugîndu-i-se și simbolurile puterii respective. Se citează descrierea ei, în această a doua ipostază, dintr-un exorcism ce se repeta pentru dobîndirea ocrotirii zeiței chiar în plin secol al XIX-lea. Iată cum suna acest exorcism-descîntec: «Scoate din teacă, Fecioară, sabia sfîntă a tatălui tău, ia platoșa strămoșilor tăi, coiful tău semeț, scoate-ți afară calul negru. Ieși în zbor la cîmp deschis. În cîmp se află un vrăjmaș cu arme fără de număr. Acoperă-mă, Fecioară, cu

vălul tău și mă apără împotriva tăriei vrăjmașului, împotriva aruncărilor și a săgeților, împotriva tuturor primejdiilor și a tot felul de arme: din lemn, din os, din fier, din oțel și din aramă»¹⁶.

Pământul, munții și fluviile, divinizate înainte de trecerea slavilor — deci și a rușilor — la creștinism, au ajuns cu vremea să dobândească, în perioada de după încreștinare, chipuri eroice, fabuloase. Povestirile despre eroi ca: *Pământul-umed-matern*, *Mikula* cel iubit de Pământul fecund ca ipostază feminină (*Zemlia* — Pământ, este de genul feminin în limba rusă), *Sviatogor* (Muntele Sfânt) unde își aveau locaș odinioară zeitățile adorate, *Ilia Muromeț* (o ipostază solară metamorfozată în erou bărbat), *Potok-Mihailo-Ivanovici*, *Sadko* readuc în memorie vechi rituri religioase, în care străbat ecouri din credințele vechi ale rușilor, credințe populare naturiste. Aceste povestiri vechi sînt bîline pline de expresivitate și în care elemente creștine se împletesc deopotrivă cu altele care au supraviețuit. De exemplu, în bîlina despre eroul (zeul de odinioară) *Potoc* sau *Torentul* «botezat» cu nume de creștin, *Mihailo Ivanovici*, se păstrează urmele unui rit funerar străvechi, poate de origine ariană. Bîlina relatează următoarele: «Cînd eroul *Potoc-Mihailo-Ivanovici* s-a însurat, el și consoarta lui au jurat ca oricare dintre ei va supraviețui celuilalt, să se îngroape și el, de viu, cu celălalt. Întîi a murit tînăra soția a lui *Potoc*, la un an și jumătate de la nuntă. *Potoc* a săpat mormîntul, «adînc și mare», a chemat «preoți și diaconi» și, după ce și-a îngropat soția, a coborît el însuși în mormînt, înarmat pînă în dinți și stînd călare pe cal. Deasupra-i se afla un acoperiș făcut din stejar și nisip galben. A lăsat loc doar pentru o frînghie legată de clopotul catedralei. La căpătîi s-a pus o cruce. Eroul *Potoc* a rămas în mormînt pînă la miezul nopții, împreună cu calul său. Pentru a-și face curaj, aprindea lumînări. La miezul nopții s-au adunat împrejurul lui toate lighioanele fioroase și, în cele din urmă, a venit și *Balaurul* cel mare scoțînd flăcări de foc. *Potoc* lovi cu sabia ascuțită și ucise *Balaurul*, îi tăie capul. Cu sîngele *Balaurului* ieșit din cap unse trupul soției sale — iar aceasta reveni îndată la viață. Atunci *Potoc* trase de frînghie și puse clopotul catedralei să bată. El și soția lui au fost scoși afară. Preoții i-au stropit cu apă sfințită și le-au poruncit să trăiască la fel ca și înainte. *Potoc* a trăit pînă la adînci bătrîneți, dar a murit înaintea soției sale. Aceasta a fost îngropată (după cum fusese înțelegerea, n.n.), de vie, cu el, în pământul negru¹⁷.

Respectul datorat zeităților mării constituia și la antiici o obligație pentru navigatori. Cum reiese dintr-o altă bîlină, aceea despre marinarul *Sadco*, chiar și după încreștinare, marinarii ruși din secolele ce au urmat socoteau necesar să jertfească Împăratului mărilor sau *Zedului* Mărilor din perioada precreștină. Așa cum povestește bîlina, *Sadco* era un negustor bogat. El a pornit pe marea albastră, într-o bună zi, cu corăbiile sale, după negoț. La un moment dat, corăbiile, împreună cu aceea în care se afla *Sadco*, s-au oprit în largul mării, fără vreun motiv aparent. Dar *Sadco* și-a amintit de vechiul obicei — păstrat de bă-

16. *New Larousse Encyclopaedia of Mythology*, p. 294.

17. *New Larousse Encyclopaedia of Mythology*, p. 297.

trini încă din vremurile precreștine —, de a jertfi sau plăti ceva țarului mării (zeului mării). Atunci el a pus o cupă mare de argint, o alta cu aur și încă una cu perle pe o scîndură dîndu-i drumul pe suprafața mării. Scîndura plutea însă mai departe și nu era înghițită de valuri, fapt interpretat de *Sadco* drept un refuz din partea patronului mării de a primi bogății materiale. În loc, se cerea cap de om. S-a tras la sorți, iar sorțul a căzut pe *Sadco*, să fie jertfit țarului sau zeului mării. Atunci *Sadco* — bun creștin cum era, n.n. — a luat cu sine icoana Sfintului Nicolae (patronul sau ocrotitorul călătorilor pe mare, și o guslă sau instrument cu coarde. A ieșit din corabie și s-a întins pe scîndura cu pricina. Îndată l-a luat somnul, iar cînd s-a trezit într-un tîrziu, se afla în palatul de cleștar din adîncuri. *Sadco* începu să cînte din guslă în fața împăratului (zeului) adîncurilor iar acesta din urmă porni să joace. S-a iscat o uriașă furtună pe mare și au pierit mulți marinari. Dîndu-și seama de efectul nefast al cîntării din guslă, *Sadco* a rupt îndată strunele și marea s-a liniștit. În chip miraculos, el a ieșit din adîncuri. A mai călătorit pe mare, dar timp de 12 ani a mers pe Volga. S-a împrietenit cu fluviul sacrificîndu-i o uriașă felie de piine presărată cu sare și pe care fluviul o primea de fiecare dată cu mare plăcere. Din prietenia sa cu fluviul Volga și cu fratele acestuia, lacul Ilmen, *Sadco* a ajuns bogat. Aname, lacul Ilmen i-a umplut mrejele cu pește care, adus acasă la *Sadco*, s-a prefăcut în argint¹⁸. Istorisirea despre *Sadco* a trecut în spiritualitatea rusă, în cultură.

Un alt prilej de manifestare a reminiscentelor din vechile credințe ale rușilor au constituit-o epidemiile printre oameni și animale. Sînt multe exemplele ce se pot da despre practicile vrăjitoarești vizînd însă-nătoșirea oamenilor bolnavi, practici dublate de recurgerea la rugăciunile Bisericii. Există însă și dovezi că bolile năpustite asupra animalelor domestice împingeau pe credincioșii ruși la utilizarea unor rituri străvechi păgîne. Se citează, astfel, un exemplu destul de grăitor: «În Rusia, în timpul apariției bolilor la vite, se purta în procesiune icoana sfintului Vlasie — dar fără asistența preoților —, pînă la animalul bolnav. O mioară, o oaie, un cal și o vacă se legau împreună de cozi și se mînau spre o ruină, iar acolo erau omorîte cu pietre... după un ritual păgîn. În decursul acestui sacrificiu se intonau cuvintele: «Noi te omorîm cu pietre, te îngropăm în pămînt, O moarte a vitelor, te împingem în adînc. Să nu mai vii iarăși în satul nostru». În cele din urmă, trupurile animalelor sacrificate astfel se acopereau cu paie și cu lemne și erau arse complet¹⁹.

18. *Sadco*, în vol. *Cîntece bătrîne și povești în versuri*, citat supra, p. 107—120.

19. *New Larousse Encyclopaedia of Mythology*, p. 298.

3. **Mijloacele de expresie legate de reminiscența credințelor preceștine în spiritualitatea rusă.** Atît în *biline* cît și în literatura cultă care se oprește asupra unora dintre vechile credințe populare rusești, fantasticul, oniricul și uneori stilul prezicător constituie modalități principale de expresie. Se trece astfel de limita realului, a obiectivului, într-o lume imaginară, de cele mai multe ori înfricoșătoare prin proiecțiile ei în care imaginarul se îmbină într-un chip ciudat cu artisticul. Așa cum se întîmplă adeseori în vechile povestiri și legende, lumea duhurilor, a întunericului — și nu de puține ori a răului — este plină de seva gîndirii religioase idolatre, în care forma imaginată se mișcă, prinde viață și lucrează în defavoarea umanului prins în mrejele ei. Fie că este vorba de vraciul lui Perun — care a prezis moartea lui Oleg — sau de eroi ca Mikula, Dobrînia, Ilia Muromeț sau alții —, puterea lor este înrădăcinată în natură, iar nu în credința creștină. Aceasta din urmă constituie cadrul exterior. Înăuntru însă există o forță magică sau ascunsă, tainică și netransmisibilă. Inițial, această forță poate fi dobîndită de la cineva. Dar ea se consumă și, în final, se pierde printr-un act de nesăbuiță al celui ce o dobîndește. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu un erou (*bogatîri*) numit Sviatogor. În mod nesăbuit, Sviatogor și-a pregătît un coșciug din două părți de trunchi, scobite, și s-a legat cu niște curmeie pe dinafară. Nimeni n-a mai putut să-l scoată de acolo, deoarece nimeni dintre oameni sau dintre *bogatîri* nu avea putere destulă pentru a-l dezlega. Nici chiar Ilia Muromeț — cu puterea lui extraordinară — nu a putut desface, cu paloșul, legăturile meșteșugite. Nu poate fi vorba aici de puterea harului nici de vreo legătură directă cu posibilitățile creștine de a rezolva o problemă sau de a salva o situație. Nicidecum. Atmosfera este favorabilă creștinismului, dar nu face una cu ea. Observăm însă o abstractizare fină. Anume, Sviatogor nu este altul decît Muntele Sfînt, pe care nimeni nu-l mai poate cîntî din locul unde s-a prins pe vecie ca un uriaș închis în propriul sicriu.

Un cuvînt aparte merită aici *metamorfoza*. Fluviul Volga se metamorfozează în uliu năpraznic, atacînd lebedele. La rîndul lor, unele fete frumoase sînt preschimbate în lebede albe, de vrăjitori neînduplecați — cum este cazul cu frumoasa crăiasă Lebăda din *Povestea țarului Saltan*²⁰, dar și cu fiul Gvidon Voievod, prin vraja Lebedei crăiese. Gvidon — fiul țarului Saltan — dornic să se răzbune pe mătușile care-i doriseră pieirea, se preface, pe rînd, în țînțar, apoi în bondar și în tăunebărzăune. Revine la starea sa naturală abia cînd se află departe de următorii, în palatul minunat pe care i-l dăruise crăiasa.

20. A. S. Pușkin, *Povestea Țarului Saltan, a feciorului său Gyidon-Voievod viteazul și a frumoasei crăiese Lebăda*, în vol. *Cinzece bătrîne și povești în versuri*, cit. supra, p. 178—193, în special p. 181—187.

Metamorfoza este necesară pentru a transcende pragurile dificultăților fizice firești și pentru a ajunge la locul acțiunii celei mai importante într-o stare deghizată, de nerecunoscut. Nu există altă cale! În toată mitologia antică există metamorfozări, transformări dintre cele mai surprinzătoare, preschimbări uluitoare și rapide, îndeosebi ale zeilor, fie pentru a pedepsi sau pentru a răsplăti pe muritori, fie pentru a se amesteca între ei după chipul cel mai prozaic. Deci, metamorfoza din *biline* aparține în mod necesar prelungirii unei gândiri mitice a poporului rus, dar o gândire mitică religioasă, în care eticul, valoarea morală a dreptății, rămâne cu totul neschimbată. Numai metamorfoza sau preschimbarea îngăduie celui aflat în dificultate să iasă din impas. Astfel, orice îndepărtare a umanului de starea sa proprie poate fi admisă numai dacă ea slujește Binele, se prezintă în fața tuturor drept actul de căpetenie al maturității. Gvidon se metamorfozează pentru a îndeplini o misiune delicată, pe care el însuși și-o impune: să pedepsească — deși nu prea grav — pe vinovații de înstrăinarea sa de dragostea părintelui său și să pună în lumină starea strălucitoare la care a ajuns chiar și în lipsa ocrotirii paterne.

Cea mai frecventă modalitate de a exprima ethosul străvechi o constituie, de bună seamă, *fantezia*; dar o fantezie sănătoasă, moralizatoare și dinamică. Eroii bilinelor, prezentați cu măiestrie de poeți remarcabili, dar și rusalcele sau alte ființe fantastice la care ne-am referit mai sus, păstrează un oarecare echilibru între uman și ne-omenesc, între uman și demonic. Aceste creaturi ciudate își fac loc printre oameni, intră în relație cu ei în chip fantastic, ireal dar sugestiv. Regăsim aici o tendință de reafirmare a miticului străvechi, dar în așa măsură încât el să nu fie vrăjmaș față de noii religii — creștinismului. De aceea fantezia crează o stare de adiacență a imaginarului cu ceea ce este real, contingent. Pe undeva se pare — cel puțin poetului romantic A. I. Odovschii din prima jumătate a secolului al XIX-lea — că vigoarea din poporul rus ar fi scăzut prin încreștinare: «Zakón hristián ne dóblesti, a smirénie. / Ujé naród jenopodóben stal, / I préjde vseh sam drévnii cniázi Vladímír, / Vot pérvii bici» (Legea creștină nu-i vitejie, ci umilintă. / Deja, poporul ajuns-a ca femei, / Iar mai înaintea tuturor, însuși străvechiul cneaz Vladímír, / Iată cel dintru-ntii flagel) ²¹.

Regăsim la Odovschii o sete de păgânism, o dorință de a reinvia — în secolul al XIX-lea! — lumea rusă de dinainte de încreștinare, cu

21. A. I. Odovskii, *Vasilco*, cîntul III, strofa 53, în vol. *Russkaia romantieskaia pérvoi polovini XIX v.* — *Antologhia* —, «Școlinaia Vivioteka», Editura Sovetskaia Rossia, Moscova, 1985, p. 220.

zeii ei : *Perun, Cernobog, Lado*, toți cei șapte zei ai poporului slav²². Și totuși, după ce dă glas rusalcelor și *vidmelor*²³, îl pune pe marele preot păgîn (*verhovnîi jrej*) să mărturisească despre existența unui cer dincolo de toate cerurile, în care n-a pătruns nici unul dintre zeii imaginați de muritori : «Esti nebesá nad nebesámi / Perviše mólni i gromov ; Esti zviózdnií térem nad zvezdámi ! / I ne edínfi iz bogóv / Ne prestupál ego poróga» (Există un cer mai presus de ceruri / Mai presus de fulgere și tunete ; / Există un tărîm deasupra stelelor ! / Și nici unul dintre zei / Nu i-a trecut pragurile)²⁴. Acest cer este rezervat lui *Belobog* — Dumnezeul alb, Dumnezeul luminii, cel Care gîndind sortește oamenii. Gîndul Lui, deci, este *sudibá*, este soartă pentru om. În locul vechilor tradiții — crezute de Odoevskii ideale, poporul rus ar fi primit «de la biceșnicul grec», reguli religioase : «Bessiľinii grec, naș dannik, dal ustavî»²⁵.

Fantezia, așadar, sprijină, în final, o idee, anume că s-ar fi pierdut prin încreștinare locul întii pe care îl dețineau în spiritualitatea poporului rus zeitățile dinamice, iuți și chiar vijelioase ale tradiției religioase anterioare. Dar pierderea locului întii nu înseamnă deloc și pierderea celui de al doilea, unde reminiscentele religioase vechi se hrănesc și se prind de suflețele credincioșilor.

Concluzii. Există o serie de dovezi istorice despre creștinarea rușilor, dovezi care atestă cîte ceva și despre vechile credințe ale lor. Rușii au primit creștinismul, sporadic, în ținuturile de sud ale Ucrainei, încă de prin secolul al IX-lea. Încreștinarea lor în masă a avut loc însă către sfîrșitul secolului al X-lea, sub cneazul Vladimir, cînd poporul a trecut oficial la creștinism, păstrînd însă vechile credințe în spiritualitatea proprie. De aceea, acele credințe și chiar obiceiuri religioase străvechi și-au pus amprenta pe modul religios de manifestare al spiritualității ruse de după încreștinare.

Pr. Conf. dr. ALEXANDRU I. STAN

22. A. I. Odoevskii, *Vasilco*, cîntul II, 46, în vol. cit., p. 217.

23. Idem, *op. cit.*, vol. cit., p. 216—218.

24. Idem, *op. cit.*, vol. cit., p. 217.

25. Idem, *op. cit.*, în vol. cit., p. 219 (cîntul III, 51). Pentru unele date adiacente problemei dezbătute în acest articol, a se vedea următoarele cărți, apărute și în librăriile din București : *Pamiatniki literaturî drevnei Rusi (Monumentele literaturii Vechii Rusii)*, a II-a jumătate a sec. al XV-lea, Moscova, 1982, 688 p. și ilustrații ; precum și volumul *Russkoe istoriceskoe povestvovanie (Narațiunea istorică rusă)*, sec. XVI—XVII, Editura «Sovetskaia Rossia», Moscova, 1984, 347 p., în special lucrarea lui Grigorie Kotoșihin, *Despre statul Moscovei la mijlocul secolului al XVII-lea*, p. 162—315 din acest volumaș (în special capitolul I).

CÎTEVA CONSIDERAȚIUNI PE MARGINEA OPEREI PRINCIPALE A LUI PICU PĂTRUȚ

— «Stihos adecă Viers» (1842—1845)

Apariția, în anul 1985, a volumului *Picu Pătruț. Miniaturi și poezie* a avut darul de a atrage atenția multor cercetători și oameni de cultură asupra operei «mult păcătosului» crâșnic de la biserica mare din Săliștea Sibiului de la mijlocul secolului al XIX-lea. Au apărut de atunci, atît în publicațiile culturale din țară cît și în cîteva reviste de peste hotare, nu puține studii pe marginea operei lui, iar figura lui Picu Pătruț a început să fie cunoscută și apreciată și de către specialiștii în arta populară și bisericească din alte țări. Începutul este totuși încă modest, dacă ne gîndim la ceea ce ar fi fost normal să se facă pînă acum într-un caz de o asemenea valoare.

Cercetarea de către institutele de specialitate a tuturor valențelor operei creatorului săliștean, în vederea situării lui pe locul pe care-l merită în istoria literaturii și în istoria artei românești și universale, se lovește încă de dificultăți. Acestea sînt de două categorii: unele, de natură oarecum subiectivă, legate de conținutul temelor abordate de Pătruț, împiedică încă includerea operei în planurile de lucru ale institutelor de cercetări; altele, de natură mai degrabă obiectivă, sînt determinate de diversitatea și amploarea operei, care impun formarea unor colective de cercetare compuse din specialiști în domenii diferite, ca: istorie literară, istorie bisericească, istoria culturii, artă populară, artă bisericească, muzicologie, folclor. Pînă în prezent un astfel de colectiv de cercetare s-a dovedit dificil de realizat în practică. Entuziasmul de care este stăpînit orice om de cultură de la primul contact pe care-l ia cu opera creatorului săliștean, se transformă într-un sentiment de neputință, de blocare, cînd se vede pus în situația de a lua o hotărîre concretă în direcția organizării unei cercetări aprofundate a întregii opere.

Este instructivă în această privință părerea descoperitorului acestei comori, celui mai de seamă exeget de pînă acum al operei pătruțiene, care i-a stat aproape de suflet timp de cîteva decenii: «*m-am simțit mereu depășit de figura lui, pîrîndu-mi-se uneori că un condei, oricît de iscusit, nu este în stare să reconstituie în mod fidel o figură atît de deosebită de oamenii zilelor noastre*»¹.

Data fiind însă importanța în sine a subiectului, nu poate exista nici o îndoială că toate aceste greutăți vor fi pînă la urmă înfrînte. Studierea și publicarea acestei opere nu mai poate fi amînată la infinit. Din ce în ce mai numeroși sînt aceia care împărtășesc convingerea descoperitorului ei, deja citat: «*sînt încredințat că Picu Pătruț va constitui nu numai un titlu de mîndrie și de mîngîiere pentru întreg poporul nostru, ci și unul pentru umanitate, care îl va primi în sînul ei ca pe un fiu iubit, înșirîndu-l alături de cei mai aleși fii ai săi din toate vremurile*»².

1. Onîsifor Ghibu. Citat din *Picu Pătruț. Miniaturi și poezie*, p. 33.

2. Onîsifor Ghibu, *Prefață*, în «Manuscriptum», nr. 4/1985, p. 117.

Pînă cînd această vastă dar deosebit de generoasă temă va ajunge să fie inclusă în planurile de cercetare ale institutelor statului sau ale Academiei, orice contribuție la mai buna cunoaștere a operei creatorului săliștean își are valoarea ei, atît pentru netezirea drumului către cercetarea multidisciplinară, cît și pentru ușurarea, în general, a activității viitoare de documentare.

Pornind de la această convingere, prezentăm în cele ce urmează cîteva aspecte specifice principalei lucrări originale din creația lui Picu Pătruț — *opus princeps* al acestuia.

Cele trei volume care compun manuscrisul de 1400 pagini, pe care-l vom denumi aici, prescurtat, «*Stihos adecă Viers*»³ poartă următoarele titluri :

Volumul I (paginile 1—1000) : *Stihos adecă Viers la toate praznicele Domnului nostru Is. Hs. și ale pururea Fecioarei Mariei și ale sfinților celor mai însemnați de Maica Beserică*, volum datat 28 decembrie 1842 ;

Volumul II (paginile 1001—1198) : *Stihos adecă Viers la toate Duminecile Treodului și în zilele cele cu prăznuire care cuprinde Treodul*, datat 11 august 1844.

Volumul III (paginile 1199—1400) : *Stihos adecă Viers la toate Duminecile Penticostarului și în zilele cele cu praznice care cuprinde Penticostarul*, datat 29 noiembrie 1844.

Această monumentală lucrare cuprinde un număr de 474 de cîntări, imnuri și poeme de întindere diferită, dintre care 367 sînt originale, iar 107 preluate din creația unor înaintași, unor contemporani sau din folclor, și este ilustrată cu 577 miniaturi și 128 vignete și sfîrșituri de carte, toate în culori.

O analiză a acestei vaste lucrări depășește limitele unui articol de revistă, precum și posibilitățile autorului acestor considerații. O cercetare sistematică a ei va trebui însă întreprinsă, cu toate dificultățile care mai trebuie înlăturate. Este o temă mult prea frumoasă și prea interesantă pentru cercetătorii trecutului nostru cultural, pentru ca lucrurile să nu se miște înainte pe acest drum.

Considerațiile de față se limitează la semnalarea cîtorva puncte de reper utile viitorilor cercetători ai acestei excepționale opere.

I. Cu privire la scopul, la pregătirea și la originalitatea lucrării.

În lipsa oricăror mărturisiri ale autorului însuși ori ale vreunor contemporani, din care să se poată stabili originile acestei lucrări cu totul neobișnuite, nu ne rămîne decît să încercăm să tragem noi înșine unele concluzii din examinarea atentă a ei și a celor cîteva ciorne care s-au păstrat pînă astăzi, în care autorul și-a notat și datat primele versiuni ale unui număr de 25 de versuri ale sale.

1. Mai întii, trebuie să observăm că «*Stihos adecă Viers*» este o lucrare de *concepție originală*, pentru care tînărul Picu Pătruț, cînd a conceput-o, *n-a avut nici un model anterior*. N-am găsit pînă acum ni-

3. Mai prescurtat am notat această lucrare SAV, în *Picu Pătruț. Miniaturi și poezie*. Manuscrisul face parte din colecția O. Ghibu.

căieri, nici înainte și nici după el o astfel de lucrare, nici în opera unor creatori răsăriteni, nici în ale unor apuseni. Există, desigur, în toate literaturile, numeroase scrieri, mai vechi și mai noi, în proză și în versuri, despre viețile unor sfinți sau despre anumite evenimente biblice; există și manuscrise ori lucrări tipărite, alcătuite anume pentru Sinaxar; există de asemenea numeroși artiști care au ilustrat sau care au cîntat în cursul timpurilor scene biblice, cîțiva care au ilustrat chiar întreaga Biblie, dar o lucrare a aceluiași autor, care să povestească în versuri principalele momente și personalități ale Sinaxarului, ale Treodului și ale Penticostarului — versuri care se cîntau pe melodii create în bună parte de el însuși — și în care toate povestirile să fie ilustrate, și încă atît de bogat, de către el, o astfel de lucrare este unică, atît în literatura cultă cît și în cea populară, nu numai la noi, ci se pare că în întreaga lume.

2. Pentru ca autorul să poată ajunge la ideea de a elabora o astfel de lucrare, n-ar fi fost suficiente calitățile native de versificator, de desenator și de creator de melodii, condiții, evident, indispensabile, dar nu hotărîtoare; el a trebuit să fi depus în prealabil o *uriasă muncă de documentare*, pentru a se indentifica deplin cu evenimentele și cu viețile eroilor biblici despre care apoi a scris și pe care le-a ilustrat, precum și cu felul în care aceste povestiri în versuri se cîntau pînă atunci. Fără o foarte largă, dar și profundă, documentare prealabilă o astfel de lucrare nu s-ar fi putut naște. Surprinzător este faptul că tînarului ajutor de crîsnic, care avea la bază doar ceea ce învățase în cele 2—3 clase primare din școala satului său, i-au fost deajuns numai cîțiva ani pentru o atît de bogată documentare — ani în care a aprofundat întreaga literatură bisericească ce fusese publicată în românește pînă la el, aflată în Săliște și în satele din jur, ori care-i fusese adusă anume de către oierii sălișteni de prin țările locuite de români, pe unde umblaseră. Pe lîngă cărțile bisericești și Viețile sfinților, el a citit și întreaga operă a scriitorilor religioși-morali români, dinaintea și din vremea lui, ca Ioan Tincovici, Vasile Aaron, Anton Pann, I. Barac ș. a., precum și lucrări ale unor autori străini, pe teme religioase, cărți traduse în românește în Țara Românească și în Moldova; cîteva din aceste cărți și i le-a copiat chiar, pentru a le avea în biblioteca lui. În afară de această vastă documentare, el a cules și și-a însemnat creațiile din folclorul religios, foarte bogat, din Săliște și din satele din jur, din care a ales apoi, cînd a alcătuit cuprinsul lucrării pe care o pregătea, pe cele care i s-au părut mai frumoase și mai potrivite scopului pe care îl urmărea—texte pe care le-a atribuit, cînd le-a transcris în volum, ca fiind ale «unuia din Dascăli».

3. Documentarea pentru întreaga lucrare, în forma în care a proiectat-o, a fost terminată pînă în anii 1839—1840, cînd Pătruț avea deci 21—22 de ani. În această perioadă de pregătire, pe lîngă lectură el s-a exersat și în meșteșugul versificării — dovadă cele cinci variante ale «Irozilor» și cele cîteva versuri originale din primele miscelanees păstrate de la el, cel mai vechi fiind din anul 1837. Datorită meticulozității cu care a indicat în volum, la versurile preluate, numele autorilor, ba

de cele mai multe ori chiar și localitatea în care trăiau (Anton Pann de la București, Ioan Tincovici din Buda ș. a.), s-a putut stabili în oarecare măsură și ce a citit și cine l-a influențat în opera sa poetică. Nu același lucru se poate afirma despre latura plastică a operei sale, cu privire la care nu a lăsat nici cea mai mică însemnare, după cum n-a lăsat nici o schiță. Nu se știe nimic nici despre vreun meșter de la care să fi învățat secretele desenului și al culorilor, fiind astfel aproape de neînțeles cum a putut ajunge într-un timp atât de scurt la o atât de mare îndemnare și la un atât de rafinat simț artistic. Că s-a oprit cu atenție asupra tuturor gravurilor din cărțile bisericești, este un lucru neîndoielnic, de vreme ce o parte din ilustrațiile sale sînt inspirate din ele, ca și după unele picturi și «prăznicare» din bisericile din Săliște și din satele din jur. Pînă acum însă nu se știe decît relativ puțin care din ilustrațiile sale sînt inspirate din alte lucrări și care sînt cu siguranță originale. Cercetările întreprinse în această privință de către Onisifor Ghibu au dus la concluzii interesante, consemnate în capitolul intitulat: «*Locul lui Picu Pătruț în pictura religioasă românească*», care avea să facă parte din monografia Picu Pătruț, contractată în anul 1965, împreună cu semnatarul prezentelor considerațiuni, cu E.S.P.L.A., dar neterminată⁴, — capitol care își așteaptă încă publicarea. Apariția lui va fi de un real folos viitorilor cercetători ai acestei laturi a creației pătruțiene. Subiectul acesta a constituit, douăzeci de ani mai tîrziu, și tema unei comunicări, prezentate de Dragoș Morărescu la sesiunea științifică «Valori bibliofile», organizată de C. C. E. S. în mai 1985, la Tîrgu Mureș, sub titlul: «*Izvoare și originalitate în credința plastică a lui Picu Pătruț din Săliște*»; și acest studiu ar fi de dorit să vadă cît mai curînd lumina tiparului.

Amîndouă aceste lucrări odată publicate vor stimula activitatea de cercetare a specialiștilor în arta plastică religioasă, lucru necesar nu numai pentru sigura apreciere a creației lui Picu Pătruț, ci și pentru completarea cunoștințelor privitoare la întrepătrunderile și evoluția artei plastice religioase din toate ținuturile locuite de români. O cercetare exhaustivă va impune însă publicarea în întregime a creației plastice a lui Pătruț, pentru ca aceasta să ajungă la cunoștința oricărui cercetător și să nu mai fie dependentă de cunoașterea și studierea manuscrisului original, atât de supus deteriorării.

4. După ce a selectat din operele înaintașilor și din folclor tot ce i s-a părut potrivit pentru a fi inclus în lucrarea pe care o pregătea, tînărul Pătruț, aflat în curs de autoinstruire, începe să povestească el însuși în versuri evenimente, momente mai dramatice din viața eroilor biblici, pe care fie că nu le găsisese cuprinse în versurile din creația înaintașilor, fie că socotea că avea mai mult de spus decît spusese aceștia. Parcurgînd conținutul întregii lucrări frapează faptul că ceea ce predomină în versurile sale sînt descrierile martirajelor sfinților și mucenicilor care s-au jertfit pentru credința strămoșească. Concluzia nu poate fi decît aceea că principalul scop pe care l-a urmărit autorul a fost cel educativ—moralizator, de întărire a caracterului și a capacității

4. Cf. «Nota» din «Manuscriptum», nr. 4/1985, p. 117.

de rezistență a oamenilor din popor, de îndemnare a lor să nu cedeze în fața amenințărilor și silniciilor opresorilor, care le cereau să renunțe la credința lor strămoșească în schimbul unor avantaje materiale.

Onisifor Ghibu, care a pătruns pînă acum cel mai profund în intimitatea gîndirii și simțirii lui Picu Pătruț, scrie undeva următoarele cu privire la această lucrare unică în felul ei :

«Lucrarea aceasta avea să fie ceva perfect organizat, metodic, sistematic, nu ceva spontan, ocazional și convențional; ea trebuia să fie o veritabilă operă de prooroc ireductibil în atitudini, prieten al binelui și al păcii, dar aspru cu cei păcătoși și răi, țintind însă nu spre pedepsirea, ci spre îndreptarea lor. Obiectivul lui nu putea fi acela de a obișnui pe oameni să accepte viața așa cum este ea, ci de a-i face să lupte cu greutățile vieții, oricît de cumplite ar fi ele, crezînd în principiile cele mai înalte, lăsate de însuși Dumnezeu, și îndurînd orice pentru împlinirea lor. El își dădea seama că poporul nostru a fost sortit, cum a fost sortit și poporul iudeu în vechime, la o viață de cruntă apăsare din partea unor popoare străine și că el nu-și poate croi o altă soartă decît prin virtutea cu care se va împotrivi nedreptății și cu care va disprețui suferințele ce-i sînt scrise. Nu e o morală de cap plecat în fața potențaților, ci de încredere puternică în înfrîngerea asupritorilor prin statornicie în credință a celor obidiți și prin eroismul cu care este în stare să înfrunte tirania și nedreptatea. Rolul de învățător al poporului trimis în lume cu un asemenea mandat n-avea să-l împlinească prin teorii, prin legi sau prin vreo doctrină elaborată în formă de catehism, ci prin înfățișarea vie a personagiilor morale superioare, cu ajutorul pildelor vii din istoria biblică, potrivite în versuri și învățături ușoare, accesibile poporului de rînd în prima linie».

II. Cu privire la modul cum s-a desfășurat activitatea de creație și de transcriere în volum

Scrupulozitatea ieșită din comun cu care tînărul autor și-a notat la finele fiecărui vers al său data la care a fost compus («izvodit») și la care a fost transcris în volum («prescris») — respectiv, în cazul versurilor preluate de la alții, data la care acestea au fost transcrise, precum și cele cîteva ciorne care s-au păstrat de la el, dau posibilitatea reconstituirii cu destulă exactitate a modului și a ritmului în care a lucrat la această operă a sa.

1. Dacă nu poate fi stabilită nici întreaga literatură pe care a cercetat-o înainte de a se hotărî să se apuce de o lucrare ca aceasta, și nici ordinea în care a parcurs-o, s-a putut urmări, în schimb, modul său de lucru. Din păcate, în afara celor cîteva manuscrise miscelane de la începutul activității sale, din anii 1837—1840, și a celor cîteva ciorne de care vom vorbi ceva mai pe larg mai jos, nu s-a păstrat nimic din laboratorul său de creație, nici fișe, nici schițe, pe care trebuie să și le fi făcut în pregătirea și apoi pentru transcrierea în volum a unei atît de vaste lucrări. Comparînd însă textele și datările din cele cîteva ciorne păstrate, cu cele din volumul în care acele versuri au fost ulterior transcrise, se constată o surprinzătoare ordine și meticulozitate în sistemul său de lucru. Astfel, se vede limpede că, după ce și-a strîns și

ordonat cronologic cea mai mare parte din textele asupra cărora s-a oprit, din materialul documentar pe care l-a parcurs, după ce și-a ales deci din creația predecesorilor ceea ce i s-a părut mai potrivit pentru a fi inclus în lucrarea pe care a proiectat-o, tânărul dăruit cu har a trecut la elaborarea propriilor sale versuri, capitol după capitol, în ordinea pe care o stabilise de la început și în care acestea urmau să fie introduse în lucrare: cele pentru primul volum, după calendarul bisericesc, începînd cu cel pentru ziua de 1 septembrie și terminînd cu ultimul din august. După ce a terminat, în mare, versurile destinate primului volum, a trecut la compunerea, în același sistem de lucru, a celor pentru momentele povestite în cel de-al doilea, apoi pentru cele dintr-al treilea.

Este probabil că inițial lucrarea și-a proiectat-o numai pentru nararea evenimentelor și a sacrificiilor eroilor asupra cărora se oprise, nu și pentru ilustrarea lor. Probe scrise despre acest lucru nu s-au păstrat; totuși, indirect, nu putem ajunge decît la această concluzie, dat fiind că: schițele din manuscrisele sale de început, deci chiar din perioada în care proiectase marea sa lucrare, erau ale unui începător ca oricare altul, care nu promitea să devină un maestru în arta desenului și a picturii; și titlurile volumelor celor trei ne întăresc în această convingere, după cum vom arăta sub punctul III de mai jos. Pe măsură însă ce înainta cu compunerea versurilor, se pare că s-a pătruns tot mai mult de necesitatea de a și le ilustra și de a stabili și melodiile cele mai potrivite pentru cîntarea lor. Dacă, prin prezența sa permanentă în biserică, era oarecum pregătit pentru rezolvarea laturii muzicale, pentru cea plastică lucrul era mult mai greu; el a trebuit să facă, în perioada dinaintea sfîrșitului anului 1842 cînd este datat primul volum, suficiente exerciții de desen și de pictură, pentru ca atunci cînd avea să ajungă la transcrierea versurilor în volum să fie deja în stare să le poată și împodobi în mod corespunzător cu ilustrațiile potrivite.

2. *Perioadele în care a lucrat la compunerea versurilor.* Urmărind datele «izvodirii» fiecărui vers se constată că, după perioade de intensă activitate de creație au intervenit pauze de săptămîni sau chiar de luni în care n-a compus nimic pentru această mare lucrare. Nu s-au păstrat informații concrete cu privire la cauzele reale ale întreprinderilor dar e foarte probabil că acestea au fost pur și simplu perioade de documentare, de pregătire a versurilor pentru temele următoare; este, de asemenea, probabil că au fost și perioade în care a fost preocupat de exercițiile în vederea însușirii meșteșugului desenului și al picturii; poate că au fost și alte împrejurări care l-au împiedecat să lucreze, ca boala, de exemplu.

Perioadele de lucru intens la compunerea versurilor au fost: între sfîrșitul lui mai și 27 august 1841, apoi de la începutul lui octombrie 1841 pînă la 27 februarie 1842; după alte trei luni de pauză, din nou lucru intens, din prima jumătate a lui iunie și pînă la 11 noiembrie 1842, cînd se termină perioada principală de compunere a versurilor din această lucrare. Cîteva exemple cu privire la intensitatea activității de creație în unele momente: la 19 iunie 1841 Picu a compus trei

versuri : unul de 26, al doilea de 96 și al treilea de 38 distihuri ; a doua zi a compus patru : de 42, 26, 74 și 28 distihuri. La 2 decembrie 1841 compune trei versuri : unul de 26 catrene, altul tot de 26 catrene și al treilea de 66 distihuri ; a doua zi, unul de 26 catrene și altul de 57 distihuri ; a treia zi, unul de 25 și altul de 28 distihuri.

Versurile proprii existente în «*Stihos adecă Viers*» au fost concepute între 11 iulie 1839 — data cea mai veche marcată pentru «izvodiri» — și 11 noiembrie 1842, data ultimei «izvodiri» din volum. Versurile pentru care lăsase locuri libere în lucrare spre a fi completate ulterior, după o documentare suplimentară, poartă ca date de izvodire zile și luni din anii 1847, și apoi din 1851.

3. Din ciornele pe care și-a notat, pe măsura compunerii versurilor, versiunile inițiale ale acestora (pe care în unele cazuri le-a cizelat ulterior, înaintea transcrierii lor în volum) s-au păstrat numai patru piese, în care sînt cuprinse textele a 25 de versuri de dimensiuni diferite, compuse în lunile ianuarie și august 1842. Toate patru sînt din aceeași calitate de hîrtie semipergament ca și cea utilizată de el în volumul de care ne ocupăm : două din ele sînt de 48×40 cm, împăturite în 8 fișii de cîte 6 cm lățime și 40 cm lungime, la rîndul lor îndoite în două. Pe aceste fișii sînt scrise, cu cerneală, de sus pînă jos, cu mare economie de spațiu, versurile. Celelalte două ciorne sînt de 12×40 cm, împăturite în două, pe lung, și în două, pe lat. Ciornele mari și una din cele mici sînt completate pe ambele fețe, cea de a patra numai pe o parte. La sfîrșitul fiecărui vers este trecută data la care a fost compus, dată care a fost apoi trecută după transcrierea versului respectiv în volum, drept dată a «izvodirii» lui, alături de cea a «prescrierii».

Verificarea indicațiilor din ciorne ne-a dat posibilitatea de a constata că surprinzătoarea minuțiozitate a tînărului Picu Pătruț în marcarea datelor «izvodirii» și «prescrierii» versurilor în volum a avut totuși și unele fisuri. Pînă la această verificare socotisem că toate versurile din «*Stihos adecă Viers*» la care lipsește indicația cu privire la data «izvodirii», sînt luate de la alți creatori sau din folclor, chiar și în puținele cazuri în care nu este indicat numele autorului. Am crezut, în acele cazuri, că este vorba de o omisiune cu privire la indicarea nominală a sursei. Verificînd însă datele de pe ciorne cu cele de la finele versurilor respective aflate în volum, am constatat că versul de la p. 82—84 («*Viers la 13 septembrie, la înainte prăznuirea înălțării cinstitei cruci*»), care nu are indicată data «izvodirii», este preluat din ciornă, unde este datat 22 august 1842. Ca atare acest vers este original, și nu — cum crezusem — preluat din altă parte. Dat fiind acest caz, care a putut fi stabilit datorită întîmplării că ciorna respectivă nu s-a pierdut, se poate presupune că și la alte versuri din cele la care lipsește data «izvodirii» dar și numele autorului de la care a fost preluat, ar putea să fie aceeași situație, ele fiind originale, ale lui Picu Pătruț.

4. Săptămînile dintre 11 noiembrie 1842, data ultimului vers compus pentru volum, și 28 decembrie 1842, data de pe foaia de titlu a primului tom⁵, au fost utilizate, după toate probabilitățile, în cea mai mare parte, pentru pregătirea transcrierii și ilustrării lucrării: procurarea hîrtiei necesare, tăierea ei la dimensiunea pe care și-a ales-o, trasarea chenarelor primelor pagini și ale primelor ilustrații, pregătirea culorilor etc. A trecut apoi la lucrul efectiv: și-a desenat și colorat foaia de titlu, apoi cele două icoane din fața și de pe contrapagina acesteia, și-a scris cu grijă prefața de cinci pagini, apoi, pe opt pagini, un număr de psalmi dedicați vastei opere pe care o începea, după care a scris «Cuvîntul către cititori», în care își cerea iertare pentru orice greșeală care va fi găsită «ori în cuvinte, ori în stihuri, ori în slove, ori în silabe». A pictat apoi alte două icoane, fiecare pe pagina întregă, după care, ajuns la 31 decembrie 1842, își transcrie primul vers din volum «către Domnul nostru Is. Hs.», la sfîrșitul căruia, după semnătura sa, adaugă: «Izvodirea acestui vers au fost la aprilie 18 1841»⁶. Acesta, împreună cu versul următor, «cătră Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu», transcris la 4 ianuarie 1843 și «Izvodit» tot la 18 aprilie 1841, sînt versuri de închinare și de rugare de a i se da sprijin în greaua sarcină pe care și-a luat-o de a face această carte. Textul acestui din urmă vers, încă nepublicat pînă acum, îl scoatem la lumină la sfîrșitul prezentelor considerații. Abia după ce a scris cele două suave rugăciuni și le-a ilustrat cu grijă, a trecut la tratarea subiectului propriu-zis al lucrării, cu versul «la 1 septembrie, al Indictionului», la p. 31.

5. *Transcrierea versurilor în volum și ilustrarea lor* — s-a făcut, în general, în ordinea calendaristică a aniversării praznicelor și eroilor biblici despre care se hotărîse să scrie. Urmărind datele la care au fost transcrise versurile, se constată că și în această privință a lucrat sistematic de la început, după un plan bine gîndit și riguros îndeplinit. Se hotărîse dinainte și știa deci cum va ilustra fiecare vers, ce dimensiune avea să aibă ilustrația, frontispiciul sau vigneta,

în funcție de întinderea versului. După ce s-a fixat asupra tuturor amănunțelor grafice — le-am spune astăzi «de tehnoredactare», artă în care s-a dovedit a fi la fel de desăvîrșit ca și în creația literară și cea plastică — și-a început fiecare vers cu indicarea, în caractere mari, și în cerneală-tuș roșie, îmbinată cu cerneală neagră, a titlului versului, cu toate amănunțele: în ce zi se cîntă, în cinstea cărui eveniment sau erou

Sf. Ioan Botezătorul

5. Reprodușă în P. Pătruț. *Miniaturi și poezie*, planșa 1.

6. Versul, cuprinzînd 58 distihuri (54 numerotate, între care trei numere repetate, și 4 nenumerate, adăugate de P. P. ulterior în volum), a fost publicat integral în «Indrumătorul bisericesc, misionar și patriotic, IV», Oradea, 1987, p. 175.

biblic, pe ce glas și pe ce «podobie» se cîntă, precum și, dacă era cazul, de la cine a preluat versul respectiv. Trecea apoi, în chenarul din dreapta paginii, numărul versului (fiecare vers purta un număr de ordine, începînd cu 1). Abia după indicarea tuturor acestor date, trecea la transcrierea versului, pe o singură coloană, în cerneală-tuș neagră, în litere chirilice de tipar, numerotînd fiecare distih, terțină sau catren. La sfîrșit, după indicarea datei «izvodirii» și a celei la care a fost «prescris» în volum (la versurile preluate de la alții, numai data prescrierii) și-a pus, de fiecare dată, semnătura, integrală sau prescurtată, uneori în chirilice, de cele mai multe ori însă în litere latine. Dacă spațiul rămas liber în pagină era neîndestulător pentru a începe un alt vers, îl completa cu un «sfîrșit de carte»; dacă era mai mare, fie că introducea o miniatură cu o temă în general apropiată de versul pe care îl terminase de transcris, fie că începea cu versul următor.

Cînd ajungea cu transcrisul la o zi pentru care nu compusese încă versul potrivit, fie că îl compunea atunci, ori a doua zi, ori foarte curînd și îl și transcria în volum (menționînd separat atît data «izvodirii» cît și cea a «prescrierii», chiar dacă amîndouă erau în aceeași zi), fie că trecea mai departe, după ce lăsa una sau mai multe pagini libere, după cum aprecia că va avea nevoie mai tîrziu pentru tratarea subiectului. La fel a procedat și atunci cînd nu se fixase încă asupra felului cum avea să ilustreze o temă: lăsa unul sau mai multe spații libere, pe care le-a completat mai tîrziu, datîndu-le pe toate.

Intrarea în Ierusalim

care a adăugat alte 30 miniaturi și 20 de vignete. Apoi o nouă pauză de aproape două luni, după care în ultimele nouă zile ale lunii iulie 1843 transcrie alte 20 de pagini și le ilustrează cu 6 miniaturi și 4 vignete. În august lucrează numai la ilustrații; în septembrie într-o singură zi, un vers și o miniatură, pentru ca apoi, de la 9 octombrie 1843 pînă la 19 februarie 1845, deci timp de un an și patru luni să lucreze intens, fără întrerupere, pînă la terminarea versurilor pe care le compusese pînă atunci. A ajuns astfel la pagina 1304, după care adaugă trei versuri de mulțumire⁷ pentru că a putut termina lucrarea, și o minuțioasă tablă de materii, cu care ajunge la pagina 1345

7. O parte din cel de al doilea, și al treilea, au fost reproduse în *P. Pătruș. Miniaturi și poezie*, p. 155—156. Pentru frumusețea lor spirituală, reproducem în anexă pe primul, și integral, al doilea.

Ajunsa în acest stadiu, cu câteva zeci de pagini rămase libere în interior și cu alte 56 la sfârșitul volumului, lucrarea a fost lăsată la o parte, autorul trecînd la elaborarea altora, ca: adăugarea unor texte și ilustrarea Bibliei de la Sankt Petersburg, ilustrarea Noului Testament, ambele din biblioteca sa, etc.⁸. Abia după doi ani și jumătate a reluat lucrul la care obosise atît de mult: între august 1847 și februarie 1848 a compus și a transcris o parte din versurile pentru care lăsase spații libere în volum; le-a și ilustrat. Totuși au mai rămas spații libere, atît pentru versuri cît pentru ilustrații, lăsînd iarăși lucrarea deoparte, evenimentele anilor 1848—1849 rupîndu-l de la preocupările sale obișnuite. Abia după ce s-au întors în sat de la oaste învățătorii cărora el și cu clopotarul Teodor Milea le ținuse locul, a reluat lucrarea. Între martie și septembrie 1851 sînt datate atît versurile cît și ilustrațiile pentru care lăsase spații încă libere. Cum era și firesc, acele spații (ca și cele completate în 1847 de altfel) s-au dovedit a fi, unele, suficiente, altele prea mici ori prea mari pentru ceea ce a avut de adăugat. Dacă spațiul a fost prea mic — cazurile cele mai frecvente —, și-a transcris versul sau versurile nou concepute, pe două coloane, nu numai pe una; uneori a trebuit să scrie foarte mărunț, pentru a încapa în spațiul disponibil. Dacă acesta se dovedise a fi mai mare decît versul compus pentru tema respectivă, a adăugat cîte o scurtă poezie, un tropar, un irmos, în general potrivite pentru ziua respectivă, sau a completat spațiul disponibil cu o maximă.

III. Cu privire la titlul (titlurile) lucrării.

Comparînd titlurile celor trei volume cu cuprinsul real al acestora se constată o neconcordanță deloc neglijabilă: cuprinsul lor este mult mai bogat decît este el enunțat prin titluri. Citind titlul primului volum s-ar putea crede că tînărul autor a pornit la drum cu intenția de a povesti în versuri «toate praznicele» lui Iisus, ale Fecioarei Maria și ale principalilor sfinți ai Bisericii răsăritene. În realitate lucrarea este mult mai complexă: mai întîi, versurile sînt nu numai pentru

Fuga în Egipt

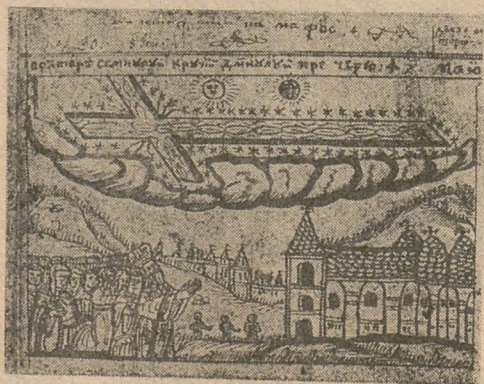
praznicele enunțate, ci și pentru evenimente și eroi ai Vechiului Testament, sînt apoi numeroasele «*Învățăături ale praznicului*», prin care autorul atrage atenția cititorilor asupra învățămintelor care trebuie trase din cunoașterea evenimentului sau a vieții sfințului, descrise în versurile anterioare; mai are apoi și un număr de versuri moralizatoare laice. Dar, după cum se știe, volumul nu cupinde numai versuri, ci și un foarte mare

8. Cf. Oct. O. Ghibu, *Bibliografia operei lui P. Pătruț din Săliștea Sibiului*, în B.O.R., nr. 3—4, 1976.

număr de ilustrații. Or, după cum am arătat mai sus, Pătruț compusese deja cea mai mare parte a versurilor sale în momentul în care a trecut la transcrierea lor în volum ; când și-a scris prima foaie de titlu el știa deci practic tot ce va conține lucrarea. Cum se explică atunci neconcordanța atât de mare între conținut și titlu ? Cum altfel decât că, în smerenia lui, tânărul Picu s-a sfiit să dea lucrării titlul vast pe care l-ar fi meritat, care însă l-ar fi putut face pe cititor să-l creadă **prezumțios**. Cunoscându-i modestia aproape fără margini, nu putem găsi o altă explicație mai veridică.

În însemnările rămase de la Onisifor Ghibu s-a păstrat și titlul pe care acest adânc cunoscător al operei pătruțiene consideră că ar fi trebuit să-l poarte lucrarea, pentru ca el să corespundă atât cu cuprinsul efectiv al ei cât și cu felul de a gândi și de a se exprima autorul acesteia : *«Adânc și smerit prinsoș, prin stihuri, adică versuri, cântare și icoane, către Dumnezeu cel veșnic și întreit în fețe, către pururea Fecioara Maria și către sfinții ce bine le-au plăcut lor, precum și învățături și chemări către toți creștinii adevărați care caută mîngîiere și mîntuire în lumea aceasta și în cealaltă»*.

De altfel, titlul lucrării, așa cum i-a fost dat de autor, nu corespunde nici din alt punct de vedere : în primul volum versurile închinat lui Iisus sînt relativ puține față de cele închinat sfinților și altor eroi biblici ; în schimb, cea mai mare parte a versurilor din celelalte două volume evocă evenimentele legate de patimile, de învierea și de înălțarea lui Iisus, fiind închinat aproape toate acestuia, deși nu este numit în titlurile ambelor volume. Nici aceste titluri nu corespund cu cuprinsul lor real și nu fac mențiune decât despre versuri, nu și despre cîntarea și ilustrarea lor.

Arătarea Sfintei Cruci

Dat fiind pe de o parte faptul că această valoroasă lucrare, oricît de cu grijă ar fi păstrată, este inevitabil supusă, cu trecerea timpului, deteriorării (nu trebuie să se uite că, deși s-a păstrat pînă acum în relativ bună stare, ea are 150 de ani vechime), pe de altă parte că cercetarea ei de către diferiți specialiști nu mai poate fi amînată, vor trebui găsite mijloacele pentru publicarea ei integrală, într-o ediție facsimilată care să poată fi consultată cu ușurință de

către toți cercetătorii și oamenii de cultură iubitori de literatură și artă populară și bisericească din țară și de peste hotare. Sigur că o astfel de sarcină nu este ușor de realizat din cauza volumului mare și a complexității acestei lucrări. Nici o cultură însă nu-și poate permite să-și țină ascunsă multă vreme o capodoperă ca aceasta, oricît de mult ar costa publicarea ei.

Pînă la realizarea acestui deziderat se impune publicarea *indicelui bibliografic* al acestui volum, care să cuprindă atît titlurile complete ale tuturor versurilor, cît și legendele ilustrațiilor.

Încheiem cu textele celor trei versuri la care ne-am referit sub pct. II/5; primul, prin care roagă pe Maica Domnului să-l ajute să scrie lucrarea pe care a început-o, celelalte două, de mulțumire că a reușit s-o termine⁹:

Aducerea la Templu

Versul către Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu¹⁰

Glas 2. Facerea aceluiași. Podobie : Sta Maica amar plîngînd.

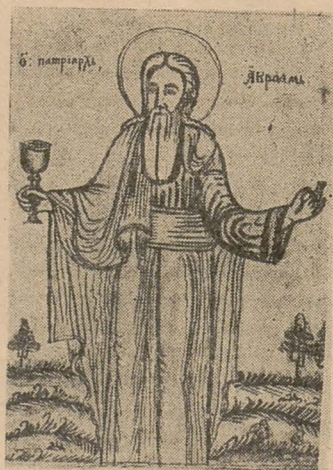
1. *Ne spurcată ne-ntinată,*
Marie, Maică curată,
2. *Maică cu totul slăvită,*
De Dumnezeu fericită,
3. *Fecioară nevinovată*
Și cu totul prea curată,
4. *Marie, Maică slăvită,*
Cea cu daruri dăruită,
5. *Tu ești lăcașul cel sfînt*
Al prea sfîntului cuvînt,
6. *Tu ești de proroci grăită,*
Fecioară blagoslovită,
7. *Tu ești Maica Domnului,*
Atot Țiitorului.
8. *Tu Maica lui Dumnezeu*
Și ziditorului meu,
9. *Tu fecioară-ai zămislit,*
Cu cuvînt nepovestit,
10. *Pe Mesia Dumnezeu*
Și izbăvitorul meu.
11. *Tu fecioară ai născut*
Pe cel fără de-nceput,
12. *Pe Domnul Hristos Isus,*
Dumnezeul cel de sus,

9. La transcrierea acestor versuri am actualizat ortografia și punctuația, pentru mai ușoara receptare de către cititor.

10. Din «Stihos adecă Viers», p. 27—30.

Sf. Cruce a Patimilor Domnului

Sf. Apostol Andrei
Miniatură de Picu Pătruț

13. Carele ne-a mîntuit
Din blestemul cel cumplit,
14. Și în ceruri ne-a suit,
Cu mult bine ne-a cinstit.
15. Tu ești lăcaș prea frumos
Al stăpînului Hristos.
16. Tu cu lapte ai hrănit
Pe Isus cel prea slăvit,
17. Tu în brațe ai purtat
Trupul cel fără păcat
18. Al stăpînului Iisus,
Care a venit de sus
19. Și a mîntuit pe om
De blestemul cel prin pom.
20. Tu în brațe ai ținut
Pe cel fără de-nceput,
21. Pe prea bunul Dumnezeu
Și mîntuitorul meu.
22. Tu, Maică prea lăudată,
Cu totul nevinovată,
23. Ne ești nouă folosire,
Din primejdii izbăvire.
24. Tu ne ești ajutătoare,
Din nevoi izbăvitoare.
25. Tu te-ai făcut mijlocire
La a noastră mîntuire.
26. Tu, fecioară prea slăvită,
Marie prea fericită,
27. Să ne fii nouă scăpare
La ziua cea de-ntrebare,
28. Și să ne sălășluiești
În sălașele cerești.
29. Că tu poți orice voești,
Ca o prea sfîntă ce ești.
30. Deci, și eu ,o, prea curată,
Fecioară nevinovată,
31. Mă închin și te măresc,
Cu laude te slăvesc,
32. Și mă rog cu umilință
Și cu dreaptă credință
33. (Măcar că sînt păcătos
Și cu totul ticălos),

34. *Dar fă rugă pentru mine
La făcătorul de bine,*
35. *Să îmi dea mie iertare
De ale mele greșeale,*
36. *Și ca un bun Dumnezeu
Și Mântuitor al meu,*
37. *Raiul să îmi dăruiască,
Desfătarea cea cerească,*
38. *Veșnica împărăție
Care este în vecie.*
39. *Și iarăși mă rog (eu) ție,
Maica celui din vecie,*
40. *Să-mi dăruiști ajutor,
Ca să pot scrie cu spor,*
41. *Versuri cu sfântă cântare,
Spuind darul tău cel mare.*
41. *Și sfânta ta părtinire
Ce o ai spre omenire,*
42. *Și mila ta cea bogată,
Ce peste noi e vărsată,*
43. *Ca vesel să te măresc,
Pururea să te slăvesc,*
44. *Glăsuindu-ți cu glas lin,
Bucură-te-n veci. Amin.*

**Viers de mulțămire către Domnul meu Isus Hristos
și către Maica cea curată, Maria, pentru că am sfinșit lucrul**¹¹

Glas 4, Podobie : O, prea lăudată.

1. *Mulțămescu-ți cu credință
Și mă-nchin ție Troiță,*
2. *Tatăl, Fiul, Duhul sfânt,
Un Dumnezeu întreit,*
3. *Cela ce mi-ai ajutat
Și-nțelepciune mi-ai dat*
4. *De am putut săvârși
Ce inima mea dori.*
5. *Și ție, Maică slăvită,
Mă-nchin și-ți dau mulțămită,*
6. *Că mi-ai dat ajutorință,
Pricepere și știință,*
7. *De, iată, am săvârșit
Ce de demult am gândit.*

11. Din «Stihos adecă Viers», p. 1303—1304, «Izvodit» la 12 noiembrie 1842 și «pre-scris» la 15 februarie 1845.

8. Deci, acum mă bucur eu
Și, ridicînd glasul meu,
9. Slăvesc pe Domnul Isus,
Împăratul cel de sus.
10. Și ție, Maică curată,
Fecioară nevinovată,
11. Îți glăsuiesc cu glas lin :
Laudă în veci. Amin.

Viers orarașios pentru verșuri, de mulțămîță ¹²

1. Aceste proaste stihuri
(Ce se zic și viersuri,
2. De nou alcătuite
Și cam prost potrivite)
3. Sînt de mine izvodite,
Într-acest chip tipărite,
4. De mine mult ticălosul,
Picu Pătruș, păcătosul,
5. Cînd ca crîznic eram eu
În casa lui Dumnezeu,
6. La Biserica din Jos,
A 'nnălțării lui Hristos,
7. În care cîntare sfîntă
În toată ziua se cîntă,
8. În Săliștea cea vestită,
De mulți oameni locuită,
9. Cînd leatul se număra
De la Hristos că era
10. O mie, și opt sute,
Patruzeci și doi, umplute.
11. Deci, o, frații mei iubiți,
Aceste viersuri primiți
12. Și cîntîndu-le sălțați,
Pe Hristos îl laudați,
13. Și pe Maica cea curată,
Fecioara nevinovată,
14. Care cu trup a născut
Pe cel făr' de început,
15. Și pe ceialaltă toată
A sînților sfîntă ceată,
16. Care bine a păzit
Ce Hristos a poruncit.
17. Slăviți-o cu cîntări
Și cu binecuvîntări,
18. Și urmați pe cît puteți
Ale lor sfinte vieți,

12. Din «Stihos adecă Viers», p. 1305—1307. «Izvodit» la 12 noiembrie 1842 și «prescris» la 19 februarie 1845.

19. *Care ei au viețuit
Pînă cînd s-au săvîrșit.*
20. *Și păziți poruncile
Și învățăturile,*
21. *Pe care Domnul Isus
Ca să le păzim ne-a spus.*
22. *Că dacă le veți păzi,
Binele veți dobîndi,*
23. *Binele cel negrăit,
Veșnic și ne săvîrșit.*
24. *Care și eu vi-l potțesc,
Din inimă vi-l doresc,*
25. *Și sînt binevoitor,
Către Hristos rugător,*
26. *Pentru a voastră spășire
Și veșnică fericire.*

OCTAVIAN O. GHIBU

SCRIERI PATRISTICE

GINDURI PATRISTICE DESPRE SFÎNTA LITURGHIE CULESE
ÎN LUCRAREA POSTPATRISTICĂ «DE EXPOSITIONE MISSAE»
A DIACONULUI FLORUS (SECOLUL IX)

Pr. Conf. dr. ALEXANDRU I. STAN

Preliminarii. Tezaurul patristic este bogat în toate aspectele cuge-tării teologice creștine. Cu atât mai bogat este el în două direcții deosebit de importante pentru viața creștină, anume în interpretarea biblică, sau a Sfintei Scripturi, și în interpretarea cultului creștin, la a cărui modelare și înfrumusețare Sfinții Părinți au adus o contribuție cu totul excepțională. Precum se știe, Sfânta Liturghie constituie centrul sau miezul rugăciunii publice creștine atât în Răsărit cât și în Apus. Ea este punerea în aplicare a poruncii Mântuitorului, încredințată Sfinților Apostoli la Cina cea de Taină, de continuare a Jertfei Trupu-lui și Singelui Său prin jertfirea cultică a Pîinii și a Vinului, sub asis-tența și cu lucrarea sfințitoare a Duhului Sfînt. «Luați, mîncăți, acesta este Trupul Meu, Care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor. Beți dintru acesta toți, acesta este Singele Meu, al Legii celei noi, Care pentru voi și pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor» — acestea sînt cuvintele de îndemn ale Mîntuitorului, preluate în Sfînta Litur-ghie și care au răsunit în biserici mari și mici, în biserici încropite din chirpici și în catedrale somptuoase. Ele sînt emoționante și noi de fie-care dată, atât pentru slujitori cât și pentru poporul credincios prezent la Sfînta Jertfă. Din această cauză, și pentru prospețimea înălțătoare a Sfintei Liturghii în general, un diacon din Biserica din Lugdunum (Lyon) vestită prin mărturisirea ei fermă încă din secolele III și IV, a întreprins o retrospectivă patristică a textelor despre Sfînta Liturghie și despre fiecare parte a ei. Osteneala acestui diacon nu a fost lipsită de importanță la vremea ei și o socotim importantă și astăzi, tocmai

fiindcă, el, diaconul Florus¹, prezintă Sfânta Liturghie în înțelesul Părinților, într-un moment când Răsăritul și Apusul creștin cunoșteau primele semne mari ale dezbinării viitoare.

Tabloul general al Sfintei Liturghii de la sfârșitul evului patristic este îmbogățit cu detalii de interpretare prețioase. Desigur, cu detalii de la scriitorii bisericești latini: Sf. Ciprian de Cartagina, Sf. Ambrozie al Milanului, Fer. Augustin, Sf. Ieronim, Sf. Grigorie cel Mare, Fulgențiu, Severian, Vigiliu, Isidor de Sevilla, dar și Beda și Avitus, cum se arată încă de la început². Numele acestor autori sînt indicate la fiecare început de paragraf unde diaconul Florus introduce texte din operele lor. Totuși planul lucrării urmează momentele liturgice sau *canonul* liturgic, așa cum era el atunci în Liturghia latină, citind cuvintele din cartea de ritual pe care, desigur, diaconul Florus trebuie să fi avut-o la îndemînă. Dar diaconul lionez mărturisește că a luat cuvinte trebuincioase și din alte cărți liturgice vechi: *sed et ex antiquis mysteriorum libris quaedam verba necessario sumpta sunt*³. Informația este cu totul prețioasă, deoarece cărțile liturgice foarte vechi sînt extrem de rare sau greu de găsit. Dacă diaconul Florus le menționează drept *antiqui mysteriorum libri*, cum o și face, trebuie că acele cărți și pe vremea aceea erau foarte rare. Oricum, este important faptul că el le-a consultat la alcătuirea opusculului său *De expositione missae*.

În Migne⁴, lucrarea este formată din 92 paragrafe numerotate, dar adevărata urmare a canonului liturgic și explicare a momentelor se face începînd cu paragraful 12. De fapt, primele 10 paragrafe constituie un fel de introducere amănunțită, iar paragraful 11, foarte scurt, rezumă în cîteva fraze întreaga Liturghie a catehumenilor și prima parte

1. Este evident că diaconul Florus — trăitor pe la anul 840, cînd peste franci domnea Carol cel Pleșuv — urmează linia tradițională îndătinată la *Lugdunum* (Lyon) încă de pe vremea Sfîntului Irineu. Notița introductivă (*Observatio praevia*) îl descrie drept «sfînt» și «renumit» (*sanctus ac nominatissimus vir*), bun cunoscător al Sfîntelor Scripturi (Migne, P. L., t. CXIX, col. 15 B). Astfel, Florus aparține unei perioade de tranziție, de la perioada patristică spre scolastică, dar cu o evidentă predilecție pentru păstrarea neștirbită a tezaurului de credință și de cult al Părinților Bisericii. Tocmai din cauza personalității sale aparte și pentru insistența sa asupra izvoarelor patristice, pe care vrea să le pună în fața contemporanilor săi ca pe un *memento* viu și sacru, pe tema interpretării și a explicării Sfintei Liturghii, diaconul Florus ni se prezintă ca o lumină patristică reflectată într-un secol plin de frămîntări și de căutări intelectuale creștine în Apus. Rămînerea sa pe poziții patristice îl face pe diaconul Florus un element de unitate între Apus și Răsărit, reconfirmînd indisolubilitatea Sfintei Liturghii, care trebuie să rămînă unica Jertfă a tuturor creștinilor.

2. Migne, P. L., t. 119, col. 15 C.

3. Din aceste cuvinte desprindem înclinația spre cercetarea științifică a vremii, care-l caracteriza pe diaconul Florus. Într-adevăr, el trebuie să fi citit enorm de mult pentru a alcătui — cu citate din autorii pe care-i menționează — acest opuscul ce trebuia să fie un ghid în materie pentru contemporanii săi. Cercetarea, în plus, a vechilor cărți liturgice, menționată aici, ne confirmă faptul că Florus nu este un simplu compilator, un diletant, ci un om dornic de a pune lucrurile la punct într-o vreme cînd puteau să apară unele divergențe locale privitoare la canonul liturgic și interpretarea lui. Faptul că el însuși era slujitor, și un mînuitor al cărților liturgice, denotă că Florus a trăit Sfînta Liturghie și misterul ei, alături de ceilalți slujitori din vremea sa.

4. In Migne, Patrologia Latina, tom. 119, col. 15 C — 72 C.

a Liturghiei credincioșilor, pînă după rostirea Crezului sau a «Mărturisirii de credință». Amintește de cîntarea Laudelor (*praecedente modulatione divinarum laudum*), de citirea Apostolului și a Evangheliei (*praecedente lectione apostolorum et Evangeliorum*), de cuvîntul și predica profesorilor de teologie (*praecedente etiam nonnunquam sermone et allocutione magistrorum*), de Simbolul credinței (*subjuncta quoque symboli confessione*), de aducerea darurilor de către popor (*et oblatione populorum*) și de începerea misterului liturgic propriu-zis (*et initiata consecratione sacramentorum*). Totul în numai 11 rînduri de coloană din Migne! Dacă însă ar fi necesară o explicație pentru o astfel de brevitare, singura ce am putea găsi este doar presupunerea că oricare cititor al opusculului era familiarizat cu partea pregătitoare pentru Sfînta Jertfă și de aceea diaconul Florus trece atît de repede peste acea parte cunoscută tuturor credincioșilor. Și ar fi drept să procedeze așa, deoarece el vrea să aprofundeze, cu ajutorul textelor patristice latine aflate la îndemînă, sensurile momentelor liturgice din cadrul Jertfei propriu-zise. Dar nu apelează numai la aceste texte, ci se străduiește să dea și o notă personală acestei lucrări prin interpretări proprii, în lumina textelor scripturistice și patristice.

Ca metodă de expunere, diaconul Florus își dă interesul pentru realizarea unui dinamism, textul Sfîntei Liturghii fiind pe alocuirea un motiv de a aprofunda ideea dogmatică abia schițată în cuvintele rostite de arhiereul sau preotul slujitor. Pe lîngă acesta el relevă legătura dintre comunitatea euharistică sau *sinaxa liturgică* (persoanele aflate de față la Sfînta Liturghie) și slujitorul de la altar, angajat direct în aducerea Jertfei. Cu atît mai mult s-a simțit dator Florus să scoată în evidență legătura amintită și reciprocitatea ei cu cît și atunci ca și astăzi, poporul însuși dădea răspunsurile la Sfînta Liturghie, fiind angajat cu totul în Euharistie, sau cum o numește Florus, *actio gratiarum*. Și, de fapt, *actio gratiarum* (aducerea de mulțumiri, *Mulțumirea*) traduce în limba latină cuvîntul grec Euharistie (*εὐχαριστία*). Aceasta dovedește că legăturile liturgice dintre creștinii de limbă greacă și cei de limbă latină erau vii, puternice. Într-adevăr, Florus optează chiar pentru termenul de «eucharistia», pe care-l explică astfel: *id est bona gratia* (adică buna mulțumire), traducînd din grecește pe «eu» (ev — buna) și «charistia» — mulțumire. Este vorba mai degrabă de un calc lexical, admis din vremuri străvechi și pe care Florus îl repetă. Dar nu fără intenție, căci îndată ne oferă explicația cuvîntului *missa*, după sensul lui din secolul al IX-lea și de pînă atunci: «*Missa ergo nihil aliud intelligitur, quam dimissio, id est absolutio, quam celebratis omnibus, tunc diaconus esse pronuntiat, cum populus a solemnibus observationibus dimittitur*» (Așadar «missa» nu înseamnă altceva decît slobozirea, adică dezlegarea, ce o anunță diaconul, după ce s-au săvîrșit toate, cînd poporul este slobozit de la slujba solemnă), cum se arată în col. 72 B. Iar ca să nu fie nici o îndoială asupra explicației sale, Florus își încheie lucrarea cu explicația expresă, că slobozirea catehumenilor se făcea înainte de slujirea Jertfei, iar slobozirea

credincioșilor după sfințire și împărtășire (*Missa ergo catechumenorum fiebat ante actionem sacramentorum : missa fidelium fit post confectio-nem et participationem — col. 72 C*).

Socotim că nu în zadar diaconul Florus de Lugdunum ținea la titu-latura sau denumirea mai veche a Sfintei Liturghii. El nu dorea ca ter-menul de «missa» — liberare, slobozire, îngăduință de a pleca — să substituie pe acela de «Euharistie» sau «Actio gratiarum» — aducere de mulțumire lui Dumnezeu prin Sfinta Jertfă. I se părea nefirească o astfel de substituie. De aceea se și socotește dator să-și lămurească bine cititorii, în această privință, prin explicația amintită. Poate că a și discutat cu contemporanii săi despre această necesitate de a nu lăsa atît de ușor ca un termen nou — dar un singur termen, *missa* —, ori-cît ar fi fost el de intrat în limbajul popular al vremii, să intre și în terminologia liturgică deja consacrată și înțeleasă atît în Răsărit cît și în Apus. Desigur, diaconul Florus n-a putut să oprească schimba-rea. Ea s-a produs pe baza principiului economiei, activ în vocabularul oricărei limbi. Dar credem că este meritorie prezența de spirit a diaco-nului Florus, că a atras atenția asupra unei devieri iminente de la denumirea consacrată a Sfintei Liturghii și asupra introducerii unui ter-men mai sărac în sens și care nu exprima deloc misterul liturgic. Prin aceasta, ca și prin multe altele ce se vor desprinde din însăși parcur-gerea textului redat mai jos în limba română, vom înțelege că diaco-nul Florus nu a fost un simplu compilator de texte patristice pe o temă anume, ci un cleric bine ancorat în responsabilitatea Bisericii, a teo-logilor și a slujitorilor față de terminologia cultului divin public.

Intrucît astăzi convergența liturgică trebuie să devină o preocu-pare majoră a unității în rugăciune a Bisericii de pretutindeni, lucra-rea diaconului Florus poate fi, între multe altele, un punct de refe-rință.

EXPLICAREA SF. LITURGHII ⁵

1. (*Col. 15 C*). Aici începe opusculul despre canonul liturgic (*de actione missarum*), alcătuit pe cît s-a putut mai bine și mai potrivit ordi-nii momentelor liturgice (*in ordinem digestum*), după cuvintele Sfin-ților Părinți Ciprian, Augustin ⁶, Ieronim, Grigorie, Fulgentiu, Severian, Vigiliu, Isidor, Beda, Avitus, așa cum o arată fiecare indicație (*16 A*) așezată înaintea paragrafelor. Dar în chip necesar s-au luat și unele cuvinte din cărțile liturgice vechi (*ex antiquis mysteriorum libris*). Chiar dacă nu sînt menționate pretutindeni aceleași nume în decursul lucrării, am fost siliți la aceasta (*illa necessitas fecit*) ⁷, ca nu cumva deasa lor interpunere să devină o aberantă și incomodă întrerupere a expunerii

5. Titlul exact în latinește este : *De expositione missae*.

6. Fericiutul Augustin, pe care Florus îl citează adeseori.

7. Desigur, nu era posibilă o interpretare corectă a Sfintei Liturghii fără a se merge la izvoare vechi. Păcat însă că Florus nu dă titlurile acelor *Libri mysteriorum antiqui*.

și a sensurilor⁸. Totuși, într-o expunere așa de scurtă (*expositiuncula*), se impune și se recomandă nu atât cuvintele, care sînt destul de simple, ci mai degrabă însăși rațiunea și desfășurarea tainei, adică cu ce credință trebuie slujit și cu cîtă evlavie trebuie să o îmbrățișăm (*Qua fide celebrandum, quanta pietate sit amplectendum*).

2. (AUG. in *Psal. XXXIII*, n. 4)⁹. La Taina Trupului și Singelui Domnului nostru Iisus Hristos, pe care Sfînta Biserică o aduce (*offerit*) în toată lumea pentru mîntuirea aceleiași lumi, ni se recomandă să avem smerenie în cel mai înalt grad (*maxime nobis humilitas commendatur*). (26 B). Căci ne-a făcut nouă cale¹⁰ prin smerenie același Domn Iisus Hristos, fiindcă prin mîndrie ne depărtaserăm de Dumnezeu. Însă nu puteam să ne reîntoarcem la El decît prin smerenie, pe care (smerenie) nu o aveam să ne-o punem înainte spre a o urma (*ad immitandum*). Fiindcă toată putrejuena (*mortalitas*) oamenilor se semețea prin mîndrie. Chiar dacă exista vreun bărbat smerit cu duhul, cum au fost profeții și patriarhii, neamul omenesc¹¹ se rușina (*dedignaretur*) să-i imite pe oamenii smeriți. Așadar, ca să nu se mai rușineze omul să imite pe oamenii smeriți, Dumnezeu S-a smerit (*Deus factus est humilis*) ca într-acest chip (măcar așa) mîndria neamului omenesc să nu se mai sfiască a urma pașii lui Dumnezeu (*vestigia Dei*). Așa cum citim, existau însă jertfe și înainte ale evreilor, ca jertfele de oi (*pecorum*) după rînduiala lui Aaron, dar în această taină (*hoc in mysterio*) încă nu se afla Jertfa Trupului și a Singelui Domnului, care acum este răspîndită pe toată fața pămîntului (*quod nunc diffusum est toto orbe terrarum*). Prin urmare (16 C), să punem înaintea ochilor cele două feluri de jertfe (*duo sacrificia*), pe cea după rînduiala lui Aaron și pe cea după rînduiala lui Melchisedec. Căci scris este: «Juratu-S-a Domnul și nu-l va părea rău: Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec» (Ps. 109, 4). Desigur, aceasta se spune cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos. Dar cine era Melchisedec? Firește, după cum citim, regele Salemului. Salemul a fost înainte cetatea care ulterior, după cum au arătat învățații, s-a numit Ierusalim. (17 A). Așadar, mai înainte de

8. Și așa numele autorilor și titlurile lucrărilor sînt redate scurt, la începutul unora dintre paragrafe, dar Florus pare să țină seamă de conținutul explicativ liturgic al fragmentului patristic decît de autorul patristic însuși, vrînd, desigur, să dea cursivitate lucrării sale. Nu lipsesc însă fragmente dogmatice, pe care Florus le socotește necesare în argumentare.

9. Redăm exact așa, fără să întregim, deoarece specialistul poate să se orienteze ușor, iar cititorul nespecialist va urma firul osteneții lui Florus, care vrea să îmbine astfel citatele patristice încît să nu diminueze dinamismul și frumusețea lucrării.

10. Într-adevăr, Mîntuitorul Hristos deschide calea spre Tatăl. Ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat. El readuce omenitatea în sinul dragostei dumnezeiești, dar nu prin mîndrie sau fală ori prin demonstrare fățișă a puterii Sale, ci prin smerenie. Ahuzie la textul de la Ioan 14, 6: «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decît prin Mine».

11. Întreaga lume. Se observă convingerea patristică de odinioară, că în toate timpurile și la toate popoarele au existat oameni înțelepți, luminați de Dumnezeul adevărat și împodobiți cu smerenie. Aceștia au fost exemple vii de urmat pentru a regăsi drumul, pierdut, către Dumnezeu. Este vorba, desigur, de o lucrare tainică a lui Dumnezeu în lume, nu numai de unele reminiscențe din revelația naturală, pe care de altfel nu le exclude lucrarea lui Dumnezeu, printre oamenii aleși, în lume.

a stăpîni aci iudeii, aici se afla acel arhiereu (*sacerdos*) Melchisedec, care este descris în Geneză ca Preot al Dumnezeului Preafălnit. El l-a întîmpinat pe Avraam, cînd (Avraam) l-a scăpat pe Lot din mîinile vrăjmașilor, și (cînd) i-a pus la pămînt pe cei de care acela (Lot) era hărțuit, și și-a liberat fratele. După eliberarea fratelui său l-a întîmpinat pe el (pe Avraam) Melchisedec. Atît de mare era Melchisedec încît să fie binecuvîntat Avraam de către el. I-a oferit (*protulit*) pîine și vin și l-a binecuvîntat pe Avraam, iar Avraam i-a dat lui zeciuală. Ia seama ce i-a adus înainte și vezi pe cel care l-a binecuvîntat, și că s-a zis apoi: «Tu ești Preot în veac după rînduiala lui Melchisedec». David a spus aceasta prin Duhul, cu mult după Avraam. Dar Melchisedec a trăit pe vremea lui Avraam. Despre cine altul zice, așadar, «Tu ești Preot în veac după rînduiala lui Melchisedec», decît despre Acela a Cărui Jertfă o cunoaștem?

3. (17 B). Că a încetat (s-a desființat, *sublatum est*) jertfa lui Aaron și a luat ființă jertfa după rînduiala lui Melchisedec. Așadar, Domnul nostru Iisus Hristos a voit ca mîntuirea noastră să se afle în Trupul și în Singele Său. De unde vine, dar, că ne-a încredințat Trupul și Singele Său? Din smerenia Sa (*De humilitate sua*). Căci de n-ar fi smerit, nu S-ar mîncea nici nu S-ar bea. Privește la înălțimea Lui: «La început era Cuvîntul, și Cuvîntul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1). Iată hrana cea veșnică (*cibus sempiternus*). Ci o mîncă ingerii, o mîncă puterile cele veșnice, o mîncă duhurile cerești, o mîncă și se îngrașă (*manducant et saginantur*), dar rămîne întreagă aceea care îi satură și îi veselește¹². Ce om este în stare de acea hrană? De unde să aflăm o inimă atît de plăcută pentru acea hrană? Trebuia, așadar, ca masa aceea să izvorască lapte (*lactesceret*) și (17 C) să ajungă pînă la cei mici (*et ad parvulos perveniret*). De unde însă ți se face ție lapte, cum de se transformă hrana în lapte, decît doar dacă trece prin corp? Că la fel face și mama; ce mîncă mama aceea mîncă și pruncul. Iar pentru că este mai puțin frumos pruncul care se hrănește cu pîine, mama încorporează însăși pîinea, și prin smerirea¹³ sînilor și a laptelui hrănește pruncul din însuși sucii pîinii. Cum dar prin pîine să ne înspăimînte înțelepciunea lui Dumnezeu? Fiindcă «Cuvîntul S-a făcut Trup, și a locuit printre noi» (s-a sălășluit întru noi, Ioan 1, 14). Vezi, dar, smerenie, că omul mîncă pîinea ingerilor! Și scris este: «Pîine cerească le-a dat lor, pîine îngere-

12. Dragostea lui Dumnezeu față de creația Sa este hrana făpturii. Dar ingerii, aflîndu-se în apropierea lui Dumnezeu, se «satură» cu cuvîntul lui Dumnezeu. Pe acesta îl primesc și îl duc la îndeplinire. Totuși, împărțindu-se tuturor, Cuvîntul — Logosul — lui Dumnezeu nu se sfîrșește niciodată. El este adevărata bucurie și veselie a ingerilor și a oamenilor.

13. Faptul de a lucra pentru altcineva este în sine o smerire, un act de pogorîre. Transformînd pîinea, «sucul pîinii» — cum se socotește aici —, sîinii se smeresc, fac o muncă pentru prunc pentru ca pruncul să primească hrana cea mai potrivită pentru creșterea lui. La fel și Cuvîntul lui Dumnezeu, pentru ca să ne hrănească cu Sine însuși, își ia trup dintre noi, pentru ca să hrănească prin el, veșnic pe cei pe care i-a răscumpărat și i-a sfințit prin Jertfa Sa de pe Cruce.

rească a mâncat omul» (Ps. 77, 28—29)¹⁴, adică pe acel Cuvînt veşnic din care se hrănesc îngerii şi egal cu Tatăl (*quod est aequale Patri*) l-a mâncat omul, fiindcă «aflîndu-se în chipul lui Dumnezeu, n-a socotit o ştirbire a fi El (17 D) întocmai cu Dumnezeu» (Filip. 2, 6). Din El se îndestulează îngerii, dar S-a deşertat pe Sine pentru ca omul să mănince pîinea îngerilor (*ut manducaret panem angelorum homo*). «S-a făcut asemenea oamenilor şi, la înfăţişare aflîndu-Se ca om. S-a smerit pe Sine, S-a făcut ascultător pînă la moarte, însă moarte de Cruce», ca de pe Cruce să ni se încredinţeze nouă Trupul şi Singele Domnului ca Jertfă nouă.

4. (AUG. in *Psal. 44, 1*). Aşadar, Însuşi Arhiereul nostru (*sacerdos noster*) trimis de la Domnul Dumnezeu, a luat de la noi (*assumpsit a nobis*) ceea ce să ofere lui Dumnezeu. A oferit lui Dumnezeu acele sfinte primii, ca ardere de tot, (luate) din pîntecele Fecioarei : a întins mîinile (18 A), ca să spună : «Să se îndrepteze rugăciunea Mea ca tămîia înaintea Ta, ridicarea mîinilor Mele — jertfă de seară» (Ps. 140, 2). Precum ştim, Domnul S-a răstignit pe Cruce către seară şi a luat asupra-Şi nelegiuirile noastre (*et impietates nostrae propriatae sunt*) ; altfel ele ne-ar fi absorbit pe noi. Pe drept l-am cîntat Lui în Psalm : «Şi nelegiuirile noastre le vei curăţi» (Ps. 64, 3). Tu eşti Arhiereul, Tu jertfa, Tu jertfitorul, Tu ofranda (*Tu sacerdos, tu victima, tu oblator, tu oblatio*). El Însuşi este Arhiereul, care intră acum în Sfînta Sfinţelor (*interiora veli*). Numai El, dintre cei care au purtat trup, mijloceşte pentru noi. În prototipul de la acel popor dintii şi din acel templu dintii, un singur arhiereu (*sacerdos*) intra în Sfînta Sfinţelor (Evr. 9, 7), iar poporul întreg stătea afară. Cel ce intra dincolo de catapeteasmă aducea jertfa pentru poporul ce stătea în picioare afară. Căci ceea ce se făcea la acel popor (18 B), iudeii n-au ştiut ; dar acum ştiu. Şi s-a zis despre ei : «Că pînă astăzi, cînd se citeşte Moise, stă un vâl pe inima lor ; iar cînd se vor întoarce către Domnul, vâlul se va ridica» (2 Cor. 3, 15 ; în text : dar se va ridica vâlul şi va apărea adevărul — *sed tolletur figura, et apparebit veritas*). Dar cînd se va ridica vâlul ? Ascultă-l pe Apostolul : «Cînd se vor întoarce la Domnul» (*Ibid.*, v. 16). Aşadar, milostivindu-se El de păcatele noastre şi de nelegiuirile noastre, prin acea Jertfă de seară am trecut la Domnul şi se ia vâlul. Pentru aceea, cînd S-a răstignit Domnul, s-a rupt catapeteasma templului. Ca urmare, nici nu ne mai tăiem împrejur după ritualul Legii mozaice, nici nu ne mai reţinem de la cărnurile pe care Legea le numea «necurate», nici nu mai ţinem trupeşte sabbaturile şi începuturile de lună (*numiniile*, n.n.), şi zilele lor de şărbătoare. Nici nu mai aducem lui Dumnezeu jertfe din turme (18 C), nici nu mai serbăm la fel Paştile cu miel şi cu azime. Şi chiar de au existat alte taine vechi (*vetera sacramenta*), pe toate acestea Apostolul le numeşte «umbră» a celor viitoare, pentru că acestea simbolizau la vremea lor cele ce aveau să se descopere (*revelanda*), şi pe care noi le-am primit descoperite,

14. Citatele din psalmi sînt redade uneori greşit. Am îndreptat acolo unde a fost cazul, dar am ţinut seama şi de unele nuanţe care par mai sugestive în citatele latineşti în ce priveşte conţinutul.

ca îndepărtându-se umbra lor seacă, să ne desfătăm în lumină. Căci dezbrăcându-ne de omul cel vechi ne tăiem împrejur întru lepădarea trupului cărnii. Iar mâncărurile acelea pe care ei le opreau în ce privește animalele, noi să le evităm în comportări și să înfățișăm trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu, Căruia și trupurile noastre, întru doririle Sale, în locul singelui le vărsăm în chip duhovnicesc, și ne curățim (*mundamur*) de orice pată prin Sîngele lui Hristos, ca prin al unui miel fără pată. Că El, din pricina asemănării trupului păcatului, este închipuit (*figuratus*) în vechile sacrificii prin turma de capre (18 D). Îl confirmă pe El ca țaur în cărnurile crucii cine a văzut Într-Însul pe victima cea mai de seamă. Îndată ce am descoperit în El liniștea, cu adevărat ne odihnim (*sabbatizamus*), iar ținerea începutului de lună (a *numinieii*) o constituie sfințenia vieții celei noi. Paștele nostru este Hristos iar azimile noastre sinceritatea adevărului, aluatul cel neînvechit (*fermentum non habens vetustatem*). Toate celelalte câte sînt adumbrite în simbolurile antice (*veteribus signis*), își găsesc sfîrșitul în Acesta, a Căruia împărăție nu va avea sfîrșit. În El trebuiau, desigur, să se împlinească toate, în Cel ce n-a venit să strice Legea și Profeții, ci să le plinească. Prin urmare, El nu a secătuit acele simboluri vechi, ci le-a transformat (*mutavit*) plinindu-le, astfel încît unele să dea de veste că Hristos deja a venit, (19 A) după cum au existat și altele care prevesteau că El are să vină. Așadar, precum este scris în Cîntarea Cîntărilor : «a venit ziua» (Cînt. 2, 17) ca să risipească umbrele nopții, să strălucească de acum înainte sensul duhovnicesc (*spiritualis significatio*), să înceteze serbarea trupească. Să-l auzim pe Domnul cum înlătură vechile jertfe ale iudeilor, și cum ne înfățișează foarte deschis jertfa lui Hristos, prin profetul Maleahi, care zice : «Nu simt nici o plăcere pentru voi și prinos nu voi lua din mîna voastră. Că de la răsăritul soarelui și pînă la apusul lui, mare este numele Meu întru neamuri, zice Domnul oștirilor» (Maleahi 1, 9—10). Adevărat, aici nu pot să nege nici iudeii, că nu numai că nu mai primește jertfă din mîna lor, ci chiar că nu-i aduc prinoase (19 B) Lui cu mîinile lor. Fiindcă s-a stabilit un singur loc prin Legea Domnului, unde li s-a poruncit să aducă jertfe cu mîinile lor. Iar în afară de acest loc s-a interzis cu desăvîrșire oricare altul. Așadar, acesta este locul pe care l-au pierdut din pricina faptelor lor. Ba chiar nu mai îndrăznesc să aducă în alte locuri jertfa ce li se îngăduia atît de mult să o aducă acolo. Iată că s-a plinit întru totul (*omnimodo*) ceea ce a zis profetul : «prinos nu voi lua din mîinile voastre». Nu s-a prezis și nu s-a plinit aceasta ca să li se îngăduie să răspundă la sentința profetică. Nu-I mai oferim carne cu mîinile, ci Îi aducem laudă cu inima, după cum s-a spus în psalm : «Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă» (Ps. 49, 15). De aici îi și contrazice pe ei Cel ce zice : «Nu simt nici o plăcere pentru voi». Apoi, să nu socotească iudeii că deoarece ei nu aduc jertfe și fiindcă nici nu o primește Dumnezeu din mîinile lor, nu se mai aduce

jertfă¹⁵ (19 C). Fiindcă El nu duce lipsă de nimic, nu are nevoie de nici una dintre cinstirile noastre. Totuși, întrucît nu rămîne fără jertfă — căci nu Lui, ci nouă ne este folositoare —, îl aud pe El cum mărturisește, ba chiar le deschide ochii să vadă «că de la răsăritul soarelui și pînă la apus», nu doar într-un singur loc — cum fusese hotărît pentru ei, ci «în tot locul» se aduce jertfa creștinilor. Nu unui zeu oarecare, ci Dumnezeuului lui Israel, Care a spus acestea dinainte. Fapt pentru care și zice altundeva Bisericii Sale: «Și Răscumpărătorul tău, Dumnezeuul lui Israel, se va chema Dumnezeuul a tot pămîntul» (Is. 54, 5). Această jertfă curată se aduce Dumnezeuului lui Israel nu numai de către un singur neam, al iudeilor, din ale căror mîini a spus mai înainte că nu va primi (jertfă), ci de către toate neamurile, încît să zică: «Veniți să ne suim în muntele Domnului». Nici doar într-un singur loc, după cum poruncise, în Ierusalimul pămîntesc, (19 D) ci în tot locul, pînă în cetatea Ierusalimului. Nu după rînduiala lui Aaron, ci după rînduiala lui Melchisedec. Că lui Hristos I s-a zis și despre Hristos s-a zis așa înainte: «Juratu-S-a Domnul» și nu-I va părea rău: «Tu ești preot în veac după rînduiala lui Melchisedec» (Ps. 109, 4). Ce înseamnă «Juratu-S-a Domnul» decît că a confirmat-o printr-un adevăr nestrămutat? Și ce înseamnă că «nu-i va părea rău» decît că a schimbat preoția fără vreun alt motiv? Că nu-I pare rău lui Dumnezeu cum le pare rău oamenilor, ci căința a lui Dumnezeu (20 A) se numește orice schimbare a lucrului instituit de El, dar care se credea că va rămîne (dăinui). Apoi, cînd zice: «nu-I va părea rău: Tu ești preot în veac după rînduiala lui Melchisedec», arată din destul că i-a părut rău, adică El a voit să schimbe preoția instituită după rînduiala lui Aaron, după cum o vedem săvîrșită și de unul și de celălalt. Căci nici preoția lui Aaron nu o mai vedem în alt templu, iar preoția veșnică a lui Hristos se continuă în cer. Un atare preot și o atare preoție recomandă Apostolul cînd, deosebind harul Evangheliei de ceremoniile pompoase, scrie evreilor: «Apoi (acolo) s-au făcut și alți preoți deoarece moartea îi împiedeca să dăinuiască. Aici însă, fiindcă El rămîne în veac, are preoție veșnică. Pentru aceasta și poate să mintuiască desăvîrșit (*in perpetuum* — la nesfîrșit), urcînd prin Sine (20 B) la Dumnezeu, trăind neîncetat, pentru ca să mijlocească pentru ei. Astfel de arhiereu ne trebuia nouă, sfînt, fără de răutate, nepătat, osebit de cei păcătoși și fiind mai presus de ceruri. El nu are nevoie să jertfească zilnic, cum făceau arhiereii (*sacerdotes*), întîi pentru păcatele proprii și apoi pentru ale poporului (Evr. 7, 28). Și iarăși: «Astfel de arhiereu avem noi, care a șezut de-a dreapta tronului slavei în ceruri, slujitor al Sfințelor (*Sanctorum*) și al tabernacolului adevărat pe care l-a făcut Dumnezeu și omul» (Evrei 8, 1). Așadar, Sfinții noștri Părinți din Vechiul Testament au adus jertfe (*victimae*) unicului Dumnezeu și Creatorului a toate, de

15. Jertfa creștină este o Jertfă nouă. Ea este Însuși Hristos, Fiul lui Dumnezeu Intrupat, Jertfa absolută și veșnică în fața căreia alte jertfe nu-și mai au rostul, iar nejertfirea nu este un semn al desființării totale a Jertfei unice. În epoca patristică s-au făcut adeseori aluzii la încetarea jertfei de la Templul iudaic și continuarea jertfei adevărate numai în Hristos, singura Jertfă bineplăcută lui Dumnezeu Tatăl și în care întreg neamul omenesc, recapitulat, devine jertfă.

care El însuși a voit să I se aducă, acestea făgăduind prin asemănarea lor Jertfa cea adevărată (*victimam veram*), prin care ne-a împăcat pe noi cu El în Hristos Iisus Domnul nostru (20 C), ca Lui să I se aducă asemănarea ce prevestește adevărul Jertfei, Aceluia care trebuia să I se aducă însuși adevărul restabilit (*reddita veritas*) în patima Trupului și Singelui lui Hristos. Trupul și Singele acestei Jertfe se făgăduia simbolic prin victime înainte de venirea lui Hristos, iar în patima lui Hristos se redă prin adevărul însuși. După Înălțarea lui Hristos se celebrează cu pomenirea prin Taine (*per sacramentum memoria*). Prin urmare, cele dintâi Taine care se țineau și se slujeau potrivit Legii erau prevestitoare ale venirii lui Hristos. Pe acestea Hristos, după ce le-a plinit cu venirea Sa, le-a adus ca jertfă. Și de aceea sînt jertfite pentru că sînt plinite, căci n-a venit să strice Legea, ci s-o plinească. Celelalte sînt instituite ca mai mari prin putere (efect), ca mai bune prin utilitate (folos, eficiență), mai ușoare prin lucrare, mai puține prin număr, ca o dreptate revelată a credinței și ca o suprimare a jugului robiei de la fiii lui Dumnezeu chemați întru libertate, (a jugului) care silea pe poporul cel tare la cerbice și dedat cărnii (20 D). Astfel sînt în Biserică: Botezul lui Hristos, Euharistia lui Hristos, Mirungerea lui Hristos (*signaculum Christi*). De aici vine faptul că printr-o ordine foarte grijulie a selecției, Biserica Dumnezeului celui viu, care este stîlpul și temelia adevărului, discerne timpurile venirii prezente și viitoare a lui Hristos. Iar după ce au fost înlăturate jertfele (*omissis sacrificiis*) prin care se făgăduia că Hristos are să pătimească, se aduce această Jertfă prin care se arată Hristos Cel ce deja a pățimit. Fapt pentru care și este El Arhiereu adevărat, fiindcă S-a adus pe Sine însuși ca Jertfă adevărată pentru noi, după cum mărturisește Apostolul, zicînd: «Fiți, așadar, următori (*immitatores*, 21 A) ai lui Dumnezeu, ca fii prea iubiți și umblați în dragoste, precum și Hristos ne-a iubit pe noi și S-a dat pe Sine pentru noi ca prinos și jertfă lui Dumnezeu întru miros de bună mireasmă» (I Cor. 11, 1). Da, pentru iertarea păcatelor să se facă chiar în Arhiereu și în Jertfă, adică prin Mijlocitorul dintre Dumnezeu și oameni, prin omul Hristos Iisus, prin care săvîrșindu-se curățirea păcatelor ne împăcăm cu Dumnezeu. Căci numai din pricina păcatelor se separă (*separantur*) oamenii de Dumnezeu, a căror curățire nu se face prin puterea noastră în viața de aici, ci prin milostivirea dumnezeiască. Prin îngăduința (*indulgentiam*) Lui, nu prin puterea noastră, căci și puțină virtute ce se numește «a noastră» ne este lăsată (*concessa*) prin bunătatea Lui.

5. Așadar de aceea ni s-a dat nouă harul (*praestita est gratia*) prin Mijlocitorul, pentru ca după ce ne-am întinat prin trupul păcatului, să ne curățim prin asemănarea trupului păcatului, adică (21 B) prin ceea ce eram și totuși nu eram. Eram oameni, dar nu eram drepiți (*Eramus enim homines, sed iusti non eramus*). În Întruparea Lui însă era fire omenească, dar dreaptă, nepăcătuitoare (*non peccatrix*). Aceasta este mijlocirea, prin care s-a întins mîna celor căzuți (prin păcat, n.n.) și doborîți la pămînt. Este sămînța răspîndită prin îngeri, întru ale căror hotărîri (porunci, *edictis*) se și dădea lumina, fiindcă ei porunceau să se adore (*coli*) un singur Dumnezeu și făgăduiau că are

să vină Mijlocitorul (*hic Mediator*). Folosul prin credință al Tainei, de a se curăți trăind pios (*pie vivendo*), l-au dobândit chiar și dreptii de odinioară, după cum vădit o mărturisește și fericitul (*beatus*) Petru, zicînd celor care căutau să se îndrepteze din Lege: «Acum, deci, de ce ispitiți pe Dumnezeu și vreți să puneți pe grumazul ucenicilor un jug pe care nici părinții noștri și nici noi n-am putut să-l purtăm? Ci prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, credem că ne vom mîntui în același chip ca și aceia» (Fapte 15, 10—11). Așadar, (21 C) orice mulțime de oameni pentru a căror mîntuire (eliberare) de sub stăpînia demonilor a venit Hristos, află într-Însul curățirea milostivă a minții, a sufletului și a trupului (*habent misericordiam purgationem et mentis et spiritus et corporis sui*). Pentru aceea, desigur, a luat El asupra-Si omul integral (*totum hominem*), în afară de păcat (*sine peccato*), pentru ca să însănătoșească de ciuma păcatelor tot ceea ce alcătuiește omul (*a peccatorum peste sanaret*). Da, harul lui Dumnezeu nu s-a putut da mai gratuit (*gratius*) decît ca Însuși Unicul Fiu al lui Dumnezeu, rămînînd neschimbat în Sine, să se îmbrace cu omul (*indueret hominem*), și să dăruiască oamenilor harul iubirii Sale prin Omul cel din mijloc (Mijlocitorul, n.n.); prin care har să se unească cu El, Care era atît de departe de oameni, Cel nemuritor cu cei muritori, Neschimbătorul cu cei schimbători, Dreptul cu necredincioșii, Fericitul cu cei nefericiți. Iar fiindcă a pus în noi (*indidit*) ca să dorim să fim fericiți și nemuritori (*ut beati immortalesque esse cupiamus*), rămînînd El fericit în sine și totuși asumîndu-și pe cel muritor ca să ne dea nouă ceea ce ne place, ne-a învățat pătimind îndelung să disprețuim ceea ce ne înfricoșă (21 D). Prin acest har al lui Dumnezeu prin care a arătat spre noi marea Sa milostivire și în viața de aici în care ne conducem prin credință, dar și după această viață, sîntem călăuziți (*perducimur*) la desăvîrșirea cea mai deplină (*plenissimam*) a adevărului nestrămutat (*incommutabilis veritatis*).

6. Așadar pe acest har al curățirii și al răscumpărării noastre, pe care ni l-a încredințat (*commendavit*) Domnul și Mintuitorul în Taina Trupului și Singelui Său, l-a prezis (*praedicavit*, înfățișat) mai înainte de a fi dezvăluit neamurilor. Dar în ajunul Patimii Sale, adică în noaptea în care a fost trădat, l-a dat ucenicilor Săi la Cină. Căci fericitul Ioan evanghelistul, îndată după minunea cu cele cinci piini (22 A) prin care a săturat cinci mii de oameni, relatează că El S-a retras pe munte, scăpînd adică de mulțimile care, mișcate de surpriza unei minuni așa de mari, doreau să pună mîna pe El să-L facă rege. Și (mai relatează) că venind noaptea pe dată, a sosit la Capernaum umblînd pe mare, iar că acolo, a doua zi, adunîndu-se lume multă care întreba și zicea: «Ce să facem ca să împlinim poruncile lui Dumnezeu», El le-a răspuns: «Lucrul lui Dumnezeu este să credeți în Cel pe Care L-a trimis». Și iarăși i-au zis: «Ce semn ne dai, așadar, ca să vedem și să credem în Tine? Ce faci? Părinții noștri au mîncat mană în pustie, după cum este scris: Le-a dat lor să mîncească pîine din cer. Zis-a lor Iisus: Amin, amin zic vouă, că nu Moise v-a dat vouă pîine din cer, ci Tatăl Meu vă dă vouă pîinea cea adevărată. Că pîinea lui Dumnezeu este Cel ce a coborît din cer, și dă viață lumii». Iar peste puțin timp a zis: «Eu sînt

Piinea vieții. Cine vine la Mine nu va flămânzi și cine crede în Mine nu va înseta niciodată». Și iarăși : «Amin, amin zic vouă : cel ce crede în Mine are viață veșnică. Eu sînt piinea vieții : părinții voștri au mîncat mană în pustie și au murit. Aceasta este Piinea ce se coboară din cer, încît dacă mîncă cineva din ea, nu va mai muri. Eu sînt Piinea cea vie, care am coborît din cer (*qui de caelo descendi*) : dacă va mînca cineva din această Piine, va trăi în veci. Iar Piinea pe care-o voi da Eu pentru viața lumii este Trupul Meu». Și iarăși după altele : «Amin, amin zic vouă, că de nu veți mînca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi. Cine mîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia pe el în ziua cea de apoi (*in novissimo die*). Căci Trupul Meu cu adevărat este hrană și Sîngele Meu cu adevărat băutură este. Cine mîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu rămîne întru Mine și Eu întru El. Pre-cum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu și Eu viez pentru Tatăl, iar cine Mă mîncă pe Mine și El va trăi din pricina Mea (*propter Me*)». După aceea Evanghelistul a adăugat : «Acestea le-a spus cînd învîța în sinagoga din Capernaum» (Ioan 6, vers. 28, 35, 47, 54, 59)¹⁶. Acest fapt, după cum o arată clar textul Evangheliei după Ioan, s-a petrecut în întregime cu un an înainte de Patimile Domnului. Căci după cum scrie același Evanghelist, evenimentul s-a petrecut cînd s-a făcut minunea cu cele cinci pîini. «Și era aproape Paștile, sărbătoarea iudeilor» (*Ibid.* vers. 4). Nu în acest an, ci la Paștile anului următor ne spune că a venit El la Patimă. Din această cauză, cu prilejul acelei Cine pascale, după Domnul a fost trădat, (22 D) nu ne mai spune nimic fericitul Ioan despre Taina Trupului și Sîngelui Lui, fiindcă, evident, explicase deja aceasta din belșug și sublim în părțile anterioare ale Evangheliei și pentru că știa bine ce se relatase de către ceilalți trei evangheliști cu privire la cele date spre mîntuirea credincioșilor, la aceeași Cină, întru pomenirea Patimilor Domnului. Iar cuvintele lui Matei sînt acestea : «Iar pe cînd mîncau ei, Iisus a luat pîinea, a binecuvîntat-o, a frînt-o și le-a dat ucenicilor Săi și a zis : Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu. Și luînd paharul și mulțumind, le-a dat, zicînd : Beți dintru acesta toți. Că acesta este Sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor» (Matei 26, 26—27). Iar Marcu a zis așa : «Și mîncînd ei, a luat Iisus pîinea și binecuvîntînd, a frînt și le-a dat lor și a zis : Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu. Și luînd paharul, mulțumind, le-a dat și au băut din el toți. Și a zis lor : Aceasta este Sîngele Meu, al Legii celei noi (*Novi Testamenti, în lat.*), *qui pro multis effunditur*, care pentru mulți se varsă» (Marcu 14, 22—24). Iar relatarea lui Luca se cuprinde în următoarele cuvinte : «Și luînd paharul, mulțumind, a zis : Luați acesta și împărțiți-l între voi. Că zic vouă : Nu voi mai bea de acum din rodul viței, pînă ce nu va veni împărăția lui Dumnezeu. Și luînd pîinea, mulțumind, a frînt și le-a dat lor zicînd : Acesta este Trupul Meu care se dă pentru voi ; aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul (*calicem*), după ce au cinat, zicînd : Acest pahar (*calix*) este Legea cea nouă (*Novum Testa-*

16. Și aici a fost necesară o reidentificare a textelor citate.

mentum), întru Singele Meu, care se varsă pentru voi» (Luca 22, 17—19). Chiar și fericitul Pavel (23 B), pomenind de acea Taină a Prea Sfintei Cine, zice așa, între altele : «Căci eu de la Domnul am primit ceea ce v-am dat și vouă : Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vîndut, a luat pîine, și, mulțumind, a frînt și a zis : Luați, mîncați ; acesta este trupul Meu care se frînge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul după Cină, zicînd : Acest pahar este Legea cea Nouă întru singele Meu. Aceasta să faceți ori de cîte ori veți bea, spre pomenirea Mea» (1 Cor. 11, 23—25). Ce negrăită este această taină a mîntuirii (*mysterium salutis*) și a credinței (*pietatis*, evlaviei), prin cîtă mărturie este prezisă, cu cit adevăr este dăruită, că mai înainte ca Domnul să ia asupra Sa trupul și singele acesta spre a se vinde trupul și singele Său pentru noi, nimeni nu poate ști îndeajuns (*cognoscere*) tainele Patimii Domnului, (23 C) ale Trupului și Singelui Său, din pricina măreției lor (*pro majestate rei*).

7. (FULG. *epist. 14, ad Ferrandum*, n. 43). Trebuie observat însă bine că la Cina aceea Domnul a mîncat Paște iudaic, deoarece trebuia să Se jertfească, și ne-a dat Taina Trupului și a Singelui Său, Taină care trebuia instituită pentru mîntuirea credincioșilor. «Cu dor am dorit — zice — să mînc cu voi aceste Paști, mai înainte de patima Mea» (Luca 22, 15). Așadar a mîncat Paștile, prin care însemna că El va să pătimească, mai înainte ca El să pătimească de bună voie pentru noi. A mîncat Paștile iudeilor, prin care ni S-a făgăduit Hristos, ca să vină la Paștele nostru, că Hristos S-a jertfit (*quod immolatus est Christus*).

8. (AUG., *epist. 54, ad Januarium*). Căci pe față zice Evanghelia, că pe cînd mîncau ei a luat Iisus pîinea și a binecuvîntat-o. Cum s-a zis (23 D) mai sus : «Însă făcîndu-se seară, ședea la masa cu cei doisprezece. Iar pe cînd mîncau ei, le-a zis : Unul din voi mă va vinde». Căci după aceea le-a încredințat Taina (*tradidit sacramentum*). De unde reiese clar, că atunci cînd ucenicii au primit pentru înția oară Trupul și Singele Domnului, ei nu au luat pe nemîncate (*non eos accepisse ieiunos*). Totuși Biserica universală nu trebuie calomniată nicidecum că (Taina) se ia totdeauna pe nemîncate. Că așa a plăcut Duhului Sfînt, ca în cinstea unei atît de mari Taine, aceasta din urmă să intre ea înții în gura creștinului¹⁷, (24 A), înainte de orice altă hrană. Că de aceea se ține pretutindeni (*per universum orbem*) acest obicei (*mos iste servatur*), nu pentru că Domnul le-a dat-o după mîncare. De aceea, luînd prînzul sau cina, frații vor trebui să se adune laolaltă (*convenire*) spre a primi Taina aceea. Sau cum procedau cei pe care Apostolul îi ceartă și îi corectează, să combine mesele lor cu acestea. Că a zis : «Cînd vă adunați deci laolaltă, nu se poate mîncă Cina Domnului» (1 Cor. 11, 20), numind chiar această primire a euharistiei «Cină a Domnului». Zice : «Căci fiecare în parte se grijește să mînce propria sa cină» (*Ibid.*, vers. 21). Fapt pentru care și spune că ei o iau cu

17. Biserica Ortodoxă menține, în continuare, această regulă menționată aici de diaconul Florus. Biserica Romano-Catolică și-a adaptat normele de primire a Sfintei Împărtășanii la cerințele credincioșilor, dar se cere un minim de 3—4 ore de ajunare. În Bisericile ieșite din Reformă normele de primire la «Cina Domnului» sînt diferite, potrivit modului lor de a privi dogmatic Pîinea și Vinul ce se oferă ca jertfă întru amintirea Cinei celei de Taină.

nevrednicie, că nu făceau deosebire de celelalte mîncăruri printr-o cinstire datorată în chip deosebit. La fel, mai departe, cînd a zis: «Osîndă își mîncă și bea», adăugînd: «nesocotind Trupul Domnului» (*Ibid.*, vers. 20). Că și Mîntuitorul, (*Col. 24 B*) pentru ca mai tare să scoată în evidență sublimitatea acelei Taine (*mysterii*), a vrut să întipărească acest din urmă act în inimile și în memoria ucenicilor de care se despărțea pentru a merge la Patimă. De aceea nu a precizat nimic cu privire la ceea ce se lua de la început cu rînduială, ca unor Apostoli, prin care avea să se conducă Bisericele, le-a poruncit să țină acest loc¹⁸.

9. (CYPRIAN, *epist. 6, ad Cecil.*). Nu sîntem obligați să săvîrșim jertfa duminicală (*Dominici diei sacrificium*) după cină fiindcă Domnul a oferit paharul după Cină. Hristos trebuia să se jertfească spre seara zilei, pentru ca prin momentul (*hora*) însuși al Jertfei Sale să arate apusul și seara lumii (vechi, n.n.), precum stă scris despre Mielul pascal în cartea Ieșirii: «Și atunci toată adunarea obștii fiilor lui Israel să-l junghie către seară» (Ieșirea 12, 6). Și iarăși în Psalmi: «Ridicarea mîinilor mele, jertfă de seară» (Ps. 140, 2, *Col. 24 C*).

10. (AUG., *epist. 149, and Paulinum*, n. 16). Noi însă dimineața serbăm Invierea Domnului. Iar cînd Apostolul a vorbit despre această Taină, zicînd: «De aceea, fraților, cînd vă adunați ca să mîncăți, așteptați-vă unii pe alții. Iar dacă îi este foame cuiva, să mîncească acasă, ca să nu vă adunați spre osîndă», îndată a adăugat: «Celelalte însă le voi rîndui cînd voi veni» (I Cor. 11, 33—34). De unde ne lasă să înțelegem că era mult ceea ce le sugerează în Epistolă ca să țină «întreaga rînduială», pe care o ține Biserica universală pe pămînt (*per orbem*). De către el s-a poruncit să nu se deosebească prin vreo diversitate a lor (*nulla horum diversitate variatur*). Căci și cînd îi scrie lui Timotei, zice: «Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri» (1 Tim. 2, 1). Se înțelege că prin această a hotărît ca oricine (dintre noi) și toți cîți frecventează Biserica, să primim îndemnul amintite (*24 D*) care se fac la săvîrșirea Tainelor, înainte de a începe să se binecuvînteze ceea ce se află la Masa Domnului (*in Domini Mensa*); rugăciunile, cînd se binecuvîntează și se sfințește (*cum benedicitur et sanctificatur*), și cînd se cheamă credincioșii la împărtășire. Pe acea întreagă binecuvîntare o încheie toată Biserica prin Rugăciunea Domnească¹⁹. Iar mijlocirile

18. Cu alte cuvinte, Mîntuitorul Hristos a lăsat ca Biserica să hotărască în continuare, sub asistența Sfîntului Duh, prin Sfinții Apostoli, care să fie modalitățile de primire a credincioșilor la Sfînta Împărtășanie. Esențial — absolut esențial — pentru Sfinții Apostoli a fost și a rămas faptul instituirii Tainei Euharistice de către Mîntuitorul însuși. De aici înainte, prin puterea ce li s-a dat lor de a conduce Biserica, Sfinții Apostoli au putut rîndui, în timp, cele necesare pentru ca Trupul și Sângele Mîntuitorului să nu fie luat de credincioși fără o pregătire adecvată sau în dezordine.

19. Este posibil ca întreaga Biserică să fi rostit, laolaltă, Rugăciunea Domnească sau «Tatăl nostru», cum se face și astăzi. Această rostire comună constituia, și ea, semnul unității creștine, al sinaxei liturgice în special. Prin rostirea rugăciunii «Tatăl nostru» se făcea și pregătirea credincioșilor pentru primirea Sfintelor Taine întrucît una dintre cereri adresează lui Dumnezeu-Tatăl rugămîntea să ne dea «Pîinea noastră cea spre ființă», adică Pîinea euharistică, Pîinea vieții — Hristos cel Jertfit pentru noi în chip nesîngeros la Sfînta Liturghie.

(*interpellationes*) sau, cum le numesc alți codici, cererile (*postulationes*). se fac atunci cînd se binecuvîntează poporul. Că atunci întîistătătorii (*antistites*), ca niște avocați (apărători), cu mîinile ridicate aduc Darurile Puterii preamiloștive (25 A). După ce s-au îndeplinit toate acestea și după ce s-a făcut împărțășirea dintr-o atît de mare Taină, se încheie întreaga euharistie (*gratiarum actio cuncta concludit*), pe care ne-a încredințat-o Apostolul ca pe cea mai de pe urmă. Această motivație a trebuit să fie expusă, pentru ca fiind acestea descrise și explicate pe scurt, să nu se socotească a se trece cu vederea cele ce urmează: «pentru toți oamenii, pentru împărați și pentru toți care sînt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită, întru toată cuvioșia și curăția» (1 Tim. 2, 2). Ca să nu creadă cineva, cumva, după slăbiciunea minții sale omenești, că aceste rugăciuni nu trebuie făcute pentru cei de la care Biserica îndura persecuții, deoarece mădularele lui Hristos trebuie adunate din tot felul de oameni. Fapt pentru care adaugă și zice: «Că acesta este lucru bun și primit înaintea Domnului (*Domino*) Mîntuitorului nostru, Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (*Ibid.*, vers. 3). Și ca să nu poată spune cineva (25 B) cum că există vreo altă cale de mîntuire decît în buna viețuire și în închinarea singurului Dumnezeu atotputernic, sau: împărțășirea din Trupul și Sîngele lui Hristos, a zis: «Căci unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, omul Iisus Hristos» (1 Tim. 2, 5). Aceea ce s-a zis: «Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască», să nu se înțeleagă că se poate realiza într-alt chip decît prin Mijlocitorul Dumnezeu nostru, Cuvîntul ce exista din veci, iar ca om Iisus Hristos, cînd «Cuvîntul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi» (Ioan 1, 14). De aceea se și spune că Hristos este Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, între Dumnezeul nemuritor și omul muritor, Dumnezeu-Om împăcînd pe om cu Dumnezeu, adevăratul împărat, arhiereul adevărat. Așadar omul cere să fie condus de împăratul Hristos; chiar de va fi păcătuit, se îndepărtează prin același Hristos-arhiereu (*eodem sacerdote Christo expletur*).

11. (a) Prin urmare, după ce s-au adunat laolaltă și s-au prezentat credincioșii în casa lui Dumnezeu, după ce s-au cîntat laudele dumnezeiești, (25 C) după ce s-a citit Apostolul și Evanghelia și s-a ținut predica și cuvîntarea profesorilor (*magistorum*), ba chiar s-a adăugat Simbolul de credință și s-au adus ofrandele credincioșilor și s-a început sfințirea Tainelor, la care mintea tuturor celor prezenți este gata să gîndească și să dorească după cele dumnezeiești și cerești, se prezintă slujitorul (*sacerdos*, arhiereul, preotul) la altar și, urmînd să săvîrșească Tainele divine (*divina mysteria*), se roagă salutînd Biserica, iar rugîndu-se o salută, zicînd:

12. *Dominus vobiscum*²⁰ (*Domnul să fie cu voi*). Acest cuvînt de salutare nu este alcătuit printr-o judecată omenească (*non humano arbitrio compositus*), ci se dovedește a fi ales din textul (autoritatea)

20. Redăm în latinește, cum este și în text, pentru a urmări forma răspunsurilor liturgice din secolul IX, dar dăm și traducerea românească în paranteză.

Sfintei Scripturi, unde adeseori îl citim atât la singular cât și la plural. La singular, după cum l-a adresat îngerul către Fericita Maria : «Bucură-te, cea plină de dar, Domnul este cu Tine» (Luca 1, 28). Și precum s-a adresat (îngerul, n.n.), la fel, lui Ghedeon, (25 D) și a zis salutîndu-l : «Domnul este cu tine, voinicile!» (Jud. 6, 12). Iar la plural, cum este în cartea *Rut* — care ca și celelalte cărți ale Sfintei Scripturi conține cele dumnezeiești și tainice —, citim că Booz, salutînd, a zis către secerători : «Domnul să fie cu voi!» (Rut 2, 4). Iar aceștia, răspunzîndu-i la salut, au zis : «Domnul să te binecuvinteze!» (Rut 2, 4). De asemenea, în cartea *Paralipomenelor*, profetul trimis de Dumnezeu a salutat pe regele Asa din Iuda împreună cu armata sa, după ce a chemat ajutorul lui Dumnezeu, cînd se întorceau biruitori din luptă. Că a zis : «Domnul este cu voi fiindcă și voi ați fost cu El²¹. (26 A) Și a adăugat : «De-L veți căuta, Îl veți găsi; iar dacă Îl veți părăsi, El vă va părăsi» (2 *Paralip.* 15 n). De unde rezultă că *nimic mai rău (nihil peius, în text)* nu se poate întîmpla omului decît să-L părăsească pe Dumnezeu și să fie părăsit de Dumnezeu. Și dimpotrivă, nimic nu este mai bine decît să-L posezi pe Dumnezeu (*habere Deum*) și să fii cu Dumnezeu (*esse cum Deo*). Și fiindcă a saluta nu înseamnă altceva decît să dorești cuiva sănătate (*salutare nihil est aliud quod salutem optare*)²², aceasta este adevărata salutare, dorirea sănătății adevărate, adică (a fi) împreună cu Biserica Sa ca în templul Său, cum zice Apostolul : «Că voi sinteți templu al lui Dumnezeu» (1 Cor. 3, 16). Iar Biserica îl are pe Dumnezeu ca sălășluitor într-însa și luminător al ei, Care o conduce și o ocrotește, pentru ca El să fie Dumnezeul ei, iar ea să-I fie popor, după cum a făgăduit prin profetul, zicînd : «Voi locui în ei și voi umbla și voi fi Dumnezeul lor iar ei îmi vor fi Mie popor» (2 Cor. 6, 16) pentru ca în timp ce, prin darul unei atît de mari fericiri, Biserica lui Dumnezeu (26 B) Îl posedă pe Dumnezeu și este posedată de El — astfel încît ea să fie moștenirea Domnului, iar Domnul partea ei de moștenire —, să se împlinească într-însa ceea ce a zis Psalmistul : «Fericit este neamul căruia Domnul este Dumnezeul lui, poporul pe care și l-a ales de moștenire» (Ps. 32, 12). Că acesta este binele suprem (*summum bonum*) al omului, să-L posede pe Dumnezeu și să fie posedat de Dumnezeu. Numai pe El să-L iubească și numai Lui să-I slujească, numai de El să se alipească, pentru ca să-I zică Lui sufletul credincios (*anima devota*) : «Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este» (Ps. 72, 27). Și iarăși : «Lipitu-s-a sufletul

21. Loialitatea față de Dumnezeu a adus mari răsplătiri poporului ales. Această loialitate devine exemplu pentru creștini, mai ales că din Sfînta Scriptură a Vechiului Testament se desprinde imaginea dezastrului ce a urmat de fiecare dată cînd poporul ales s-a abătut de la credințioșia sa față de Dumnezeu, popor cu care încheiasă Legămîntul.

22. În limbile neolatine urarea de sănătate a devenit salutul obișnuit. De aceea, părea firesc chiar în secolul al IX-lea ca salutarea cultică, preluată din Noul Testament, prin intermediul limbii grecești, să fie tradusă în latinește potrivit spiritului limbii latine și obiceiurilor popoarelor de limbă latină. Este drept că astăzi, după un mileniu și mai bine de cînd Florus insistă asupra corectitudinii traducerii în latină a cuvintelor sacre preluate din greacă, cuvintele : *salut, salutare* nu mai sînt încărcate de același sens primar ca odinioară.

meu de Tine» (Ps. 62, 8), ca alipindu-se de Domnul, să devină un duh împreună cu El (*unus cum eo spiritus fiat*). Căci zice Apostolul: «Iar cel ce se alipește de Domnul este un duh cu El» (1 Cor. 6, 17). Insuși Apostolul saluta așa în Epistolele sale, zicînd, cum zice uneori (26 C): «Domnul să fie cu voi cu toți». Iar altădată: «Iar Dumnezeuul păcii să fie cu voi cu toți». Și iarăși, cu altă ocazie: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu duhul vostru, fraților, amin» (Gal. 6, 18). De multe ori salută așa, cu distingerea Persoanelor, invocînd întreaga Sfîntă Treime: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, și dragostea lui Dumnezeu (Tatăl) și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți» (2 Cor. 13, 13). În toate aceste locuri așa îi salută pe credincioși, scriindu-le să-L aibă pe Dumnezeu și să nu-L părăsească atunci cînd preotul se află în fața sfîntului altar. Așadar, pe drept cuvînt Biserica, primind glasul atît de curat al slujitorului (*sacerdotis*, al arhiereului, al preotului) și răspunzînd la salutare, se roagă; iar rugîndu-se îl salută din nou pe sacerdot, zicînd:

13. *Et cum spiritu tuo* (Și cu duhul tău.). Că nimic altceva mai bun nu găsește Biserica să-i dorească preotului decît ceea ce și preotul dorește Bisericii. Adică întocmai ca Domnul, Care vrea (26 D) să fie cu Biserica, acceptă să fie și cu duhul slujitorului (*cum spiritu sacerdotis*), astfel încît și în unul și în celălalt să se plinească acea binecuvîntată făgăduință a Domnului, prin care, avînd a se înălța la cer, le-a făgăduit tuturor credincioșilor, zicînd: «Iată Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 20). Așadar, pe acest bine atît de mare și-l doresc și îl cer reciproc preotul Bisericii și Biserica preotului, astfel încît prin harul Său să se lumineze, prin prezența Sa să se mîngîie (*confortatur*), prin ocrotirea Sa să se întărească. Să simțim că El rămîne mereu cu noi, după cum a făgăduit. Chiar în acest mod (27 A) salută uneori la plural Apostolul, după cum am mai amintit înainte, cînd a zis: «Domnul nostru Iisus Hristos să fie cu duhul vostru, fraților, amin» (Gal. 6, 18)²³. Iar la singular, cînd îi zice lui Timotei salutîndu-l: «Domnul Iisus Hristos (să fie) cu duhul tău, amin» (2 Tim. 4, 22), Și bine se dorește (urează) ca Domnul să fie cu duhul omului, fiindcă omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, cu suflet și cu minte cugetătoare (*mente rationali*). Într-atît este el primitorul (*capax*) iluminării și al harului dumnezeiesc pe cît i se dă să poată simți dulceața bunătății (*dulcedinem suavitatis*) și strălucirea prezenței Lui (*splendorem praesentiae eius*), ca să se sălășluiască în el ceea ce a zis Psalmistul: «Gustați și vedeți, că bun este Domnul» (Ps. 33, 8). Și iarăși: «Apropiați-vă de El și vă luminați; și fețele voastre să nu se rușineze» (Ps. 33, 5). La fel se face și sfințirea duhului omului (*sanctificatio spiritus hominis*), prin sălășluirea lui Dumnezeu (*per inhabitationem Dei*), iar omul devine templu în trup (27 B). Fapt pentru care a zis Apostolul: «Trupurile voastre sînt templu al Duhului

23. Diaconul Florus dă dovadă de o puternică înclinație spre analiza lingvistică, dacă nu chiar talent. Ii place să intre în detalii care ar onora și astăzi pe un comentator al Sfintei Liturghii. Se etalează aici, prin urmare, și o preferință a lui Florus pentru studiul gramaticii — un semn de cultură și de interes pentru carte din partea lui.

Sfint, pe Care-L aveți de la Dumnezeu» (1 Cor. 6, 19). Dar și acea salutare episcopală adresată poporului, prin care se zice: «Pacea să fie cu voi» (*Pax vobiscum*) sau «Pace vouă» (*Pax vobis*), de asemenea nu este născocită din vreo simțire omenească; ea este luată din autoritatea (textul legiuit al) Sfintei Scripturi. Că și în Vechiul Testament găsim că îngerul a zis proorocului Daniel: «Nu te teme, bărbat al doririlor! Pace ție! Fii tare și curajos!» (Dan. 10, 19). Iar în Noul (Testament), adică în Evanghelie, aproape întotdeauna citim că Domnul i-a salutat pe Apostoli, zicînd: «Pace vouă!», și că aceleorași Apostoli le-a încredințat aceeași formă de salutare, zicînd: «În orice casă veți intra, urați-i zicînd: «Pace casei acesteia». Și de va fi fost acolo fiul păcii, pacea voastră să se odihnească peste el; iar de nu (27 C), pacea voastră să se întoarcă la voi» (Matei 10, 12—13). Pe bună dreptate, așadar, urmașii Apostolilor (*successores Apostolorum*), adică întîfiștătorii (*praesules*) bisericești fac uz de această salutare ca să salute Casa Domnului, unde toți trebuie să fie fiii păcii (*domum Dei salutantes, ubi oportet omnes esse filios pacis*)²⁴: «Fericiți făcătorii de pace, că fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9). Ca odihnindu-se peste dînșii salutarea păcii, să poată fi ea roditoare celor ce salută și celor ce sînt salutați. Inșă pacea pe care o cerem pentru credincioși, fie prin înger fie prin Domnul, fie prin păstorii bisericești, nu este lumească nici trecătoare (*non est mundana aut caduca*), ci dumnezeiască și veșnică. Ea ne împacă cu Dumnezeu și, întăriți împotriva ispitelor diavolului și a răutăților veacului acestuia cu ocrotirea ei, ne va uni prin dragoste calmă cu aproapele (*proximis*). Căci pe aceasta a dat-o Domnul Bisericii Sale, zicînd: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă». Iar mai departe a adăugat: «nu precum vă dă lumea (27 D) vă dau Eu vouă». (Ioan 14, 27). Despre aceeași pace zice iarăși: «Acestea vi le-am grăit, ca întru Mine pace să aveți. În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea» (Ioan 16, 33). Pe această pace o cere Apostolul pentru credincioși, zicînd: «Și pacea lui Dumnezeu care covîrșește toată mintea să păzească inimile voastre și cugetele voastre, întru Hristos Iisus» (Filip. 4, 7). Ea trebuie menținută la vreme de suferință (*passionum tempore*) și trebuie ținută cu credincioșie (*fideliter*) pretutîndeni, iar mai cu atenție și mai pios în momentul în care, în timp ce ne aflăm în fața Domnului, se aduc la sfintele altare făgăduințele și darurile tuturor. De asemenea, atunci cînd într-alt chip nu putem să îmbunăm (28 A) maiestatea dumnezeiască, să ne silim să o facem cu simțămîntul sincer al dragostei, lucru despre care ne poruncește Domnul în chip deosebit, zicînd: «Deci, dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aminti că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întii și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău» (Matei 5, 23).

24. Diaconul Florus insistă asupra Sfintei Liturghii ca stimuloare a păcii. Inșăși Biserica este Casa lui Dumnezeu, în care locuiesc fiii păcii. Ideea este cu atît mai prețioasă cu cît — în secolul al IX-lea și mai tîrziu, pînă în vremea noastră — războiul, omuciderea, vrajba sau ura au fost nelipsite din viața pămîntenilor. Biserica, deci, sau casa lui Dumnezeu în care locuiesc fiii păcii, trebuie să constituie implicit un model de trăire a păcii. Diaconul Florus subscie cu entuziasm la această idee scumpă creștinismului, dar și lui ca trăitor de excepție al tainei liturgice.

14. (GREG., *homil, 8 in Ezechiel*). Lucru la care trebuie să ne gândim cu dinadinsul, deoarece de vreme ce orice vină se șterge prin sacrificiu (*munere solvatur*), cât de grea este vina discordiei (dezbinării), dacă nu se primește jertfă pentru ea? Așadar sintem datori să ne ducem cu mintea la aproapele, oricât de departe ar locui el și oricât de separat ar fi, și să-i înduplecăm sufletul (*eique animam subdere*), să-l împăcăm pe acela cu smerenie și cu bunăvoință, tot așa cum Ziditorul, în timp ce așteaptă darul minții noastre, ne izbăvește de păcat (*a peccato nos solvat*), fiindcă primește jertfa pentru vinovăție. Inșă de la glasul mărturisitor de adevăr (28 B) ne-am învățat că robul care datora zece mii de talanți, când a făcut penitență, a dobândit de la Domnul iertarea datoriei. Dar pentru că nu a iertat datoria de o sută de dinari celui împreună rob, s-a poruncit să i se ia cu de-a sila ceea ce deja i se iertase. Din aceste zise constatăm că dacă nu iertăm din inimă ceea ce se greșește împotriva noastră (*quod in nos delinquitur*), ni se cere înapoi și ceea ce ne bucuram că ni s-a iertat prin căință (*per poenitentiam*).

15. (S. CYPR.). Dar mai presus de toate trebuie ca atunci când stăm la rugăciune, când se săvârșesc sub ochii noștri Taine atît de sfinte și de respectabile (*veneranda*), să veghem cu toată inima la rugăciune. Toată grija cea trupească și lumească să se îndepărteze (*abscedat*) și fiecare suflet să cugete numai ceea ce ne rugăm. De aceea și arhierul (*sacerdos*), (28 C) înainte de rugăciunea cea mai sfîntă (*ante illam sacrosanctam orationem*), după terminarea părții introductive (*praefatione praemissa*), pregătește sufletele fraților, zicînd: *Sursum corda (Sus să avem inimile)*. Pentru ca în timp ce se răspunde: *Habemus ad Dominem (Avem către Domnul)*, să fie avertizați că trebuie să se gîndească numai la Dumnezeu. Pieptul să se închidă față de diavolul și să se deschidă numai către Dumnezeu, ca nu cumva să îngăduim să se apropie de el vrăjmașul lui Dumnezeu, ca să nu avem una în inimă și alta în glas atunci când cu sinceră luare aminte trebuie să-L roage pe Dumnezeu nu sunetul vocii ci inima și simțirea, că nu ar trebui să gîndim altceva mai important cînd vorbim cu Dumnezeu. Cum să cerem să fim auziți de Dumnezeu cînd noi înșine nu ascultăm? (*Quomodo a Deo audiri postulamus, cum non ipsi audiamus?*). Voim ca Dumnezeu să-și amintească de noi cînd noi înșine nu ne aducem aminte de noi! Adică atunci cînd ne rugăm ofensăm marea lui Dumnezeu prin neglijența rugăciunii (28 D); veghem cu ochii, dar dormim cu inima. Dar creștinul trebuie să vegheze cu inima cînd doarme cu ochii, că scris este despre persoana Bisericii care vorbește în Cîntarea Cîntărilor: «Eu dorm, inima mea veghează» (Cînt. 5, 2). Fapt pentru care, grijuliu și atent, apostolul îndeamnă: «Stăruiti în rugăciune, priveghînd în ea cu mulțumire» (Col. 4, 2), adică învățînd și arătînd că ei pot dobîndi de la Dumnezeu ceea ce cer fiindcă îi vede că priveghează la rugăciune. Prin urmare, ce altceva înseamnă să avem inimile sus decît să cerem cele ce sînt sus, adică să cerem iubind, să cugetăm înțelegînd (29 A), după cum ne îndeamnă Apostolul în același cuvînt, zicînd: «Așadar, dacă ați înviat împreună cu Hristos, căutați cele de sus, unde se află Hristos șezînd de-a dreapta lui Dumnezeu; cugetați

cele de sus, nu de pe pământ» (Col. 3, 1). Această înălțare a inimii noastre se face către Dumnezeu din valea plîngerii, adică din umilința strîmătorării (*tribulationis*); nu prin puterile noastre, ci cu ajutorul lui Dumnezeu, cum ne-o arată Psalmistul, zicînd: «Fericit este bărbatul al cărui ajutor este de la Tine, Doamne; suișuri în inima sa a pus, în valea plîngerii» (Ps. 83, 6—7). Căci nu poate fi înălțare dacă nu ne vom fi adus aminte mai întîi că trebuie să ne ridicăm, în primul rînd, din valea umilinței (*primo humilitatis a convalle nobis ascendendum esse*). Fiindcă valea este un loc lăsat în jos al pămîntului (*depressus*). Însuși Domnul ne-a învățat că trebuie să ne ridicăm (înălțăm) din valea plîngerii (*plorationis*), cînd a binevoit să se smerească pentru noi și să pătimească pînă la moartea prin Cruce. Să nu părăsim acest exemplu (29 B). Martirii au înțeles această vale a plîngerii (*convallem deplorationis*) și de aici s-au ridicat pentru a fi încununăți.

Dragostea sfîntă înalță la cele de sus (*ad superna elevat*) și înflăcărează spre cele veșnice. Căci sufletul îngrădit (închingat) de iubirea pămîntească e așa ca și cum ar avea pene, dar n-ar putea să zboare. Însă curățit de afectele și murdăriile lumii, este ca și cum și-ar întinde pe-nele și ar da din ambele aripi, adică din amîndouă poruncile, a iubirii de Dumnezeu și a iubirii de aproapele, și zboară către Dumnezeu, fiindcă urcă iubind spre acel Ierusalim ceresc, maica noastră a tuturor, care este în ceruri. Că de la viața aceea ne strămutăm la acestea de aici, îndelung suspinăm nefericiți să ne reîntoarcem la ea și ne chinuim să revenim la ea. Nici concetățenii noștri, îngerii, nu au fost lăsați să plece în peregrinare, ci ne-au vestit nouă că Însuși Împăratul are să vină la noi (29 C). Dar a venit la noi și a fost disprețuit; la noi, de către noi, iar după aceea dimpreună cu noi. Ne-a învățat să fim disprețuiți fiindcă El a fost disprețuit (mai întîi). Ne-a învățat să îngăduim (*tolerare*), pentru că el a îngăduit (a răbdat). Ne-a învățat să pătimim (*pati*), fiindcă El a pătimit. Ne-a făgăduit că vom învia, fiindcă El a înviat, arătîndu-ne El însuși ce anume trebuia să nădăjduim. Așadar, dacă profeții și părinții de demult (*antiqui*) — cei dinaintea venirii lui Hristos în trup, cei dinainte ca El să fi murit, să fi înviat și să se fi înălțat la cer — suspinau totuși după cetatea (cerească), cu cît mai mult trebuie să dorim noi după Cel care ne-a precedat și Care niciodată nu ne-a părăsit! Preoții de demult, care nu se îngrijeau așa de mult de cultul cuvîntului (*cultu sermonis*) cît de sănătate (*salute*) și de zidirea (sufletească a) poporului, din pricina neînvățaților și neștiutorilor (*propter idiotas et rusticanos*) nu ziceau «sus» (*sursum*), ci obișnuiau să spună popular (*vulgari sermone*), *Sursum corda* (*Sus inimile*), pentru ca să se recomande mai deplin un lucru așa de important simțirii tuturor. Iar acum preotul îndeamnă și zice (29 D):

16. *Gratian agamus Domino Deo nostro (Să mulțumim Dumnezeului nostru)*. Noi datorăm totdeauna mulțumită (recunoștință) ²⁵ Părintelui

25. Liturgia este o slujbă de recunoștință față de Dumnezeu pentru toate binefăcerile Sale, față de Fiul lui Dumnezeu întrupat și jertfit pentru mîntuirea lumii, față de Duhul Sfînt prin care ajungem să ne împărtășim din Trupul și Sângele Domnului. Ea este o «mulțumire», o «euharistie» datorată zilnic, întotdeauna, lui Dumnezeu.

luminilor, de la Care ni se dă, fără îndoială, toată darea cea bună (*omne datum optimum*) și tot darul desăvârșit (*et omne donum perfectum*). După cum mărturisește Scriptura, a coborât. Căci nimeni nu este fericit primind darurile lui Dumnezeu, dacă s-a arătat nerecunoscător față de Donator. Deoarece ni se poruncește să avem inima sus, la Sfintele Taine, o facem cu ajutorul Lui, că sîntem îndemnați cînd ne poruncește El. De aceea rezultă că avînd inimile ridicate înspre o atît de mare binefacere, nu este spre mîndria noastră (*non nobis gloriam*), ca și cum am datora aceasta propriilor puteri, ci ca să mulțumim Dumnezeului nostru (*sed Domino Deo nostro gratias agamus*), (30 A). Că așa sîntem sfătuiți mereu, că așa este bine și drept (*quia hoc dignum est, justum est*)²⁶. Trebuie să ne amintim întotdeauna de unde provin aceste cuvinte, aceste lucrări și cu cîtă sfințenie ni se poruncește să ținem și să posedăm ceea ce am primit, și să mulțumim Dătătorului (*Datori*). Că deși ține de noi să primim și să ținem, totuși avem numai ceea ce am primit. Că și celui ce se mîndrea cu posesiunile sale, ca unuia ce se mîndrea ca și cum ar fi avut de la sine, îi zice Adevărul (Duhul Sfînt, n.n.) prin Apostolul: «Și ce ai, pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?» (1 Cor. 4, 7). Așadar pe drept cuvînt sîntem îndemnați să mulțumim Dumnezeului nostru la acea Jertfă a Domnului cu totul reală și deosebită, ca să știe omul că dacă s-a bucurat de ceva în viață a dobîndit aceea prin harul lui Dumnezeu, ca să se desăvîrșească în iubirea dreptății iar nu să se ducă cu gîndul la altceva, deoarece cugetul (gîndul) îl face pe el credincios (*pium*). În aceasta constă înțelepciunea ce se numește evlavie (30 B), (înțelepciune) prin care se slăvește Părintele luminilor, de la Care ne este dată toată darea cea bună și tot darul desăvârșit. Însă (Părintele luminilor) este închinat (*colitur*) prin jertfa laudei și prin săvîrșirea Euharistiei, pentru ca închinătorul Său (*cultor*) să nu se laude în sine, ci în Acela (în Dumnezeu). Cum a zis același Apostol: «Iar noi n-am primit duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu» (I Cor. 2, 12), ca să cunoaștem cele ce ne sînt dăruite nouă de Dumnezeu. Cine este însă duhul lumii acesteia, fără numai duhul mîndriei deșarte prin care inima lor neînțeleaptă s-a întunecat, astfel că pe Domnul cel cunoscut nu l-au cinstit ca Dumnezeu prin recunoștință (mulțumită)? Să analizăm, așadar, acestea și să-i mulțumim totdeauna pentru toate foloasele primite de la Dumnezeu, între care și pentru toate facerile de bine. Nimic din toate lucrurile Lui nu trebuie să socotim mai cu plăcere sau să-l lăudăm mai dulce decît că Hristos S-a smerit și a coborît de bună voie (30 C) la omul care, căzînd întru cele mai de jos (*ad ima*), fusese alungat (*dejectus fuerat*), pentru ca acel ce zăcea să creadă că va fi ridicat. În fine, ca să urce la cer nădejdea noastră, a înălțat

26. Mulțumirea adusă de noi lui Dumnezeu este și un act de bunăcuviință și de dreptate, pentru că noi nu avem ce să-I oferim lui Dumnezeu altceva mai bun și mai potrivit decît această mulțumire. Ea constituie totodată și un semn al pietății noastre filiale față de Dumnezeu în Treime, pietate care trebuie să fie totdeauna reală și să se manifeste prin recunoștință. Din nou Florus se dovedește un bun cunoscător al lexicului limbii latine. El regăsește sensuri, pune într-o lumină nouă, dogmatică și cultică, fiecare cuvînt.

El mai întâi trupul nostru. Iar ca să nu ne îndoim că va dobîndi (de la Tatăl, n.n.) ceea ce ne-a făgăduit El nouă, Hristos a dus mai înainte acolo (în cer, n.n.) pe cel primit de la noi (adică trupul, n.n.).

17. (*Fulg., epist. 14, ad Ferrand., n. 44*). De aceea începem, aşadar, de la Euharistie (*a gratiarum actione*) la Jertfa Trupului lui Hristos, pentru ca să ni-L înfăţişăm pe Hristos nu ca urmînd să ni se dea, ci ca deja dat nouă cu adevărat. Şi prin faptul că mulţumim lui Dumnezeu (euharistie = slujbă de mulţumire), să ştim că la jertfirea Trupului şi a Sîngelui lui Hristos, Hristos nu mai urmează să fie omorît pentru păcatele noastre (*pro nostris iniquitatibus*), ci (să ştim) că El a fost deja omorît. Nici nu urmează să fim răscumpăraţi prin acel Sînge, ci (să ştim) că deja am fost răscumpăraţi²⁷. Adevărată este rostirea (*praedictio*) fericitului Petru, care zice (*Col. 30 D*): «Nu cu argint sau aur stricăcios aţi fost răscumpăraţi din viaţa voastră deşartă, lăsată de la părinţi; ci cu scumpul Sînge al lui Hristos ca al unui Miel nevinovat şi neprihănit» (1 Petru 1, 18). Prin urmare bine îi zice şi îi răspunde Biserica preotului care îndeamnă şi spune: «Să mulţumim Dumnezeului nostru».

18. *Dignum et iustum est* (Cu vrednicie şi cu dreptate...). Cine poate fi mai vrednic de Dumnezeu sau cine poate să-i întoarcă (*rependi*) LUI mai drept, din partea noastră, decît o atare mare milostivire a lui Dumnezeu, pe care nu I-o putem răsplăti, nu-I putem mulţumi pentru ea după cuviinţă. Ascultă-l pe Apostolul, care îndeamnă şi zice: «Mulţumind lui Dumnezeu şi Tatălui (31 A), Celui ce ne-a învrednicit să luăm parte la moştenirea sfinţilor, întru lumină. El ne-a scos de sub puterea întunericului şi ne-a strămutat în împărăţia Fiului iubirii Sale, întru Care avem răscumpărarea prin Sîngele Lui, adică iertarea păcatelor» (*Col. 1, 12—14*). Că așa de mult a iubit Dumnezeu lumea încît pe Fiul Său cel Unul născut L-a dat, ca prin harul lui Dumnezeu să guste moartea pentru toţi. Iar noi sîntem scoşi din stăpînirea întunericului prin acest har, adică de sub stăpînia diavolului şi a îngerilor lui, şi sîntem strămutaţi în împărăţia Fiului iubirii lui Dumnezeu, ca să alcătuim un popor ales, o preoţie împărătească, întru acelaşi Fiu, prin Sîngele Lui dobîndind răscumpărarea, iertarea păcatelor. Ce altceva mai vrednic putem face decît ce ne îndeamnă fericitul Apostol Petru zicînd: «Şi ca să vestiţi bunătăţile (*virtutes*) Lui, voi pe care v-a chemat din întuneric spre lumina Lui cea minunată, voi care odinioară nici nu eraţi popor, acum sînteţi poporul lui Dumnezeu; (31 B) voi care odinioară nu aveţi parte de milă, acum însă sînteţi miluiţi» (1 Petru 2, 9—10). Pe acest răspuns al Bisericii îl confirmă preotul (*sacerdos* — slujitorul). Avînd cugetul (*mentem*) îndreptat spre Dumnezeu, ştiînd că el este împreună cu toată Biserica, spune răspicat (*proclamat et dicit*):

27. Ontologic, desigur, pentru că intrarea noastră faptică în Trupul lui Hristos — Biserica — se face individual, prin Taina Sfîntului Botez, după care devenim părtaşi Mirungerii şi hrănirii cu Trupul şi Sîngele Domnului, cu Sfînta Împărtăşanie.

19. Vere dignum et justum est, aequum et salutare (Cu adevărat este vrednic, drept și cuvenit să Te slăvim...²⁸. Ceea ce este drept este și cuvenit. Dar repetarea cuvîntului este o confirmare a adevărului, căci dreptatea (*justitia*) și cuviința (*aequitas*) sînt una și aceeași, după cum cîntăm din Psaltire²⁹ despre Domnul : «Judeca-va pămîntul întru dreptate și popoarele întru cuviință» (Ps. 95, 10). Se zice însă și «sănătos» (*salutare*), adică igienic (*salubre*) și care conferă sănătate (*salutem conferat*). Așadar, cu adevărat a aduce mulțumiri fără încetare este un lucru vrednic de marile binefaceri ale lui Dumnezeu : «drept» în ce privește supunerea noastră, «cuvîncios» prin însăși cumpănirea rațiunii (*pondere rationis*), «sănătos» prin rodul clar al mîntuirii (31 C). Întru acesta se mîntuiesc cei ce-L laudă pe Dumnezeu, iar nerecunoscătorii sînt dovediți prin judecata Aceluiași. Căci cei care îl laudă pe Dumnezeu se mîntuiesc cu adevărat, după cum se arată în psalm : «Lăudînd voi chema pe Domnul și de vrăjmașii mei mă voi izbăvi» (Ps. 17, 4). Nerecunoscătorii se vor osîndi, după cum ne arată clar în Evanghelie Domnul Însuși cînd, dintre cei zece leproși curățiți prin puterea Lui, numai pe unul singur l-a lăudat, pe cel care s-a întors recunoscător (*suppliciter*) și i-a mulțumit cu glas mare. Cu harul credinței l-a mîntuit, zicînd : «Nu s-a găsit să se întoarcă să dea slavă lui Dumnezeu decît numai acesta, care este de alt neam?» Și, mai departe, a adăugat cu condescendență (*elementer*) : «Scoală-te și te du; credința ta te-a mîntuit» (Luca 17, 18). Iar pe ceilalți nouă, deși au crezut că prin puterea Lui pot să se curățească, atunci cînd au strigat într-un glas : «Isuse, Învățătorule, ai milă de noi», totuși fiindcă s-au arătat (31 D) nerecunoscători față de o atît de mare minune, ca niște necredincioși, la arătat că nu-i cunoaște, zicînd : «Oare nu zece s-au vindecat? Dar cei nouă unde sînt?» (Luca 17, 12). «A nu cunoaște» (*nescire*) la Dumnezeu înseamnă «a fi osîndit». Fapt pentru care și avea să zică onora : «Amin zic vouă, nu vă cunosc pe voi». De aici arată clar cît de grav (rău) este să neglijăm Euharistia (mulțumirea) datorată lui Dumnezeu³⁰, cînd pe aceia, crezînd, i-a curățit, dar ca pe niște necredincioși i-a lepădat cînd ei, curățiți (de lepră), s-au făcut vinovați de nerecunoștință. Sîntem datori să-I mulțumim (prin Euharistie, n.n.) totdeauna și pretutindeni, adică în toată vremea și în tot locul, ca să se plinească în noi ceea ce cîntăm în psalm : Bine voi cuvînta pe Domnul în toată vremea, pururea lauda lui în gura mea» (Ps. 33, 1). (32 A). Și iarăși : «În tot locul stăpînirii Lui, binecuvîntează suflete al meu pe Domnul» (Ps. 102, 22).

28. Regăsim aceleași cuvinte și la Liturghia «greacă» a Sfîntului Ioan Gură de Aur. De altfel, canonul euharistic s-a păstrat bine în Biserică, în el menținîndu-se continuitatea de rugăciune de odinioară.

29. Psalmii sînt cîntări. În limba română ei sînt lecturi cu o muzicalitate aparte. Peste tot Florus, cînd citează din psalmi, folosește expresia «cîntăm». Evident, în Biserica veche psalmii se cîntau, ca și la cultul Templului continuat în sinagogi. Avem aici dovada că psalmii se cîntau și în Biserica de Apus sau chiar în Lugdunum, unde se afla și Florus.

30. Florus insistă din nou asupra Sfîntei Liturghii ca act de recunoștință — *actio gratiarum* și nu «missă» (slobozire a credincioșilor).

20. (AUG., *Enar. II in Psal. 33, n. 4*). Cine este, dar, cel ce binecuvintează pe Domnul și îi mulțumește în toată vremea decât cel smerit cu inima? Domnul nostru ne-a învățat smerenia prin Trupul Său, fiindcă atunci când ne încredințează Trupul și Singele Său, ne dă și smerenia Sa. Fii smerit, dacă vrei să binecuvintezi pe Domnul în toată vremea, lauda Lui să fie întotdeauna în gura ta, că și Iov, cum citim, n-a binecuvîntat pe Domnul numai cînd avea din belșug toate cele prin care a fost bogat. I s-au luat toate o vreme, și s-a plinit ceea ce este scris în acest psalm, zicînd: «Domnul a dat, Domnul a luat. Precum a plăcut Domnului, așa s-a făcut». Iar după aceea: «Fie numele Domnului binecuvîntat» (Iov 1, 21). Iată, are exemplul (32 B) celui ce binecuvintează în toată vremea. Nu mai avea ce să posede, dar avea ce să laude. Se liniștea (*quiescebat*) în lauda de Dumnezeu ca într-un belșug de bunuri. Dumnezeu i-a fost singurul sprijin, ca nu cumva să i se întîmple vreo pagubă în averi. Oare L-a pierdut pe Dumnezeu acela care a pierdut cele ce-i dăduse Dumnezeu? Mai mult valorează să-L ai pe Cel care dă decât cele ce ți le dă. Căci dacă sînt frumoase lucrurile pe care le dă, cu cît mai frumos este Cel care le dă? Dacă ele sînt mari, cu cît mai mare este Însuși Dătătorul (*Largitor*). Desigur, darurile pe care ni le face Dumnezeu în viața aceasta, ne părăsesc în timpul vieții sau sînt părăsite de noi la moarte. Dar Dumnezeu Însuși, Bogăția cea veșnică, este totdeauna prezent și nu-l părăsește niciodată pe cel ce-L posedă³¹. Așadar, curate să fie făgăduințele (prinoasele — *vota*) credincioșilor. Să se vestejească binele vremelnic și să vină cel veșnic! Sufletul credincios să se lipească de Dumnezeu, ținîndu-se prins de El prin rugăciune (32 C), și, învăluit cu îmbrățișări duhovnicești, să dorească ceea ce Dumnezeu dăruiește odată cu Sine. Ce valorează pentru noi cele ce ne va pune înainte Dumnezeu, dacă nu vrea să ni se dezvăluie pe Sine? Așadar, dacă ni se oferă valorile (bunurile) lumii, să fie acestea prilej de a face milostenie; dacă acestea lipsesc, să fie prilej de răbdare pentru credincios. Căci chiar și printr-o astfel de cinstire (*devotione*) se aduce mulțumire lui Dumnezeu în tot locul, deoarece El, Care este în tot locul, pretutindeni recunoaște pe cel ce îl laudă (*ubique agnoscit laudatorem suum*), chiar și cînd nu grăiește cu gura, cînd tace cu limba, cînd sufletul cu simțirea inimii credincioase îl binecuvintează, cînd săvîrșește în tăcere ceea ce se cîntă în psalm: «Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul» (Ps. 102, 1). Prin urmare, dacă ai de gînd să te rogi lui Dumnezeu și să-I mulțumești, caută-ți un loc sfînt și potrivit (*locum sanctum et aptum requiris*), curățește cele dinlăuntru ale tale și, după ce ai scos de acolo reaua dorință (*mala cupiditate depulsa*), (32 D), gătește-ți tainică în pacea inimii tale, tu care vrei să te rogi în templu (*volens in templo orare*). Roagă-te în sine-ți, și așa să faci întotdeauna, ca să fii templul lui Dumnezeu. Că Dumnezeu te va auzi acolo unde locuiește.

31. Paradoxal, omul poate să-L posede pe Dumnezeu pentru sine. Dar această «posesie» este posibilă prin alipirea de Dumnezeu, Care ne posedă pe toți. Dumnezeu nu poate fi posedat absolut de oameni, ci a-L poseda pe Dumnezeu înseamnă a ne împărtăși din dragostea Lui neajmărită.

21. *Vere dignum et justum est, aequum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere* (Cu adevărat vrednic și drept, cuvenit și sănătos este ca noi să-Ți aducem totdeauna și în tot locul mulțumire). Indică apoi către cine să se îndrepteze rugăciunea, zicînd: «*Domine, sancte Pater, omnipotens, aeternae Deus* (Doamne, Părinte sfinte, atotputernic, Dumnezeu veșnic). Și specifică prin Cine să se îndrepteze aceeași rugăciune, adăugînd: «*Per Christum Dominum nostrum*» (Prin Hristos, Domnul nostru). Așadar, cînd zice: «Doamne», se referă la su-punerea făpturii, despre care se cîntă în psalm: «Ca toate să-Ți slujească Ție» (Ps. 15, 1)³². Iar în alt loc: «Zis-am Domnului: Dumnezeuul meu ești Tu, că nu duci lipsă de bunurile mele». Ce înseamnă «de bunurile mele» decît bunurile date de Tine? (33 A). Cum să-i lipsească vreun bun Celui de la Care se dă orice bun? Adevărat este, așadar, Domn, fiindcă nu are nevoie de robul său. Dar de ce rob are nevoie? Faptul că a adăugat: «Părinte sfinte» (*Sancte Pater*) înseamnă că se referă în special la nașterea Fiului cel Unul Născut, prin care El este împreună veșnic și împreună egal cu Tatăl, naștere (rudenie) despre care a zis profetul: «Iar neamul Lui cine-l va spune?» (Isaia 35, 8). Sau s-a referit în general la adopțiunea tuturor fiilor lui Dumnezeu, a Cărui milostivire este atît de mare încît, deși Îl avea pe Cel Unul (*unicum*), n-a voit ca El să fie singur ci să aibă frați. I-a adoptat pe aceia care posedau împreună cu El viața veșnică și pentru care S-a rugat (Cuvîntul) cu aceleași cuvinte Tatălui, zicînd: «Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat» (Ioan 17, 11). Glasul acesta, ca să i se adreseze lui Dumnezeu cu «Părinte Sfinte», este propriu prin fire (*per naturam*) Fiului Unic, iar prin har (33 B) este comun tuturor fiilor din adopțiune³³. În virtutea lui a îngăduit chiar ca acei care se roagă să zică: «Tatăl nostru, Care ești în ceruri» (Matei 6, 9). Că El este cu adevărat Dumnezeu atotputernic și veșnic, adică atotputernic prin putere (*virtute*), prin care pe toate le-a zidit, le menține și le conduce (*condidit, continet et regit*), veridic ne-o spune Scriptura: «Că la Tine nimic nu este cu neputință».

22. (*Id. ibid.*) El este atît de stăpîn pe Sine (*compos*) încît nicio dată nu-și schimbă hotărîrile (scopurile) rațiunii Sale. Lui îi aparține adevărata veșnicie. Iar «a fi» înseamnă la El «a fi în veșnicie». El nu are început, nici sfîrșit și nu suferă nici o schimbare (*ita nullam recipit mutabilitatem*). Însă orice rugăciune și slujbă de mulțumire (Euharistie — *actio gratiarum*), pe care o datorăm totdeauna și pretutîndeni, se îndreaptă spre Dumnezeu Tatăl și I se aduce Lui prin Hristos, Domnul nostru, ca Mijlocitorul și Cel ce a împăcat pe Dumnezeu cu oamenii, și despre care a zis Apostolul: «Căci unul este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: Omul Hristos Iisus, Care S-a dat de Sine răscumpărare (33 C) pentru toți» (1 Tim. 2, 5). El, deși era în firea dumnezeiască împreună cu Tatăl (*sit unum cum Patre*), luînd firea noastră ni s-a făcut nouă Mijlocitor către Tatăl. De aceea este Mijloci-

32. Sfînta Liturghie este o slujire universală adusă lui Dumnezeu,

33. Noi sîntem fii prin har ai lui Dumnezeu-Părintele, sîntem fii prin adopțiune, în timp ce Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu Intrupat, deci Fiul de o ființă cu Tatăl, unul din Treime, părtaş deopotrivă cu Tatăl și cu Duhul la Dumnezeu.

tor între Dumnezeu și oameni, fiindcă este Dumnezeu împreună cu Tatăl și om împreună cu oamenii, nu om mijlocitor lipsit de dumnezeire, nici Dumnezeu mijlocitor fără omenitate (*non mediator homo praeter deitatem, non mediator Deus praeter humanitatem*). Dumnezeirea fără omenitate nu este mijlocitoare (*mediatrix*), omenitatea fără divinitate nu este mijlocitoare. Dar între dumnezeirea separată și omenitatea separată este mijlocitoare divinitatea umană și omenitatea dumnezeiască a lui Hristos (*humana divinitas, et divina humanitas Christi*). Pe aceasta a adus-o cu Sine la Patima cea pentru noi, ca să fim trupul unui asemenea Cap, în chip de rob (*secundum formam servi*). Pe acest chip l-a adus jertfă, întru acesta S-a jertfit, fiindcă întru acest chip (33 D) este Mijlocitor. Întru acest Chip este Arhiereu și tot în El este Jertfă. Așadar prin Sine aduce Biserica lui Dumnezeu Tatăl rugăciunile și cererile sale, știind că numai prin El poate dobîndi ceea ce cere, că numai prin El poate să placă lauda ei, după cum ne-a făgăduit în Evanghelie, zicînd : «Amin, amin zic vouă, orice veți cere de la Tatăl în numele Meu, El vă va da» (Ioan 16, 23). Acesta este harul medierii (*mediationis*), prin care Biserica este ascultată, după cum îndeamnă și Apostolul, zicînd : «Așadar, prin El să aducem pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă», adică roada buzelor care slăvesc numele Lui» (Evr. 13, 15). Același este și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, Dumnezeu cel mai presus de noi (34 A), devenit om pentru noi. El intercede (*interpellat*) la Tatăl pentru noi, ne aude și ne stă înainte împreună cu Tatăl prin dumnezeire, după cum Însuși mărturisește zicînd : «Pentru că Eu mă duc la Tatăl, și orice veți cere întru numele Meu aceea vă va face, ca să fie slăvit Tatăl întru Fiul» (Ioan 14, 12—13). Exact despre această mediere și pledoarie a vorbit însuși Apostolul : «Avem Mijlocitor către Tatăl pe Iisus Hristos cel drept. El este Jertfa de ispășire (*propitiatio*) pentru păcatele noastre» (1 Ioan 2, 1—2), fiindcă intervine, prin omenitatea Sa, pentru noi, la Tatăl. Tot El se milostivește spre noi împreună cu Tatăl, prin dumnezeire. Astfel, Arhiereul se roagă pentru Biserica iar Biserica se roagă pentru Arhiereu ; și după cum se roagă Apostolul pentru popor (*pro plebe*), se roagă și poporul pentru Apostol, cînd zice : «Rugîndu-vă totodată pentru noi, ca Dumnezeu să ne deschidă ușa cuvîntului» (Col. 4, 3). Și pentru Petru (34 B) se ruga Biserica atunci cînd el se afla în lanțuri, ca și Petru pentru Biserica, fiindcă toate mădularele se roagă unele pentru altele. Capul mijlocește pentru toți, despre care scris este : «El este de-a dreapta lui Dumnezeu și mijlocește pentru noi» (Rom. 8, 34).

(Continuare în nr. 6 al revistei)

ȘTIRI ECUMENICE

MITROPOLITUL HRISOSTOM DE MIRA DESPRE APORTUL ORTODOXIEI ÎN MIȘCAREA ECUMENICĂ

În ziua de 21 mai a.c. Mitropolitul Hrisostom de Mira a primit titlul de «doctor honoris causa» din partea Facultății de teologie ortodoxă «Holy Cross» din Boston (S.U.A.). În cadrul unei ceremonii anuale a acordării diplomelor pentru absolvenții acestei facultăți, Arhiepiscopul Iakovos al celor două Americi a înmănat înaltului ierarh al Patriarhiei Ecumenice această înaltă distincție prin care i se recunosc meritele sale în viața Bisericii Ortodoxe și în promovarea dialogurilor intercreștine. Arhiepiscopul Iakovos a caracterizat pe Mitropolitul Hrisostom a fi un «slujitor devotat al Patriarhiei ecumenice ca purtător de cuvânt al mărturisirii contemporane și îndeplinind misiunea sa în cadrul relațiilor panortodoxe și în dialogurile ecumenice». În cuvântul său de recepție, intitulat «mărturia Bisericii Ortodoxe în cadrul mișcării ecumenice», mitropolitul Hrisostom de Mira a trecut în revistă modul în care Ortodoxia în general și Patriarhia Ecumenică în special, privesc prezența lor în viața Consiliului Ecumenic al Bisericilor, declarând printre altele: «...Nu îmi propun să efectuez o analiză amănunțită a tematicii și a problematicii C.E.B. Timpul nu-mi permite aceasta. Aș dori totuși să adaug câteva cuvinte în legătură cu aspectele pe care Biserica Ortodoxă dorește să le scoată în evidență pentru a se realiza o participare rodnică în sînul C.E.B. Textul privind Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică elaborat de cea de a treia Conferință ortodoxă preconciliară... semnalează: «Mărturia fundamentală a Ortodoxiei și aportul său teologic specific vor pierde forța lor dacă nu se oferă Bisericii Ortodoxe condițiile care să permită să se acționeze pe picior de egalitate cu ceilalți membri ai Consiliului Ecumenic pe baza propriei identități eclesiologice și potrivit propriului lor mod de gândire, ceea ce nu se întâmplă totdeauna datorită structurilor și principiilor procedurale care dirijează funcționarea C.E.B. În legătură cu aceasta, Patriarhul Ecumenic a observat la rîndul său: «dorim ca într-un viitor apropiat, datorită eforturilor noastre și dispozițiilor care vor fi luate de organele competente, prezența

ortodoxă să devină tot mai mare și mai reprezentativă atât la nivelul persoanelor cât și la nivelul aportului teologic și spiritual» (Episkepsis, 402/1988).

ALEGEREA UNUI NOU MITROPOLIT GREC ÎN FRANȚA

După peste patruzeci de ani de pastorație ca primat al Bisericii grecești din Franța, Meletios, Mitropolitul Franței și Exarhul Iberiei și-a prezentat demisia pentru motive de sănătate. Sfântul Sinod al Scaunului Ecumenic, luînd în discuție această cerere în ședința sa din 9 iunie a.c., a acceptat demisia, numind în locul venerabilului ierarh, ca Mitropolit al Franței și Exarh al Iberiei, pe Prea Sfințitul Episcop Vicar Ieremia de Sassima. Noul mitropolit (Paraschos Kallighiorghis), originar din insula Kos din Dodecanez, s-a născut la 17 ianuarie 1935. A urmat studiile de teologie la Facultatea de la Halki, iar în 1959 a plecat în Franța pentru studii post universitare, studiind la Institutul Liturgic din Paris. În anul 1964 a fost hirotonit preot, iar în 1970 a fost numit episcop vicar al Mitropoliei grecești din Franța, cu titlul de Sassima. Intronizarea noului mitropolit s-a desfășurat în ziua de 20 iunie a.c. în catedrala ortodoxă Sf. Ștefan din Paris, în cadrul sîntei Liturghii de I.P.S. Mitropolit Constantinos al Dercelor înconjurat de numeroși ierarhi ortodocși ce se aflau în Franța. La solemnitate a participat și I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu al B.O.R. pentru Europa Occidentală. În cuvîntul de felicitare adresat noului ierarh de către Mitropolitul Constantinos al Dercelor, reprezentantul Patriarhului Ecumenic, se spune: «...Diaconia pe care ați îndeplinit-o pînă acum într-un chip exemplar, cultura voastră teologică, credincioșia și spiritul de sacrificiu cu care ați slujit alături de venerabilul vostru predecesor, grija pentru misiunea Sfintei Biserici și călăuzirea poporului lui Dumnezeu, stîmă cu care vă înconjoară clerul și credincioșii acestei Dioceze au călăuzit Biserica-mamă să vă socotească drept singura persoană în stare să asume continuarea operei pastorale admirabile a mitropolitului Meletios. De altfel, cu experiența celor aproape treizeci de ani de slujire a Bisericii, știți foarte bine că ați fost chemat să purtați o cruce și noi știm foarte bine că puteți să o purtați... De altfel, trăim într-o vreme în care se cer apostoli gata să o poarte, asemeni lui Simon Cirineanul, fără ezitare, fără concesii și fără compromis...» (Episkepsis, 401—402/1988).

DOLIUL BISERICII ETIOPIENE

În urma unei nemiloase boli a încetat din viață, la 6 iunie a.c. la Addis Abeba, Patriarhul Bisericii Etiopiene Abbuna Tekle Haimanoth, în vîrstă de 70 de ani. Fostul Întîistătător a fost ales la conducerea Bisericii Etiopiene în anul 1975, urmînd în această funcție supremă Patriarhului Theophilos. Înaltul ierarh era recunoscut pentru adîncă sa pietate și viața de profundă smerenie monahală în care și-a desfășurat slujirea sa de arhipăstor a circa 22 milioane credincioși aparținînd Bisericii

ȘTIRI ECUMENICE

MITROPOLITUL HRISOSTOM DE MIRA DESPRE APORTUL ORTODOXIEI ÎN MIȘCAREA ECUMENICĂ

În ziua de 21 mai a.c. Mitropolitul Hrisostom de Mira a primit titlul de «doctor honoris causa» din partea Facultății de teologie ortodoxă «Holy Cross» din Boston (S.U.A.). În cadrul unei ceremonii anuale a acordării diplomelor pentru absolvenții acestei facultăți, Arhiepiscopul Iakovos al celor două Americi a înmănat înaltului ierarh al Patriarhiei Ecumenice această înaltă distincție prin care i se recunosc meritele sale în viața Bisericii Ortodoxe și în promovarea dialogurilor intercreștine. Arhiepiscopul Iakovos a caracterizat pe Mitropolitul Hrisostom a fi un «slujitor devotat al Patriarhiei ecumenice ca purtător de cuvânt al mărturisirii contemporane și îndeplinind misiunea sa în cadrul relațiilor panortodoxe și în dialogurile ecumenice». În cuvântul său de recepție, intitulat «mărturia Bisericii Ortodoxe în cadrul mișcării ecumenice», mitropolitul Hrisostom de Mira a trecut în revistă modul în care Ortodoxia în general și Patriarhia Ecumenică în special, privesc prezența lor în viața Consiliului Ecumenic al Bisericilor, declarând printre altele: «...Nu îmi propun să efectuez o analiză amănunțită a tematicii și a problematicii C.E.B. Timpul nu-mi permite aceasta. Aș dori totuși să adaug câteva cuvinte în legătură cu aspectele pe care Biserica Ortodoxă dorește să le scoată în evidență pentru a se realiza o participare rodnică în sînul C.E.B. Textul privind Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică elaborat de cea de a treia Conferință ortodoxă preconciliară... semnalează: «Mărturia fundamentală a Ortodoxiei și aportul său teologic specific vor pierde forța lor dacă nu se oferă Bisericii Ortodoxe condițiile care să permită să se acționeze pe picior de egalitate cu ceilalți membri ai Consiliului Ecumenic pe baza propriei identități eclesiologice și potrivit propriului lor mod de gândire, ceea ce nu se întâmplă totdeauna datorită structurilor și principiilor procedurale care dirijează funcționarea C.E.B. În legătură cu aceasta, Patriarhul Ecumenic a observat la rîndul său: «dorim ca într-un viitor apropiat, datorită eforturilor noastre și dispozițiilor care vor fi luate de organele competente, prezența

ortodoxă să devină tot mai mare și mai reprezentativă atât la nivelul persoanelor cât și la nivelul aportului teologic și spiritual» (Episkepsis, 402/1988).

ALEGEREA UNUI NOU MITROPOLIT GREC ÎN FRANȚA

După peste patruzeci de ani de pastorație ca primat al Bisericii grecești din Franța, Meletios, Mitropolitul Franței și Exarhul Iberiei și-a prezentat demisia pentru motive de sănătate. Sfântul Sinod al Scaunului Ecumenic, luînd în discuție această cerere în ședința sa din 9 iunie a.c., a acceptat demisia, numind în locul venerabilului ierarh, ca Mitropolit al Franței și Exarh al Iberiei, pe Prea Sfințitul Episcop Vicar Ieremia de Sassima. Noul mitropolit (Parascos Kallighiorghis), originar din insula Kos din Dodecanez, s-a născut la 17 ianuarie 1935. A urmat studiile de teologie la Facultatea de la Halki, iar în 1959 a plecat în Franța pentru studii post universitare, studiind la Institutul Liturgic din Paris. În anul 1964 a fost hirotonit preot, iar în 1970 a fost numit episcop vicar al Mitropoliei grecești din Franța, cu titlul de Sassima. Intronizarea noului mitropolit s-a desfășurat în ziua de 20 iunie a.c. în catedrala ortodoxă Sf. Ștefan din Paris, în cadrul sîntei Liturghii de I.P.S. Mitropolit Constantin al Dercelor înconjurat de numeroși ierarhi ortodocși ce se aflau în Franța. La solemnitate a participat și I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu al B.O.R. pentru Europa Occidentală. În cuvîntul de felicitare adresat noului ierarh de către Mitropolitul Constantin al Dercelor, reprezentantul Patriarhului Ecumenic, se spune: «...Diaconia pe care ați îndeplinit-o pînă acum într-un chip exemplar, cultura voastră teologică, credincioșia și spiritul de sacrificiu cu care ați slujit alături de venerabilul vostru predecesor, grija pentru misiunea Sîntei Biserici și călăuzirea poporului lui Dumnezeu, stîmă cu care vă înconjoară clerul și credincioșii acestei Dioceze au călăuzit Biserica-mamă să vă socotească drept singura persoană în stare să asume continuarea operei pastorale admirabile a mitropolitului Meletios. De altfel, cu experiența celor aproape treizeci de ani de slujire a Bisericii, știți foarte bine că ați fost chemat să purtați o cruce și noi știm foarte bine că puteți să o purtați... De altfel, trăim într-o vreme în care se cer apostoli gata să o poarte, asemeni lui Simon Cirineanul, fără ezitare, fără concesi și fără compromis...» (Episkepsis, 401—402/1988).

DOLIUL BISERICII ETIOPIENE

În urma unei nemiloase boli a încetat din viață, la 6 iunie a.c. la Addis Abeba, Patriarhul Bisericii Etiopiene Abbuna Tekle Haimanoth, în vîrstă de 70 de ani. Fostul Întîistătător a fost ales la conducerea Bisericii Etiopiene în anul 1975, urmînd în această funcție supremă Patriarhului Theophilos. Înaltul ierarh era recunoscut pentru adîncă sa pietate și viața de profundă smerenie monahală în care și-a desfășurat slujirea sa de arhipăstor a circa 22 milioane credincioși aparținînd Bisericii

ricii vechi orientale a Etiopiei. Conducerea spirituală a credincioșilor a fost asumată la trecerea din viața aceasta a Patriarhului Tekle Hai-manoth de către Mitropolitul Avramie de Harrar (Epispepsis, 401/1988).

Pr. ILIE GEORGESCU

ȘTIRI DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Viața religio-culturală și duhovnicească a comunităților ortodoxe române de peste hotare s-a desfășurat în primul semestru al anului 1988, ca și pînă acum, conform predaniilor și învățăturilor Bisericii noastre strămoșești, aducîndu-și fiecare contribuția, după puterile proprii, la sporirea dragostei creștine, la mai buna cunoaștere și înțelegere între oameni și popoare, la cauza ecumenismului. În toate parohiile, preoții și credincioșii au sărbătorit solemn Praznicul Învierii Domnului, unele și-au aniversat hramul bisericii și alte momente jubiliare fie din viața parohială, fie din istoria națională sau bisericească a poporului român, iar unele parohii au avut bucuria să primească vizita pastorală a chiri-arhului locului.

Astfel putem aminti că I.P.S. Arhiepiscop Adrian de la Paris a săvîrșit Sfînta Liturghie în Duminica Floriilor, 3 aprilie, slujbele deniilor din Joia și Vinerea Mare precum și slujba Învierii din noaptea de Paști și Sfînta Liturghie pascală din ziua de Duminică 10 aprilie 1988 în cadrul Parohiei ortodoxe române din Paris, biserica din Batignolles, fiind ajutați de Preotul paroh Aurel Grigoraș, preotul Romul Joantă, profesor la Institutul St. Serge, precum și de doctoranzii români la același Institut, Ieromonahii Teofan Savu și Irineu Popa. În zilele de 23 și 24 aprilie I.P.S. Arhiepiscop Adrian a făcut rugăciuni pentru cei adormiți în Domnul, urmate de pelerinaje la cimitirul Mont Parnasse, unde își dorm somnul de veci mulți români și la mormîntul lui George Enescu, care se odihnește în cimitirul Père Lachaise din Paris. Ca reprezentant al Comitetului Interepiscopal ortodox din Franța, I.P.S. Arhiepiscop Adrian a participat la ceremonia ce a avut loc la Primăria din Paris, miercuri 4 mai 1988, cu prilejul acordării titlului de «Cavaler de Onoare» Arhiepiscopului armean Mgr. Kunde Nacachion. Cu această ocazie I.P.S. Sa s-a întreținut cu fostul Ministru de interne M. Pasqua, cu Prof. Romnald Szranikiemicz, Consilier pentru problemele religioase pe lângă guvernul francez și alte personalități prezente la ceremonie.

Sîmbătă 21 mai 1988 I.P.S. Arhiepiscop Adrian a oficiat și Sfînta Liturghie în Catedrala greacă din Paris și a săvîrșit Sfînta Taină a cununiei tinerilor George și Așinia, iar miercuri, 8 iunie a.c. a reprezentat din nou Comitetul interepiscopal ortodox din Franța la instalarea Marelui Rabin al Franței, Eminentța sa Joseph Sitruk.

Tot în cadrul activităților ecumenice și de reprezentare mai pot fi amintite: participarea I.P.S. Arhiepiscop Adrian la recepția prilejuită de acordarea rangului de Cardinal, Nunțiului apostolic din Paris, Arhiepiscopul Angelo Felici, luni 13 iunie a.c.; celebrarea unui recviem pentru cei adormiți în Catedrala greacă din Paris, miercuri 15 iunie, la invitația Mitropolitului Meletios și participarea la instalarea noului Mitropolit al Bisericii grecești din Franța, I.P.S. Gérémie, care a avut loc

în duminica din 26 iunie a.c. De asemeni, marți 28 iunie 1988, I.P.S. Arhiepiscop Adrian, împreună cu Mitropolitul Constantin Dercos de la Patriarhia Ecumenică și ceilalți ierarhi ortodocși din Franța, a participat la deschiderea oficială a Săptămânii liturgice care are loc în fiecare an la Institutul «St. Serge» din Paris. În aceeași după-amiază P.C. Pr. Romul Joantă a prezentat conferința «Renașterea isihasmului în România și influența asupra Liturghiei», care a fost foarte apreciată de întreaga asistență și de Rectorul Institutului, Pr. Alexei Kniuseff. În același cadru mai trebuie să menționăm participarea Ierarhului român, însoțit de P.C. Prof. Romul Joantă, Teofan Savu și Irineu Popa la conferința «Relații culturale româno-ruse în decursul istoriei» pe care Pr. Prof. Mircéa Păcurariu de la Institutul Teologic a prezentat-o în cadrul Simpozionului organizat de UNESCO la Paris în cinstea unui mileniu de la creștinarea rușilor. Dintre vizitele pastorale pe care I.P.S. Arhiepiscop Adrian le-a efectuat, în această perioadă, la unele parohii din cadrul Eparhiei I.P.S. Sale, amintim vizita la Parohia ortodoxă română «Pogorîrea Sfântului Duh» din Malmö — Suedia, la care a participat cu prilejul hramului parohiei, săvârșind Sfânta Liturghie arhierască, împreună cu P.C. Pr. Paroh Mihai Radu, duminică 29 mai a.c. în biserica parohială, recent sfințită de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. La sfârșitul Sfintei Liturghii I.P.S. Arhiepiscop Adrian a adresat credincioșilor prezenți un cald cuvînt de învățătură, a împărțit tuturor ramuri de tei și s-a întreținut cu enoriașii parohiei în cadrul recepției ce a urmat după slujbă. Îndemnați de păstorul lor sufletească, credincioșii parohiei ortodoxe române din Malmö așteaptă cu nerăbdare ziua cînd biserica lor, deja împodobită cu o frumoasă catapeteasmă dăruită de Patriarhia Română, va fi complet pictată în interior, după tradiția noastră ortodoxă românească, constituind astfel un monument unic de artă și spiritualitate românească în partea de sud a Suediei.

Urmînd exemplul celor din Malmö și credincioșii români din Göteborg — Suedia, păstoriți de Părintele Enache Culai, au avut bucuria sfîntă de a prăznui anul acesta Sfînta Înviere din duminica de 10 aprilie într-un locaș de închinare destinat în exclusivitate Parohiei ortodoxe române, Capela Sf. Ev. «Matheus», pe care urmează s-o împodobească cu catapeteasmă, icoane, vase liturgice, pictură și alte obiecte de cult, un sprijin deosebit fiind așteptat din partea Patriarhiei Române și care îi va fi acordat ca și celorlalte comunități ortodoxe române de peste hotare, cu generozitatea specifică Bisericii noastre străbune manifestată în egală măsură față de toți fiii ei de pretutindeni. În cadrul slujbei solemne din noaptea de Paști, pe lîngă numeroșii credincioși români, au luat parte și mai mulți oaspeți suedezi, printre care amintim pe Dl. Birger Hassel și Stig Lindböm, atașați prieteni ai parohiei ortodoxe române din Göteborg și ai Bisericii Ortodoxe Române, precum și Thord-Ove Thordson, vice-președintele Oficiului Bisericilor Libere din Suedia, care a vizitat anul trecut țara noastră și acordă un sprijin deosebit activității parohiilor noastre din Suedia. În perioada 23—25 iunie 1988 I.P.S. Arhiepiscop Adrian a vizitat parahiile ortodoxe române din Austria.

La Viena Pr. Dr. Marin Braniște l-a întâmpinat pe I.P.S. Arhiepiscop Adrian în ziua de joi 23 iunie și împreună cu I.P.S. Sa, la invitația Cardinalului Hermann Groër — Arhiepiscopul Vienei — au asistat la primirea oficială a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea în Domul «Sfântul Ștefan» din Viena, cu prilejul vizitei oficiale a Sanctității Sale în Austria. Erau de față Președintele Austriei Kurt Waldheim, membrii Guvernului austriac, cardinali, arhiepiscopi și reprezentanți ai cultelor din Austria. În seara aceleiași zile I.P.S. Arhiepiscop Adrian și Pr. dr. Marin Braniște au participat la dineul oferit de Peter Henn în hotelul «Im Palais Schwarzenberg» din Viena cu care prilej s-au purtat unele discuții privind colaborarea cu tipografiile bisericești din România. În cursul zilei de vineri, 24 iunie a.c. Înaltul ierarh român și parohul Parohiei ortodoxe române din Viena au făcut o vizită la mănăstirea călugărilor cistercieni «La Saint Croix» din preajma Vienei iar la întoarcere spre Viena au făcut un popas la capela lui Șerban Cantacuzino. A doua zi, sîmbătă 25 iunie, I.P.S. Arhiepiscop Adrian, însoțit de Pr. Dr. Marin Braniște, Dl. Vinzenz Przepolski, președintele Asociației «Unirea» și un grup de credincioși, au făcut un pelerinaj la cimitirele eroilor români din Tulln și Zwetendorf. După slujba parastasului au rostit cuvîntări ocazionale Dl. Peter Patrik, Prefectul Landului Tulln, Dl. Vinzenz Przepolski și I.P.S. Arhiepiscop Adrian. S-au evidențiat cu acest prilej bunele relații care dăinuie de secole între România și Austria, subliniindu-se îndeosebi nevoia de pace și bună înțelegere între oameni, acesta fiind cel mai pios omagiu adus eroilor căzuți pentru libertatea țării lor.

În drum spre Paris I.P.S. Arhiepiscop Adrian a vizitat canonic Parohia «Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil» din Salzburg, Austria. Pr. Dumitru Viezuianu, parohul acestei comunități, pe lângă slujbele religioase pe care le oficiază cu regularitate, în duminici și sărbători în biserica Schlosskirche Mirabell din Salzburg, acordă asistență religioasă și credincioșilor români din Linz, Granz, Innsbruck și Wals. P.C. Sa, afară de misiunea pastorală, prin care a cîștigat o aleasă prețuire din partea credincioșilor parohiei, desfășoară și o bogată activitate culturală, concretizată îndeosebi prin editarea buletinului parohial «Vestea cea Bună», ajuns acum în al III-lea an de apariție, iar cu începere de la 1 oct. 1987 predă un curs de spiritualitate ortodoxă la Institutul Ecumenic din cadrul Universității din Salzburg. În cadrul acestui curs a susținut prelegeri pe teme de istorie, creștinism românesc, organizarea actuală a Bisericii Ortodoxe Române, învățămînt, publicații bisericești, cultele din țara noastră și ecumenismul local, viața monahală în România, Sfinții români cu exemplificări din viața și opera Sf. Ioan Cassian, Sf. Euharistie în teologia ortodoxă etc. Ca activități ecumenice putem menționa participarea preotului D. Viezuianu la ședințele Grupului Ecumenic din Salzburg Ö.A.K., printre care amintim pe cea din 15 martie 1988, cînd P.C. Sa a susținut un referat cu tema «Suceesiunea apostolică». De asemeni Pr. D. Viezuianu a luat parte la Simpozionul internațional «1000 de ani de la creștinarea rușilor», organizat în perioada 13—15 mai a.c. de către conducerea Landului din Salzburg în colaborare cu Universitatea, Arhiepiscopia Romano-Catolică și Fundația «Pro Oriente».

La 26 mai, la Mănăstirea Franciscană, a susținut conferința «Cultul Maicii Domnului în Biserica Ortodoxă», însoțită de prezentarea unor diapositive cu icoane ale Maicii Domnului și Mântuitorului Hristos. Ca membru al Grupului Ecumenic de lucru, a luat parte la slujba ecumenică din 26 iunie, oficiată în biserica evanghelică «Christus Kirche» cu ocazia vizitei Papei Ioan Paul al II-lea la Salzburg. La acest serviciu ecumenic au concelebrat următorii reprezentanți ai confesiunilor creștine din Austria : Dr. Dieter Knall (Bis. Evanghelică), Arhiepiscopul Dr. Karl Berg (Președintele Conferinței Episcopilor Catolici Austrieci), Arhiepiscopul Dr. Chrysostomos Tsiter (Bis. Ort. Greacă), Superintendentul Mgr. Wolfgang Schmidt (Bis. Evanghelică), Preotul Franz Warnung (Bis. Veche catolică) și Preotul Dumitru Viezuianu, căruia i-a revenit citirea Sf. Evanghelii. -O deosebită importanță în viața spirituală a parohiei o au și manifestările cu caracter cultural-național în cadrul cărora sînt aniversate unele personalități și evenimente mai însemnate din istoria poporului nostru. Astfel, la 24 ianuarie a fost aniversată Unirea Principatelor Române. Despre importanța actului istoric de la 24 ianuarie 1859 a vorbit D-na înv. Eugenia Viezuianu. În încheierea serbării participanții au cîntat «Hora Unirii». Tot D-na Eugenia Viezuianu a prezentat și viața și opera marelui scriitor român Ion Creangă, care a fost aniversat la 14 februarie, iar Dl. prof. Alex. Nicu și Dl. Iacob Pribil au citit fragmente din «Amintiri din copilărie». La 14 martie a avut loc o Seară culturală la Hallein, lângă Salzburg, dedicată marelui poet Mihai Eminescu și poetului austriac născut pe pămînt românesc, Nicolaus Lenau. Manifestarea a fost organizată de Asociația «Unirea — Prietenii României în Austria» în colaborare cu lectoratul de limbă română de la Universitatea din Viena. Dr. Anton Puttinger, deschizînd programul a subliniat importanța acestor manifestări și a salutat prezența D-lui Prof. Dr. Trandafir Cocărlă, Ambasadorul României în Austria, însoțit de Dl. Consilier Marian Radu și alți colaboratori. Referatul despre viața și opera celor doi mari poeți a fost susținut de Prof. C. Frîncu de la Universitatea din Viena. La 20 martie Parohia din Salzburg a aniversat 340 de ani de la tipărirea Noului Testament de la Alba-Iulia (1648) și 100 de ani de la nașterea poetului Alexe Mateevici. Pr. D. Viezuianu a vorbit despre importanța celor două evenimente, iar Dl. Corneliu Șoptică a citit poezia «Limba noastră».

Diac. DOROFTEI TOADER

DOCUMENTARE

SFINTUL NIFON

(† 11 august 1508)

Biserica Țării Românești s-a învrednicit să fie cîrmuită la începutul secolului al XVI-lea de unul din marii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe, de *Sfîntul Nifon*, care a fost mai întîi mitropolit al Tesalonicului (1483—1486), apoi patriarh al Constantinopolului în două rînduri (1486—1488 ; 1496—1498), și în Țara Românească a păstorit ca mitropolit din 1500 (cu probabilitate) și pînă în primăvara anului 1505, cînd, în vara aceleuiași an, s-a retras de bună voie la mînăstirea Dionisiu din Muntele Athos, unde a adormit în Domnul la 11 august 1508.

Era împodobit cu mari daruri sufletești. Știința lui de carte grecească și slavonească nimeni n-a avut-o pe acea vreme; smerenia și înfrînarea lui au uimit chiar și pe cei ce l-au asuprit. Cutezanța lui față de cei greșiți nu cunoștea margini și era fără sfială de ranguri sau dregătorii. Necazurile și surghiunul nu i-au stăvilit iubirea sa de turmă și de adevăr. Cinstirea pravilei creștinești și apărarea dreptei credințe l-au stăpînit întreaga viață. Iar milostenia sa era atît de largă, încît nu și-a aflat asemănare»¹.

Din cîte cunoaștem din viața sa, Sfîntul Nifon s-a născut în jurul anilor 1435—1440, în ținutul Peloponesului din sudul Greciei de astăzi, primind la botez numele de Nicolae. Tatăl său se numea Manuil, iar «pe porecle Halep», și pe mama sa o chema Maria. Tatăl său fusese «vâtaf de copii din casă» la curtea lui Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei (1427—1456). Fiind în această demnitate, un instigator și clevețitor, numit Manea Hlapen, l-a defăimat înaintea despotului, care l-a aruncat în temniță, fiind amenințat cu moartea. Ca să-l scape de primejdie, soția lui Gheorghe Brancovici, doamna Irina, l-a scos din temniță și l-a trimis pe ascuns cu cărți de recomandare la un frate al ei, numit Toma Cantacuzino, care era voievod în Pelopones, și care l-a primit cu cinste la curtea sa din Misitra sau Maina. Prin 1433 Manuil s-a căsătorit cu Maria «fată de boieri mari», și au avut trei copii, doi băieți, pe Dimi-

1. Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, *Viața Sfîntului Nifon, Patriarhul Țarigradului*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXVI (1958), nr. 9, p. 861.

trie și Nicolae, și o fiică Maria. Manuil a murit după vreo șase ani, și a rămas îndurerată Maria să-și crească cei trei copii cu «multă osîrdie». Pe copilul cel mare, Dimitrie, l-a dat să slujească la curtea voievodului Toma Cantacuzino și pe Nicolae l-a trimis la un dascăl grec, Eftimie, ca să învețe carte, iar fata a oprit-o la dînsa «pentru mîngiere».

La învățătură Nicolae s-a dovedit înzestrat și cu tragere de inimă, încît îi întrecu pe toți care erau cu dînsul și străbătu repede «toată dascălia» cu înțelepciunea sa. Merse apoi la un alt dascăl iscusit, călugărul Ioasaf, de la care deprinse și mai bine învățătura de carte. Amîndoi se duseră în cetatea Epidaur din golful Eghinoi, la un schivnic, numit Antonie, de la care Nicolae îmbracă haina călugărească, schimbîndu-și numele, potrivit rînduiei călugărești, în Nifon. Aflînd Nifon după aceea că în cetatea Artei locuia un călugăr învățat «și plin de toate bunătățile», cu numele Zaharia, «știind carte grecească și slavonească», și care venise de la mînăstirea Vatoped din Athos, veni și el în Arta și rămase în tovărășia lui Zaharia care îl făcu și «călugăr desăvirșit» și primi să-i fie lui Nifon părinte duhovnicesc. În curînd Nifon fu hirotonit ierodiacon de mitropolitul Artei. Apoi Zaharia și ucenicul său Nifon, împreună cu mulți alți frați plecară din Arta, unii pe uscat, alții cu corăbiile pe mare «în țara Ascalonului», adică în Albania, de frica turcilor prigonitori, și ajunseră în cetatea Dirachion (Durazzo), iar de aci suiră în cetatea Croia, la curtea despotului Gheorghe Scanderbeg, care îi primi cu bucurie, în jurul anului 1461.

În primăvara anului 1466, după ce sultanul Mohamed cucerise în anul 1453 Constantinopolul și supusese împărăția Bizanțului, porni cu urgie asupra Albaniei, prădînd și pustiind totul în cale. Îl atacă pe Scanderbeg și asedie Croia, însă fără s-o poată cuceri, și își întinse stăpînirea pînă la tărmlu Mării Adriatice. În fața prăpădului pustiirii oamiei fugeau și se ascundeau unde puteau. În aceste grele împrejurări, Zaharia și Nifon părăsiră Albania și se refugiară în cetatea Ohridei, găsindu-și adăpost în mînăstirea vestită a Maicii Domnului, unde se afla atunci și scaunul Mitropoliei acelei părți².

În acea vreme, întimplîndu-se în Biserica Ohridei unele tulburări și răscoale, sultanul Mohamed a poruncit ca arhiepiscopul Dorotei, împreună cu mulți fruntași și preoți, să fie surghiuniți la Constantinopol, iar la Ohrida a trimis să păstorească pe fostul patriarh ecumenic Marco Xilocarav. Printre cei deportați la Constantinopol s-a aflat și Zaharia împreună cu ucenicul său Nifon. Aici s-a întimplat că Zaharia a căzut bolnav și în curînd a murit.

Rămas singur, Nifon a mers să-și caute liniștea sufletească la Muntele Athos. Luînd învoirea și binecuvîntarea de la Daniil protul, s-a dus la mînăstirea Cutlumuș, ctitoria lui Hariton, fostul mitropolit al Țării Românești (1372—1381). Apoi a cercetat toate peșterile, chiliile și schiturile mari și mici dimprejurul Cariei, a cerut blagoslovenie și «sfat bun» de la părinții duhovnicești și s-a îndulcit de învățăturile lor.

2. Este posibil ca aici ierodiaconul Nifon să fi primit taina preoției, fiind sfințit ieromonah. Pr. Prof. Gh. I. Moiseson, art. cit., p. 862, afirmă că Nifon «primi sfințitul dar al preoției, fiind făcut ieromonah», în timpul șederii în cetatea Croia. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *Nifon II Patriarhul Constantinopolului*, în «An. Ac. Rom.», ist. 36 (1914), p. 766, afirmă că «Este peste putință de admis că Nifon a fost preotit de episcopul Croii. Această «arhiepiscopie» aparținea scaunului roman».

În peștera Crit, unde a aflat niște călugări nevoindu-se în multă răbdare cu postul și rugăciunea și care se hrăneau din lucrul mâinilor lor, s-a alipit și Nifon de ei, îndeletnicindu-se cu meșteșugul scrierii, căci avea darul scrisului frumos. După ce petrecu acolo mai multă vreme, fu chemat la Marea Lavră a Sfintului Athanasie Athonitul, unde stătu mai bine de un an, iar de acolo merse la mînăstirea Dionisiu «pentru învățătura smereniei; la care mînăstire cu mare bucurie l-au primit și se plecă cu totul obiceiului și tocmelii mînăstirii și s-au făcut decît toți mai mic și toată poslușania³ cu dragoste o umplea, cît ieși în toate laturile lauda bunătăților lui»⁴.

Pe cînd Nifon trăia în mînăstirea Dionisiu, s-a întîmplat ca Biserica Tesalonicului să rămînă văduvită de arhierul ei, prin moartea lui Partenie. Atunci, clerul și credincioșii Tesalonicului au socotit destoinic pentru treapta de mitropolit al eparhiei lor pe învățatul și smeritul Nifon de la Dionisiu. Și deși el «se îndoia a primi cinstea arhieriei, pentru frica greutății și lauda cea deșartă a acestei lumi, luă și fără de voie cirna arhieriei. Și numai de cît s-au aprins cu rivna cea bună spre învățatură și spre îndreptarea cea bună a Bisericii, învățînd pre toți ca să fie tocmelele Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți și să se ferească de nedreptăți și să se nevoiască în ascultarea sfintei și dumnezeieștii Liturghii, întru care aduc preoțfi pentru oameni jertfă necrută și cinstă lui Dumnezeu împreună cu toți sfinții, rugîndu-se să vă împreuneze lui Hristos. Așijderea zicea: milostenia să nu să lipsească de la voi, ce deapururea să aveți către săraci și către văduve și către năpăstuiți și către cei neputernici, către străini și către cei din temniță, către flămînzi și către cei goi și tuturor celor lipsiți să le dați din destul și neoprit, pentru ca și voi pre acest pămînt să dobîndiți însutit mai mult, iar întru împărăția cerului viața cea de veci, după cum au zis Domnul nostru Iisus Hristos; și să vă feriți de toate spurcăciunile și hiclesugurile, ca să fie cu voi toată sfințirea»⁵.

Activitatea lui Nifon ca mitropolit al Tesalonicului, între anii 1483 și 1486, «s-ar fi mărginit mai ales în accentuarea menținerii vechilor așezăminte bisericesti»⁶. Din timpul păstoriei sale la Tesalonic se cunoaște că în anul 1484 a luat parte la sinodul ținut la Constantinopol împotriva unirii de la Florența din 1439, și în tomosul dogmatic al acestui sinod, Nifon a iscălit în locul al cincilea după mitropolitul Iracliei și înainte de mitropolitul din Anchialos. Tot în anul 1484, în luna mai, mitropolitul Nifon a luat parte la un alt sinod din Constantinopol, care a întărit din nou tomosul dat contra simoniei de patriarhul Maximos (1476—1481) și aprobat și de patriarhul Simeon (1482—1486) la noua sa urcare pe tronul ecumenic. De asemenea, în acest timp, mitropolitul Nifon împreună cu mitropolitul Dionisie al Larisei afurisesc și izgonesc din mînăstire pe un călugăr impostor, numit Galaction, pentru că luase prin dare de bani egumenia schitului Schimbarea la Față din Meteora.

3. Slujirea, sl. poslusiniku — slujitor boieresc sau mînăstiresc.

4. Tit Simedrea, *Viața și traiul Sfintului Nifon Patriarhul Constantinopolului*, București, 1937, p. 6.

5. *Ibidem*.

6. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 770.

După binecuvîntată păstorire în eparhia Tesalonicului, Dumnezeu a voit să-l înalțe pe Nifon la o vrednicie și mai mare. În Constantinopol, mutîndu-se către Domnul patriarhul ecumenic Simeon, arhieriei s-au adunat în sobor și au hotărît, spre sfîrșitul anului 1486, alegerea în scaunul ecumenic a mitropolitului Tesalonicului, Nifon, «însă nu oamenii, ci judecata lui Dumnezeu»⁷.

Și dacă a luat cîrma Marii Biserici, fericitul Nifon «numaidecît chemă pre toți, ca cu o trîmbiță, către lauda lui Dumnezeu și către folosul a tot lucrul cel bun, ca (să) se ferească credința cea bună și să fie întreagă și aleasă de plebile și de neghina ereticilor, de la care s-au depărtat toată sfințirea»⁸. Și Biserica Constantinopolului se bucura de un asemenea arhipăstor, care «nevoindu-se în toată vremea pre mulți au îndreptat cu învățătura pre calea dreptății. Și fu tuturor cine cum îl vrea, ca să cîștige și să dobîndească pre toți, după cuvîntul lui Pavel apostol»⁹.

Păstoria patriarhului Nifon n-a durat, din 1486, decît pînă pe la jumătatea anului 1488, căci «diavolul, cel ce nu iubeste binele, văzînd atîta îndreptare (a) păcătoșilor, cari scăpa den meșesugurile și viclesugul său, nu putu răbda rana și slăbiciunea cu care să junghe ca cu o țapă ascuțită, puse-și împotriva sfinții sale și află oameni pre voia sa și-i îndemnă asupra sfinții sale și au împletit pizme hiclene și cu pîri atîtea de multe, cît l-au scos den scaunul patrierșasc»¹⁰.

Faptele s-au petrecut astfel :

Fostul patriarh Simeon lăsase după moartea sa o mare avere, dar fiindcă nu făcuse testament în folosul Bisericii și nu avea nici un alt moștenitor mai de aproape, întreaga sa avere urma să fie ridicată și vîrsată în vistieria împărătească. În această situație se aflau și odoarele dăruite de patriarhul Simeon Marii Bisericii, în vremea păstoriei sale, printre care se aflau evangheliile ferecate în aur cu pietre scumpe, odăjdii arhieresti, cîrji de argint și alte obiecte liturgice. Ca să scape toată această avere a Marii Biserici, patriarhul Nifon recurse la niște oameni care dădură mărturie că fostul patriarh Simeon are un nepot de soră, care se numea Vasile.

Vistiernicul sultanului, numit Schender bei, pricepu intenția, mai ales că și el era din Trapezunt, de unde era și fostul patriarh Simeon și îi cunoștea rudeniile sale.

Cei trei martori au fost acuzați de mărturie mincinoasă și li se tăiară nasurile, iar patriarhul Nifon, din porunca sultanului Baiazid a fost scos din scaun și surghiunit afară din oraș, ca unul ce pusese la cale această uneltire. Dar fiindcă patriarhul Nifon nu plătise înaltei Porți îndatoratul haraciu, deftendarul stăruie pe lingă sultan să fie lăsat în scaun pînă cînd își va plăti datoria. În aceste împrejurări Nifon își relua scaunul pînă plăti haraciul și apoi, după porunca sultanului, părăsi iarăși Patriarhia și plecă să trăiască în minăstirea Sfîntul Ioan Botezăto-

7. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 7.

8. *Ibidem.*

9. *Ibidem.*

10. *Ibidem.*

rul din insula care era așezată în fața cetății Sozopol din golful Burgas. În timpul șederii sale aici, Nifon clădi în apropiere de țărmul mării, aproape de Akra, un schit cu hramul Sfintului Nicolae, pe care îl afie-rosi cu toate ale sale minăstirii Sfintului Ioan Botezătorul.

În această minăstire petrecu împreună cu călugării fericitul Nifon opt ani în rugăciune și sfintă ascultare, pînă cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, iarăși fu chemat în scaunul ecumenic de întregul cler al Marii Biserici și «de tot nōrodul» creștinesc, pe la mijlocul anului 1496, «și încălzea pe toți cu veselia învățaturii sfintiei sale»¹¹. Dar și a doua sa păstorire în scaunul ecumenic nu dură decît doi ani și cîteva luni, pînă după 16 iunie 1498¹². «După aceasta nu trecu vreme multă, ci iară nu putu răbda vrăjmașul diavol să vază lumina învățaturii sfintiei sale, ci se aprinse cu pizmă spre izgonirea sfintului. Și au îndemnat oamenii de au mers de l-au pîrit la Amira împăratul turcesc și-l trimise la pază în cetatea Odriiului», adică Adrianopol, și acolo i-a dat voie să locuiască sub pază la biserica Sfintul Ștefan. Dar «nici acolo n-au schimbat lupta și podvigul său în care era deprins, adică cu ajunul și cu ruga și cu alte fapte bune, ce încă mai virtos să nevoia să umple toată tocmeala sa, întru care fusese deprins, ... că ieși vestea bunătăților sale preste tot pămîntul, cît să auzi și în Țara Românească»¹³, unde domnea voievodul Radu cel Mare (1495—1508), care a dorit să-l vadă și să-l cunoască personal.

Cum Radu cel Mare venea în fiecare an la Constantinopol «ca să plătească dările împărătești»¹⁴ și «să sărute mîna sultanului¹⁵, și cum drumul obișnuit din acea vreme între Țara Românească și Constantinopol trecea prin Adrianopol, este posibil ca voievodul să fi obținut îngăduința de a-l cunoaște și vorbi cu expatriarul Nifon în anul următor detronării și exilului său, adică în 1499¹⁶, și se convinse că era arhiepiscopul desăvîrșit și-l rugă să vină în Țara Românească, dar Nifon nu cuteză să plece fără învoirea stăpînirii turcești, «cunoscînd paza ce o avea de la vrăjmași»¹⁷.

În urma convorbirii, Radu cel Mare a cerut pe Nifon de la Poartă și dobindind aprobarea, «trimise degrabă de aduse sfîntul în țara sa și-i deade toate pre mină, zicîndu-i: eu să domnesc, iară tu să ne înderep-tezi și să ne înveți legea lui Dumnezeu și să fii tată și păstoriu mie și tuturor oamenilor și solitoriu la Dumnezeu. Iară Sfîntul află turma ne-plecată și neascultătoare și Biserica izvrătită și cu obiceiuri rele și ne-socotite. Și chemă pre toți egumenii și făcu săbor mare de împreună cu domnul și cu toți boerii, cu preoții și cu mirenii și slobozi izvoare de învățătură limpede și necurmat. Și le spunea den Sfînta Scriptură și-i

11. *Ibidem*, p. 8.

12. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 50.

13. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 8.

14. Vasile Grecu, *Viața Sfîntului Nifon. O redacțiune grecească inedită, editată tradusă și însoțită cu o introducere*, București, 1944, p. 83.

15. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, București, 1976, p. 202.

16. Pr. Gabriel Cocora, *Tot despre începuturile episcopiei Buzăului*, în «Spiri-tualitate și istorie la întorsura Buzăului, Buzău, 1983, vol. II, p. 14.

17. Tit Sîmedrea, *op. cit.*

învăța pre toți și-i adăpa cu apa milei credinței cei adevărați. Grăia-lă den pravilă și de lege, de tocmirea Bisericii și de dumnezeieștile slujbe, de domnie și de boerie, de mînăstiri și de biserici și de alte rînduiri de ce trebuia. Și tocmi toate obiceiurile pre pravilă și pre așezămîntul Sfinților Apostoli. Deci hirotoni și 2 episcupi și le deade și eparhie hotărîtă, care cît va birui; și-i învătă cum vor purta grijă și cum vor paște oile cele cuvîntătoare carele sînt date-și în seamă, ca să se înderepteze toată țara de la arhieriei»¹⁸. Sinodul mitropolitan mixt, de clerici și mireni, prezidat la Tîrgoviște de Sfîntul Nifon a avut un rol important pentru organizarea Bisericii din Țara Românească la începutul secolului al XVI-lea. Nu avem însă informații precise în ce an a venit Sfîntul Nifon în Țara Românească și cînd s-a ținut sinodul respectiv. Se consideră că data cea mai îndreptățită pare să fie înainte de anul 1502, probabil în anul 1500, adică după ce Sfîntul Nifon va fi fost vizitat la Adrianopol în 1499 de voievodul Radu cel Mare¹⁹. În sprijinul acestei date ne vine *Ecthesi Chronica*, în care se consemnează că, după detronarea patriarhului Ioachim, care a păstărit între 1498—1502, după patriarhul Nifon, clericii din Constantinopol au fost îndrumați de sultan să aleagă alt patriarh, iar ei au hotărît să-i încredințeze pentru a treia oară conducerea Marii Biserici lui Nifon, alegîndu-l patriarh ecumenic. Sfîntul Nifon se afla atunci în Țara Românească, adică în anul 1502, și nu știa nimic despre cele hotărîte. Cînd delegații Patriarhiei trimiși de turci au venit în Țara Românească și i-au adus vestea, el n-a voit să primească alegerea și să vină la Constantinopol, cunoscînd uneltirile care se depăneau în jurul scaunului ecumenic și și-a scris «paretisis», adică renunțarea la scaunul ecumenic, pe care l-a încredințat lui Pahomie, mitropolitul Zihnei cu urarea să-l păstreze și să-l «păzească după pravilă și canoane»²⁰.

În cadrul sinodului mixt, Sfîntul Nifon a constatat că în Țara Românească se afla atunci numai o singură mare eparhie, greu de administrat, a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, la care el fusese chemat ca mitropolit s-o conducă. Pentru îmbunătățirea acestei situații, procedă la reorganizarea ierarhiei muntene, și hotărî să se mai înființeze două Episcopii și apoi «hirotoni și doi episcopi», ale căror nume nu ne sînt arătate, «și le deade și eparhie hotărîtă, care cît va birui». Prin eparhie «hotărîtă» se înțelege eparhie delimitată administrativ, teritoriu delimitat fiecărei eparhii, iar prin termenii «care cît va birui» se înțelege canonic atît cît «va stăpîni» fiecare episcop²¹, cît va vlădici (= stăpîni).

Cele două Episcopii nou înființate au fost una pentru părțile de apus ale țării, în Oltenia, cu așezarea în orașul Rîmnicu-Vilcea, în locul desființatei Mitropolii a Severinului, pentru care s-a și numit Episcopia Rîmnicului-Noul Severin, și a doua în părțile de răsărit, cu așezarea în orașul Buzău, Episcopia Buzăului.

18. *Ibidem*, p. 8—9.

19. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 13—14.

20. Pr. Prof. Gh. I. Moiescu, *art. cit.*, p. 865—866; Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 13—14; Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 52.

21. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*

Episcopia Rîmnicului-Noul Severin va fi cuprins teritoriul fostei Mitropolii a Severinului, adică teritoriul Olteniei. Episcopia Buzăului va fi cuprins teritoriul pe care îl aflăm delimitat mai tîrziu prin actul lui Radu Paisie din 17 septembrie 1543, care reconfirmă vechile rînduiri ale înaintașilor săi: «...județul Buzău, județul Rîmnicu Sărat, județul Brăila și județul Săcueni, aceste patru județe cu toată hirotonisirea preoțească și bisericească. După cum au așezat și au întocmit (- organizat) foștii domni dinaintea noastră, tot așa și domnia mea am dăruit și am așezat mai sus zisa enorie...»²². Restul teritoriului Țării Românești, cu celelalte județe, aparținea administrativ-bisericește, ca teritoriu eparhial, Mitropoliei cu sediul în Tîrgoviște. Întregul teritoriu al Țării Românești a fost împărțit acum în trei eparhii în loc de două cîte fuseseră pînă atunci (a Ungro-Vlahiei, din 1359, și a Severinului, din 1370)²³.

Episcopii Rîmnicului-Noul Severin și Buzăului nu-i avem menționați în *Viața Sfîntului Nifon* scrisă de Gavriil Protul Sfîntului Munte Athos (după 15 august 1517, pînă în 1519).

Episcopul Rîmnicului-Noul Severin pare să fi fost numit Macarie în-tîlnit egumen la Bistrița, ctitoria Craioveștilor, la 1494, și care mai tîrziu, sub Neagoe Basarab, avea să fie numit mitropolit al Țării Românești²⁴. Episcopul Buzăului pare să fi fost Paisie (1500—1515, cu probabilitate), începătorul pomelnicului episcopilor buzoieni, care se află în catedrala Episcopiei Buzăului²⁵.

În sinod, între alte măsuri organizatorice, Sfîntul Nifon a propus lui Radu cel Mare să mute «mitropolia din Argeș în Tîrgoviște»²⁶, ceea ce Sfîntul Nifon n-a mai apucat să facă. Hotărîrea însă avea să fie realizată sub Neagoe Basarab, cu prilejul sfințirii măreței sale ctitorii de la Argeș, la 15 august 1517, de sînodul mixt, prezidat de Teolipt, patriarhul Constantinopolului, a treia zi, la 17 august 1517, după ce a doua zi după sfințirea mănăstirii Argeșului, la 16 august 1517, canonizase pe Sfîntul Nifon.

«Iar mitropolia s-au mutat de la Argeș în Tîrgoviște, și cum zise mai'nainte Sfîntul Nifon, acum să umplu (= îndeplini) de Teolipt, patriarhul Țarigradului, și de Macarie mitropolitul și de Neagoe Vodă domnul Ungrovlahii și de toți boerii cei mari și cei mici și de tot sfîntul sobor»²⁷. În Țara Românească, Sfîntul Nifon nu a avut odihnă în propovăduirea Cuvîntului de învățătură, de mustrare, de îndreptare și de

22. DIR, veacul XVI, B, vol. II, doc. 313; A. Sacerdoțeanu, *Așezămîntul lui Radu Paisie pentru episcopia Buzăului*, în «Revista istorică», XXII, 1936, Nr. 1—3, p. 22, cit. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 16.

23. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*

24. A doua jumătate a anului 1512 — c. 1521. Sub păstoria lui, la 17 august 1517 scaunul mitropolitan a fost mutat oficial de la Argeș la Tîrgoviște, ceea ce ceruse Sf. Nifon în sinodul mixt de la Tîrgoviște, din c. 1500.

Petre Șt. Năsturel, *Récherches sur les rédactions gréco-roumaines de la Vie de Saint Niphon II, Patriarce de Constantinople*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», 1967, Nr. 1—2, p. 41—75.

25. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 24; Idem, *Șitul episcopilor Buzăului*, în aceeași lucrare și volum, p. 36.

26. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 28.

27. *Ibidem*, p. 30.

îmbărbătare. Săvârșea sfînta liturghie în fiecare duminică și sărbătoare și îndemna pe credincioși să viețuiască după rînduiala pravilei bisericești și a cuvîntului lui Dumnezeu.

Dar «pizmașul diavolul văzînd învățături folositoare de suflet ca acestea, nu putu răbda, ci făcu multe meșteșuguri și vicleșuguri ca să gonească pe fericitul Nifon»²⁸.

Conflictul dintre mitropolitul Nifon și Radu cel Mare a izbucnit atunci cînd, voievodul, neținînd seama de canoanele bisericești și pravilele Sfinților Părinți, a cununat în «fărădelege» pe sora sa, domnița Caplea, cu boierul moldovean Bogdan, fugit în Țara Românească, să scape de pedepsirea voievodului Moldovei, Ștefan cel Mare, pentru trădarea sa, și care avea soție și copii în Moldova.

Aflînd despre această faptă nelegiuită, «din plîngerea femeii dintii a lui Bogdan, Sfîntul Nifon a chemat pe boierul moldovean și cu blîndețe l-a sfătuit să lase femeia cea luată fără lege și să se întoarcă la soția sa cea după lege. Boierul moldovean a mers și s-a plîns domnitorului Radu cel Mare, căutînd să-l întărite a izgoni pe Sfîntul din Țara Românească. Atunci Sfîntul Nifon, netemîndu-se de amenințări, s-a dus la domnitor și, arătîndu-i scrisoarea femeii celei după lege a boierului moldovean, i-a deschis Legea dumnezeiască și i-a arătat că nu se cade să defaime cele rînduite de dumnezeieștile canoane. Dar domnitorul Radu cel Mare, lăsînd la o parte evlavia ce arătase mai înainte, s-a pornit cu sălbăticie împotriva Sfîntului Nifon, învinuindu-l că a călcat predaniile și rînduielile țării și-i porunci să plece din Țara Românească.

Atunci Sfîntul Nifon a mers la biserică, unde a cerut să se strîngă tot poporul, pe care învățîndu-l îndestul, s-a îmbrăcat în veșmintele arhieresti și a afurisit atît pe boierul moldovean cel fără de lege cît și pe cei ce îl ajutaseră la săvârșirea acelei fărădelegi. Apoi a proorocit cîte aveau să se întîmple Țării Românești și cum au să moară de moarte rea și domnitorul Radu cel Mare și boierul moldovean, sfîrșindu-se în fărădelegea lor. După aceea așezînd veșmintele arhieresti pe sfînta masă a ieșit din biserică.

Auzînd acestea domnitorul Radu cel Mare a dat poruncă în tot orașul ca nimeni să nu socotească pe Sfîntul Nifon ca arhieru și nici să-i dea cinste și căutare; căci cel care-i va da pîine sau altceva, ori îl va primi în casa sa își va pierde viața, iar averea lui va trece pe seama domniei. Iar Sfîntul Nifon s-a dus la marginea unui sat, într-o căscioară, unde un fiu duhovnicesc al său, Neagoe din familia Basarabestilor, «care era mai mare peste vînători», îl hrănea pe ascuns. Atunci voievodul Radu cel Mare, muștrat de cuget și temîndu-se a nu veni asupra lui vreun rău pentru această faptă, a mijlocit să fie adus Sfîntul Nifon din nou la palatul domnesc, unde domnitorul și-a cerut iertare prin făgăduință de multe daruri. Sfîntul cunoscînd însă vicleșugul voievodului nu i-a dat iertare și a plecat de la el repetînd aceeași proorocie ce rostise în biserică»²⁹.

28. *Ibidem*, p. 10.

29. *Sinaxar*, din «*Minejul pe August*», ed. a IV-a, București, 1974, p. 133.

În vara anului 1505, Sfântul Nifon a ieșit din țară, a trecut Dunărea și s-a îndreptat către Sofia, unde a poposit puțin, iar de acolo a pornit mai departe prin Bitolia Macedoniei către Sfântul Munte Athos. Aici și-a ales ca lăcaș marea minăstire a Vatopedului, unde a stat «mai mult de un an». «Și dacă auziră, mergeau toți dentr-acel sfint munte cu osîrdie ca la un izvor curgător de viață, de la care toți își luau băutura de veselie trupească și sufletească»³⁰.

În timpul cînd a locuit în minăstirea Vatopedului, doi din ucenicii săi, «care merseseră cu dînsul», s-au mutat către Domnul, iar pe al treilea, anume Macarie, l-a lăsat să meargă la Tesalonic «și-l întări cu rugăciunile sale» ca «să se sfințească cu sfîrșitul mucenicilor», pe care-l dobîndi, pătîmind multe chinuri pentru dreapta credință»³¹. Înțelegînd cu duhul Sfîntul Nifon că i se apropie sfîrșitul, își luă cu sine ucenicul ce-i mai rămăsese, pe Ioasaf, și fără să știe nimeni, mergînd prin locuri greu de străbătut, a trecut în cealaltă parte a muntelui și a venit la minăstirea Dionisiu, în care viețuise aproape cu un sfert de veac în urmă. A aflat aici datinile, rînduielele și pravila minăstirii ca mai înainte și s-a bucurat, deși mulți dintre frați, precum și egumenul se săvîrșiseră din viață, și nu a fost cunoscut de frații din minăstire decît mult «mai tîrziu și prin arătare îngerească».

Era în minăstire canonul rînduit chiar de Sfîntul Dionisie, ctitorul minăstirii, că oricine venea să se călugărească aici era întreat de stareț dacă primește mai întii să fie îngrijitor de catîri, să care lemne și să facă orice altă ascultare, atîta timp cît va fi rînduit. Și dacă primea să facă aceste ascultări, atunci era luat în lăuntru minăstirii și-l tundeau călugăr, iar dacă era călugăr de mai înainte, îl numărau în viața de obște.

Venind aici Sfîntul Nifon a doua oară în minăstire nu s-a arătat că a fost patriarh sau mitropolit al Tesalonicului și în Țara Românească și a rămas necunoscut de obștea fraților mai mult timp. Fiind întreat cînd a venit la minăstire, după obicei, a bătut metanie și a primit să îngrijească de catîri la grajd. Prin arătare îngerească făcîndu-se cunoscut cine era sfîntul, încetă această umiltoare ascultare și cerîndu-i-se iertare, i-a binecuvîntat pe toți a intrat în minăstire, nevoindu-se mai departe în ascultare, cu postul și cu rugăciunea. Iar «cît petrecu acolo în toate era tocmai cu alți frați și cu mîncarea și cu postul și cu oste-neala și fără de preget, atîta cît le era altor frați rușine de smerenia și de nevoița lui. Că era tuturor chip de învățătură și de muștrare și să nevoia spre toate poslușaniile (= slujirile) și tuturor fraților la toate slujbele le ajuta : la moară mergea de măcina și la magherniță (= bucătărie) ajuta și la magupie (= brutărie) așijderea și la alte poslușanii (= slujiri cu ascultare) la toate, atîta cît striga ostenințele lui...»³², și se minunau frații și părinții de smerenia lui și toți pustnicii din Sfîntul Munte veneau să primească binecuvîntarea lui și să-i asculte învățăturile mîntuitoare. «Și pe mulți i-a scos tocma den gura diavolului ; și pe mulți din păgîni, turci, armeni, papistași și de alte erese au întors

30. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 12.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

de i-au botezat și i-au uns cu sfântul mir; și i-au adus în credința cea adevărată a pravoslaviei mai mult de 4000 de suflete. Iar pe câți mișei (= sârmani) au miluit și săraci și câți au scos din robie, aceia n-au număr; așa era de milostiv și bun tuturor și dumnezeiesc drept»³³.

Și Dumnezeu a proslăvit pe cel ce-L proslăvea prin faptele sale. Înainte de mutarea cu sufletul la ceruri, Sfântul Nifon a adunat pe toți frații și i-a binecuvîntat, le-a cerut tuturor iertare și i-a iertat pe toți. Împărtășit cu preacuratele taine ale lui Hristos, după trei zile și-a dat obștescul sfîrșit, în ziua de 11 august, 1508.

Și s-au adunat mulțime de pustnici și de călugări, de prin mînăstirile Athosului, au făcut priveghere toată noaptea și a doua zi, cu slujbe și cîntări au pus în mormînt sfîntul lui trup.

Iar Ioasaf, ucenicul Sfîntului Nifon, lăsînd întristarea și jalea se nevoi să împlinească porunca părintelui său duhovnicesc și merse la Constantinopol unde rîndui poruncile sfîntului său părinte și pătîmi acolo multe chinuri pentru dreapta credință, fu ars în foc de turci și se învrednici de cununa mucenicilor³⁴.

«Că și de aceasta încă mărturisise Sfîntul Nifon mai înainte ca și de Țara Muntească», atunci cînd i-a grăit lui Radu cel Mare: «văz pogorîndu-se pre voi și pre țara voastră pentru netocmirea Bisericii și pentru mulțimea fărădelegilor voastre mînia lui Dumnezeu»³⁵, și căzu Radu cel Mare «într-o boală groaznică și cumplită și alte răutăți multe îl înconjurară. Și nu se mai ușurau nevoile, ce de ce mergea, de aceea i să mai îngreua grijile. Și să scorniră în țară răutăți și gîlcevi și Bisericii netocmire și să sfîrși Radu Vodă întru niște tîmplări rele ca acestea. Iar mai înainte de petrecania sa el căuta pre sfînt, cum zisese el, și nu-l afla, ce era sufletul lui plin de frică și de cutremur. Și atunci pricipură toți că se umplu (= îndeplini) cuvintele Sfîntului, care zisese mai înainte de Radu Vodă și de Țara Muntenească»³⁶.

Radu cel Mare muri în aprilie 1508 și fu înmormîntat în tinda bisericii mînăstirii Dealu, pe care o zidise el din temelie, cu piatră cioplită și cu stîlpîi ușii și ferestrele din marmură, fără să apuce s-o zugrăvească, lucrare ce s-a executat mai tîrziu, din porunca lui Neagoe Basarab. În mînăstirea Dealu avea să fie înmormîntată la 21 februarie 1511 și Caplea, sora lui Radu cel Mare, din cauza căreia se iscase conflictul dintre voievod și Sfîntul Nifon³⁷.

După Radu cel Mare îi urmă în scaun Mihnea cel Rău (aprilie 1508—oct. 1509), fiul lui Vlad Țepeș. «Și prinse pre toți boerii cei mari și aleși și-i munci cu multe munci și cumplitate și le luă toată avuția ... unora le-a tăiat nasurile și buzele, pre alții i-au spînzurat și pre alții i-au înecat...»³⁸. Aceeași soartă îi amenința și pe boierii Craiovești și îndeosebi pe evlaviosul Neagoe Basarab din neamul lor după mamă, deși Mihnea îi încredințase cu grele jurăminte că nu le va face nici-un rău.

33. *Ibidem*, p. 13.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, p. 13—14.

36. *Ibidem*, p. 14.

37. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 784.

38. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 14.

În ziua în care Mihnea a pus la cale cu sfetnicul său Stoican «în pivnița domnească» să-i piarză, un copil din palatul domnesc, care era și el din neamul Craioveștilor, ascuns în pivniță, a auzit uneltirile și îndată a mers și i-a destăinuit lui Neagoe viclesugul cu care Mihnea se grăbea să-lucidă și pe el și întregul neam al Craioveștilor. Când a aflat Neagoe Basarab, a luat în taină pe toți din neamul său și au trecut la mînăstirea Bistrița, ctitoria Craioveștilor și de acolo mai departe au trecut Dunărea. Și cînd a aflat Mihnea «nelegiuitul domn» de pribegia lor, le-a ars curțile și le-a risipit casele și pe cîți a aflat din acel neam i-a muncit cu chinuri și pe unii i-a și omorît, iar mînăstirea Bistrița a dărîmat-o din temelii, ca și biserica Sfinților Apostoli, zidită de Neagoe Basarab «să fie de îngroparea morților»³⁹.

Boierii pribegi au mers la Poartă și au arătat toate răutățile lui Mihnea Vodă. Sultanul încredințat de spusele lor, le-a numit domn pe Vlad, fratele lui Radu cel Mare, «care fusese domn înaintea lui Mihnea Vodă», și «zise împăratul către dîșșii: iată, eu vă dau pre dînsul în mîinile voastre și pre voi în mîinile lui, iar pre Dumnezeu în mijlocul vostru. Deci de veți face voi lui vr-un hiclesug, sau de va face el vouă, Dumnezeu să vă piarză de pre fața pămîntului, cu tot neamul vostru. Iară ei ziseră toți: amin. Și jurară jurămînt Vladul Vodă denpreună cu boerii înaintea pașii Dunării. Și le deade împăratul oaste mare și purcuseră...»⁴⁰, trecură Dunărea și împărțiră pe ostași în trei pîlcuri și un pîlc în lăua Neagoe. Atunci, Mircea, feciorul lui Mihnea Vodă, merse «pe sub cum-păt» la mînăstirea Cotmeana, avînd cu sine și pe un fecior al lui Stoican. Dar oastea lui Neagoe, care era mai mare peste vînători, îi puse pe fugă, «iar pe ostași îi tăie sau îi prinse vii». Auzind de la fiul său cele petrecute, Mihnea fiind cuprins de frică fugi în Țara Ungurească, unde «căzu în eresul Duhului Sfînt», adică se făcu papistaș. «Iar alții să răsipiră prin toată Țara Muntenească și nu era nimeni să le ajute, că așa ajuta rugăciunea fericitului Nifon și mînia ceia ce au prorocit sfinția sa s-au umplut (= îndeplînit)»⁴¹.

După ce Vlad Vodă, numit și Vlad cel Tînăr sau Vlăduț, fiul lui Vlad Călugărul (februarie 1510—23 ianuarie 1512), se așeză în scaunul domnesc și veniră la el toți să i se închine, aducîndu-i daruri și plocoane, Mihnea Vodă porni împotriva lui cu ajutor din Transilvania și oștile se loviră cumplit, dar cu ajutorul lui Danciul, marele vornic, birui oastea lui Vlad Vodă, iar Mihnea Vodă fu rănit de Dumitru Iacșici la Sibiu și muri la 12 martie 1510, unde și fu înmormîntat în biserica sașilor catolici. Vlad Vodă, încetul cu încetul, începu și el să intre în mreșile nelegiuitului boier moldovean, Bogdan, pe care îl afurisise Sfîntul Nifon. Acesta, zilnic umeltea viclesuguri și curse împotriva lui Neagoe, și-l clevetea și îl acuza înaintea lui Vlad Vodă că vrea să-i ia domnia și-l îndemna să-l omoare sau să-l slutească tăindu-i nasul sau scoțîndu-i un ochi. Unii din boieri înțelegînd primejdia urmărilor îl povătuiră pe domn să părăsească acest gînd, căci Neagoe nu are asemenea intenții și este un om pașnic. Vlad Vodă nu voi însă să-i creadă, și ascultînd de

39. *Ibidem*, p. 16.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 17.

îndemnul lui Bogdan, cu mai multă mînie se aprinse împotriva lui Neagoe și a neamului său și voi să-i ucidă. De teamă, Craioveștii s-au ascuns cu toții într-un ostrov, de unde au trecut Dunărea, au mers la Mehmet Pașa și i-au spus toate suferințele lor îndurate de la Vlad Vodă, care și-a călcat jurămîntul făcut față de ei. Pașa Mehmet, care se înrudea și el cu Craioveștii, a strîns oaste și a trecut împreună cu fugarii Craiovești Dunărea și au purtat război cu Vlad Vodă lingă orașul București, pe care l-au învins și l-au prins viu, iar pentru călcarea jurămîntului ce făcuse, «însuși pașa cu mîna lui i-au tăiat capul în oraș în București supt un păr... Și luară trupul de-l duseră la minăstirea den Deal, care o făcuse frate-său Radu Vodă, de-l îngropară... Și se umplu judecata și răscumpărarea lui Dumnezeu cea dreaptă»⁴².

Călcătorul de lege Bogdan a fost și el prins și adus înaintea lui Neagoe Basarab, care i-a spus : «Iată, de toate te iert pentru Dumnezeu și de acum înainte să te pocăiești de răutățile tale ; iară avuțiile cele domnești carele le-ai luat fără dreptate și le-ai ascuns, să mi le spui și nu vei păți nici o nevoe. Iar de nu, păcatul să fie pre capul tău și spre sufletul tău. Iar el nu vru să spue nimic, că-i întunecase diavolul, ce iubea el, mintea și inima ; pentru care lucru multe munci au luat, pînă ce și-au dat și sufletul, cum i-au prorocit și de aceasta sveați Nifon, de i-au zis : că cu rea moarte va să moară Bogdan... Și pierdu Dumnezeu pre toți vrăjmașii lui Neagoe Vodă și i-au plecat supt picioarele lui... »⁴³.

În ziua de 23 ianuarie 1512, Neagoe Basarab luă domnia și «îndată făcu judecată și dreptate între oameni... Și mulțămia toți lui Dumnezeu pentru domnia lui»⁴⁴. După trei ani de domnie, adică în 1515, «îi veni cuget și gînd bun dumnezeesc în inima lui, ca și mai de mult (lui) Teodosie cel Mic împărat, să mute moaștele Sfîntului Ioan Hrisostom de la Cucus în Țarigrad ca să dea iertare și tămăduire maicei sale Evdoxie împărătesei, într-al aceluia chip să asemănă și creștinul Neagoe Vodă. Și trimisă den boerii săi cei credincioși cu cărți la Sfîntul Munte al Atonului, să aducă moaștele Sfîntiei sale părintelui Nifon patriarhul, ca să curățească și să tămăduiască greșala Radului Vodă și al altora, căci făcuse rău Sfîntii sale și fără de vină»⁴⁵.

Printre cei trimiși se afla și logofătul Danciul, care conducea delegația. Ajungînd la minăstirea Dionisiu, delegația a prezentat scrisoarea lui Neagoe Basarab egumenului și bătrînilor minăstirii. După ce citiră scrisoarea «socotiră toate pe amăruntul și se mirară toți de acel lucru mare și de cererea Domnului, cum vor face?». Și «nu cutezară a îndrăzni spre acel lucru, să-l dea», nici nu voiau să lase pe cineva să se apropie să destupe mormîntul Sfîntului, «ce numai se umplură toți de frică și de cutremur». Dar logofătul Danciul le spuse călugărilor să nu aibă nici o frică, pentru că ei nădăjduiesc în credința lui Neagoe Vodă

42. *Ibidem*, p. 19. După tradiție, pe locul uciderii lui Vlad cel Tânăr s-a ridicat mai întîi o biserică de lemn, care a durat pînă tîrziu, fiind înlocuită alături de una de zid, actuala «biserică Cărămidar» din București, 1854—1859; 1923—1924, pictată în 1929 de pictorul Belzarie.

43. *Ibidem*, p. 20.

44. *Ibidem*.

45. *Ibidem*.

ce are către Sfântul Nifon și «nimenea nu va avea nici o primejdie». Atunci călugării dădură învoirea cerută și îndată logofătul Danciul luînd sapa începu să sape, pînă ajunse la moaștele Sfântului, pe care sărutîndu-le, mulțumiră lui Dumnezeu. Apoi, cu mare cinste, călugării trimiseră moaștele Sfântului Nifon în Țara Românească. Din partea mînăstirii, sfintele moaște erau însoțite de cîțiva călugări și de mitropolitul Neofit de Anchialos, «om ales și sfînt, asemănîndu-se părinților celor mai de demult»⁴⁶. Ajungînd în Țara Românească se apropiară de Tîrgoviște și trimiseră de știre voievodului Neogoe Basarab, care «adună tot clirosul Bisericii și toți boierii, așteptînd pre părintele său cel sufletesc. Și dacă sosiră la scaun, domnul cu credința sufletului și a inimii cuprinse coșciugul cu moaștele Sfântului în brațe, știind că sînt ale iubitorului său, și le sărută cu lacrimi și cu multă veselie împreună cu tot norodul creștinesc. Și duseră sicriul cu moaștele Sfântului, cu toți oamenii, întru cinstita mînăstire Dealul, unde este hramul Sfântului și făcătorului de minuni ierarh Nicolae, și-l puseră deasupra mormîntului Radului Vodă. Și făcură bdenie (= priveghere) toată noaptea împreună cu domnul Neogoe Vodă, rugîndu-se Sfinții sale pentru ertăciunea păcatului Radului Vodă, carele, fără de dreptate, au lepădat pre Sfîntul de la sine și l-au gonit din țara sa»⁴⁷.

Iar în revărsatul zorilor, Neogoe Basarab, părtaș la rugăciune, istorisi cum a văzut în așteptare iertarea lui Radu cel Mare. Că «se deschise sicriul cu moaștele Sfântului Nifon și izvorî de la Sfîntul izvor de apă și spălă tot trupul Radului Vodă și-l arătă luminat. Și apoi iar înseși toate încuietorile și pietrile singure s-au închis și s-au încuiat, ca și mai nainte. Și să arată și domnul Radu Vodă lui Neogoe Vodă și-i făcu mare mulțămire, pentru lucrul cel de milostenie ce au făcut pentru dînsul». «Așijderea și alte minuni multe și arătări făcu Dumnezeu în toate zilele cu moaștele preacuviosului său; și tot cine mergea la dînsul și chema numele Sfinției sale într-ajutoriu, toată vindecarea și sănătate dobîndea de la dînsul»⁴⁸.

A doua zi după tîrnosirea ctitoriei de la Argeș, adică în ziua de 16 august 1517, avu loc și canonizarea patriarhului și mitropolitului Țării Românești, Nifon, trecerea sa în rîndul sfinților Bisericii, fiind prima canonizare despre care știm că s-a făcut la noi în țară. S-a hotărît atunci ca pomenirea Sfântului să se facă în toate Bisericile Ortodoxe în ziua morții sale, la 11 august. «Iar slujba care se făcuse fericitului Nifon se blagoslovi de Teolipt patriarhul și de tot soborul să se facă și să se așeze pretutindenea. Și tocmiră de făcură și slujba Sfinției sale cu vecernie, cu utrenie și cu liturghie»⁴⁹. Nu cunoaștem însă prima slujbă a sa, întocmită cu prilejul canonizării. Abia pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, egumenul Partenie de la Argeș (1769—1793, † 1797) a cerut slujba Sfântului de la Dionisiu, care i-a fost trimisă, alcătuită în elinește, împreună și cu istoria *Vieții* scrisă în greaca vorbită, de către cunoscutul alcătuitor de vieți de sfinți, Sfîntul Nicodim Aghiortiul († 1809)

46. *Ibidem*, p. 21; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu, *art. cit.*, p. 870.

47. *Ibidem*, p. 21—22.

48. *Ibidem*, p. 22—23.

49. *Ibidem*, p. 30.

fiind tipărită în traducerea românească de episcopul Iosif al Argeşului, la Sibiu, în 1806, care a apărut apoi și în alte ediții, ca în ediția de la Buzău din 1841, retipărită de ierodiaconul Dionisie, «profesor național», viitorul episcop de Buzău, Dionisie Romano (1865—1873). O parte din slujba Sfintului Nifon se găsește și în «*Slujba Sfinților, ale căror moaște se află la sînta monastire Curtea de Argeşiu*», tipărită la Ploiești în 1873⁵⁰. În mineie, Slujba Sfintului Nifon a fost introdusă mai tîrziu, în 1843, mai întîi în mineiul grecesc pe luna august apărut la Constantinopol, iar în românește a apărut, după ediția din Constantinopol, în mineiul pe luna august la Neamț în 1847, apoi în ediția Sfintului Sinod din 1894, reeditarea celui de la Neamț. La Rîmnicu Vilcea în mineiul pe luna august din cele 12 mineie tipărite în 1862, după ediția de la Buda, revăzută de Iosif al Argeşului, cu reproducerea prefețelor lui Chesarie și Filaret, între anii 1776—1780, sub Sfîntul Calinic, este cuprinsă întreaga slujbă a Sfintului Nifon, ca și în toate edițiile pînă în prezent. Prin slujba tipărită aparte a Sfintului Nifon, și, apoi, din 1862, prin mineiul de la Rîmnicu Vilcea, s-a introdus definitiv în bisericile Țării Românești prăznuirea Sfintului Nifon, care, «totuși rămîne un sfînt local cinstit numai la Athos și în Țara Românească la 11 august, ziua morții sale»⁵¹.

Viața Sfintului Nifon a fost scrisă de Gavriil Protul (după 15 august 1517 — și terminată pînă în 1519) la îndemnul lui Neagoe Basarab, care va fi dorit să-i cunoască viața părintelui său sufletesc, «de la care Țara Românească avea noua organizație bisericească»⁵², și limba în care a scris-o va fi fost limba greacă, Gavriil Protul «fiind grec», și lucrarea i-a înmînat-o lui Neagoe Basarab. Din limba greacă, *Viața Sfintului Nifon* a fost tradusă în limba slavonă, limba oficială de cult în Țara Românească atunci, și ea se găsește în manuscrisele românești împreună cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab* către fiul său Teodosie. Din limba slavonă, *Viața Sfintului Nifon* a fost tradusă în românește în timpul domniei lui Matei Basarab (1632—1654), poate de învățatul cărturar Udriște Năsturel⁵³ Mai tîrziu, *Viața Sfintului Nifon* a fost introdusă mai toată în cea mai veche Cronică a Țării Românești, Cronică Cantacuzinilor, scrisă din îndemnul lui Șerban Cantacuzino⁵⁴ (1678—1688), după N. Iorga, de Stoica Ludescu, secretarul familiei Cantacuzinilor, și formează o parte importantă din «*Istoria Țării Românești de cînd au descălecat Românii*», poate ca o justificare a Cantacuzinilor din Țara Românească la tronul țării, ca descendenți din Basarabești prin Elena, fiica lui Radu Șerban, căsătorită cu Constantin postelnicul Cantacuzino⁵⁴.

După ce moaștele Sfintului Nifon au fost ținute mai multe zile pentru închinarea credincioșilor, din porunca evlaviosului voievod, credincioșii boieri, împreună cu mitropolitul Neofit, însoțiră îndărăt, spre mînăstirea

50. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 746, 793—795.

51. *Ibidem*, p. 795.

52. *Ibidem*, p. 751.

53. Petre Ș. Năsturel, *op. cit.*, p. 58.

54. Diac. Dr. Nic. M. Popescu, *op. cit.*, p. 744; *Istoria Țării Românești 1290—1690, Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 5—42; Constantin Greceanu, *Rostul «Vieții lui Nifon» în «Istoria Țării Românești, de cînd au descălecat Românii»*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», anul LXXXVI (1958), Nr. 9, p. 873—877.

Dionisiu, moaștele Sfântului Nifon, care erau așezate acum într-un sicriu de argint curat, poleit cu aur și înfrumusețat cu mărgăritare și cu alte pietre scumpe și cu email. Și deasupra pleoapei sicriului era încrustat chipul Sfântului Nifon, iar jos la picioarele lui se afla chipul lui Neagoe în genunchi, rugându-se Sfântului. Racla dăruită de Neagoe Basarab și în care se păstrează moaștele Sfântului Nifon are chipul unei bisericuțe cu cinci turle, lucrată toată în filigran de argint aurit, împodobită cu o friză de email, pe care se află două rinduri de icoane, înfățișând pe Mintuitorul Hristos între Maica Domnului și Ioan Botezătorul, iar de o parte și de alta, în rindul de deasupra, în dreptul celor cinci turle, precum și în rindul de desubt, aflându-se prooroci și sfinți. Pe o fișie îngustă de argint aurit, deasupra frizei, este încrustată în grecește următoarea pisanie: «*Această cinstită și sfântă raclă este a prea sfințitului arhiepiscop al Constantinopolului, Romei celei noi, și patriarh ecumenic chir Nifon. S-a pus la cale și s-a săvârșit întru Hristos Dumnezeu, de către prea credinciosul și iubitorul de Hristos Domn Neagoe. Patriarhul a adormit acolo în venerata și sfânta mânăstire a cinstitudii Înainte Mergător și Botezător Ioan. [S-a făcut] la anii 7023 (1515)*»⁵⁵.

După ce aduseră racla cu moaștele Sfântului Nifon înapoi la mânăstirea Dionisiu, călugării obștii, fiind adînc mișcați de darurile primite din partea domnului Țării Românești, hotărîră să-i trimiată «lui Neagoe Vodă plocon capul Sfântului și o mină și blagoslovenie de la părinții cei sfinți, care erau în mânăstire, ca să fie de sfințire și de ajutoriu domnului»⁵⁶. Iar voievodul primind acele daruri cu mare bucurie, «le purta cu sine pe unde mergea, și în curte și în biserică; iară în cale le purta în carită ca și Israil racla legii. Iară în muntele Atonului pre groapa Sfîntului zidi biserică frumoasă în numele Sfîntului Nifon; iar mânăstirea o au îmbogățit cu multă avuție și multe zidiri au făcut și înalte»⁵⁷.

Mai apoi Neagoe Basarab dăruie moaștele primite ale Sfântului Nifon ctitoriei sale de la Argeș, cînd, între icoanele așezate în pronaosul bisericii, a așezat și «chipul Sfîntului Nifon, ferecat tot cu aur și cu pietre scumpe înfrumusețat, atîta de minunat cît nu poate mintea omului să închipuiască și să spue»⁵⁸.

Și au stat moaștele Sfîntului Nifon în biserica mânăstirii de la Argeș pînă în luna octombrie, anul 1949, cînd au fost mutate de aci în biserica Sfîntul Dumitru, catedrala Mitropoliei din Craiova, mîna dreaptă într-o răclită de argint făcută de episcopul Iosif la 11 august 1795, iar capul în altă raclă, făcută de arhimandritul Partenie și împodobită de episcopul Iosif în anul 1799, unde se află și astăzi. În edițiile Liturghierelor mai noi este trecut pentru aceasta, ca «Sfîntul Nifon de la Craiova».

«Iar fericitul Nifon și atuncea și acum tot este cu noi nevăzut și măcar de și dăntuiește în cer cu îngerii, iar cei ce locuesc pre pămînt și chiamă sfîntul lui nume, nu se lipsesc de ajutorul lui»⁵⁹.

Pr. ION IONESCU

55. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 23.

57. *Ibidem*, p. 29.

56. *Ibidem*.

58. *Ibidem*, p. 31.

ADUCEREA MOAȘTELOR SFÎNTULUI MIHAIL MĂRTURISITORUL, EPISCOPUL SINADELOR, DE LA SFÎNTUL MUNTE ATHOS SPRE VENERARE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE (Sec. XVII—XVIII)

Sfântul Mihail, episcopul Sinadelor, a trecut în viața cea veșnică în tinutul Frigiei.

Împăratul Bizanțului, Ioan Tzimiskes (969—976), a dăruit Cinstitul Cap al Sfântului Mihail al Sinadelor mănăstirii Marea Lavră a Athosului într-o raclă, în care se afla și capul «sf. martir Eustratie precum și brațul Sf. Ioan Hrisostom»¹.

În Țările Române, și îndeosebi în Țara Românească, monahii aghioriți de la Lavra au adus de mai multe ori moaștele Sfântului Mihail Mărturisitorul. Pentru prima oară, Cinstitul Cap al Sfântului Mihail Mărturisitorul, episcopul Sinadelor, a fost adus pe pământul românesc în timpul domniei lui Matei Basarab (1632—1653), de către proin egumenul Marii Lavre, Iosif, sau Ioasaf, cum îl mai găsim desemnat. Anul aducerii moaștelor Sfântului Mihail nu este același la toți istoricii români. Astfel, după Teodor Bodogae, moaștele au fost aduse «în preajma anilor 1640»², în timp ce după Gh. Cioran³ și Marcu Beza⁴, în anul 1641. La rîndul său, Al. Mironescu considera că aceste sfinte moaște au fost aduse în Țara Românească în anul 1643⁵. Adevărul este însă de partea lui Marcu Beza și Gh. Cioran, care dau anul 1641, potrivit însemnării în slove grecești capitale de pe o Evanghelie dăruită Marii Lavre în acel an de domnitorul Matei Basarab: «s-a dat, cînd au adus în Valachia sfîntul său cap la 1641»⁶. Respectiva Evanghelie grecească fusese dăruită Lavrei de Matei Basarab în anul 1641, tocmai în semn de recunoștință și mulțumire pentru aducerea, în acel an, a Cinstitului Cap al Sfântului Mihail Mărturisitorul în Țara Românească. Ferecată în argint, Evanghelia grecească era un manuscris pe pergament, chiar «poate din cele mai vechi cîte au circulat pe la noi prin țară»⁷. Istoricul Constantin Erbiceanu data acest manuscris, spre sfîrșitul secolului trecut, «din secolul X»⁸. Spre jumătatea secolului nostru, istoricul Teodor Bodogae data același manuscris «din sec. IX»⁹. Recent, cerce-

1. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1940, p. 89.

2. *Ibidem*, p. 98.

3. Vezi Gh. Cioran, *Σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ ἁγίου Παντελεήμονος ἢ τῶν Ρῶδων*, Atena, 1938, p. 132.

4. Vezi Marcu Beza, *Bibliotecă mănăstirească la Muntele Athos*, în «Analele Academiei Române». Mem. sect. lit., seria III, tomul VII, 1934—1936, p. 59.

5. Al. Mironescu, *O călătorie în Orient*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIV, 1890—1891, p. 229.

6. Vezi Marcu Beza, *op. cit.*, p. 59.

7. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 98.

8. Constantin Erbiceanu, *Diverse documente*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVIII, 1894—1895, p. 774.

9. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 98.

tătorii istorici, Gheorghe Buluță și Sultana Craia considerau că manuscrisul este «din sec. IX—X»¹⁰, în timp ce Tereza Sinigalia, «din secolele X—XI»¹¹.

Pe verso-ul primei scoarțe a legăturii de la Evanghelie se afla chipul Sfântului Mihail Mărturisitorul cu mâinile întinse binecuvîntînd chipurile domnitorului Matei Basarab și al Doamnei Elena, care, în-genunchiați în fața Sfântului, țin o Evanghelie cu o însemnare în slove grecești capitale¹².

Prin același proin egumen al Marii Lavre, Iosif, domnitorul Matei Basarab dăruise acesteia și o altă evanghelie și o carte liturgică, precum și bani¹³, sau, după o recentă afirmație, «mai multe cărți și obiecte de cult»¹⁴. Și, după Gh. Cioran, cele două Evanghelii și cartea liturgică — aceasta din urmă, fără cîteva pagini de la început —, se păstrează la Marea Lavră în Athos¹⁵.

Tot ca semn de recunoștință și mulțumire pentru aducerea Cinstului Cap al Sfântului Mihail Mărturisitorul în anul 1641, Matei Basarab a zidit din temelie, în 1643, la mănăstirea Marea Lavră, bisericuța cu hramul Sfântul Mihail al Sinadelor¹⁶. Bisericuța a fost zugrăvită în anul 1653 sub egumenia lui Iosif cu banii aceluiași domnitor român citor, cum o indică, de altfel, însemnarea de deasupra ușii acesteia¹⁷. În interiorul bisericuței, pe peretele ctitorilor au fost zugrăviți, în genunchi, dăruind lăcașul Sfântului Mihail Mărturisitorul, Matei Basarab și Doamna Elena. Deasupra capetelor ctitorilor se află inscripția : «Sfîntul Mihail al Sinadelor. Io Matei Basara(bas) Voevod. Doamna lui (doam) na Elena»¹⁸. (Traducerea noastră).

Pentru ctitoria sa de la Arnota, Matei Basarab a cumpărat chiar, la 5 noiembrie 1641, «cîteva bucăți de moaște»¹⁹ din cele ale Sfântului Mihail al Sinadelor. Despre această cumpărare, Matei Basarab nota : «le-am plătit cu mult preț și le-am împodobit cu aur și cu argint și cu pietre și le-am pus în mînăstirea Arnota, să ne fie nouă și părinților noștri spre veșnică pomenire»²⁰. Cumpărarea celor «cîteva bucăți de moaște» din Sfîntul Mihail Mărturisitorul le-a făcut domnitorul român «de la metocul sf. Munte (cel din București sau poate de la Slobozia), cum ne spun niște însemnări slavone pe un manuscris polon»²¹.

10. Gheorghe Buluță — Sultana Craia, *Manuscrite miniaturate și ornate din epoca lui Matei Basarab*, Ed. Meridiane, București, 1984, p. 50.

11. Tereza Sinigalia, *La miniature votive de l'époque de Matei Basarab — implications, significations*, în «Revue Roumaine d'histoire», tome XXIV, 1985, no. 3, p. 247.

12. A se vedea textul acestei însemnări, la : Gheorghe Buluță — Sultana Craia, *op. cit.*, p. 50.

13. Vezi Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 132—133.

14. Tereza Sinigalia, *op. cit.*, p. 247.

15. Vezi Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 133.

16. Ibidem, p. 133; Vezi și : Prof. Diac. Gh. I. Moisescu, *Contribuția românească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, în «Ortodoxia», V, 1953, p. 247.

17. Vezi Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 133.

18. Ibidem, p. 134.

19. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 99.

20. Ibidem.

21. Ibidem.

Interesant este de menționat faptul că la 4 August 1746 mitropolitul cărturar al Ungrovlahiei Neofit I Cretanul (1738—1753) găsea cu ocazia vizitei sale canonice la mănăstirea Arnota, alături de celelalte sfinte moaște dăruite acesteia de către ctitorul ei, Matei Basarab (1632—1654), și mîna întregă a Sfîntului Mihail al Sinadelor. Iată ce nota mitropolitul Neofit I Cretanul, cu privire la cele de mai sus, în jurnalul²² său de călătorie: «Luni, în cea de a 4-a zi de august, am mers la mănăstirea numită Arnota... Biserica pomemitei mănăstiri... are multe și foarte frumoase sfinte moaște împodobite și dăruite de prea fericitul Matei voievod, a căror nume le înșirăm aici, după cum le-am văzut acolo: ...mîna lui Mihail Sinadon, iarăși întregă și împodobită...»²³.

Insemnările de mai sus ale mitropolitului Neofit I Cretanul indică, deci, că în cele «cîteva bucăți de moaște» ale Sfîntului Mihail al Sinadelor cumpărate de Matei Basarab la 5 Noiembrie 1641, s-a aflat și mîna întregă a acestui sfînt. Totodată, înclinăm să credem că n-ar fi exclus ca acele «cîteva bucăți de moaște» să fi fost cumpărate de către domnitorul Matei Basarab chiar de la proin egumenul Marii Lavre în 1641, cînd aducea Cinstitul Cap al Sfîntului Mihail de la Athos pe pămîntul binecuvîntatei Țări Românești.

A doua oară, Cinstitul Cap al Sfîntului Mihail Mărturisitorul, episcopul Sinadelor, avea să fie adus în Țara Românească, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, și anume pentru a alunga lăcustele și a proteja semănăturile. Și, într-adevăr, din cauza unei mari invazii de lăcuste în Țara Românească, domnitorul Constantin Brîncoveanu a scris în 1691 egumenului de la Marea Lavră să aducă Cinstitul Cap al Sfîntului Mihail al Sinadelor²⁴. Firește, faptul în sine denotă că moaștele Sfîntului Mihail al Sinadelor fuseseră aduse și în timpul lui Matei Basarab, în anul 1641, tot pentru împrejurări asemănătoare, adică alun-garea lăcustelor și protejarea cîmpurilor.

În cronică sa, «Istoriile Domnilor Țării Rumânești», Radu Popescu consemna aducerea unor moaște de la Sfîntul Munte Athos în Țara Românească, la 1691, în astfel de termeni: «După ce trecusă aceste furtuni, ce au fost în țară, precum s-au zis mai sus, Dumnezeu iar au dat bătaie țării cu lăcuste, că atîtea au venit de multe, cît toată țara

22. Jurnalul mitropolitului Neofit I Cretanul, conținînd însemnările despre cele două vizite canonice ale sale în Mitropolia Țării Românești, a fost editat pentru prima oară în traducere românească de eruditul episcop de Rîmnic, Ghenadie Enăceanu, sub titlul: «*Neofit I Mitropolit al Ungrovlahiei*», în revista «Biserica Ortodoxă Română», după cum urmează: II, 1875—1876, nr. 5 (febr. 1876), p. 317—327; nr. 10 (iulie 1876), p. 632—640; nr. 12 (sept. 1876, p. 737—744; III, 1876—1877, nr. 1 (oct. 1876), p. 6—22; nr. 5 (febr. 1877), p. 175—183; XIV, 1890—1891, nr. 8 (mai 1891), p. 718—724.

Recent, jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Neofit I Cretanul au fost din nou traduse din grecește, prezentate și publicate în aceeași revistă, «Biserica Ortodoxă Română», An. XCVIII, 1980, nr. 1—2, p. 243—315, de către binecunoscuții istorici, Mihail Caratașu, Paul Cernovodeanu și Nicolae Stoicescu.

23. Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul. Traducere și prezentare de Mihail Caratașu, Paul Cernovodeanu și Nicolae Stoicescu, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII, 1980, nr. 1—2, p. 293—295.

24. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 101.

au umplut, de mînca toate bucatele, și au clocit și au puiat în cîțiva ani, cît primejduia țara să moară de foame. Însă aducîndu-să niște moaște de la Sfetagora, de au făcut o sfeștanie în toată țara, s-au milostivit Dumnezeu și le-au rădicat, de nu s-au mai văzut»²⁵.

Acele, «niște moaște de la Sfetagora», de care amintește Radu Popescu în cronica sa, erau tocmai cele ale Sfîntului Mihail al Sinadelor, deși această realitate n-a fost pînă în prezent evidențiată.

Din cele consemnate de Radu Popescu în cronica sa se poate constata faptul că din cauza lăcustelor, «primejduia țara să moară de foame». Dar, datorită Sfîntelor Moaște, sfeștaniilor, litaniiilor și rugăciunilor săvîrșite «în toată țara, s-au milostivit Dumnezeu și le-au rădicat, de nu s-au mai văzut», după cum preciza același cronicar, Radu Popescu.

Mult mai multe știri despre aducerea moaștelor Sfîntului Mihail al Sinadelor de la Athos în Țara Românească, la anul 1691, aflăm în cronica logofătului Radu Greceanu. Era, de altfel, cronica oficială, de curte, alcătuită de Radu Greceanu din porunca și sub îndrumarea domnitorului Constantin Brîncoveanu.

Logofătul Radu Greceanu consemnează, în cornica sa, cu privire la aducerea moaștelor Sfîntului Mihail în Țara Românească, următoarele: a) Domnitorul Constantin Brîncoveanu s-a adresat monahilor athoniți în al treilea an al domniei sale, adică în 1691, cu rugămîntea de a aduce Cinstitul Cap al Sfîntului Mihail al Sinadelor în Țara Românească; b) Din cauza marilor stricăciuni provocate de lăcuste Țara Românească se afla în anul 1691, «la mare lipsă și foamete»; c) Stricăciunile provocate de lăcuste durau deja de șapte ani în Țara Românească, din timpul domnitorului Șerban Cantacuzino (1678—1688). Așadar, invazia lăcustelor în Țara Românească a avut loc în anul 1684; d) Odată adus Cinstitul Cap al Sfîntului Mihail al Sinadelor, în Țara Românească, litanii, sfeștanii, și rugăciuni au fost săvîrșite atît la București cît și «în țară... pre unde era lăcuste»; e) Litaniiile, sfeștaniile, și rugăciunile au fost săvîrșite de episcopul Auxentie al Sofiei, — care pe atunci trăia în Țara Românească —, împreună cu alți «mulți arhieriei și preoți». Firește, printre acei «mulți arhieriei» se numărau, pe lîngă cei autohtoni, cei din Balcani, îndeosebi greci, ce viețuiau atunci în Țara Românească; f) În fine, Radu Greceanu conchide că, «cu vrerea și cu mila lui Dumnezeu și cu ajutorul sfîntului» — Mihail al Sinadelor — «s-au rădicat lăcustele și au pierit dupre pămîntul acesta».

Iată și textul despre aducerea Cinstitului Cap al Sfîntului Mihail al Sinadelor, inserat de logofătul Radu Greceanu, în cronica sa: «Cînd au fostu la al treilea an de domniia mării-sale, aflîndu-să țara la mare lipsă și foamete de stricăciunea lăcustelor, care încă den zilile lui Șerban-vodă vinise acea urgie dumnezeiască pre acest pămînt, de au pe-depsit 7 ani cu dînsile, de să făcea multă stricăciune și pagubă, și așa mării-sa Constantin-vodă pentru acea mînie dumnezeiască, ce era asu-pre acestui pămîntu, trimis-au la Sfetagora și au pohtit pre părinții de

25. Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în «Cronicari munteni», 2, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, 1984, p. 232.

acolo cu rugăciune de au adus capul lui sfinți Mihail Sinadschi; după ce l-au adus aici în țară, au făcut aici în țară și în București mai întâi rugăciuni cu litanii, și ieșiră afară, după aceea l-au trimis și în țară sfântul acela cap, de l-au purtat pre unde era lăcuste cu arhieriei și cu preoți, anume părintele Axentie vlădica Sofiianul, care au fostu mai înainte vlădica la Sofiia, aflându-să aicea în țară, și cu mulți arhieriei și preoți, de umbla făcîndu o sfeștănie și rugăciuni pîn'toate locurile unde era lăcuste. Și așa, dentr-acel an, cu vrerea și cu mila lui Dumnezeu și cu ajutorul sfîntului, s-au rădicat lăcustele și au perit dupre pămîntul acesta, de s-au cunoscut ciudă aievea»²⁶.

Drept mulțumire pentru scăparea de lăcuste, Constantin Brîncoveanu a dăruit un chivot în formă de biserică cu cinci turnuri²⁷, «de argint, întru totul minunat»²⁸, unde să se poată păstra moaștele Sfîntului Mihail Mărturisitorul, potrivit celor consemnate de Ioan Comnen în «Proschinitarul»²⁹ Sfîntului Munte Athos», tipărit în 1701 la Snagov de Antim Ivireanul. Și, din aceeași lucrare a lui Comnen aflăm că și Cînstitul Cap al Sfîntului Mihail a fost împodobit de domnitorul Constantin Brîncoveanu, «cu mult aur și pietre scumpe»³⁰. Dar, să lăsăm pe Ioan Comnen să ne relateze despre cele de mai sus, contemporan al faptelor: «Capul Sfîntului Mihail al Sinadelor, făcător de minuni în cazul lăcustelor, pe care prea luminatul și prea înălțatul Domn a toată Țara Românească, domnul Ioan Constantin Basarab Voievod l-a împodobit cu splendoare aleasă, cu mult aur și pietre scumpe și cu chivot de argint, întru totul minunat, și este podoabă de mare preț și deosebită spre pomenire evlaviei sale dumnezeiești»³¹ (traducerea noastră).

Un alt contemporan al faptelor, și anume logofătul Radu Greceanu a consemnat și el, în cronica sa, împodobirea Cînstitului Cap al Sfîntului Mihail de către domnitorul Constantin Brîncoveanu, precum și dăruirea de către acesta a unui chivot de pus moaștele. Și, în plus față de Ioan Comnen, logofătul Radu Greceanu menționa în cronica sa că domnitorul Constantin Brîncoveanu a răsplătit, cu generozitate, pe monahii athoniți pentru aducerea Cînstitului Cap al Sfîntului Mihail, și a dat, totodată, acestora bani pentru mănăstirile Athosului, fără a preciza însă suma. Iată ce scria Radu Greceanu în cronica sa, despre cele de

26. Radu Logofăt Greceanul, *Incepătura Istoriei vieții luminatului și preacresîtinului domnului Țării Rumânești, Io Constantin Brîncoveanu Basarab-Voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întîmplat*, în «Cronicari munteni», 3, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, 1984, p. 52.

27. Vezi Radu Crețeanu, *Daniile făcute de Craiovești și de Craioveni la Locurile Sinte și la Muntele Athos*, în «Mitropolia Olteniei», XXVII, 1975, nr. 7—8, p. 529.

28. Ioan Comnen, Προσχωνητάριον τοῦ Ἁγίου Ὁρους τοῦ Ἁθωνος, ediția a VIII-a, Karyes — Sfîntul Munte, 1984, în colecția «Ἁγιορειτικά Τετράδια», 2, p. 36.

29. Am folosit ultima ediție, a VIII-a, a «Proschinitarului» lui Comnen, de la Athos, din anul 1984.

30. Ioan Comnen, *op. cit.*, p. 36.

31. *Ibidem*.

mai sus : «Pentru aceia și domnul după ce au adus capul sfântului aici la București la scaun, au făcut cunună de aur cu pietri scumpe asupra capului, și au făcut cutie de argintu frumoasă de au așăzat capul sfântului, și făcînd și cătră sfînții părinți, care a venit aici cu sfîntul cap de la Sfetagora, mulțumita și cel după puțință ajutor sfintelor mănăstiri, s-au dus cu capul iară la Sfetagora»³².

Suma dată de domnitorul Constantin Brîncoveanu călugărilor aghioriți, ce au adus moaștele Sfîntului Mihail Mărturisitorul în Țara Românească, a fost de 300 de așpri³³.

Potrivit celor consemnate într-o cronică din anul 1691, domnitorul Constantin Brîncoveanu a dăruit în acel an mănăstirii Lavra de la Athos suma de 6.000 de așpri³⁴. Această sumă de 6.000 de așpri însă, fusese dăruită Marii Lavre și de domni predecesori lui Constantin Brîncoveanu. Cunoaștem, bunăoară, că la 30 Mai 1664, domnitorul Grigore Ghica (1660—1664; 1672—1673) pomenea de tradiționala danie de 6.000 de așpri, și, pe care, deja, «și înaintașii săi, au dăruit-o Lavrei»³⁵.

Moaștele Sfîntului Mihail Mărturisitorul sînt aduse pentru a treia oară în Țara Românească în anul 1729³⁶. Cu această ocazie, domnitorul țării, Nicolae Mavrocordat (1715—1716; 1719—1732) dăruia și el mănăstirii Marea Lavră de la Athos, prin hrisov, tradiționala danie de 6.000 de așpri³⁷.

Pe pămîntul Moldovei, moaștele Sfîntului Mihail al Sinadelor au fost aduse tot contra lăcustelor, în timpul domniei a doua a lui Constantin Racoviță (1756—1757), care la 8 Noiembrie 1756 dăruia Lavrei suma de 8.000 de așpri, iar aghioriților aducători, 800 de așpri³⁸.

În fine, pentru a patra oară sînt aduse moaștele Sfîntului Mihail Mărturistiorul în Țara Românească în timpul domnitorului Scarlat Ghica (1758—1761; 1765—1766), care, în anul 1758, marea plata aducătorului aghiorit al acestora la suma de 3.200 de așpri³⁹, «în afară de ajutorul de 8.000 așpri pentru mănăstire»⁴⁰, adică Marea Lavră.

Prin urmare, moaștele Sfîntului Mihail al Sinadelor au fost aduse în Țările Române de cinci ori; de patru ori în Țara Românească și o dată în Moldova.

Aducerea Cinstului Cap al Sfîntului Mihail de la Athos pe pămîntul românesc a rămas vie în memoria românilor. La un secol după ultima prezență a moaștelor⁴¹ Sfîntului Mihail în Țările Române, iero-

32. Radul Logofăt Greceanu, *op. cit.*, p. 52.

33. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 101.

34. *Ibidem.*

35. *Ibidem.*, p. 100.

36. *Ibidem.*, p. 101.

37. *Ibidem.*, p. 102.

38. *Ibid.*; Prof. Diac. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 247.

39. Vezi Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 102.

40. Prof. Diac. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 247.

41. Într-un Proschinitar grecesc despre Athos, din secolul nostru, aflăm că la mănăstirea Ivir se afla «piciorul sting» al Sfîntului Mihail Mărturisitorul, episcopul Sinadelor (Gherasim Salti Naxiu, Προσχυντάριον τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἀθῶ, Karles, Sf. Munte, 1923, p. 39).

monahul român de la schitul Ciolanu, ce vizita Marea Lavră a Athosului în iunie 1860, nu uita să consemneze în notele sale de călătorie și despre : «Capul Sf. Mihail Episcopu Sinadei»⁴².

Se poate, cu îndepțtire, afirma că, aducerea Cinstiului Cap al Sfintului Mihail al Sinadelor în Țările Române mărturisește, cu prisosință, evlavia românilor față de Sfintele Moaște, în general, și a celor de la Lavra, în particular, precum și pietatea și dărnicia domnitorilor români față de Athos și monahii acestuia.

Pr. Dr. IOAN DURĂ

150 DE ANI DE LA NAȘTEREA PICTORULUI NICOLAE GRIGORESCU

Nicolae Grigorescu — cel care, prin forța lui de creație a realizat o operă profundă, dedicată frumuseții și poeziei pământului românesc, devenind, astfel, unul dintre cei mai importanți exponenți ai specificului nostru național, cu o valoroasă contribuție la arta europeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea — s-a născut la 15 mai 1838 în satul Pitaru, de lângă București, pe moșia marelui boier Filip Lenș, la curtea căruia părinții săi, Ion și Ruxandra, munceau din greu pentru a-i întreține pe cei șapte copii ai lor. În 1843, murindu-le tatăl, copiii, ajutați de un unchi, care era zugrav de icoane în București, părăsesc satul și se stabilesc în capitală, unde mama lor trudește «cu acul» pentru a le asigura existența. La împlinirea vârstei de zece ani, viitorul pictor se vede și el silit să muncească. Urmind exemplul unui frate al său, mai în vârstă, care era zugrav de icoane și desigur, minat de un impuls lăuntric, intră ucenic în atelierul pictorului miniaturist Anton Chia-dek, vecinul lor de mahala, artist remarcat în epocă. După doi ani de practică, timp în care învață să amestece culorile și să picteze veșmintele sfinților, el începe să zugrăvească singur, acasă, «iconițe», pe care le vinde prin bilciurile din jurul capitalei. În numai câțiva ani se face repede cunoscut ca pictor de icoane. În 1853, principesa Trubețkoi, până la care ajunsese una din icoanele zugrăvite de el, uimită de talentul său precoce, îi dă să zugrăvească icoanele pentru biserica zidită de ea la Băicoi, lângă Ploiești. În anii următori, el pictează icoanele mănăstirii Căldărușani, unde, însă, un incendiu, urmat de un cutremur, a distrus ceea ce se executase, lăsându-ne doar câteva scene, între care *Iisus și Samariteana*, lucrare valoroasă în ceea ce privește coloritul. La 16 iulie 1856, Nicolae Grigorescu este angajat prin contract să zugrăvească icoanele și interiorul bisericii mănăstirii Zamfira, lucrare pe care o va termina în anul următor. Aici, el întâmpină unele dificultăți pentru care nu era îndeajuns pregătit. I se cerea, pentru pereți, să pic-

42. Pr. Dumitru Balașa, *Insemnări dintr-o călătorie de la M-rea Ciolanu la Constantinopol, Muntele Athos, Ierusalim, Alexandria 1860—1861 — Un manuscris înedit* —, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI, 1978, nr. 7—8, p. 359.

teze în frescă, tehnică pe care n-o poseda destul. De aceea, el prevede în contract, drept clauză, ca fețele și miinile sfinților să le execute în ulei, procedeu de al cărui rezultat era absolut sigur. Din păcate, în anul 1904, biserica mînăstirii Zamfira a fost pictată din nou, stricîndu-se zugrăveala făcută de Grigorescu. Au scăpat numai icoanele împărătești, prinse în vechea tîmplă de lemn, și *Epitaful*, lucrare remarcabilă prin colorit, prefigurînd evoluția ulterioară a talentului său.

La Zamfira, Nicolae Grigorescu îl întilnește pe călugărul Isaia Presiceanu, cu care leagă o strînsă prietenie. Călugărul, care călătorise la Paris, îi povestește lui Grigorescu, în orele de răgaz, multe lucruri interesante despre viața artistică din capitala Franței și îi arată cît de necesar era pentru perfecționarea meșteșugului său de a lua contact direct cu centrele artistice din Apus. După isprăvirea lucrării de la Zamfira, Grigorescu, încurajat de Isaia Presiceanu, încearcă să obțină o bursă de studii în străinătate. Demersurile sale rămînînd fără rezultat, se hotărăște să plece, împreună cu Isaia, pe cont propriu la Paris, cu banii ce-i mai rămăseseră din ce cîștigase pînă atunci, făcînd și un plan comun de călătorie. Isaia, însă, nu poate părăsi țara înainte de a avea îngăduința starețului de la Neamț, unde îi era metania. De aceea, pleacă amîndoi la mînăstirea Neamț, dar, acolo, călugărul se îmbolnăvește, iar boala este lungă și grea. În așteptarea însănătoșirii prietenului său, Grigorescu pictează icoane. Una dintre ele ajunge la stareța mînăstirii Agapia, care era tocmai în căutarea unui pictor pentru zugrăvirea bisericii nou reparată a mînăstirii. Plăcîndu-i icoana, stareța, călugăriță energică și pricepută, găsește banii necesari și încheie cu Grigorescu un contract pentru zugrăvirea bisericii de la Agapia. Grigorescu se pune imediat pe lucru. Așa se ajunge la pictura religioasă cea mai remarcabilă din cariera tînarului artist și desigur, din întreaga artă religioasă în secolul al XIX-lea, în România.

Pictura bisericii de la Agapia, cuprinzînd atît iconostasul, cît și pereții, este realizată în întregime de «mîna» lui Grigorescu. Lucrarea, începută în 1858 și terminată în vara anului 1860, este executată în ulei, în stilul neoclasic, curent, singur acceptat în epocă. Pentru figurile izolate, atît pentru unele din icoane, cît și pentru cele murale, Grigorescu pornește adesea de la studiul persoanelor din jurul lui, inovație nemaiîntilnită pînă atunci în pictura religioasă de la noi. De aici provine poziția solidă în spațiu a acestor figuri, veridicitatea atitudinilor, acel sentiment deplin uman ce li se citește pe față. La Agapia, Grigorescu a ridicat la suprema realizare cele două laturi ale activității sale în domeniul artei religioase de pînă atunci, cea de pictor de icoane și de decorator mural. Cele mai reușite dintre icoane sînt cele numite împărătești. Printre acestea, *Maica Domnului cu Pruncul*, *Sfîntul Gheorghe*, *cei doi arhangheli*, sînt realizări de prestigiu ale stilului neoclasic. La rîndul său, decorația murală este semnificativă pentru efortul de reinnoire al pictorului. În ea nu mai găsim nimic de la icoane, ci avem tablouri în care se vede contribuția lui Grigorescu, gradul său înalt de măiestrie artistică. Niciodată, după această performanță exemplară, el nu s-a mai oprit la vreun subiect religios.

După ce termină totul la Agapia, Grigorescu se poate, în sfârșit, gândi la plecare, singur, căci Isaia Persiceanu nu-l poate însoți, fiind încă bolnav și suferind. În toamna anului 1861 el se îmbarcă la Galați, pe un vapor și călătorește pe Dunăre în sus pînă la Viena, iar de aici, prin Berlin, ajunge la Paris, unde îl așteaptă surprize: aspectul arhitectural al clădirilor, cu care nu era deloc obișnuit, monumentele publice, muzeele, pe care le vizitează cu nesăț, și chiar mulțimea de pe străzi, cu totul diferită de cea pe care o știa din țară.

De la început, trebuie să se pună la punct cu limba și ne închipuim cît de greu i-a fost. Apoi, la intervenția lui Mihail Kogălniceanu, acordîndu-i-se din țară bursa solicitată este obligat să se înscrie la Școala de arte frumoase, unde trebuie să dea un concurs pentru a fi admis. Pînă la concurs, care se ține în martie 1862, tînărul pictor are tot timp să se familiarizeze cu atmosfera ce domnea în lumea studenților în artă, să viziteze colecții publice, expoziții și ateliere și să-și facă unele relații de care avea neapărată trebuință. La concurs, proba de desen are un rol decisiv, adică tocmai genul pe care Grigorescu îl practicase foarte puțin pînă atunci. De aceea, el este admis printre ultimii candidați, dar înaintea lui August Renoir, celebrul pictor de mai tirziu, prezent și el la concurs, cu care Grigorescu leagă prietenie. După concurs, este repartizat în atelierul lui Sébastien Cornu, unde aduce cu sine, spre deosebire de ceilalți tineri clasificați înaintea lui, pe lîngă talent, inteligență, sensibilitate și spirit de observație, o practică de zece ani, cu experiența și toate acele descoperiri de procedee, atît de utile în viața unui pictor, de ameliorări ale tehnicii tradiționale, care nu se învață din carte, și nici din lecțiile unui profesor, ci numai în fața șevaletului, a hîrtiei sau a zidului, cu pensula și cu creionul în mînă. La aceasta trebuie adăugat și faptul că Grigorescu, în activitatea lui de pînă atunci, nu se mărginise numai la teme religioase, ci pictase și cîteva portrete, între altele pe al său propriu și în 1857 pe cel al călugărului Isaia Persiceanu. După unele succese în atelier, care evident îl încurajează, mai are de susținut proba «arborelui», prin care trebuiau să treacă elevii și care, fără îndoială, se cerea lucrată în mijlocul naturii. Entuziasmat de operele peisagiștilor de la Fontainebleau, pleacă la Barbizon și începe să lucreze sub farmecul naturii. Se distinge și la această probă, pe care o susține în septembrie 1863, dată la care perioada de ucenicie a lui Grigorescu în atelier încetează, după un an și jumătate la frecventare a școlii.

Conștient că mai are multe de învățat, vizitează muzeele din Paris, zăbovind la Luvru și la Luxemburg, unde este atras de unii pictori francezi de la începutul secolului, de venețieni și de marii reprezentanți ai barocului. Începe să facă copii în muzeu după Géricault, Rubens, Rembrandt, Giorgione și alții, urmărind cu pensula în mînă, trăsătură cu trăsătură, unele din tablourile lor. Acest procedeu îi apare astfel ca un element major de educație. De altfel, spre deosebire de timpul nostru, cînd copia nu se mai practică decît excepțional, mai toți marii artiști ai secolului al XIX-lea au folosit-o cu mare interes. Nu numai copia, înțeleasă ca redarea desăvîrșită, aproape identică în aparență, a unui tablou, ci și copia interpretativă, în care, cu voie sau

fără voie, transpare ceva din temperamentul celui care copiază. În această perioadă pictează și câteva tablouri originale, dintre care două sînt foarte prețioase: *Bărbatul gînditor* și *Cap de femeie*. Ambele lucrări, deși sînt inspirate din clasici, prin fermitatea cu care sînt subliniate conturul, formele și volumele, se remarcă prin modul de tratare a materiei picturale, care este altfel așternută ca la clasici. La aceste opere se mai pot adăuga câteva figuri de țărani francezi, integrați în peisaj, câteva mici interioare și câteva naturi moarte.

În vara anului 1864 revine în țară și după ce obține prelungirea bursei pleacă din nou la Paris. Se stabilește în pădurea de la Fontainebleau, alăturîndu-se grupului de pictori peisagiști de la Barbizon, condus de Courbert și Millet, care impune publicului o artă inspirată din natură și din viața trăită în mediul rural. Începe să lucreze în aer liber și se instruieste în legătură cu alegerea subiectelor și cu integrarea personajelor în cadrul unui peisaj, așa încît ele să-și păstreze individualitatea din punct de vedere pictural. Participă la expoziția internațională de la Paris, din 1867, care a însemnat un succes răsunător pentru grupul realist al celor de la Barbizon, căruia și el îi aparținea, trimițînd câteva pînze, unele cu motive românești, altele observate în mediul rustic francez, cît și o frumoasă natură moartă cu fructe realizată în vii acorduri de culoare. În afara acestor tablouri, paleta lui Grigorescu este deosebit de fertilă în această perioadă. Lucrări ca: *Bătrîna cîrpind*, *Țărancă cu sacul în spate*, *Bătrîna cu gîștele*, *Cosașul*, sînt esențiale în cariera sa.

În 1867 vine din nou în țară și călătorește la Tîrgoviște, Cîmpulung, Rucăr și prin alte localități din regiunea dealurilor în căutare de motive luate în plină natură. În timpul acestor peregrinări pictează portetul *Mocanului de la Rucăr*, tip de țaran dîrz, hotărît și tare la suflet. Prolungîndu-i-se bursa, ca urmare a succesului avut la Expoziția de la Paris, Grigorescu se întoarce în Franța, tot în regiunea de la Fontainebleau, dar de data aceasta la Marlotte. În 1868 are mulțumirea să-și vadă un tablou la o expoziție locală a celor de la Barbizon, ales printre cele patru cumpărate de împăratul Napoleon al III-lea pentru galeria sa de la Tuilleries. În același an, este prezent la Salonul din Paris cu o *Țigancă tînără*, iar în 1869, Salonul îi primește o *Natură moartă cu vînat* și o *Satră de țigani*, subiect romantic și sentimental, care-i ședea la inimă, de vreme ce, sub o formă sau alta, apare de mai multe ori în opera sa. *Un autoportret* și *Paznicul de la Chailly*, datate tot din această perioadă, sînt exemple grăitoare despre maturitatea artistică la care ajunge Grigorescu. De acum înainte el are la îndemînă tot ce este necesar pentru a se exprima clar, convingător și complet. Contactul cu marii creatori ai artei contemporane și cu muzeele îi deschide orizonturi noi, în care el se poate avînta singur, cu încredere și curaj. O etapă deosebit de importantă din cariera lui, cea a desăvîșirii educației sale de pictor, lua sfîrșit.

Întors la București, în 1869, Grigorescu își face noi cunoștințe printre intelectualii care erau la curent cu succesele sale din Franța și intră în societatea interesată de mersul culturii în țară. Frecventează familia doctorului Carol Davila și a profesorului V. A. Urechea și în-

cepe să execute portrete, gen de artă tradițional, pe care le expune, împreună cu alte lucrări de-ale sale, în vitrina unui magazin de muzică, de pe cea mai frecventată stradă a capitalei. Aceste tablouri sînt comentate nu numai de trecători, ci și în presă, născînd discuții în jurul lor, uneori polemice. Asistăm, astfel, la nașterea criticii de artă bucu-reștene. În 1870, el pictează *Vatra de la Rucăr și portetul marelui ban Năsturel Herescu*, comandat de către Eforia spitalelor, căreia acest personaj îi lăsase o mare parte din avere, una din pinzele capitale ale artei românești. În același an se produce primul său contact masiv cu publicul de la noi, în Expoziția artiștilor în viață, la care participă cu 26 de tablouri, cam un sfert din totalul expoziției. Erau acolo portrete, peisaje cu figuri, dintre cele pe care le pictase în Franța, scene de la țară, naturi moarte. Admirația și entuziasmul unor colecționari, aprecierile sincere și laudative ale pictorilor profesori la Școala de Belle Arte, C. I. Stănescu și Theodor Aman, acesta din urmă recunoscut pînă la Grigorescu drept cel mai mare artist al țării, determină oficialitățile să-i achiziționeze compoziția *Corturi de țigani la apusul soarelui și Potîrnichi și prepelițe*. Succesul avut de Grigorescu la expoziție, căruia i se decernează Medalia de aur, încurajează Eforia spitalelor să-i mai comande artistului încă două portete de donatori, în picioare și în mărime naturală cele ale lui Grigore Ghica I și Grigore Ghica al IV-lea. Continuă să expună tablouri în vitrina magazinului de muzică, între care două lucrări remarcabile ale sale, *Întorcerea de la coastă*, inspirată din mediul rural, și *Țiganca de la Ghergari*, numită astfel după numele moșiei în conacul căreia opera fusese adăpostită de către Ion Ghica, care o cumpăraseră cu impresionanta sumă de 10.000 lei aur, ceea ce reprezenta aproape toată arenda moșiei pe un an întreg. Gestul a stîrnit o mare emulație printre colecționari.

În 1873, participă cu 146 lucrări, alese din întreaga sa carieră de pînă atunci, la Expoziția Belle Artelor, organizată de Societatea colecționariilor români. Timp de trei luni, cît ținu expoziția, numele lui Grigorescu și a multora din pinzele sale, între care *Casa de pe Valea Moșneagului*, *Țăranul pe prispă*, *Țăranca din Muscel*, *Fată lucrînd*, *Logotețea*, *Fata cu urciorul*, *Amatorul de tablouri*, abundă în cronicile de artă din ziare și reviste. Statul îi cumpără două tablouri: *Natură moartă cu vînat și Paznicul de la Chailly*. Alte tablouri sînt puse de artist la loterie, după închiderea expoziției, ceea ce, împreună cu sumele plătită de stat îi asigură pentru cîtăva vreme independența materială.

Constatăm, astfel, că la vîrsta de 35 de ani, Nicolae Grigorescu este recunoscut drept cel mai important artist plastic al țării și promotorul picturii realiste românești. Cei mai cunoscuți colecționari de artă își fac un titlu de onoare de a poseda lucrări de Grigorescu. Printre primii cumpărători se numără personalități politice cu funcții în guvern, ca ministrul de justiție A. Lahovari, deținător, între altele, al lucrării *Lăptăreasa*, ministrul cultelor și instrucțiunii publice Constantin Exarcu, apoi Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, dr. N. Kalinderu, Cezar Bolliac. Dintre iubitorii de frumos care vor ajunge asidui colecționari de tablouri grigoresciene cităm pe Nicolae Predescu, dr. Carol Davila,

V. A. Urechea, Eugeniu Carada, Alexandru Odobescu și Nicolae Cărgari. Cu toții oferă prețuri demne de faima unui mare artist, nu mai prejos decât confracții săi din străinătate.

Imediat după închiderea expoziției, el își poate realiza dorința de a vizita Italia. Situația sa financiară îi permite acum, nu numai o călătorie de câteva săptămâni, ci o ședere și un contact mai lung cu această țară, cu muzeele și cu peisajul ei. În toamna lui 1873, de la Viena, unde se ține o expoziție universală, la care participă cu câteva tablouri, el trece prin Graz și Triest, la Veneția, apoi la Padova, Florența, Neapole și Roma, iar de aici călătorește la Atena și Constantinopol. În iulie 1874 este din nou la București. Mînat de dorința de a vedea anumite locuri din țară care-i rămăseseră scumpe, Grigorescu călătorește în Moldova, zăbovind la Bacău, unde pictează peisajii, interioare și portrete, cum sînt: *Pe malul Siretului*, *Evreul cu caftan*, *Cîrciuma din Bacău*, *Bilciul din Bacău*. La începutul anului 1876, revine la București și participă la cea de-a III-a Expoziție a *Amicilor Bellelor Arte*, cu lucrări realizate în Italia și în Moldova. Colecționarii se întrec să-i achiziționeze lucrările, iar statul îi cumpără patru tablouri: *Buchet de roze*, *Tip din Moldova*, *Natură moartă și Un ștregar italian*. Apoi, în timpul verii, cutreieră împrejurimile pitorești din jurul Sinaiei, în căutare de motive de inspirație, iar spre toamnă pleacă în Franța. Se stabilește la Vitre, în Bretania, unde pictează câteva tablouri, apoi, petrece iarna la Paris, locuind în aceeași clădire cu celebrul colecționar român George Bellu (Georges de Bellio), cunoscut de toți amatorii de artă ca sprijinitor al impresionistilor. Grație prieteniei cu d-rul Bellu, pe care-l cunoscuse în 1869, Grigorescu intră în legătură cu membrii grupului impresionist și cu lucrările lor, care vor lăsa urme evidente în opera sa, în ceea ce privește obiceiul de a picta în aer liber, în luminozitatea tonurilor și în forma tușei. În anul 1877, Grigorescu participă la Salonul de artă deschis la Paris printr-un *Cap de evreu*, tablou aflat atunci în posesia prietenului său Bellu, azi dăruit, de moștenitorii acestuia, unui muzeu din capitala Franței.

Dar, în același an, izbucnește războiul pentru cucerirea independenței de stat a României. La propunerea generalului doctor Carol Davila, pe atunci șeful serviciului sanitar al armatei, Grigorescu, împreună cu alți artiști plastici — Sava Henția, Carol Popp de Sathmary, G. Dem. Mirea — este numit în comisia de reporteri artistici formată de guvernul român și însărcinată să însoțească armata în timpul campaniei împotriva turcilor. Entuziasmul care cuprinsese pe toți românii în preajma intrării noastre în război, a pus stăpînire și pe el. Răspunzînd cu însuflețire patriotică chemării ce i s-a făcut, se întoarce îndată la București, iar de aici pleacă pe front, însoțind armata română la sudul Dunării. Dispunînd de o căruță cu trei cai, care apare uneori și în pinzele sale, și în care avea tot ce-i era necesar pentru pictură, el pătrunde în locurile cele mai periculoase ale luptei, în tranșeele înghețate, sub tirul gloanțelor, printre strigătele răniților, primejduindu-și uneori viața, pentru a se integra pînă la identitate cu soarta soldatului român, depășindu-și îndatoririle de simplu reporter de front, ale cărui schițe ilustrau paginile ziarelor din țară ce consemnau mersul

evenimentelor beligerante. Deși nu era pregătit pentru a fi pictor sau desenator de scene militare, el se adaptează repede împrejurărilor, înțelegând că, pentru a răspunde însărcinării ce primise, trebuia să surprindă imaginile și să-și exprime sentimentele cu iuțeala cu care ele se succedau, rămânând totuși artist. Iar pentru a fi veridic și autentic, era pentru el nu numai o chestiune de precizie și de reușită artistică, ci și una de conștiință. Desenator înnăscut și de mare clasă, Grigorescu practicase și pînă atunci desenul ca pe un auxiliar al picturii, ca pe o îndeletnicire plăcută, dar, în campania de la sudul Dunării, unde se desfășoară războiul, desenul devine o necesitate imperioasă, activitatea lui constantă, un exercițiu zilnic, pe care îl realizează cu o concordanță și o sincronizare uimitoare între observație, senzație și expresie, cu o promptitudine aproape stenografică a imaginilor. În timpul celor câteva luni cît participă la campanie, din mai pînă în decembrie 1877, umple mai multe carnete cuprinzînd sute de schițe cu impresiile sale. Punctul de plecare este întotdeauna realitatea, scena văzută. Sînt acolo portrete de soldați și de ofițeri, apoi imagini nenumărate din viața armatei, convoaie de prizonieri, schițe ale diverselor tipuri de arme de care se servește trupa, chiar și carul cu boi mergînd pe drumurile desfundate de ploile toamnei, precum și calul, subiect nou pentru el, în realizarea căruia se dovedește un maestru. Nu lipsesc nici fixările de detalii, în vederea, desigur, a unor compoziții viitoare: pumnul soldatului care ține o sabie, forma exactă a unui chipiu sau a unei bonete de călărași sau de roșiori, un cavalerist în șa, multe din aceste instantanee reprezentînd personajul văzut din față, din spate, din profil. Majoritatea schițelor executate la fața locului sînt realizate în creion, iar unele figuri de ofițeri ori de soldați poartă chiar numele modelului și devin astfel utile documente de război. Instantaneele din carnete nu constituie, însă, singura categorie de lucrări ieșite din contactul pictorului cu războiul de la 1877. Pe foi izolate, pornind adesea chiar de la schițele și notele mai sus amintite, el se oprește asupra unei scene mai complicate, a unei acțiuni specifice războiului: un soldat urmărind un spion, ori o luptă corp la corp, ori soldați trăgînd cu pușca sau atacînd la baionetă. Alături de desene, Grigorescu a adus din război un destul de mare număr de uleiuri. Unele sînt executate chiar pe cîmpul de luptă, în fața scenelor reprezentate sau în fața celor care i-au servit drept model.

O analiză succintă a lucrărilor circumscrise acestei sfere tematice evidențiază, în planul interpretării ideatice și afective, un cald umanism, o adîncă omenie în oglindirea dramei războiului. Evocînd ostașii români în momentul luptelor, Grigorescu fixează pentru posteritate chipuri ale omului din popor, surprinse într-o diversitate de ipostaze ce reflectă emoționant acea demnă vitejie patriotică ce izvorăște din sentimentul datoriei față de o cauză dreaptă.

Revenind în țară, Grigorescu prelucrează importantul material documentar executat la fața locului, realizînd o serie de capodopere care ne înfățișează eroismul ostașilor români pe cîmpul de luptă. Cîteva instituții fi comandă unele scene, care se bucurau de trecere printre cei care le văzuseră, pe unele chiar în timpul campaniei, cum sînt:

Stafeta, Spionul, Alarma, Tabăra de la Calafăt, Sentinela, unele convoaie de prizonieri, care cu provizii, un atac la Rahova etc. Primăria capitalei îi cumpără tabloul de mari dimensiuni (10 m²) *Atacul de la Smîrdan*. Entuziasmul cu care a fost primită lucrarea de către public, cu ocazia expunerii ei, a determinat pe edilii primăriei să-i cedeze gratis artistului un loc în suprafață de 1823 m², situat pe Calea Victoriei, pentru a-și construi un atelier. Multe din lucrările din război ale lui Grigorescu, în genere cele de mai mici dimensiuni, au intrat în colecțiile intelectualilor cu vază, ale unor oameni care își făcuseră educația în universități străine și chiar a unor diplomați străini în funcție la București. N. Blaremborg, de pildă, admiratorul său, la a cărui moșie Sturdzești artistul va poposi des, reține *Dorobanțul și Recunoașterea* pentru suma de 12.000 lei. După 1877, Grigorescu își petrece o parte din vreme în țară, altă parte în călătorii, în căutarea unor teme noi cu care să-și îmbogățească repertoriul, a vizitării expozițiilor și muzeelor pe unde trecea, mereu preocupat să cunoască ceea ce apărea nou în artă, să-și compare propriile sale lucrări cu cele ale contemporanilor pe care-i admira. În această perioadă expune la Paris, în sala Martinet, din Boulevard des Italiens, în care obișnuiau să expună impresioniștii, fiind prima sa expoziție personală în străinătate, încununată cu un răsunător succes, care îl va consacra ca pictor de talie europeană, și își face obiceiul să participe efectiv, uneori masiv, la expozițiile de la București ale artiștilor în viață, cu lucrări valoroase, între care o primă categorie o vor forma portretele — *Fata cu zestre, Bălăioara, Floare între flori*, portretul nepoatei sale Alexandrina Filonescu, al profesorului de botanică Grecescu, ori pe cel al d-rului Davila —, apoi studiile ieșite din peregrinările prin țară, printre care acele imagini vii și sugestive din viața zilnică a țăranilor — *Țărancă voioasă, Țărancă cu maramă, Țărancă torcînd, Ciobanul cu căciula albă, Fete lucrînd la poartă, Car cu boi, Luminiș de pădure* —, vederile și scenele aduse din Franța — *Bătrîna din Brolle, Interior la Vitré, Cerșetor breton* —, puternicele impresii de pe malul mării —, *Pescărița de la Granville*, porțiuni ale apeii lângă țărmul stîncos, ori secvențe de plajă cu linia mării ceva mai departe — și în sfîrșit, naturile moarte. Către 1886, un accident serios al vederii îl obligă la prudență, la o îngrijire serioasă a sănătății, îi modifică felul de viață și, în afară de perioadele cînd este nevoit să călătorească pentru a consulta medici sau de a urma unele cure în străinătate, el petrece cea mai mare parte de timp în țară, în regiunea dealurilor, de unde își alege de cele mai multe ori subiectele și unde duce o viață solitară. La început, multă vreme, efectele bolii nu se resimt în arta sa. Operele sale din această perioadă — *Drum greu, Laia de Țigani, Nunta țărănească, Matei Rudaru, Țăranul de la munte, Cap de fată, Fată cu oglindă, Țigancă* — nu sînt cu nimic inferioare celor mai bune lucrări din trecut. Din punct de vedere al execuției, în ele nu se simte nici o urmă de slăbiciune. Contactul cu realitatea, chiar acum în ultimii ani ai existenței, redă pictorului toată vigoarea și precizia tinereții. Marea expoziție Grigorescu din anul 1887, în care erau prezentate 222 lucrări, a constituit un excepțional eveniment artistic în viața culturală a țării. Colecționarii, între care Al. Vlahuță, V. G.

Morțun, George Slătineanu, Constantin Gașoflid, D. Bragadiru, V. Missir, dr. Obreja, C. G. Mano ș.a. s-au întrecut în achiziții. Revista *Familia* și ziarul *România liberă* informează cititorii că în primele trei săptămâni s-au vândut aproape jumătate din lucrările expuse.

Bolnav adesea, dar evitând ca oamenii să-i cunoască slăbiciunile și neplăcerile, discret în această privință, chiar și cu cei câțiva prieteni, el rămâne tot timpul singur, izolat de lume și de capitală, în locuința sa de la Cîmpina pe care și-o construiește în 1891. Are totuși momente de curaj atunci când își pregătește expozițiile, din ce în ce mai dese, la București, pînă la cea din 1897. În 1899 are bucuria de a fi primit ca membru al Academiei Române, cea mai înaltă dovadă de prețuire a geniului său, acordată în timpul vieții. Prezența lui la Saioanele oficiale din 1900, 1901, 1902 și 1904 are un succes răsunător, fiind consemnată cu elogiuri nereșinute. Virgil Cioflec, Alfred Bernath, Atanase Simu, dr. C. Angelescu, Constantin și Scarlat Arion, Nicolae Seceleanu, Constantin Alessiu își măresc considerabil colecțiile cu lucrări de Grigorescu, avînd fiecare în medie cîte 30—50 de tablouri. În 1904 i se achiziționează *Întoarcerea de la bîlci* pentru Pinacoteca Statului. În sfîrșit, ultima dată cînd publicul de atunci ia contact cu operele lui Grigorescu, de data aceasta într-o mare expoziție retrospectivă, aranjată chiar de artist, nemulțumit de aranjamentul organizatorilor, a avut loc în 1906.

Un an mai tîrziu, în vara următoare, Grigorescu moare în căminul său de la Cîmpina și lasă ca ultimă dorință să fie dus la groapă într-un car cu boi, așa cum sînt duși la groapă țărani și cum pictase el tabloul *Înmormîntarea la țară*. În testamentul ce-l dictează cu puțin timp înainte de a-și da sfîrșitul, el își obligă moștenitorii — cărora le lasă casa de la Cîmpina, tablouri, diferite valori și 230.000 lei numerar — să dea 50.000 lei statului pentru a se acorda anual două burse de studii în străinătate celor mai înzestrați elevi ai Școlii de Belle Arte din București. Influența lui Grigorescu în arta românească a fost covîrșitoare, pictura lui impunîndu-se ca normă a gustului general al publicului. Valul general de simpatie și prețuire pentru Grigorescu a determinat ministerul instrucțiunii publice, prin inimosul său ministru Spiru Haret, să cumpere de la moștenitori toate lucrările artistului pe care le posedau. Astfel, în 1910, un număr de 150 lucrări, multe neterminate, aflate în diferite faze de lucru, intră în patrimoniul statului contra sumei de 200.000 lei. Această tranzacție a făcut ca lucrările lui Grigorescu să devină mereu mai căutate și mai prețuite de colecționari.

Ținînd seama de faptul că arta lui Grigorescu reprezintă spiritualitatea românească în pictură, un membru al Senatului a cerut la 13 august 1920 ca tablourile pictorului să fie imobilizate în țară sau cumpărate de către stat de la particulari și astfel strînse să fie depuse în muzeele noastre. Această propunere a rămas un simplu deziderat pînă în vremea de azi, cînd majoritatea covîrșitoare a lucrărilor marelui pictor au intrat în patrimoniul artistic național, îmbogățind muzeele țării, unde sînt cu o grijă deosebită conservate, cercetate și valorificate în ample expoziții.

Cînd examinăm opera lui Grigorescu — cam 4000 de lucrări, realizate timp de aproape 60 de ani de activitate — rămînem impresionat de conștiința de artist a autorului ei, de rîvna cu care el și-a însușit tot ce putea fi de folos picturii, de simplitatea și de lipsa ei de orice fel de excese sau stridențe. Ceea ce este cu adevărat mare și semnificativ în artist este că el a concentrat în opera sa calitățile poporului și le-a manifestat cu o puternică intensitate. Cu alte cuvinte, însușirea lui de căpetenie nu constă numai în faptul că s-a inspirat de la peisajul și din viața oamenilor de la noi, ci, mai ales, fiindcă a rămas întotdeauna și în orice a pictat, aproape de marea masă a țăranilor, că a păstrat identitate de simțire și de atitudine în fața vieții cu poporul, că a gîndit ca el și a primit ca el existența cu același simț al datoriei ce se cerea împlinită. Sufletește, el a rămas totdeauna legat de satul românesc, păstrîndu-și personalitatea, așa cum se închegase ea, în mediul în care trăise, în anii copilăriei, ai adolescenței și ai primei tinereți. Prodigios prin vasta sa creație, deschizător de drumuri în pictura românească, Grigorescu aduce în opera sa unul dintre cele mai strălucite exemple de artist legat de realitățile patriei sale, căutînd să le îmbrace într-o expresie plastică realistă, capabilă să illustreze însușiri specifice ale poporului nostru. Celebrele sale priveliști din țară, chipurile de păstori, de fii și fiice ale acestui pămînt, tîrguri, case și care cu boi, drumuri și ulițe de sat, scene de muncă, de luptă și de sărbătoare, sînt expresii vii ale sufletului românesc, mărturia iubirii sale statornice pentru ființa și universul neamului, de care s-a apropiat cu căldură și înțelegere, identificîndu-se cu propriile lui aspirații. Lumina care scaldă toate tablourile sale făcînd să cînte culorile într-o armonie tot mai amplu decantată către alb, cel mai adesea sub un soare dogorîtor de vară, sub ceruri imense și zări nesfîrșite, domoale, este o lumină care ne definește, prin care cuprindem lumea fără crispare și agresivitate, cu întreaga ardoare a omeniei noastre autentice. Spațiul larg adună profilurile dealurilor unduitoare, ca o melopee de doină, înșiruindu-le într-o legănare ritmică cu imaginea caselor, a cîmpurilor, drumurilor, carelor și a oamenilor. Sînt marile spații albe ale motivele noastre folclorice, pe care le regăsim pe scoarțe, în cioplituri, în țesături. Carele cu boi înaintează molcom în lumina învăluitoare, crescînd și conturîndu-se tot mai mult pe drumuri prăfuite, în plin cîmp, pe lingă mori sau case singuratice, la capete de sat, iar țăranii, oamenii vremii lui, bărbați și femei, bătrîni și copii, se strîng la tîrguri cu adîncimi ancestrale de dincolo de veacuri.

Fie că pictează creînd un cer mai totdeauna cu nori albi, fugari și umezi, fie că sugerează pămîntul, brazda, praful, ceața sau vegetalul, fie că prinde între două semne și valori mișcarea și caracterul formelor umane sau ne face să simțim tăcerea melancoliei și a timpului ce dă mister vieții, indiferent de subiect, măestria artistului atinge subtilul. Pictura lui respiră optimismul, acea înțelepciune senină a omului acestui pămînt, acea mioritică integrare în natură, exprimată cu simplitate, cu lirism și duioșie dar cu înalte virtuți expresive. Se află aici una din trăsăturile artei românești de totdeauna — echilibrul, măsura, încercarea de a reface cu mijloacele limbajului plastic unitatea

cosmică a omului. Grigorescu rămîne maestrul venerat și șef de școală națională, ctitorul picturii românești. El este pictorul nostru național deoarece, primul, a angajat pictura românească pe un făgaș propriu, emancipînd-o de sub tutela unui convenționalism academic de împrumut. Evadînd din atelier, el a simțit necesitatea unei arte eliberate de prejudecăți, hrănită de bucuria sentimentelor liber exprimate, toate lucrările sale purtînd amprenta specificului românesc. Totodată, prin Grigorescu, pictura românească iese din provincialism, ajungînd la privilegiul de a vorbi lumii într-un limbaj direct, esențial, general valabil: cel al artei. Între datele matricei culturale românești și cele ale culturii europene, Nicolae Grigorescu își are locul său cu o creație inconfundabilă, prin sinteza modernă a gîndirii plastice și a limbii picturale care își dezvăluie permanent disponibilitățile spirituale, dialogînd cu arta universală în chipul cel mai rodnic pentru arta națională, dînd și uneia și celeilalte o pildă de creativitate.

GHEORGHE VASILESCU

«MĂNĂSTIREA DE LA BRAD», CTITORITĂ
«ÎNCĂ DE MAI ÎNAINTE VREAME DE LA ÎNTEMEIEREA ȚĂRII».

La circa 28 km depărtare de orașul Buzău, pe șoseaua Vernești, Lapoș, Mizil, în satul Valea Rea, din comuna Tisău, pe malul stîng al Nișcovului, în apropierea pîriului Draghia, călătorul trece pe lîngă o incintă fortificată, cu ziduri ruinate, de circa 5—6 metri, cu turnuri de pază la colțuri.

În mijlocul incintei se află o mică biserică, a fostului așezămînt monahal «de la Brad», azi impropriu denumită biserica Bradu sau a Bradului, deși aici și în împrejurimi nu se vede nici un brad, ci numai foioase, fiind o zonă colinară.

Dezlegarea adevăratei denumiri o dă terenul înconjurător, alcătuit dintr-o vale gîtuită de apa Nișcovului și de strîmbele versante ale celor două dealuri, marcînd o strîmtoare, o trecătoare de la Valea Rea spre Lapoș, denumită în slavonă *brod*.

În graiul populației române această denumire, atît de asemănătoare în pronunție cu brad, prin paralelism lingvistic și conflict de omonimie, a devenit brad (Corneliu Ștefan, *Bradul*, în «Viața Buzăului», 25 iulie 1978).

Cîteva documente din secolul al XVII-lea (25 februarie 1643, 18 noiembrie 1661, 2 mai 1679, 4 iunie 1680 și altele), în care întîlnim formula «la sfînta mănăstire ce se chiamă la brad; «această sfîntă mănăstire de la Brad sau «sfînta mănăstire la Brad», explică și mai bine transformarea lingvistică, indicînd mănăstirea de la strîmtoare sau trecătoare.

Biserica are «o urîtă inscripție strîmbă», cum o caracteriza N. Iorga, și, în același timp, curioasă prin laconismul redactării bilingve: «Hramul și fala a sfîntului marelui mucenic Dimitrie mirotocivag (=

izvoritorul de mir), pentru sufletul moșilor și al părinților și ale noastre, să fie pomenire, vă dni Io Mateiu Basarab Voevod, v(ă)leat 7150, biv egumen pop Nictarie, ispravnic Bale log(o)făt ot Chiojd». Cine a ctitorit-o, după cum se vede, nu se spune. În schimb, este trecut egumenul grec, pentru că mănăstirea era închinată de la 2 mai 1639, la mănăstirea Molivdoschepatos din eparhia Pogoniamiei, din Rumelia.

Cine este ctitorul și ce a realizat el aici cunoaștem dintr-un hrisov al lui Matei Basarab, datat 15 mai 1641, în care se spune că «această sfântă mănăstire mai sus zisă o au făcut cinstitul credinciosul boier al domniei mele, jupan Radu Mihalcea vel comis și de iznoavă din temelia ei *din milă și ajutorul ce l-a avut de la domnia mea pentru drept credincioasa slujbă cu care a slujit domniei mele* (s.a.). Și cu voia lui Dumnezeu s-a trudit și a făcut-o tot de piatră cu chillii împrejur și cu trapezăria și cu pimniță și încă a împodobit-o cu toate sfintele odăjdii ce trebuiesc și cu moșii neclintite». (*Arh. St. Buc., M-rea Bradu, I/4*).

Radu Mihalcea era căsătorit cu Sofica comisoaia, fata lui Neagu Postelnicul din Negoști, nepoată de frate a lui Antonie Vodă din Popești. Acesta, în hrisovul său din 22 februarie 1671, reîntărește dania ei, din 1647, moșia Pătirlagele, la mănăstirea Bradu «unde iaste trupul ei îngropat, care mănăstire iaste făcută din temelia ei de boiari-nul ei Radul Comis împreună cu dinsa» (*Arh. St., Buc., M-rea Bradu, I bis. / 16*).

Așadar, ctitorul actualei biserici și incintei este Radu Mihalcea vel comis cu soția sa, Sofica, restul chipurilor zugrăvite în tabloul votiv, desigur mai târziu, nu au nimic comun cu ctitorii acestei mănăstiri decât donarea moșiilor ce le stăpîneau în devălmășie cu ctitorul, ei fiind frați.

De ce ctitorul Radu Mihalcea nu și-a trecut numele în pisanie și a acceptat să se sublinieze un egumen grec, mănăstirea fiind închinată la 2 mai 1639, rămîne o enigmă. Voievodul Matei Basarab ține să sublinieze, în hrisovul amintit, că ajutorul material dat de el pentru rezidirea întregii incinte este o răsplată pentru «drept credincioasa slujbă cu care a slujit domniei mele». Cum și cînd a făcut aceasta cunoaștem în parte.

Atașamentul față de Matei Basarab, Radu Mihalcea și l-a dovedit, probabil, luînd parte, alături de el, la lupta din 26 oct. 1632, cînd Radu Ilieș, numit domn de către Poartă, este înfrînt în lupta de lingă București, la Colentina. Dacă aceasta este o probabilitate, dovezi certe despre «drept credincioasa slujbă» avem mai târziu, în 1638 și 1647, cînd este solul domnitorului în Transilvania (*N. Stoicescu, Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV—XVII București, 1971, p. 150—151*).

Dar cînd a fost construită actuala biserică, pentru că «văleat 7150», adică 1642—43, mai mult încurcă lucrurile decît să le dimpezească. Ea n-a fost zidită «în preajma anului 1632 sau puțin mai înainte de această dată), cum afirma Aurel V. Vasilescu (în *Mănăstirea Bradu, B.O.R., LV (1937), p. 69*), pentru că ea se datorește, cum am văzut, ajutorului material al lui Matei Basarab, care își începe domnia la 20 septembrie

1632. Deci data zidirii trebuie căutată după acest an, probabil în 1636, pentru că acum, la 4 mai, domnitorul o scutește de dăjdi, deci era rezidită.

Cercetările arheologice din 1947—1977, făcute aici (Constanța Modoran și Ion Chicideanu, *Cercetări și rezultate la mănăstirea Bradu*, în B.O.R., XCIV (1976), nr. 9—12, p. 994—1003 și Ion Chicideanu și Constanța Modoran, *Mănăstirea Bradu, Scurt istoric și cercetări arheologice*, în «Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților», Buzău, 1983, 2, p. 179—205) au dus la concluzia că primul nivel de locuire datează din a doua jumătate a veacului al XV-lea, adevărită de urmele unei biserici de lemn, distrusă în urma unui incendiu, provocat, probabil, de incursiunea turcească de represalii din noiembrie 1521, împotriva susținătorilor pretendentului domnesc Vlad — Dragomir Călugărul, boierii Mihălcești numărându-se printre aceștia.

Biserica a fost refăcută tot din lemn și pe temeliiile acesteia se suprapun, aproape exact, zidurile actualei ctitorii, ridicată din cărămidă în stilul arhitectonic al secolului al XVII-lea, în afară de pridvor și turla de lemn, care sînt adaosuri tîrzii.

Avem aici o veche tradiție mănăstirească, dovedită documentar, din secolul al XIV-lea. Cunoaștem aceasta din Ocolnica vetrei mănăstirii Bradu, din 15 ianuarie 1643 (*Arh. St., Buc., M-rea Bradu, V 1/2*; ms. 439, f. 43—44) prin care ctitorii reafirmă suprafața vetrei mănăstirii «ca să fie ocină și Ocol Sfintei mănăstiri împrejur care au fost dat și mi-luit de moșii noștri mai denainte vreme din descălicătoare». Afirmația de mai sus, necunoscută cercetătorilor de pînă acum, este repetată și în hrisovul domnesc din 25 februarie 1643 (*Art. St., Buc., M-rea Bradu, XXIX, 1*), unde se arată că «aceste sus zise moșii au fost date și adaose la sfînta mănăstire Bradul de către moșii acestor boieri și megieși mai sus ziși, pentru pomenire și pentru sufletul lor și încă mai nainte vreme de la întemeierea țării, mănăstirii de hrană și întărire și moștenire în veci».

Așadar, mănăstirea de la Bradu — de la trecătoare — este, neîndoios, una din cele mai vechi așezăminte monahale din Țara Românească.

Care erau o parte din «moșii și strămoșii» lui Mihălcea Stolnicul, tatăl lui Radu Mihălcea, ctitorul actualei biserici, îi aflăm dintr-un act din 3 ianuarie 1704: «Vlad vornicul, frate-său Frăcea Spătarul și frate-său Mihnea vistiernicul și Neagoe Stolnicul însă Mihail Vistierul, Mihălcea vornicul snă Neagoe Stolnicul...» (*Arh. St., Buc., M-rea Bradu, I bis/30—31*).

Vatra mănăstirii era în satul Bădeni, cum consemnează catagrafia din 1 ianuarie 1842 (*Arh. St., Buc. M-rea Bradu, ms. 717, p. 553*) care, la capitolul «moșiile mănăstirii» enumăra și «moșia Bădeni pă care este zidită mănăstirea cu două sate Giurgiuvenii și Valea Rea». Giurgiuvenii au dispărut, ca și satul Gîrbovi «pe apa Nișcovului», unde era țigănia mănăstirii. (*Actul din 15 mai 1642, M-rea Bradu, VI/2—3*). Din ce se compunea incinta mănăstirii, care avea două curți, aflăm din inventarele întocmite la 30 aprilie 1823, ianuarie 1842, 20 septembrie 1851 și

februarie 1853. Biserica era învelită cu «sindrilă de Roman», pe dinafară netencuită în perioada 1823—1851, abia inventarul din 1853 reținea că este «tencuită pe dinafară și înlăuntru zugrăvită cu sfinți peste tot din nou de răposatul stareț (din 1842) Agapie Pogonianis. (*Arh. St., Buc., ms. 707, f. 595*).

Biserica a fost pictată de Naum Zugravul pentru 5000 lei primind, la 4 septembrie 1841, 2000 lei pentru zugrăvirea altarului. Deci pictarea bisericii s-a terminat în anul următor, 1842 (*Arh. St., Buc., ms. 717, f. 562*). Din inițiativa starețului Agapie, care era arhieru și, în același timp, egumen la Hanu Greci din București, în 1845 se înnoiește tot mobilierul bisericii. În acest scop, la 26 iunie din acel an, el încheia un contract cu meșterul Dumitrache ca să lucreze, pînă la Sfîntul Dumitru-hramul bisericii, un scaun arhieresc și unul egumenesc, un amvon diaconesc, două tetrapoade, cincizeci străni, două uși diaconești, o ușă de stejar la intrare, un analog, un colivernic, o cruce cu postament în altar și treisprezece scaune «cu lustru și îmbrăcate cu damască».

Lemnul îl procura meșterul, în afară de tălpile strănilor, iar lucrarea trebuie să fie realizată «cu plăcută iscusință și fără de cusur și cu grabnică silință întru săvîrșirea lor», «costînd 90 galbeni». (*Arh. St., Buc., M-rea Bradu, XIII/32, f. 69*).

Am înfățișat aci cîteva știri documentare inedite care, împreună cu rezultatele cercetării arheologice, duc la concluzia că aici a fost un important loc strategic, folosit de partida buzoiană.

Concluzia aceasta este întărită și de o veche tradiție buzoiană, consemnată în secolul trecut de un cercetător la fața locului, care constata că mănăstirea este situată pe «un strategic platou» și că «după tradiție aici se fortificau și se țineau lupte contra domnilor Țării de către boierii din Buzău». (C. St. Bilciurescu, *Monastirile și bisericile din România*, București, 1890, p. 67). Așezarea acestei mănăstiri fortificate la un punct strategic, cu o incintă asemănătoare cu cea de la Vintilă Vodă, l-a determinat pe N. Iorga să afirme: «Dat fiind același caracter de cetate ca la Vintilă Vodă și tradiția militară a acestor «mărgineni» ai Buzăului, cari păstrează încă în portul lor amintirea «Roșilor» lui Mihai Viteazul, «rosones pulcherimus exercitus», spunea un străin din acest timp, ca și însemnătatea și puțința de apărare a acestei regiuni, care duce și la Chiojd și la Bratocea și la Predeal, aș crede că avem a face cu niște rămășițe ale unui vechi sistem de fortificație a graniței. Desigur că această înconjurime de ziduri n-a fost făcută ca să apere biata bisericuță din mijloc, îmbrobodită cu un pridvor de lemn negrit» (*Biserica din Tisău, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul XXVII, (1934) fas. 20, p. 29*).

Matei Basarab, cunoscînd importanța strategică a acestei regiuni, ajută material pe dregătorul său, Radu Mihalcea, s-o rezidească ca o cetate, nu numai pentru nevoi religioase, ci și militare, așa cum sînt cele mai multe mănăstiri, rezidite de acest domnitor. Prin aceasta, Matei Basarab eluda dispoziția Porții de a nu se construi cetăți de apărare, zidind mănăstiri fortificate, adevărate cetăți de refugiu și apărare, cum este și cea de la Bradu, corect zis, cea de la trecătoare.. (*Dr.*

Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, Editura Militară, 1983, p. 219—221). Cunoscînd importanța strategică a Văii Nișcovului, unde exista mănăstirea de la trecătoare, atestată documentar, indirect, abia la 15 ianuarie 1600, Mihai Viteazul a organizat aici o tabără militară, care credem că a fost pe lîngă această mănăstire, care, după N. Stoicescu, era înconjurată și cu un val de pămînt. (Gabriel Cocora, *Mihai Viteazul și Buzăul în «Pentru libertate și unitate»*, București, 1983, p. 19).

Mai tîrziu și voievodul C. Brîncoveanu, apreciînd rolul defensiv al acestei mănăstiri — cetate, în toamna anului 1691, cînd trupele habsburgice ocupau Bucureștiul, adăpostește aici pe doamna Maria cu jupînesele boierilor.

Cetățile, afirma poetul N. Prelipceanu, «sînt cartea de piatră a istoriei noastre, pe zidurile lor — se zice — s-ar mai păstra imprimare, printr-un procedeu special, glasurile celor ce le-au apărat cu trupurile lor și cu spiritul lor (Cetățile, în «România liberă», din 11 octombrie 1978).

«Cetatea Bradu — renovată —, scria și poetul Ioan Alexandru, ar fi cea mărturie istorică medievală care are puterea de-a ridica ținutul, pe de-o parte prin nobila ei arhitectură, iar pe alta prin înrudirile ce le propune cu alte cetăți ale Țării Românești și Moldova...» (Bradu, în «România liberă», din 18 iulie 1981).

Preot GABRIEL COCORA

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

A G E N D A
PREA FERICITULUI PATRIARH TEOCTIST,
pe perioada 16 mai — 15 iulie

— *Miercuri 18 mai a.c.*

— P.F. Patriarh Teoctist a făcut o vizită de lucru la șantierul de restaurare și consolidare a Mănăstirii Comana din județul Giurgiu, unul din cele mai importante monumente istorice din sudul țării. Tot în această zonă a vizitat biserica parohială din Budeni, de curînd restaurată și recent resfințită, precum și biserica parohiei Grădiște, cunoscut monument istoric.

— *Duminică 22 mai a.c.*

— P.F. Patriarh Teoctist a asistat la Sf. Liturghie săvîrșită în catedrala patriarhală, binecuvîntînd mulțimea de credincioși la slujbă.

— *Marți 24 mai a.c.*

— P.F. Patriarh Teoctist a primit pe Eminența Sa Dr. Moses Rosen, Șef Rabinul Cultului Mozaic, Președintele Federației Comunităților Evreiești din R. S. România.

— *Joi 26 mai a.c.*

— P. F. Patriarh Teoctist a prezidat conferința preoțească cu tema: «Voievodul Constantin Brîncoveanu, în istoria, cultura și ortodoxia românească (la 300 de ani de la urcarea sa pe tron)», la care au luat parte preoți din protoieria Giurgiu Nord, dînd clerului participant îndrumările cuvenite.

— *Duminică 29 mai a.c.*

— P.F. Patriarh Teoctist înconjurat de PP.SS. Episcopi Vasile al Oradiei, Nifon Ploieșteanul și Vasile Tîrgovișteanul a săvîrșit Sf. Liturghie la Catedrala patriarhală, cu prilejul mării sărbători a Pogorîrii Duhului Sfînt.

— Marți 31 mai a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a făcut o vizită la cursurile teoretice de calificare a pictorilor și zugravilor bisericești, organizate de Comisia de pictură bisericească, din cadrul Patriarhiei Române, la Institutul Teologic din București, dînd candidaților îndrumările cuvenite.

— 1 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. Emil Bedran, noul Ambasador al Libanului la București.

— P.F. Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. Roger Kirk, ambasadorul S.U.A. la București.

Au fost de față : P.S. Episcop Vicar Patriarhal Nifon Ploieșteanul și Pr. Consilier Alexandru Tudor.

— 3 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a asistat la Sf. Liturghie săvîrșită în Biserica Mînăstirii Sinaia din Județul Prahova, rostind la sfîrșit cuvînt de dreaptă învățătură creștină.

— 5 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a participat la Solemnitatea aniversării a 50 de ani de activitate rabinică și a 40 de ani de împlinire a misiunii sacerdotale de Șef Rabin, a Eminenței Sale Dl. Șef Rabin Dr. Moses Rosen, care a avut loc la Templul Coral din București.

— 6 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a participat la Masa oficială oferită de Federația Comunităților Evreiești din R.S.R. în cinstea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen cu prilejul aniversării a jumătate de veac de activitate rabinică și a patru decenii de păstorire ca Șef Rabin al Comunităților evreiești din România.

— 7 iulie a. c.

— P.F. Patriarh Teoctist a prezidat lucrările sesiunii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

— P.F. Patriarh Teoctist a primit pe Rabi Arthur Schneyer, Președintele Asociației «Apelul pentru Conștiință» din New York, S.U.A. La primire au fost de față I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P.S. Episcop-Vicar Patriarhal Nifon Ploieșteanul.

— 9 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a participat la festivitatea de deschidere a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului, seria 74, dînd preoților cursanți îndrumările cuvenite.

— 13 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a vizitat șantierul de restaurare a Mînăstirii Snagov de lîngă București, construită de domnitorul Vlad Țepeș în veacul al XV-lea, pe temeliiile unei vechi biserici din timpul lui Mircea cel Mare, dînd îndrumări pentru buna desfășurare a lucrărilor de restaurare.

— 15 iulie a.c.

— P.F. Patriarh Teoctist a prezidat lucrările Permanenței Consiliului Național Bisericesc, care a rezolvat probleme curente.

Pr. ION BĂNĂȚEANU

Secretarul Cabinetului Patriarhal

O NOUĂ SERIE DE CURSURI PENTRU MUZEOGRAFI

Potrivit Înaltei aprobări a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și în anul 1988, între 3—14 mai, s-a desfășurat o nouă serie de cursuri de informare și specializare a muzeografilor, ghizilor și îndrumătorilor de muzeu de la unitățile bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române, (în afară de Moldova) la care a participat un număr de 97 cursanți, din care majoritatea provine de la sud de Munții Carpați, eparhiile din Transilvania și Banat, avînd un număr mai restrîns de personal muzeograf.

Aceste cursuri au fost deschise în ziua de 3 mai, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, prin oficierea unui Te-Deum, iar cuvîntarea inaugurală a fost ținută de Prea Sfințitul Episcop Vicar Lucian Tomitanul, delegat al Prea Fericirii Sale, care a prezentat cuvîntul omagial dedicat Președintelui Patriei noastre Domnul Nicolae Ceaușescu, la împlinirea vârstei de 70 de ani și a peste 55 de ani de activitate în slujba poporului.

Au fost de față delegați ai Departamentului Cultelor, precum și organizatorii cursurilor P.C. Pr. Consilier Ilie Georgescu, David Popescu și Arhimandritul Nifon Stoica, de la eparhia Buzăului, din partea Metocului «Sfînta Maria» Techirghiol luînd parte Monahia Semfora Gafton, starea așezămîntului.

Potrivit programului întocmit de Centrul nostru eparhial, aprobat de Prea Fericitul Părinte Patriarh și Departamentul Cultelor, cursurile au fost predate de un număr de 19 specialiști în problemele de istorie a Bisericii și poporului român, istoria artei și culturii, în general, precum și probleme tehnice de conservarea și punerea în evidență a valorilor ce aparțin patrimoniului cultural național, din colecțiile de artă bisericească.

Prezentăm, mai departe numele conferențiarilor respectivi și subiectele care au fost tratate.

Prof. universitar *Dan Grigorescu* :

— «Valori ale artei românești în circuit universal».

Cercetător științific *Florin Șerbănescu* :

— «Constantin Brîncoveanu — 300 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării românești».

— «Constantin Brîncoveanu în conștiința românească».

— «Mărturii artistice ale epocii lui Constantin Brîncoveanu în muzeele noastre».

— «Transilvania, străvechi pămînt românesc».

Cercetător științific *Victor Simion* :

— «Stilul brîncovenesc — trăsături caracteristice și definitorii».

— «Repertoriul monumentelor epocii lui Constantin Brîncoveanu».

— «Capodopere în muzeele Vaticanului».

Prof. universitar *Gheorghe Curinschi Vorona* :

— «Arhitectura Brîncovenească».

— «Arhitectura religioasă a orientului — interferențe cu arta creștină».

Prof. *Gabriel Ștrempel*, directorul Bibliotecii Academiei R.S.R. :

— «Cartea în epoca brîncovenească — din începuturile tiparului românesc».

Prof. *Constantin Preda*, directorul Institutului de Arheologie :

— «Noi descoperiri arheologice — mărturii ale permanenței românești în spațiul carpato-danubiano-pontic».

Cercetător științific *Barbu Daniel* :

— «Locul icoanei în tradiția răsăriteană — iconografia, restaurarea icoanelor, interpretarea artistică și arheologică».

— «Locul tabloului votiv din iconografia răsăriteană».

Cercetător științific *Ana Dobjanschi* :

— «Școala de la Hurezi — Centrul de formare și iradiere a unui stil unitar în pictura românească».

— «Țesături și tapiserii din epoca brîncovenească».

— «Stilul brîncovenesc în arta icoanei».

Prof. *Sorin Vasilescu* :

— «Tradiție și conținut în arta religioasă».

— «Elemente bizantine în arta Italiei medievale, expresie a perenității culturii ortodoxe în acea parte a Europei».

Arhitect *Cristian Moiescu* :

— «Preocupări în restaurarea de monumente. Grija Statului nostru în opera de conservare a valorilor trecutului nostru artistic».

— «Respectul pentru conservarea monumentelor istorice. Politica Statului. Obligațiile muzeografilor».

Prof. universitar *Gheorghe Stoian* :

— «Din înfăptuirile epocii «Nicolae Ceaușescu» și 20 de ani de la reorganizarea administrativ-teritorială».

— «Stat și democrație — drepturile larg democratice ale tuturor cetățenilor în România socialistă».

— «România și avîntul economic — eficiența economică și competitivitate».

Prof. *Vasile Nicolae* :

— «Anul 1848 în Țările române — expresie a unității de gândire, acțiune a tuturor românilor».

— «Unirea cea mare — împlinirea unui vis de veacuri».

Prof. *Const. Gîrbea* :

— «Politica Statului nostru în promovarea destinderii, păcii și cooperării internaționale».

— «Expunere asupra politicii externe românești».

*

Profesor *Adrian Rădulescu*, directorul Muzeului de Istorie și Arheologie — Constanța :

— «Noi descoperiri arheologice, dovezi ale permanenței românești».

— «Probleme ale muzeelor contemporane».

Ciclul conferințelor a fost încheiat de către Prea Sfințitul Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, care, a vorbit cursanților despre «Biserica Ortodoxă Română și mișcarea ecumenică». Fiind un desăvârșit cunoscător al acestor probleme și membru în numeroase organizații bisericești, Prea Sfinția Sa a arătat contribuția Bisericii noastre la această problemă actuală și vitală a creștinătății.

În analiza făcută la sfârșitul cursurilor s-a subliniat succesul acestora și contribuția deosebită a conferențiarilor la completarea cunoștințelor muzeografilor și îndrumarea lor pentru a reprezenta, cu cinstea cuvenită, valoarea patrimoniului nostru cultural bisericesc.

Înainte de întoarcerea acasă, în unanimitate, s-au exprimat de a se întîlni și pe viitor tot la Techirghiol, în această veche regiune a neamului nostru, cu cele mai vechi vestigii creștine, și a se bucura și pe viitor, de frumusețea locurilor, ambianța și climatul de pace și meditație, în jurul străvechii bisericețe strămutată aici.

CEA DE A II-A CONFERINȚĂ PREOTEASCĂ A CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

(10—26 mai 1988)

Potrivit dispozițiilor Cancelariei Sfintului Sinod între 10 mai și 26 mai a.c. — s-au desfășurat, pe cele 19 protoierii, conferințele preoțești în cea de a doua ediție, sub președinția delegaților chiriarhali, după cum urmează :

P.S. Episcop Roman Ialomiteanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a prezidat la Circa III Capitală, Sectorul Agricol Ilfov și la Oltenița.

P.C. Vicar Pr. Octavian Popescu la Circa I Capitală, Ploiești și Călărași.

P.C. Pr. Consilier Constantin Bădescu, la Circa Urziceni.

P.C. Pr. Consilier Ilie Georgescu la Circa Giurgiu Sud și Turnu Măgurele.

P.C. Pr. Consilier Ion Covercă la protoieriile Tîrgoviște și Videle.

P.C. Pr. Consilier Romulus Stănculescu la protoieriile Găești și

Cîmpina.

P.C. Pr. Consilier George Dragnea la protoieria Giurgiu Nord.

P.C. Pr. Nicolae Tănăsioiu la protoieriile Titu și Vălenii de Munte.

P.C. Pr. Profesor Constantin Galeriu la Circa II Capitală.

Pentru acest prilej Sfintul Sinod a rînduit să fie studiat și tratat de către întreaga preoțime următorul subiect: «Voievodul Constantin Brîncoveanu în istoria, cultura și ortodoxia românească» (la 300 ani de la urcarea sa pe tron). De asemenea, în cadrul subiectului dat s-a tratat și despre împlinirea a 300 de ani de la tipărirea Bibliei de la București (Biblia lui Șerban — 1688) și despre contribuția Bisericii Ortodoxe Române la întărirea unității, limbii, culturii și spiritualității românești.

Toți clericii au pregătit și studiat materialul dat prin bibliografia comunicată, depunând multă conștiinciozitate, atât în calitate de preoți ai Bisericii, cât și ca fii ai Patriei, moștenitori și beneficiari ai tezaurului lăsat de înaintași.

Cu dragoste deosebită și cu un elan cu înalt patriotism, preoții-mea ortodoxă, în referatele, completările și discuțiile purtate pe marginea temei, a considerat aceasta, nu numai ca o îndatorire, ci ca un elogiu și deosebit omagiu, adus personalității care, cu viața, activitatea, și, în deosebi, cu sîngerosul său martiriu, a arătat istoriei valoarea principiilor pe care acest mare voievod al neamului le-a dăruit pentru păstrarea limbii românești, ridicarea culturală a întregului popor, prin credința strămoșească, prin afirmarea tezaurului milenar, înscris în tipăriturile date la iveală, și prin ridicarea culturii și artei creatoare a întregului nostru neam. A fost mare diplomat, mare voievod și mare ctitor, mare promotor de progres, care a lăsat în istorie o epocă strălucită de activitate în toate domeniile. Așa cum a existat în istorie o epocă a lui Matei Basarab, Mircea cel Mare, Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, prin desfășurarea faptelor lor politice, militare, diplomatice și ctitoricești, așa a rămas în istoria neamului nostru epoca lui Constantin Brîncoveanu, ca una dintre cele mai strălucite perioade.

O dată cu voievodul Constantin Brîncoveanu se încheie ciclul voievozilor războinici. El a adoptat o politică de negocieri diplomatice și stabilirea de relații naționale și personale cu mulți conducători de seamă ai vremii și ai lumii de atunci trimițînd ambasadori în statele străine. Referatele arată că Voievodul, după cum scrie Nicolae Iorga, «a știut ca un sfert de veac să servească pe turci de nevoile, fără să știrbească nici un drept al țării sale; a știut să înlăture stăpînia austrieșilor, polonezilor și rușilor asupra pămîntului românesc. A știut să lege pe muntenii săi prin relații culturale cu Moldova și chiar și atunci, cînd după ce legăturile politice cu Transilvania au fost întrerupte, a păstrat pe cele culturale cu acest ținut românesc, prin acea operă de cultură, de ajutorare cu țările răsăritului, prin primirea și găzduirea multor fruntași ai orientului — Patriarhi, Mitropoliți, etc., prin operele sale de ctitorii și donații de la Locurile Sfinte, el a știut să înlocuiască pe împărații bizantini de odinioară, socotindu-se ca un urmaș al acestora.

Uneori, în referatele lor, și cu multe amănunte, preoții au evocat pagini de cronică, cu ocazia surorii sale pe tronul Țării românești. S-a arătat că, după moartea Voievodului Șerban Cantacuzino — unchiul său —, Sfatul boierilor, împreună cu Mitropolitul Teodosie și cu Patriarhul ecumenic Dionisie al IV-lea, s-au adunat să aleagă domn pe Constantin Logofătul Brîncoveanu...». Și se ridică toți din Cîrtea Domnească și merseră la Mitropolie și după ce au chemat pe Logofăt i-au spus: «Logofete, noi toți pohtim să ne fii domn. Ne rugăm, nu lăsa țara să intre alți oameni buni sau răi, sau nebuni să o strice, ci fii». Și așa el, și-a luat acest jug asupra sa și a devenit domn creștin al Țării Românești. Alți vorbitori au arătat viața de la curtea voievodală, unde se aflau numeroși cărturari, ca medicul Iacob Pelarino, și Anton Maria del Chiaro, secretarul său, de la care ne-a rămas multe înscrisuri și docu-

mente ale voievodului. Au fost menționate, rînd pe rînd ctitoriile domnești, dintre care unele ne stau martore și azi — Potlogi, Mogoșoia, Rîmnicu Sărat, Mamul, Sfîntul Gheorghe Nou, Sfîntul Ioan grecesc, precum și unele lucrări de restaurare la ctitorii mai vechi ca : Sfîntul Nicolae din Făgăraș, Sîmbăta de Sus și Ocnele Mari, etc.

S-a arătat că, prin excelență voievodul Constantin Brîncoveanu a fost domnul culturii românești. Academia de la Sfîntul Sava, cu predare în limba greacă, înzestrată cu multe surse de venituri (sate, moșii, etc.), cele 5 tipografii : București, Buzău, Snagov, Rîmnic și Tîrgoviște, tipărirea Bibliei și cărților de cult împreună cu opera lui Antim Ivireanul, pe românește, sînt mărturii ale grijii sale pentru cultura românească.

Referatele și completările au arătat toate acestea rînd pe rînd pentru ca să ajungă la sfîrșitul dramatic al domniei și al vieții marelui voievod, urcînd calvarul Golgotei sale, unde a sorbit paharul de durere al patimilor și a primit cununa muceniei ortodoxe, după ce a văzut sfîrșitul fiilor săi, și păstrîndu-și credința neștrămutată, așa cum încuraja pe ultimul său fiu, Mateiaș, zicîndu-i : «Din sîngele nostru n-a mai fost nimeni care să-și piardă credința. Dacă este cu puțință mai bine să mori de 1000 de ori decît să renegi credința strămoșească, pentru a trăi cîțiva ani mai mult pe pămînt».

Spicim cîteva cuvinte din completările celor de față :

P.C. Pr. Vicar *Octavian Popescu* spunea preoților de la protoieria Circa I Capitală : «Voievodul Constantin Brîncoveanu a iubit neamul său mai mult decît oricare altul. A făcut multe călătorii în răsărit și apus și a fost bine pregătit din punct de vedere cultural. Viața religioasă în vremea sa a progresat datorită și faptului că el a întărit-o prin tipăriturile în limba greacă și română, făcute de Mitropolitul Antim Ivireanul». Părintele Profesor *Constantin Galeriu* spunea preoților de la protoieria Circa II Capitală : «Epoca lui Constantin Brîncoveanu hrănește conștiința noastră și a poporului. El a fost un om al neamului nostru, o prezență și un izvor creștin pentru creșterea virtuților acestui popor. Este un reprezentant al spiritualității românești. Între credință și viață a sacrificat viața, păstrîndu-și credința și murind martiric pentru mărturisirea ei».

Pr. Consilier *Vasile Bria* spunea la protoieria Slobozia :

«Constantin Brîncoveanu se integrează într-o epocă aparte. El privește spre occident, dar și spre Bizanț. Ia poziție în fața invaziei otomane. El rămîne ortodox și român, identificîndu-se cu acesta. Ceea ce a crezut a trăit pînă la jertfă. Sub el cultura ajunge la maturitate, iar în vremea lui se nasc mugurii modernismului, iar Biblia rămîne, cu adevărat primul mare monument al culturii noastre».

Pr. *Ion Ionescu* arată că voievodul Constantin Brîncoveanu este ctitorul culturii vechi românești.

Pr. *Lungu Gheorghe*, a vorbit despre mormîntul voievodului aflat la Biserica Sfîntul Gheorghe Nou din București, adus de către Doamna Marica, după 7 ani de odihnă, iar deasupra lespezii a așezat o frumoasă candelă de argint cu inscripție.

Conferința de la protoieriele Circa III Capitală și Giurgiu Nord au fost onorate cu vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care a dat preoților sfaturi și îndemnuri de bună păstorire și comportare în întreaga lor activitate.

Astfel conferința din luna mai a preoților din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor a constituit un omagiu și o aniversare strălucită a 300 de ani de la urcarea pe tron a marelui voievod, precum și de la apariția Bibliei lui Șerban (cum a fost cunoscută) și tipărită prin grija marelui Brîncoveanu.

Pr. DAVID POPESCU

PARASTAS DE DOI ANI DE LA TRECEREA LA CELE VEȘNICE A PATRIARHULUI IUSTIN MOISESCU

În ziua de sîmbătă 30 iulie 1988, la orele 11,00, în Catedrala patriarhală din București, P.S. Roman Ialomiteanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat Sfînta Liturghie, urmată, după pravila bisericească și tradiția noastră strămoșească, de slujba parastasului de doi ani pentru patriarhul Iustin Moiescu, care își doarme aici somnul de veci pînă la obșteasca înviere.

Răspunsurile stranei au fost date de membrii Coralei patriarhale.

Alături de membrii familiei și alte rude ale fericitului întru adormire patriarh Iustin, la slujba parastasului au participat PP.SS. Episcopivicari patriarhali Nifon Ploieșteanul și Vasile Tîrgovișteanul, precum și consilieri ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori de teologie, cadre administrative, numeroși credincioși.

La momentul potrivit, P.S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieșteanul, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a rostit un panegiric în memoria patriarhului Iustin, cel care a condus destinele Bisericii strămoșești timp de aproape zece ani, închinîndu-i, după pilda marilor noștri înaintași, întreaga sa putere de muncă și activitate.

Evocînd unele laturi ale personalității marelui ierarh, de la a cărei trecere la Domnul se împlinesc astăzi doi ani, P.S. Episcop-vicar patriarhal Nifon Ploieșteanul a spus, între altele, următoarele :

«În cea mai înaltă treaptă de dăruire lui Dumnezeu și oamenilor, patriarhul Iustin a slujit sincer Biserica și Neamul, a lucrat pentru unitatea Bisericii și pentru pacea a toată lumea.

Ca fost dascăl de teologie a rămas nemuritor. Oricine poate constata acest lucru, chiar și numai din scrisorile irenice patriarhale și pastoralele trimise ca mitropolit și patriarh, care, fără îndoială, sînt adevărate prelegeri de teologie, exegeză și patriotism.

Amintirea sa va străluci și prin monumentele istorice și de artă bisericească pe care le-a ctitorit — adevărate perle ale Ortodoxiei noastre din Moldova. Restaurările, refacerile de pictură, consolidările și zidirile de noi locașuri, toate vorbesc de la sine.

Ca patriarh, era calm în decizii, iertător în pedepse, săritor la necazuri, activ pentru binele țării.

Încă de la instalarea sa ca Întâistătător al Bisericii, s-a făcut cunoscut prin spiritul de echilibru, chemându-i pe toți la unitate și înțelegere, ca adevărați frați, atât în cadrul Sfântului Sinod, cât și în relațiile cu celelalte Culte din România.

Climatul de înțelegere și colaborare ecumenică din țara noastră îl dorea principiu în consultațiile interortodoxe și în dezbaterile ecumenice. Ecumenismul, această impresionantă mișcare spre unitate a vremii noastre, a fost una din dimensiunile esențiale ale slujirii sale arhierestii, care a durat trei decenii.

Cu autoritatea sa de exeget și cunoscător neîntrecut al Sf. Scripturi a Noului Testament, patriarhul Iustin a susținut că numai argumentarea biblică a Bisericii, locale și universale în același timp, poate să antreneze teologii, clerul și credincioșii într-o înțelegere mai profundă a «chipului propriu» al Ortodoxiei românești. Pe această bază, patriarhul Iustin a promovat o nouă literatură teologică, cunoscută de către noi toți.

Aspectul biblic al păcii, de asemenea, era o preocupare ființială a fostului patriarh. Prin pace vedea tot binele — mama tuturor bunătăților, cum spunea Sf. Ioan Gură de Aur — și în acest spirit a lucrat în toate forurile irenice interne și mondiale. El și-a sprijinit acțiunea de promovare a păcii prin slujire, prin presă și, mai ales, mergând înapoi la izvoare, la Sf. Părinți, prin traducerea lor în limba română.

La veșnica pomenire, la mormîntul patriarhului Iustin, cei trei ierarhi au ridicat, după obicei, coliva și s-a citit rugăciunea iertării.

Într-un singur glas și din toată inima, toți cei prezenți au rostit scurta rugăciune a dezlegării: «Dumnezeu să-l ierte, iar pe noi să ne miluiască!».

După slujba parastasului, la Palatul patriarhal a avut loc, prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, o tradițională agapă de pomenire.

GHEORGHE VASILESCU

RESFINȚIREA BISERICII «ADORMIREA MAICII DOMNULUI» FILIFEȘTI — ȚIRG

Momentul sfințirii sau resfințirii unei biserici se constituie pentru noi românii, întotdeauna, într-o manifestare de mărturisire a dreptei credințe strămoșești, și, în același timp, într-un moment sărbătoresc de unitate și simțire românească autentică!

Și pentru credincioșii parohiei Filipești Țirg, din protoieria Cîmpina, momentul binecuvîntării strădaniilor, de către Prea Sfințitul Episcop NIFON PLOIESTEANUL — Vicar Patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, s-a constituit de asemenea într-un moment înălțător de aleasă trăire și bucurie duhovnicească, ziua de 22 mai, 1988, înscriindu-se la loc de cinste în viața parohiei, lucru

ușor de constatat încă de simbătă seara, cînd, la glasul clopotelor, se așternea parcă, pe chipurile credincioșilor acea rază de mîngiere sufletească, caracteristică celui ce-și simte sufletul curat, împăcat, cu datoria împlinită.

După cuviință, se implinea simbătă spre seară slujba privegherii, în biserică ce în haine noi, de sărbătoare, aștepta binecuvîntarea arhierască spre rostul împlinirii misiunii sale sfinte !

Duminică dimineața, un impresionant sobor de preoți, colegi și apropiați ai părintelui paroh Tache Sterea, în frunte cu P. C. Pr. Emil Enăchescu — misionar protopopesc, și P. C. Pr. Costache Dumitru, protoiereul locului, ajutați de P. C. Diacon Rusu Augustin, de la Sfînta Mînăstire Antim din București și P. C. Diacon Mihai Hau, înconjurați de mulțime de credincioși, îmbrăcați în frumoase costume naționale, anume îmbrăcate spre a cinsti evenimentul, l-au întîmpinat pe Prea Sfințitul Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL — Vicar Patriarhal, care fusese anume delegat de către Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST, a săvîrșit slujba resfințirii bisericii parohiale Filipești Tîrg.

A urmat apoi rînduiala sfințirii bisericii, după tipicul știut, iar apoi slujba Sfintei Liturghii.

Predica zilei a fost rostită de către P. C. Pr. Emil Enăchescu — misionar protopopesc al protoieriei Cîmpina, care în cuvinte pline de simțire a vorbit credincioșilor prezenți despre importanța slăvitului praznic al Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecumenic (duminica a VII-a după Învierea Domnului), subliniind în mod deosebit datoria sfîntă de a ne păstra credința noastră strămoșească, credința părinților, prin dragostea față de sfînta Biserică la sînul căreia am crescut devenind fiii săi cei iubiți.

După cuvîntul părintelui Emil Enăchescu, la sfîrșitul Sfintei Liturghii, s-a oficiat slujba pomenirii ctitorilor și a slujitorilor de mai înainte ai bisericii «Adormirea Maicii Domnului» adormiți în Domnul ! A luat cuvîntul apoi, după îndătinatul polihroniu, P. C. Pr. Costică Dumitru, care, în cuvinte alese a prezentat Prea Sfințitului Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL și tuturor celor prezenți, realizările parohiei Filipești Tîrg, ale credincioșilor și preotului lor, care, prin prezența și slujba oficiată de către preoții slujitori și Prea Sfințitul Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, au fost binecuvîntate !

Firesc, a luat cuvîntul P. C. Pr. Drd. Tache Sterea, parohul bisericii și parohiei Filipești Tîrg, care a făcut o succintă prezentare a modului în care s-au desfășurat lucrările de reparație și restaurare a bisericii, subliniind în cuvîntul său aportul deosebit al credincioșilor parohiei, al Sfintei noastre Biserici, precum și al organelor locale de stat. În încheierea cuvîntului său, cu conștiința datoriei împlinite, părintele paroh, a mulțumit în mod deosebit Prea Sfințitului Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, pentru bucuria ce a făcut credincioșilor parohiei Filipești Tîrg, de a veni în mijlocul lor, și de a le binecuvînta strădania muncii, a credinței și a dragostei lor pentru Dumnezeu și pentru Biserică Sa cea sfîntă !

În numele Prea Fericitului Părinte TEOCTIST — Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Sfinția Sa a adresat tuturor celor prezenți un părintesc cuvînt de învățătură, subliniind în cuvîntul său, importanța pe care o au în viața unei comunități creștine biserica, dar și rolul deosebit pe care în cadrul aceleiași comunități îl au membrii comunității. În încheierea cuvîntului, Prea Sfinția Sa a adăugat :

«Iubiți credincioși,

...Vă aduc în această minunată zi, zi pe care Domnul a făcut-o ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa, binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, dumneavoastră tuturor, dar în primul rînd vrednicilor și bunilor credincioși ai parohiei «Adormirea Maicii Domnului» din Filipești-Tîrg, dimpreună cu preotul lor, Părintele Tache... Fie ca această sîntă și dumnezeiască biserică, la temeliile căreia ați pus munca, credința și dragostea dumneavoastră, să fie pururea lumina călăuzitoare a vieții spre mîntuirea tuturor celor ce o vor căuta. Lăcașul acesta sînt să vă fie ajutor, iar dragostea de glia noastră străbună să vă fie altar rugăciunii curate, în casele și-n sufletele dumneavoastră !

Și, cînd toate acestea vă vor fi podoabă, atunci, după cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos : «toate celelalte vi se vor adăuga vouă !»

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh, să fie cu toți. Amin !»

Pentru osteneala sa, părintele paroh Tache Sterea a fost hirotosit iconom. Astfel, pentru parohia «Adormirea Maicii Domnului» din Filipești-Tîrg, ziua de 22 mai, s-a constituit într-o binecuvîntată ofrandă închinată lui Dumnezeu, iar prezența în mijlocul credincioșilor a P. S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL a însemnat încă o temelie pusă la edificul unei comunități creștine românești, în care munca, rugăciunea și trăirea creștină se împletește în mod armonios cu dragostea de pămîntul acesta atît de scump nouă, lăsat de moșii și strămoșii noștri.

REDACTOR

DIN ACTIVITATEA ARHIEPISCOPIEI TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS ÎN LUNA MAI 1988

Cea de a cincea lună a anului 1988 a oferit cadrul desfășurării unor multiple și diversificate activități bisericești în cuprinsul eparhiei. Asupra citorva mai importante din acestea ne vom opri în cele ce urmează.

HRAMURI DE BISERICI

1. *Metocul Saon.* În ziua de 19 mai — praznicul Înălțării Domnului — metocul Saon din județul Tulcea a serbat hramul după tradiționala rînduială a așezămintelor monahale. Slujba Sfintei Liturghii a fost oficiată de un sobor condus de p. c. preot *Constantin Lungu*, consilier economic.

I. P. S. Arhiepiscop Antim a fost prezent în strana arhierescă, rostind la sfârșit un cuvînt duhovnicesc asupra însemnătății praznicului, îndemnînd pe viețuitoarele metocului și ceilalți credincioși prezenți, la o viață spirituală superioară, la păstrarea credinței strămoșești și a tradițiilor ortodoxe.

2. Biserica Sf. Împărați din municipiul Galați.

La invitația clerului și enoriașilor bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena din Galați, I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica a răspuns cu dragoste părintească, luînd parte, în ziua de 21 mai, la slujba hramului. Din soborul slujitorilor Sfintei Liturghii, condus de p. c. preot *Eugen Drăgoi*, consilier cultural, au făcut parte : p. c. pr. *Marian Munteanu*, secretar eparhial, p. c. pr. pensionar *Igor Jechiu*, fost consilier eparhial, p. c. preoți *Adrian Mihai*, *Gheorghe Buruiană*, *Ion Ionașcu* de la parohia Sf. Împărați, p. c. pr. pensionar *Marin Popa*, îmbisericit la această parohie, p.c. diacon *Costică Gheorghe* de la catedrala arhiepiscopală.

Răspunsurile liturgice au fost date de toți credincioșii, prezenți în număr mare, sub conducerea cîntăreților bisericii.

La momentul împărțirii preotul Marian Munteanu a predicat despre viața și faptele Sfinților Împărați Constantin și Elena.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, I.P.S. Arhiepiscop a hiotesit iconom pe preotul Adrian Mihai, parohul bisericii.

În cuvîntul său de întîmpinare, p. c. preot Adrian Mihai a exprimat bucuria pe care o trăiește parohia, cu prilejul sărbătorii patronului, bucurie amplificată prin prezența înaltului arhipăstor la înălțatoarea slujbă ce s-a oficiat. În continuare a amintit că în anul 1988, locul împlinește 125 ani de la încheierea zidirii și sfințirea sa, oficiată la 3 septembrie 1863 de episcopul cărturar și patriot Melchisedec Ștefănescu. A prezentat apoi cîțiva vrednici slujitori ai bisericii în această perioadă, evidențiindu-le meritele și realizările. În final, a făcut un scurt raport asupra vieții bisericești din parohie și a preocupărilor misionare și gospodărești și a adus mulțumiri I. P. S. Arhiepiscop pentru participare, precum și soborului de slujitori și binecredincioșilor creștini.

Înaltul arhipăstor a rostit un cald cuvînt de învățătură, spunînd între altele :

«În viața unei parohii serbarea hramului rămîne ca o amintire prețioasă în inimile tuturor. Ziua de astăzi ne îndeamnă să ne gîndim la faptele mărețe ale Sf. Împărat Constantin cel Mare. Dacă pînă la el creștinii erau prigoniți, din momentul chemării și convertirii sale, asemenea lui Saul, în viața Imperiului Roman a intervenit o schimbare fundamentală. Libertatea religioasă deplină acordată creștinilor, precum și legile pe care le-a promulgat ne fac dovada că Sf. Împărat a fost cel mai mare misionar al epocii sale. Un alt fapt deosebit al biografiei Sfîntului Constantin cel Mare este lupta sa pentru statornicirea unității Bisericii. Prin Sinodul pe care l-a convocat și prezidat, la Niceea, în anul 325, la care au participat 318 părinți, sub însuflarea

Duhului Sfint a fost fixat în scris adevărul despre Mîntuitorul Hristos, pe care-l rostim și astăzi în simbolul credinței. Această lucrare a adus pacea în biserică și unitatea în credință».

În continuare, I. P. S. Arhiepiscop s-a referit la alte fapte mari ale Sfinților Împărați și cinstirea pe care credincioșii le-o aduc. Apoi a îndrumat pe credincioși la păstrarea unității credinței otodoxe, a felicitat pe slujitori pentru oficierea slujbei hramului și a binecuvîntat pe preoții bisericii și pe enoriași.

3. Mănăstirea Cocoș, județul Tulcea.

Duminică, 29 mai 1988, mănăstirea Cocoș și-a serbat hramul. Participarea I.P.S. Arhiepiscop dr. Antim Nica la sfînta slujbă a sporit și mai mult strălucirea patronului acestui vechi așezămînt monahal dobrogean. Soborul slujitorilor în frunte cu p. c. arhim. mitrofor Teofil Pandele și p. c. protos. Ștefan Gușă, vicar ad-tiv, și-a împletit rugăciunile în cadrul Sfintei Liturghii cu ale viețuitorilor mănăstirii și închinătorilor, prezenți în număr impresionant la marele praznic.

Preotul Florea Lazăr, în predica zilei, s-a referit la semnificația și importanța Pogoririi Sfîntului Duh.

După otpust, starețul mănăstirii, arhim. Gherontie Ștefan, a rostit un cuvînt de întîmpinare, după care p. c. protos. Ștefan Gușă, exarh al mănăstirilor, în cuvîntul său s-a referit, între altele, la folosul duhovnicesc al cercetării Sfintelor mănăstiri de către vizitatori și închinători, precum și la importanța slujbelor ce se săvîrșesc zilnic în aceste așezăminte spirituale.

În încheierea slujbei hramului a luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop spunînd: «Deosebit de importantă este sărbătoarea de astăzi pentru noi creștinii. Duhul Sfint a căruia prăznuire o facem, este pretutindenea, după cum mărturisim în rugăciunea «Împărate ceresc», ce am învățat-o încă din copilărie. El lucrează prin darurile Sale care sînt: pacea, îndelunga răbdare, bucuria sufletească, dragostea frățească, înfrînarea, jertfelnicia și altele. De aceea, ne rugăm în toată vremea ca Duhul lui Dumnezeu să pogoare tot mai mult în inimile noastre, făcîndu-ne părtași de minunatele sale daruri și astfel să ne înălțăm viața noastră pe scara trăirii dumnezeiești.

«Duhul să nu-l stingeți!» ne îndeamnă Sf. Ap. Pavel, adică să ardă în noi permanent focul dumnezeiesc al credinței și dragostei creștinești, păstrînd comuniunea cu Dumnezeu-Tatăl prin rugăciuni neînchinate».

Referindu-se apoi și la alte foloase duhovnicești ale praznicului, I. P. S. Sa a spus în încheiere: «Ați auzit astăzi — iubiți credincioși — că cei care erau adunați în Cetatea Ierusalimului au ascultat predica Sfinților Apostoli, fiecare în limba sa proprie. Acesta este un dar de la Duhul Sfint; nu numai vorbirea în limbi, dar și înțelegerea Evangheliei în limba proprie.

Din mila lui Dumnezeu și pentru români a coborît de la Duhul Sfint un mare dar, anume Evanghelia în limba poporului nostru. Anul acesta sărbătorim 300 ani de la tipărirea Cuvîntului dumnezeiesc — Biblia — în limba română, la anul 1688, lucrare începută de voievodul muntean Șerban Cantacuzino și terminată sub domnitorul martir Constantin Brîncoveanu. Prin aceasta s-a întărit tot mai mult unitatea lim-

bii românești, Biserica sprijinind totdeauna, prin mijloacele sale specifice, viața spirituală și culturală a credincioșilor, dar și idealurile scumpe ale poporului de libertate și bunăstare».

I. P. S. Arhiepiscop a binecuvîntat obștea mănăstirii și adunarea credincioșilor și le-a urat tuturor sănătate, pace și bucurie de la Duhul Sfînt.

INSTALARE DE PROTOPOP

Conferința preoțească din 25 mai 1988 a constituit pentru preoții protopopiatului Tecuci cadrul unui eveniment deosebit. În această zi, I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica a instalat pe noul protoiereu al protoieriei, în persoana preotului *Ioan Dobre*, în locul preotului *Grigore Chivu*, demisionat și retras la parohie.

S-a dat citire Deciziei chiriarhale de numire în funcția de protopop a preotului Dobre, ca și deciziei de atribuții de serviciu.

Înaltul arhipăstor a exprimat cuvinte de apreciere pentru munca depusă de fostul protoiereu, timp de 9 ani de zile, reliefind cîteva semnificative realizări din protoierie.

Prezentînd preoților pe succesorul preotului Chivu Grigore, I.P.S. Arhiepiscop a spus: «Noul protoiereu, preotul Ioan Dobre, ne este nouă bine cunoscut. A activat ca diacon la catedrala arhiepiscopală și o perioadă scurtă ca secretar eparhial. Intrînd în preoție s-a manifestat cu rîvnă multă și pricepere, evidențiindu-se sub raportul pastorației și al activității gospodărești la parohia Băleni, unde a reînnoit biserica și a procurat o casă parohială. Apoi, la parohia Tulucești, județul Galați a dovedit aceleași calități, colaborînd exemplar cu ceilalți preoți slujitori, angajîndu-se și în lucrarea misionară și cu mult folos în acțiuni obștești.

Pentru vredniciile sale pastorale, misionare și gospodărești, a fost luat în considerare de Permanența Consiliului Eparhial și recomandat Departamentului Cultelor, care l-a recunoscut în funcția de protoiereu.

Vă îndemn să-l aveți în mijlocul p.c. voastre ca pe un frate mai mare, să-l ajutați în exercitarea atribuțiilor pe care i le-am stabilit, să-l sprijiniți cu largă deschidere la activitățile din protopopiat».

I.P.S. Arhiepiscop a adresat cele mai bune urări de succes preotului Ioan Dobre, în noua misiune încredințată.

BINECUVÎNTĂRI DE BISERICI

— În ziua de 22 mai 1988, din încredințarea I.P.S. Arhiepiscop dr. Antim Nica, P. S. Episcop-Vicar Lucian Tomitanul a sfințit locașul de rugăciune ridicat în satul *Credința*, pendinte de parohia Plopeni, județul Constanța. Lucrarea s-a realizat prin străduința credincioșilor ortodocși din localitate între care s-a distins familia donatoare Tepuș. Coordonarea acesteia a avut-o preotul paroh Mihai Albuleț.

— La 29 mai 1988, P. S. Episcop-Vicar Lucian Tomitanul, din delegația I. P. S. Arhiepiscop Antim, a oficiat slujba de resfințire a bisericii parohiale din *Fintina Mare*, județul Tulcea, ca urmare a lucrărilor de reparații și pictură în tehnica fresco.

Cu acest prilej P. S. Sa a hirotosit sachelar pe preotul paroh Dumitru Vilcu, coordonatorul lucrărilor.

Preot EUGEN DRĂGOI

RESFINȚIREA BISERICII PAROHIALE DIN MAHMUDIA, JUDEȚUL TULCEA

Una din cele mai vechi localități românești din Delta Dunării este satul Mahmudia. Pe teritoriul așezării izvoarele consemnează localitatea antică *Salsovia*, amintită în Harta lui Peutinger și Itinerarul lui Antoninus (sec. III d.Hr.). În castrul de la *Salsovia* este atestată prezența unor unități militare pentru paza limes-ului roman din zona gurilor Dunării. *Cetatea Crucii* și, mai târziu, *Beștepe Românească* sînt alte denumiri vechi ale anticei *Salsovia*.

Ca peste tot în Dobrogea creștinismul a pătruns de timpuriu și la *Salsovia*, avînd de luptat cu păgînismul în agonie. O inscripție descoperită aici datînd din anul 322 după Hristos, atestă caracterul oficial pe care împăratul Licinius (308—324), încalcînd în mod deliberat libertatea religioasă a creștinilor, garantată prin Edictul de la Milan (313), îl acorda cultului Soarelui.

Inscripția, închinată «Sfîntului zeu Soare» constituie o mărturie a ultimelor eforturi de a salva păgînismul de la pieire.

Prezența timpurie a creștinismului este marcată și de descoperirea la Mahmudia a unui capitel de marmură, decorat cu o cruce, datat în secolele V—VI după Hristos.

Între cele 14 episcopii sufragane Mitropoliei de Tomis, consemnate în *Notitia Episcopatum* din secolele VIII—IX, care înfățișază situația eparhiilor Patriarhiei Ecumenice din secolul al VI-lea, se numără și Episcopia de la *Salsovia*, fapt care dovedește importanța bisericească a localității.

După anul 1821, românii strămutați de la Chilia Veche la *Beștepe Moldovenească* (Mahmudia) ridică o biserică în care așează odoarele aduse de ei de la biserica din Chilia Veche. Fruntașul românilor și ctitorul bisericii este epitropul Nedelcu Gască.

Între 1863—1867 se ridică biserica «Aducerea moaștelor Sf. Nicolae», din paianță, care va dăinui pînă în zilele noastre. Împrejurul său s-a ridicat actuala biserică, un locaș nou, zidit din temelie în anii 1972—1973, prin grija parohului de atunci preot *Gheorghe Ciocănel* și sfințit la 4 noiembrie 1973 de către I. P. S. Arhiepiscop dr. Antim Nica, dîndu-i-se hramul vechii biserici «Aducerea moaștelor Sf. Nicolae». A fost prima biserică sfințită de I. P. S. Sa, după numirea ca titular al Episcopiei Dunării de Jos.

Între anii 1984—1987, biserica a fost pictată, în tehnica fresco, de pictorul gălățean *Enache Aftenie* și dotată cu o nouă catapeteasmă din lemn de stejar sculptat și mobilier artistic executat de meșteri nemțeni. De asemenea, s-a ridicat o impunătoare casă parohială. Toate aceste lucrări au fost inițiate și coordonate de tînărul preot paroh *Grigore Prodan*.

La invitația credincioșilor ortodocși din Mahmudia, în frunte cu păstorul lor, I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica a poposit în localitate în ziua de 9 mai 1988, pentru a reda cultului sfîntul locaș. S-a oficiat înălțătoarea slujbă a resfințirii de către I. P. S. Sa, care a condus

soborul slujitorilor alcătuit din preoții: *Marian Munteanu*, secretar eparhial, *Dumitru Andone*, protoiereul protoieriei Tulcea, *Gheorghe Ciocărel* de la biserica Sf. Trei Ierarhi din Galați, fost paroh al bisericii din Mahmudia, *Neculai Mihalea* de la biserica Sf. Gheorghe Tulcea, *Iacob Ciupitu* de la biserica Independența, județul Tulcea, *Gheorghe Scarlat* de la biserica Beștepe, *Ioan Ciosan* de la parohia Dunăvăț, *Popa Artene Constantin* de la parohia Sarinasuf, care a susținut cu un substanțial ajutor financiar ultimele lucrări de la Mahmudia, *Ștefan Constantin* de la parohia Nămolosa-Sat, județul Galați, *Constantin Oancea* de la parohia Sf. Voievozi Isaccea, *Constantin Ene* și *Eugen Cucu* din eparhia Buzăului, diaconii *Ștefan Popa* și *Costică Gheorghe* de la catedrala arhiepiscopală din Galați.

Un mare număr de credincioși și din localitate și din satele învecinate au participat la impresionantul eveniment.

În momentul împărțirii, p.c. preot Marian Munteanu a predicat despre Sfântul Ierarh Nicolae, patronul bisericii, ca «îndreptător credinței și chip blîndețelor».

După încheierea Sfintei Liturghii, p.c. protoiereu Dumitru Andone a prezentat un scurt raport asupra activităților din cadrul protopopiatului Tulcea, iar preotul paroh Grigore Prodan a informat despre lucrările executate la biserică, viața bisericească din parohie și a adus mulțumiri credincioșilor pentru concursul dat la realizarea picturii și a celorlalte lucrări de înfrumusețare a locașului, precum și I. P. S. Arhiepiscop, care a încurajat și sprijinit material executarea lucrărilor și a resfințit biserica.

I. P. S. Arhiepiscop Antim și-a exprimat bucuria de a reveni după 15 ani la Mahmudia, localitate cu oameni harnici, pescari și mineri la carierele de calcar siderurgic, care au reușit sub coordonarea parohului să finalizeze lucrările noului locaș de cult și a casei parohiale.

I. P. S. Sa a apreciat râvna și perseverența fostului paroh *Gheorghe Ciocănel*, continuate cu elan tineresc de preotul *Grigore Prodan*. De asemenea, a subliniat eforturile unite ale credincioșilor din această zonă a Deltei și prețioasele subvenții ale parohilor Sf. Trei Ierarhi Galați și Sarinasuf, județul Tulcea, destinate împodobirii bisericii din Mahmudia.

Adresîndu-se credincioșilor, I. P. S. Sa a spus: «Iubiții mei fii sufletești, ați ridicat și împodobit acest sfînt locaș. Prin contribuția voastră, v-ați înălțat la ceruri un tezaur de fapte bune, care va cîntări mult în folosul mîntuirii sufletelor voastre. Noi vom pleca de aici și din lumea aceasta, dar urmașii noștri se vor rușă necontenit pentru iertarea păcatelor ctitorilor acestei sfinte biserici».

Înaltul arhipăstor a îndemnat pe cei prezenți la înmulțirea dragostei față de semenii, de Biserica Ortodoxă și de localitatea în care trăiesc, binecuvîntîndu-le râvna și strădania.

Preotului *Grigore Prodan* i-a acordat rangul de iconom, fiind hirotesit la sfîrșitul Sfintei Liturghii.

Pr. EUGEN DRĂGOI

ȘTIRILE

din cuprinsul Eparhiei Buzăului pe lunile martie—aprilie 1988.

I. Din agenda P. S. Episcop Epifanie

2 martie 1988, P. S. Episcop Epifanie a prezidat consfătuirea de lucru cu cadrele didactice de la Seminarul Teologic Buzău, privind îmbunătățirea procesului de învățământ și disciplina elevilor.

13 martie 1988, a oficiat Sf. Liturghie în catedrala episcopală, în cadrul căreia a hirotonit preot și hirotesit duhovnic pe diaconul prof. Gheorghe Mihalcea de la Seminarul Teologic Buzău pe seama paraclisului episcopal. Tot în cadrul aceleiași slujbe a hirotonit diacon pe candidatul Florin Nedelcu.

15 martie 1988, a prezidat conferința preoțească la protopopiatul din Buzău.

16 martie 1988, P. S. Sa a participat la lucrările Sinodului Mitropolitan.

17—18 martie 1988, a prezidat examenul de capacitate care a avut loc la București pentru eparhiile din cadrul Mitropoliei Ungrovlahiei.

20 martie 1988, a oficiat slujba arhierescă misionară la parohia Chiojd I, prot. Pătirlagele, iar la înapoiere a oficiat vecernia cu program misionar la parohia Cătina, protoieria Pătirlagele.

25 martie 1988, a oficiat Sf. Liturghie în catedrala episcopală, în cadrul căreia a hirotonit diacon pe candidatul Săviță Graur.

27 martie 1988, a făcut vizite canonice la bisericile parohiilor: Vadu Pasii, prot. Buzău; Scurtești, Stănești, Dimbroca, Belic, Găvănești, toate din protoieria Rm. Sărat.

3 aprilie 1988, a oficiat Sf. Liturghie în catedrala episcopală din Buzău, iar după-amiază a participat la denie în catedrala episcopală.

5 aprilie 1988, a participat la denie în catedrala episcopală din Buzău.

6 aprilie 1988, P. S. Episcop Epifanie a participat la Sinoadele mitropolitane din Muntenia, Moldova și Oltenia ce s-au desfășurat la București.

7 aprilie 1988, a participat, în conslujire, cu toți ierarhii, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist, la sfințirea Sfintului și Marelui Mir care a avut loc în catedrala patriarhală din București. În aceeași zi seara a participat la denia celor 12 evanghelii la catedrala episcopală din Buzău.

8 aprilie 1988, P. S. Sa a participat la slujba prohodului în catedrala episcopală din Buzău.

10 aprilie 1988, P. S. Episcop Epifanie a oficiat Sf. Liturghie la Învierea Domnului. Tot în aceeași zi, potrivit tradiției, a primit preoțimea din orașul Buzău, cadrele didactice de la Seminarul Teologic și colaboratorii Centrului eparhial, în sala de recepție a palatului episcopal, cu care prilej a rostit un cuvânt adecvat sărbătorii Învierii Domnului, după care a participat și a slujit împreună cu P. S. Gherasim,

Arhiereu Vicar la Vecernie (Învierea a II-a) în catedrala episcopală. Tot în aceeași zi a participat la întîlnirea pe care a avut-o Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cu preoții capitalei și colaboratorii patriarhali și arhiepiscopali, care a avut loc în sala sinodală a palatului patriarhal, P. S. Episcop Epifanie, rostind un cuvînt ocazional cu prilejul acestei recepții.

11 aprilie 1988, P. S. Sa a oficiat Sf. Liturghie în biserica fostei mănăstiri Rogozu, în prezenta casă de odihnă eparhială.

12 aprilie 1988, a făcut vizite canonice la bisericile parohiilor : Garoafa, Tufele, Găgești, Bătinești, Bolotești, toate din protopopiatul Panciu.

13 aprilie 1988, a făcut vizite canonice la : sediul protoieriei Focșani la biserica Sf. Dumitru Uzină ce aparține de parohia Sf. Ioan, Focșani, Donie din Focșani, precum și la biserica parohiei Milcov protoieria Focșani.

14 aprilie 1988, a făcut vizita canonică la fosta mănăstire Vărzărești.

17 aprilie 1988, P. S. Sa a oficiat slujbă arhierescă misionară la biserica parohială din Pătîrlagele, jud. Buzău.

18 aprilie 1988, a făcut vizită canonică la M-rea Rătești.

23 aprilie 1988, a oficiat slujbă arhierescă misionară la biserica parohiei Sf. Gheorghe din municipiul Buzău, cu prilejul hramului.

24 aprilie 1988, P. S. Episcop Epifanie a resfințit biserica parohială Dăscălești, prot. Rm. Sărat hirotesind «sachelar» pe preotul paroh Adrian Bitere.

25 aprilie 1988, P. S. Sa a făcut deschiderea cursurilor de scurtă durată cu preoții din parohiile misionare atât la protopopiatul Buzău cit și la protopopiatul Pătîrlagele.

II. O tradițională sărbătoare

Și anul acesta, cu ajutorul Bunului Dumnezeu angajații Centrului Eparhial, preoții din municipiul Buzău, profesorii și ostenitorii Seminarului Teologic și mulțime de credincioși au participat, împreună cu Ierarhul lor P. S. Episcop Epifanie, la slujba «celei de a doua învieri», la Catedrala episcopală.

Prea Sfinția Sa, mai întii s-a întîlnit cu membrii permanentei Consiliului Eparhial, cu părinții profesori ai Seminarului Teologic din Buzău și cu preoții din municipiul Buzău, în sala de recepție a palatului episcopal unde s-a intonat «Imnul arhieresc», «Hristos a înviat» și slava «Ziua Învierii», după care P. C. Protoieru Dima Stamate de Buzău a rostit un scurt cuvînt, menționînd activitatea desfășurată de P. S. Episcop Epifanie, atât în teren la parohii, cit și la Centrul eparhial din punct de vedere pastoral gospodăresc și nu în ultimul rînd activitatea editorială a diferitelor lucrări cu caracter misionar, istoric și pastoral, arătînd că toate acestea s-au făcut prin grija deosebită a P. S. Sale «pentru care sîntem adînc recunoscători, rugînd pe Bunul Dumnezeu

să-i dăruiască sănătate și putere de muncă întru propovăduirea cuvîntului adevărului pe calea mîntuirii, încheind cu salutul «Să ne trăiți întru mulți ani».

Luînd cuvîntul P. S. Episcop Epifanie a mulțumit P. C. Protoiereu Dima Stamate pentru cuvîntul rostit și a spus printre altele :

«Este o datină străveche ca la aceste sărbători, preoții să se întilnească cu fratele lor mai mare, arătînd prin aceasta dragostea unora față de alții.

Această datină este nu numai la Buzău, ci și în toată Patriarhia Română și așa a fost de mult și va fi mereu. Și astăzi cînd ne întilnim la «Sfînta Înviere» trebuie să ne amintim de Sf. Apostol Pavel, care în Epistola către Evrei cap. 13, vers. 1 spune : «Rămîneți întru dragostea frățească». Această dragoste dintre noi trebuie să ne călăuzească viața, slujind cu dăruire biserica strămoșească.

Aș dori să vă îndemn ca Sfînta misiune preoțească să o îndepliniți cu și mai multă rîvnă așa cum se exprima regretatul întru pomenire P. S. Episcop Antim care adesea spunea : «Slujba ta fă-o deplin». Înseamnă deci ca fiecare preot să-și facă datoria și să fie în ajutorul tuturor cu care vine în contact.

A ne face datoria deplin înseamnă a predica cuvîntul învierii de la amvon, dar mai ales, arătat prin faptele noastre bune. Să lucrezi așa cum îți spune conștiința, care este primul judecător al fiecăruia. «După cum voiți să vă facă vouă oamenii faceți și voi asemenea». Evident mai facem și greșeli, dar să căutăm să ne purtăm cu tact. Cel mai mare judecător este Dumnezeu care judecă cu bunătate și dragoste, dar și cu dreptate.

Să ne străduim și să avem mulțumirea sufletească că ceea ce am făcut, am făcut după glasul conștiinței noastre. În aceste sărbători să iertăm tuturor toate și să îndemnăm la bine pe toți credincioșii noștri.

În Săptămîna Patimilor, de luni pînă miercuri, după rînduielele noastre străvechi, un mitropolit, doi arhierei, din care a făcut parte și P. S. Gherasim, Arhiereu Vicar, preoți și diaconi au pregătit Sfîntul și Marele Mir, iar în Joia Patimilor toți membrii Sfîntului Sinod, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, episcopi vicari și arhierei vicari, în frunte cu P. F. Părinte Patriarh Teoctist, au sfințit Sfîntul și Marele Mir așa cum știți, care se trimite la toate Eparhiile, de unde apoi, la toate bisericile din parohii. Cum bine știm am devenit biserică autocefală din 1885, deci sîntem biserică autocefală și națională și ne conducem după rînduielele noastre tradiționale».

În încheiere P. S. Episcop Epifanie a mulțumit tuturor pentru această revedere la «sărbătoarea bucuriei» evidențiind faptul că la acest popas se află și doi venerabili profesori onorari P. C. Pr. Dr. Vasile Sibiescu și P. C. Pr. Dr. Ștefan Slevoacă, cărora le dorim multă sănătate ca și Prea Cucerniciilor voastre și creștinescul «Hristos a înviat».

După aceasta P. S. Episcop Epifanie împreună cu toți preoții a mers în biserica catedrală și în prezența unui număr mare de credincioși, împreună cu P. S. Gherasim, Arhiereu-Vicar, au oficiat slujba «cele de a doua învieri», iar la sfîrșit P. C. Diac. Prof. Gheorghe Sava a rostit un

scurt cuvînt despre praznicul Învierii, apoi P. S. Episcop Epifanie, a împărtășit tuturor credincioșilor arhieresti binecuvîntări și le-a adresat creștinescul salut «Hristos a înviat» și astfel această tradițională sărbătoare încheindu-se cu imnul arhieresc.

III. Conferințe

1. Conferința preoțească pe luna martie 1988

Prima conferință preoțească din anul acesta, la cele șase protopopiate din Episcopia Buzăului, s-a desfășurat în perioada 15—24 martie 1988, avînd ca temă: «Împreună cu întregul popor, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române omagiază pe Conducătorul Țării, pe primul Președinte al României, Domnul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul împlinirii a șapte decenii de viață și peste 55 ani de activitate în slujba poporului».

Conferința de la protoieria Buzău s-a desfășurat la data de 15 martie 1988, fiind prezidată de P. S. Episcop Epifanie, fiind însoțit de P. C. Vicar Ad-tiv Pr. Teofil Dumitrescu, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Nicolae Bivolaru de la parohia Nașterea Maicii Domnului — Buzău.

Conferința de la protoieria Pătîrlagele s-a desfășurat la data de 16 martie, fiind prezidată din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de către P. C. Pr. Gheorghe Guță — cons. economic — iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Gheorghe Vasiloiu de la parohia Mărunțișu.

Conferința de la protoieria Rm. Sărat s-a desfășurat la data de 17 martie 1988, fiind prezidată din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de către P. C. Pr. Dionisie Grigore — Consilier Ad-tiv., iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Gheorghe Ispas de la parohia Cochirleanca.

Conferința de la protoieria Focșani s-a desfășurat la data de 22 martie 1988, fiind prezidată de P. S. Episcop Epifanie, însoțit de P. C. Pr. Nicolae Popescu, inspector eparhial, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Nicolae Sanda de la parohia «Sfinții Apostoli» din Focșani. Conferința de la protoieria Panciu a avut loc la data de 23 martie 1988, fiind prezidată de P. S. Episcop Epifanie, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Nicolae Păun de la parohia Tulnici.

Conferința de la protoieria Brăila s-a ținut la data de 24 martie 1988, fiind prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de P. S. Gherasim — Arhieriu Vicar —, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Ghiorghică Smeu de la parohia Mircea Vodă.

Atît preoții ce s-au înscris la cuvînt cît și președinții delegați au arătat că această conferință aniversară, ne aduce mari bucurii în suflet, deoarece împreună cu întregul nostru popor, am trăit și trăim momentele aniversare ale Conducătorului nostru iubit Dl. Nicolae Ceaușescu, cu prilejul împlinirii a 70 de ani de viață și peste 55 ani puși în slujba Patriei și a poporului.

Cu sentimente de adîncă mulțumire și prețuire pentru tot ce s-a realizat în acești ani, slujitorii sfintelor altare și toți fiii Bisericii noastre străbune își îndreaptă gîndurile către Bunul Dumnezeu să reverse pacea și darurile sale cele bogate asupra țării și asupra poporului nostru.

P. S. Episcop Epifanie participînd la conferința de la protoierile: Buzău, Focșani și Panciu a omagiat personalitatea D-lui Președinte Nicolae Ceaușescu spunînd printre altele :

«Această aniversare este o zi de sărbătoare deoarece ne-am întrunit să omagiem pe Președintele Țării, pe Domnul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul împlinirii a 70 de ani de viață și peste 55 de ani de activitate în slujba poporului și a țării.

Facem acest lucru, deoarece avem datoria sfîntă de a cinsti pe mai marii noștri. În afară de textele din Sfînta Scriptură, pe care le cunoaștem, «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei 22, 21), «Tot sufletul să se supună înalțelor stăpîniri, căci nu este stăpînire decît de la Dumnezeu, iar cele ce sînt, de Dumnezeu sînt rînduite» (Romani, 13, 1) și altele, avem încă un temei al marelui Apostol Pavel, care spune : «Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru toți oamenii, pentru cîrmuitori și pentru toți care sînt în înalte dregătorii ca să petrecem viață pașnică și liniștită întru toată cuvioșia și buna cuviință» (I Timotei 2, 1—3). Este o datorie de creștini, de clerici, de cetățeni ai patriei și o mîndrie legitimă de a omagia personalitatea Conducătorului nostru și de a scoate în evidență mărețele sale înfăptuiri în cei 23 de ani de cînd este la cîrma țării.

Conducătorul destinelor noastre — Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu și-a desfășurat activitatea mai ales între cele două importante coordonate și anume : 1. Strădania permanentă pentru mai bine și pentru fericirea poporului ; și 2. Dăruirea totală în același scop. Omagîind pe marele bărbat de stat, subliniind activitatea sa în slujba poporului și a idealurilor sale, să procedăm în așa fel încît să trăim faptele trecutului, să trăim și să apărăm mărețele înfăptuiri din epoca noastră. Trebuie să le trăim pentru că, așa cum sublinia Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, «vasta activitate creatoare a Domniei Sale nu s-a mai întîlnit în istoria neamului nostru». Trebuie să apărăm toate aceste realizări, să propovăduim credincioșilor să fie uniți și să-i încredințăm că tot ceea ce se realizează, este pentru asigurarea bunăstării, a liniștii și a vieții pe pămînt».

2. Conferința administrativă din luna aprilie 1988

Prima conferință administrativă din anul acesta la cele șase topopiate, s-a desfășurat în perioada 19—28 aprilie 1988, avînd ca temă : «Sfînta Liturghie, în lucrarea pastoral-misionară a preotului și importanța ei în viața credincioșilor».

Conferința de la protoieria Pătrîrlagele din 19 aprilie a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de către P. C. Pr. Dionisie Grigore — consilier ad-tiv., iar subiectul a fost susținut de P. C. Pr. Constantin Teșcan de la parohia Ungurii.

Conferința de la Protoieria Panciu din 20 aprilie 1988, a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de către P. C. Pr. Nicolae Popescu inspector eparhial, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Emil Crăciun de la parohia Adjud.

Conferința de la protoieria Buzău a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de P. S. Gherasim, Arhiereu Vicar, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Nicolae Iancu de la parohia Săpoca. Conferința de la protoieria Rm. Sărat din 26 aprilie 1988 a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de către P. C. Pr. Gheorghe Guță — Consilier economic, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Costică Popescu de la parohia Măcrina.

Conferința de la protoieria Brăila din 27 aprilie 1988, a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, de P. C. Pr. Gheorghe Guță consilier economic, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Traian Bărbieru de la parohia Grădiștea.

Conferința de la protoieria Focșani din 28 aprilie 1988, a fost prezidată, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie de P. S. Gherasim — Arhiereu Vicar, iar referatul a fost susținut de P. C. Pr. Liviu Curcă de la parohia Cîmpineanca. Referatele întocmite și cercetate de comisiile de lectură au fost competent alcătuite, iar preoții ce s-au înscris la cuvînt au făcut completări prețioase pe marginea subiectului tratat.

Arătînd importanța subiectului tratat putem concluziona că prin conținutul ei, Sf. Liturghie cultivă virtuțile teologice și morale, cele mai înalte idei umanitare și sociale. Prin Sf. Liturghie, Biserica Ortodoxă Română a ținut în jurul său strîns uniți pe toți credincioșii și le-a insuflat spiritul de jertfă în apărarea unității neamului, a tradițiilor și valorilor culturale ale poporului nostru. Atașamentul și participarea credincioșilor la Sf. Liturghie constituie cel mai bun păzitor al dreptei credințe.

Datoria noastră, a slujitorilor este de a fi convinși de marea valoare a Sfintei Liturghii, să o explicăm credincioșilor noștri și să o oficiem cu pietate, pentru a transmite și altora dragostea și interesul pentru această sfințită slujbă de căpetenie a cultului nostru ortodox.

Între Sfînta Liturghie și viața credincioșilor este o strînsă legătură. Sfînta Liturghie este un mijloc de a-i face pe credincioși mai buni și mai folositori Bisericii și societății, întăriți fiind în viața lor de harul dumnezeiesc pe care îl primesc prin dumnezeieștile slujbe, în mod deosebit prin Sfintele Taine.

IV. Sfințiri și resfințiri de biserici

1. Resfințirea bisericii din parohia Banița, protoieria Rm. Sărat, Jud. Buzău.

După terminarea lucrărilor de consolidări și reparații în urma cutremurului din 1986, precum și restaurarea picturii, duminică 27 martie. P. S. Gherasim, Arhiereu Vicar, din încredințarea P. S. Episcop Epifanie, însoțit de la Centrul Eparhial de P.C. Pr. Nicolae Popescu, inspector eparhial, P. C. Protoieru Petrance Grigore și un sobor de preoți, Arhid. Gabriel Sibiescu și Diac. prof. Gheorghe Sava a resfințit biserica cu hramul «Buna Vestire», din parohia Banița.

După resfințire, s-a oficiat, în continuare, Sf. Liturghie arhierască, predica zilei fiind ținută de P. C. Diac. Gheorghe Sava, care a vorbit despre Taina Preoției. Răspunsurile au fost cîntate omofon de toți cre-

dincioșii. La momentul potrivit a fost hirotonit preot și hirotesit duhovnic Diaconul Săviță. Graur pentru parohia Crucea-Dumbrava din protopopiatul Panciu.

După terminarea Sf. Liturghii P. C. Protoiereu Petrache Grigore a exprimat bucuria credincioșilor mulțumind P. S. Episcop Epifanie, pentru grija ce o poartă Sfintele locașuri, iar P. S. Gherasim Arhiereu Vicar, în numele credincioșilor, i-a mulțumit pentru osteneala de a veni să le binecuvînteze munca și strădania prin resfințirea sfintului locaș, făcînd totodată și o scurtă dare de seamă a bisericilor din această zonă, menționînd că aici există numai creștini ortodocși.

A luat, apoi, cuvîntul Pr. suplinitor Florin Stanciu, care a făcut un scurt istoric al bisericii și al parohiei, precum și o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, mulțumind P. S. Episcop Epifanie, în numele credincioșilor, și P. S. Gherasim pentru această binecuvîntare de resfințire a bisericii.

În încheiere a luat cuvîntul P. S. Gherasim, Arhiereu-Vicar, care mai întîi a mulțumit P. S. Episcop Epifanie pentru delegarea oficerii acestei slujbe de resfințire, apoi s-a referit la pericopa evanghelică, menționînd că așa cum Maria Egipteanca a dat dovadă de atîta pocăință, așa ni se cuvine și nouă creștinilor să facem fapte vrednice de pocăință. Pentru strădania depusă la terminarea lucrărilor de la această parohie, preotului suplinitor Florin Stanciu i s-a acordat rangul onorific de «iconom».

În după-amiaza aceleiași zile P. S. Gherasim însoțit de P. C. Pr. Nicolae Popescu, P. C. Protoiereu Petrache Grigore și cei doi diaconi a oficiat Vecernia cu program misionar la parohia Săgeata, în cadrul căreia preotul paroh Florea Manole a ținut un cuvînt de învățătură despre «Sf. Liturghie».

În încheiere P. S. Gherasim a îndemnat pe credincioși să participe la aceste slujbe rinduite de Sf. Sinod, amintind de cele șapte laude ale bisericii noastre și a transmis binecuvîntări arhierești tuturor credincioșilor din partea P. S. Episcop Epifanie.

2. Resfințirea bisericii din parohia Dăscălești, protoieria Rm. Sărat, Județul Buzău.

După terminarea lucrărilor exterioare de reparații și a picturii interioare din nou în tehnica fresco, credincioșii împreună cu preotul paroh Adrian Bitere, au dorit ca să fie binecuvîntată strădania lor prin resfințirea sfintului locaș.

Astfel că, în ziua de 24 aprilie 1988, P. S. Episcop Epifanie însoțit de P. C. Pr. Gheorghe Guță, Consilier economic, Arhid. Gabriel Sibiescu și Diac. Gheorghe Sava, precum și de P. C. Protoiereu Petrache Grigore și un sobor de preoți a resfințit biserica cu hramul «Sf. Ioan Botezătorul» din parohia Dăscălești.

După resfințirea bisericii s-a oficiat, în continuare, Sf. Liturghie arhierească, răspunsurile fiind date omofon de către toți credincioșii și cîntăreții prezenți.

La momentul potrivit P. C. Diac. Prof. Gheorghe Sava a rostit predica zilei cu tema «Biserica, locaș de închinare».

După rugăciunea amvonului, ca semn de recunoștință pentru strădania depusă la înfrumusețarea casei Domnului, preotului Adrian Bitere, i s-a acordat rangul onorific de «Sachelar», fiind hirotesit în fața credincioșilor.

A luat apoi cuvîntul P. C. Protoiereu Petrache Grigore care și-a exprimat bucuria, în numele credincioșilor, și a mulțumit P. S. Episcop Epifanie pentru dragostea de a veni personal să binecuvînteze munca depusă de acești minunați credincioși în frunte cu preotul paroh Adrian Bitere, după care a făcut o dare de seamă asupra bisericilor din această zonă, arătînd că toate sînt bine întreținute și dotate cu cele necesare exercitării cultului.

În continuare, a luat cuvîntul preotul paroh Adrian Bitere care a făcut un istoric al parohiei și o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, mulțumind P. S. Episcop Epifanie pentru osteneala de a veni personal să resfințească acest sfînt locaș cît și pentru ajutoarele bănești primite din partea Centrului eparhial.

În încheiere a luat cuvîntul P. S. Episcop Epifanie care a arătat vrednicia preotului paroh, tînrăr fiind a executat atîtea lucrări într-un timp relativ scurt. De asemenea P. S. Sa a accentuat rolul pe care îl are Biserica pentru credincioși, arătînd că în afară de Biserică nu există mîntuire. Se știe, a spus P. S. Sa că, marii domnitori Ștefan cel Mare, Constantin Brîncoveanu, Matei Basarab etc., au zidit multe locașuri de închinare, scumpe nouă tuturor, în numele credinței ce o mărturisim și pe care trebuie să o păzim cu sfințenie.

P. S. Episcop a îndrumat pe toți credincioșii să păstreze cu respect moștenirea strămoșească, dorindu-le tuturor deplină sănătate, după care s-a făcut îndălinatul polihroniu, pentru P. S. Episcop, conducerea țării și pentru toți credincioșii.

V. Slujbe arhieresti misionare, vizite canonice și administrative, vecernii cu program misionar.

În lunile martie-aprilie 1988, P. S. Episcop Epifanie și P. S. Gherasim, Arhiereu-vicar, în afară de slujbele arhieresti de la Catedrala episcopală, au oficiat slujbe arhieresti misionare și vecernii cu program misionar la parohiile: Chiojd I, Cătina, Pătîrlagele, toate din protoieria Pătîrlagele; Limpeziș, Cernătești, Mătești, Greceanca, Movila Banului, Săhăteni din prot. Buzău; Sf. Nicolae, Cuvioasa Paraschiva, Dăscălești, Banița, Săgeata, toate din protoieria Rm. Sărat; Cazasu, Tudor Vladimirescu, Buna Vestire, toate din prot. Brăila; Sf. Gheorghe Nord, Săpunaru, protoieria Focșani; Valea Sării, Făurei, protoieria Panciu.

Vizite canonice și administrative s-au făcut la parohiile: Sf. Nicolae, Sf. Dumitru, Sf. Îngeri, Sf. Gheorghe, Tuturor Sfinților; Cuvioasa Paraschiva, Simileasca, Greceanca, Săhăteni, Vernești, toate din municipiul și protopopiatul Buzău; Înălțarea Domnului; Cazasu, Scortașul Vechi, Tudor Vladimirescu, Filipești, toate din protopopiatul Brăila;

Sf. Ioan, Mera, Sf. Gheorghe, Donie, Urechești, Palanca, Slobozia Bradului, toate din prot. Focșani; Valea Sării, Făurei, Movilița, toate din protoieria Panciu.

La toate parohiile unde s-au oficiat slujbe arhieresti-misionare, vecernii cu program misionar, vizite canonice și administrative, P. S. Episcop Epifanie și P. S. Gherasim — Arhiepiscop-vicar au insistat asupra păstrării dreptei credințe, în rîndul credincioșilor, iar slujitorilor bisericești li s-au dat îndrumări să respecte disciplina bisericească și financiară, să fie corecți și loiali în toate împrejurările.

VI. *Cursuri misionare de scurtă durată.*

Și în acest an între 25—29 aprilie 1988, în Eparhia Buzăului s-au organizat trei serii de cursuri cu preoții din parohiile misionare, la protopopiatele: Buzău, Panciu și Pătîrlagele.

Aceste cursuri au avut drept scop aprofundarea și reîmprospătarea cunoștințelor teologice, potrivit indicațiilor Sf. Sinod și au fost conduse de delegați ai Centrului Eparhial după cum urmează: P. C. Pr. Teofil Dumitrescu la protopopiatul Pătîrlagele; P. C. Pr. Dionisie Grigore la protopopiatul Panciu; P. C. Pr. Nicolae Popescu la protopopiatul Buzău.

Prelegerile fixate de Centrul Eparhial, au fost susținute de profesori de la Seminarul Teologic Buzău, de părinți profesori onorari și de preoți cu o bună pregătire teologică, făcîndu-se seminarizare după fiecare prelegere și lămurindu-se problemele de doctrină neînțelese.

Tot în această perioadă s-au făcut și exerciții de cîntare omofonă cu cîntăreții din toate parohiile protopopiatelor Buzău, Pătîrlagele și Panciu sub îndrumarea P. C. profesori Arhid. Tudor Mihalache la Buzău, P. C. Diac. Prof. Petre Matei la Pătîrlagele și P. C. Pr. Leon Cristian la Panciu.

P. S. Episcop Epifanie și P. S. Gherasim, Arhiepiscop-vicar, participînd la aceste cursuri au îndrumat preoții să fie exemple bune pentru credincioși și să vegheze la păstrarea dreptei credințe.

De asemenea, cîntăreții au fost îndrumați să fie colaboratori buni ai preoților; să-și facă datoria la strană și să învețe pe credincioși cîntarea omofonă la toate slujbele religioase, dar mai ales la Sf. Liturghie; să se îngrijească de curățenia interioară și exterioară a Sfințelor locașuri și a cimitirelor.

VII. *Hirotonii de preoți, 12 februarie — 30 aprilie 1988.*

1. *Săcăluș Șt. Fănică* — absolvent de seminar, parohia Viișoara — Vidra, protoieria Panciu, județul Vrancea, hirotonit diacon la 6.03.1988, hirotonit preot la 12.03.1988.

2. *Marin D. Radu* — licențiat în teologie, parohia Ciușlea, protoieria Panciu, județul Vrancea, hirotonit diacon la 9.03.1988, hirotonit preot la 13.03.1988.

3. *Nedelcu Florin* — absolvent de seminar, parohia Limpeziș, protoieria Buzău, județul Buzău, hirotonit diacon la 13.03.1988, hirotonit preot la 20.03.1988.

4. *Mihalcea Gheorghe* — licențiat în teologie, hirotonit diacon la 12.03.1988, hirotonit preot la 13.04.1988 pe seama paraclisului Sf. Episcopii.

5. *Graur S. Săviță* — absolvent de seminar, parohia Crucea Dumbrava, protoieria Panciu, jud. Vrancea, hirotonit diacon la 25.03.1988, hirotonit preot la 27.03.1988.

VIII. Decese preoți

† Preotul Vasile Chiriloiu

După o grea suferință, la data de 9 aprilie 1988, a încetat din viață preotul Vasile Chiriloiu, de la parohia Gulianca, protoieria Brăila, județul Brăila.

S-a născut la data de 3 ianuarie 1947, în comuna Balintești, jud. Galați, din părinții Ștefan și Tasia Chiriloiu, buni creștini și cu dragoste de Sfânta biserică.

Copilăria și-a petrecut-o în satul natal, unde a urmat și cursurile școlii primare și gimnaziale, fiind al patrulea copil din cei șapte frați.

După absolvirea celor șapte clase, în anul 1963, reușește la Seminarul Teologic din Buzău pe care l-a absolvit în anul 1968, urmînd și cursurile Institutului Teologic din București, anul I, II, III, dar pe care nu l-a terminat.

În anul 1970, 10 octombrie s-a căsătorit cu D-ra Elena Spînu din localitatea Surdila Greci, din a căror căsnicie au rezultat doi copii.

La data de 10 februarie 1971 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Gulianca, protoieria Brăila, unde păstorește pînă în ultima clipă a vieții sale.

Slujba înmormîntării a avut loc la data de 14 aprilie 1988, la care a participat un sobor de 9 preoți, în frunte cu delegatul P. S. Episcop Epifanie, Dobre Rizea — misionar protopopesc, care a transmis familiei îndoliate condoleanțe și cuvinte de mîngiere din partea P. S. Sale, evidențiind totodată activitatea desfășurată de preotul Vasile Chiriloiu la parohia Gulianca.

Au mai cuvîntat, preot Constantin Teșcan, misionar protopopesc, coleg de școală, care a scos în evidență frumoasele amintiri petrecute în anii de școală precum și faptul că defunctul avea un suflet bun și P. C. Pr. Gheorghe Cloșcă, care a accentuat faptul că era un tată bun pentru copii și familie.

După slujba de prohodire sicriul cu corpul neînsuflețit al preotului Vasile Chiriloiu a fost purtat de preoții slujitori și colegi în jurul Sfintei biserici și în sunetul clopotelor depus în cimitirul parohiei Făurei.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească cu dreptii !

Pr. GRIGORE DIONISIE

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

IOANA CRISTACHE-PANAIT, *Un monument transilvan în Dobrogea, în Studii și cercetări de Istoria artei, seria artă plastică, tom. 32, 1987, p. 78—87.*

Recunoscută a fi una din cele mai autorizate specialiste în arhitectura românească, cu precădere a arhitecturii în lemn, Ioana Cristache Panait se oprește în paginile revistei «Studii și cercetări de Istoria Artei» la monumentul religios transferat de vrednicul de pomenire patriarh Justinian de la Sinaia la ctitoria sa de la Techirghiol, sanatoriul preotesc.

Cercetînd arhitectura monumentului și datele furnizate de documentele istorice, Ioana Cristache-Panait ajunge la alte concluzii decît acelea cu care ne-au obișnuit cei ce au privit cu un ochi fugar frumoasa construcție care constituie azi un punct de atracție al Litoralului românesc. Pornind de la sezisarea făcută în 1953 (la doi ani după transferul bisericii) de către Victor Brătulescu și anume existența în altar a unui panou de lemn pe care se afla următoarea însemnare (azi dispărută): «Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și al Sfintului Duh s-au zugrăvit sf. oltariu în zilele parohului Ilici (sic!) Maer și a plătit socrul său Cotun Matei din Băița», cercetătoarea demonstrează că biserica, azi la Techirghiol, provine de la Maiorești (Mureș), deci din cîmpia Gurghiului. Argumentele sale sînt: observația lui Coriolan Petranu că lăcașul de lemn din Maiorești (fost Hudac), județul Mureș, fusese transportat în curtea castelului Foișor de la Sinaia în anul 1934. Hramul acestei biserițe din lemn era «Sfinții Apostoli», așa cum apar și în catapeteasma bisericii de la Techirghiol. Apoi, între anii 1829—1869 (10 august), la Maiorești a slujit preotul Elisei Maer. De asemenea, locuitorii din Maiorești recunosc și azi că fosta lor biserică din lemn a fost dusă la Sinaia la anul 1934.

În continuare, autoarea precizează : «După sistemul de construcție, tipologie, proporții, ca și prin analogie cu semnele știute pe plaiurile sale, biserica în discuție datează din al XVII-lea veac pe ea aflându-o în conscriptia lui Clain» (p. 80).

Biserica este concepută potrivit unui tip arhaic, asemănătoare unor alte biserici de lemn din zona Mureșului, iar în executarea boltirilor naosului se resimte influența Moldovei. Inițial, biserica avusese prispa (tirnaț) pe latura de sud și în 1838 nu avea clopotnița, după cum se menționează în inventariul întocmit la acea dată. De asemenea, și prin reprezentarea plastică a picturii monumentul aflat astăzi în curtea sanatoriului preoțesc de la Techirghiol se apropie de o serie de monumente asemănătoare păstrate în zona Mureșului (patimile apostolilor, pictură din bolta pronaosului, pilda fecioarelor). Pentru pictura executată în mai multe etape, Ioana Cristache-Panait se oprește la zugravul Grigorie Moldoveanul din Tîrgul Pietrii, întâlnit și la Toplița, Tulgheș și Corbul la mijlocul secolului trecut. Potrivit pisaniei aflate odinioară în altar, probabil că același ar fi putut zugărvi și altarul la anul 1843. Catapeteasma atrage, pe bună dreptate, prin frumusețea execuției pe care diferitele restaurări nu au reușit să le șteargă. Ea ar data de la jumătatea secolului al XVIII-lea, ca operă a zugravului Andrei din Sunfalau (Cornești-Mureș), același zugrav care a împodobit biserica mănăstirii Doamnei din Toplița. Este regretabil însă că la puțin timp după restaurarea acestei frumoase picturi, degradarea ei continuă într-un ritm alarmant.

Precizările aduse de cercetătoarea Ioana Cristache-Panait, atât în ceea ce privește obârșia, datarea și podoaba artistică a bisericiuței cu hramul Sfinților Apostoli ridicată cîndva în secolul al XVII-lea de creștincioși români din Cîmpia Mureșului și rectitorită la Techirghiol de patriarhul Justinian după unele peripeții care i-au alterat aspectul inițial, sînt necesare, spre a risipi eroarea care s-a strecurat în scrisul sau declarațiile unor nespecialiști cu privire la acest valoros monument artistic, creație a geniului popular românesc. După cum încheie scurtul său studiu cercetătoarea noastră, «născută în frumusețea văii Mureșului, în măreția Călimanului, în trăinicia tradițiilor constructive și decorative ale poporului, biserica de la Maiorești, adăpostită la Techirghiol, este pe drept cuvînt, un reprezentant al artei noastre și un martor al unității românești».

Pr. ILIE GEORGESCU

EDOUARD DELEBECQUE, *Les deux «Actes des Apôtres»*, Préface par R. P. Ceslas Spicq, col. «Etudes Bibliques» (Nouvelle série, no. 6), J. Gabalda, Paris, 1986, 430 p., 15×25 cm.

Autorul este profesor de limba greacă la Universitatea din Provence, unul dintre cei mai buni eleniști moderni, avizat în ce privește toate exigențele criticii textuale. A mai publicat o serie de scrieri asupra limbii Sfintului Luca : *Evangile de Luc, texte traduites et annotés*,

Paris, 1976; *Etudes grecques sur l'Evangile de Luc*, Paris, 1976; *Les Actes des Apôtres, texte traduit et annoté*, Paris, 1982. Cartea beneficiază de o Prefață semnată de un reputat exeget al zilelor noastre — C. Spicq, de la Universitatea din Fribourg (Elveția), care prezintă pe autor și importanța operei sale (p. 7—9).

Principalele părți ale cărții sînt: *Introducere* (p. 11—19), *Bibliografie sumară* (p. 25—26), *traducerea versiunii lungi și a versiunii scurte* care sînt tipărite față în față (p. 28—159); *observații asupra celor două texte* (p. 161—162), *Partea întâi: Forma* (p. 163—300); *Partea a doua: Fondul* (p. 301—347); *Partea a treia: Ipoteza: Două date și un autor* (p. 373—414), *Concluzii* (p. 415—417), *Indexul versetelor studiate* (p. 419—424).

În *Introducere*, autorul arată în ce constă problema de care se va ocupa în cartea sa. «Faptele Apostolilor» scrie el, a ajuns la noi sub două forme diferite, una lungă, zisă «occidentală»... și o alta puțin mai scurtă numită impropriu «orientală» (p. 11). Această din urmă versiune are ca sursă principalele mari manuscrise grecești unciiale (Sinaiticus, Alexandrinus, Vaticanus), toate datînd din secolele IV și V. Aceasta va purta numele, în carte, de «versiunea scurtă» sau «textul scurt», prin opoziție cu «versiunea lungă», numită, de asemenea, și «text lung». Printre principalele surse ale acestei versiuni lungi figurează P³⁸, denumit și «papyrusul Michigan», datînd din jurul anului 300, P⁴⁸ (sfîrșitul secolului III), probabil P²⁹ (sec. III). La aceste surse, se adaugă minusculele grecești 383 și, mai ales, 614 din sec. XIII, precum și o serie de citate din Sfîntul Ioan Hrisostom (p. 11). Principalul martor al textului lung rămîne însă, prin lungimea sa, Codex-ul Bezae. Din manuscrisele care cuprind textul lung, autorul mai citează codicii *Floriacensis* (sec. VI), *Perpinianus* și *Gigas* (ambele din sec. XIII), pentru traducerile latine ca și traducerile copte (versiunile sahidică și bohairică), Peșita, importanta versiune siriacă, mai cu seamă versiunea denumită «harcleeană». Versiunea lungă mai este atestată în operele unor scriitorii bisericești latini ca: Fericitul Augustin, Tertulian, Sfîntul Ciprian etc.

Înainte de a expune teoria sa, autorul arată, într-un tablou în cifre, diferențele și asemănările dintre cele două versiuni ale textului Faptelor Apostolilor (p. 17). De ex., în capitolul 1, dintr-un număr de 26 de versete, numai 5 sînt identice, în rest, apar 17 modificări, din care 9 sînt adaosuri, 4 fiind importante și 6 omisiuni.

Pentru a se explica această dublă versiune a Faptelor Apostolilor au fost formulate trei teorii principale. Prima este cea a lui Blass (1895), a doua a lui Ropes (1926), iar a treia a lui Clark (1933). F. Blass (*Acta Apostolorum sive Lucae ad Theophilum liber alter*, editio philologica, Göttingen, 1895), consideră pe Luca drept autor al ambelor texte ale Faptelor Apostolilor. Dintre acestea, primul a fost scris cel occidental la Roma, fiind apoi prescurtat sub forma celui numit oriental. J. H. Ropes (*The Beginnings of Christianity*, part I, *Acts of the Apostles*, ed. by F. J. Foakes Jackson and Kirsopp Lake, vol. III, *The Text of the Acts*, Macmilan 1926) crede că cele două versiuni au fost scrise în ordinea: versiunea scurtă și, apoi, cea lungă, nefiind ambele ale ace-

luiși autor (p. 18). A. C. Clark (*The Acts of the Apostles*, Oxford, 1933) consideră că textul original și autentic este acela al versiunii occidentale. Textul scurt admis în general ca autentic este opera unui abreviator care are o mentalitate diferită de aceea a autorului original. Acest text este mai obscur decât cel occidental (p. 19).

Vorbind despre obiectul cărții sale și despre metoda sa de lucru, autorul cărții pe care o recenzăm precizează că el va adopta, «în general» textul oriental (cel scurt). Uneori însă va prefera textul occidental (cel lung). În urma studiului său amănunțit, E. Delebecque consideră că este necesară reabilitarea textului lung. «Textul scurt, primul în timp, opera autentică a lui Luca, era bun. Textul lung este mai bun» din unele puncte de vedere îndeosebi în ce privește informațiile asupra lui Pavel și asupra celorlalte persoane din anturajul său (p. 21).

În continuarea lucrării sale, E. Delebecque ne oferă, în paralel, traducerea franceză a celor două versiuni ale Faptelor Apostolilor. În textul occidental apar în caracter *ursive* modificările față de textul oriental, iar în caracter *aldine*, adaosurile. Aceasta este, poate, cea mai importantă parte a lucrării, deoarece autorul a identificat în textul lung absolut *toate* modificările și adaosurile pe care le cuprinde acest text, pornind mai ales de la Codex-ul Bezae Cantabrigiensis.

În prima parte a lucrării, intitulată: *Forma*, E. Delebecque studiază în ce constau diferențele dintre textele celor două versiuni ale Faptelor Apostolilor. Aceste diferențe i-au permis să identifice pe un autor al textului lung, preocupat să amelioreze un text anterior (p. 299). În primul capitol al acestei părți (p. 163—178), se urmărește a se demonstra că vocabularul textului lung aparține, indiscutabil, lui Luca. «Se constată, spune autorul, că, atât în ce privește modificările, cât și în ce privește adăugirile, scurte sau lungi, autorul său se folosește de un vocabular cunoscut lui Luca sau foarte lucanian, uneori exclusiv lucanian; în acest din urmă caz, cuvântul este un hapax al Noului Testament» (p. 163). Vor fi analizați, alfabetic, absolut toți termenii grecești întâlniți în modificările și adaosurile din textul lung. În concluzia la acest capitol, autorul constată că cele 79 de cuvinte analizate de el, se găseau deja în Evanghelia după Sfântul Luca, în textul scurt al Faptelor Apostolilor sau în ambele. Ele rămân lucanice, chiar dacă unul sau mai mulți alți autori ai cărților Noului Testament le folosesc, la rindul lor. Aceste cuvinte sau expresii rămân lucanice în diverse trepte. Dintre acestea unele se întâlnesc numai la Sfântul Luca. În acest din urmă caz, ele sînt hapax-uri lucanice ale Noului Testament, figurînd în textul occidental al Faptelor Apostolilor, fie în codicele Bezae, fie în alți martori ai acestui text. Culoarea lucanică a acestei versiuni lungi este accentuată în acele versete în care, în adaosuri, se întâlnesc nu unul, ci două cuvinte ale vocabularului lucanic (vezi 11, 28—29, 15, 5; 19, 6), iar în 9, 6 sînt trei cuvinte și expresii caracteristice acestui vocabular (p. 174). Din cele 79 de cuvinte care reprezintă vocabularul lucanian al textului lung, 53 sînt verbe care «constituie elementul viu al frazei». Unele verbe sînt folosite în sensul lor clasic. Acestea sînt cele mai semnificative, pentru că indică la autorul textului lung, frecventarea unor importanți scriitori ai literaturii grecești.

În afara celor 53 de verbe, cuvintele adăugate sau înlocuite în textul lung, în raport cu cel scurt, sînt substantive exprimînd noțiuni abstracte (p. 176). Din cele 79 de cuvinte adăugate sau modificate în textul lung, 23 sînt *hapax-urii* lucaniene. Cu alte cuvinte, ele nu se mai întîlnesc, în întreg Noul Testament, decît la Luca (Evangelhia și textul scurt al Faptelor Apostolilor) (*Ibid.*).

Autorul evidențiază un număr de 6 cuvinte din care 4 substantive care nu se întîlnesc nici în Evangelhia a treia, nici în textul scurt al Faptelor Apostolilor. Acestea sînt cuvinte pe care le întîlnim în scrierile Sfîntului Apostol Pavel. Dintre acestea, cităm *Βαθμός* (Fapte — textul lung — 12, 10; I Tim. 3, 13), *ἐνεργεία* (Fapte — text lung — 4, 24; de șapte ori la Pavel) etc. (p. 178). Acest fapt demonstrează că autorul a citit opera scrisă a Sfîntului Pavel și că i-a ascultat predica (p. 178). În concluzie, E. Delebecque scrie că vocabularul modificărilor și adaosurilor din textul lung dovedește că autorul lor cunoștea atît scrierile lui Pavel, cît și pe cele ale lui Luca.

În capitolul intitulat *Hapax-urile care aparțin numai textului lung* (p. 179—184), autorul se ocupă de cele 26 de cuvinte întîlnite numai în textul lung al Faptelor Apostolilor (p. 179). Autorul constată că aceste cuvinte proprii textului lung au fost preferate pentru a modifica un detaliu dînd o nuanță și un sens mai puternic afirmativ. Ele sînt mai expresive și mai pitorești. El exprimă o gîndire mai exactă. Totdeauna, ele «sînt un indiciu al posterității textului lung, prin superioritatea pe care o dă acestuia asupra textului scurt» (p. 184). Autorul care a adoptat cuvintele acestei versiuni secunde face dovada că el a practicat lectura marilor scriitori greci (p. 184).

În capitolul *Calitatea limbii grecești în textul occidental* (p. 185—212), afirmația de mai sus este susținută prin analize detaliate, morfologice și sintactice. Autorul subliniază eleganța și priceperea cu care autorul textului lung știe să folosească articolul, adjectivul, substantivul, cazurile și verbul (p. 185—188). Este analizată apoi alcătuirea frazei: propozițiile principale, complete, relative (coordonate, complexe), circumstanțiale, folosirea participiilor, prolepsa, apozitia limitativă etc. Autorul constată că textul lung al Faptelor Apostolilor este mai puțin marcat de influența limbii ebraice (p. 210—211). În concluzie, se scrie că greaca acestui text este cel puțin de valoarea aceleia a lui Luca, în general. Peste tot se pot identifica elenismele adăugate, un respect susținut pentru limba greacă cea mai aleasă, fapt dovedit prin întrebunțarea cazurilor, articolului, a timpurilor și modurilor, a propozițiilor complete, relative, circumstanțiale. În aceste condiții de perfecțiune a limbii și exactitate a afirmațiilor, autorul se întreabă: «Dacă acest text ar fi fost prima formă a Faptelor Apostolilor, pentru ce Luca ar fi simțit nevoia să-l înlătore?» (p. 211). Comparat cu Luca, autorul textului occidental, este vizibil impregnat de aceeași cultură clasică, și anume, sub o formă accentuată, lărgită (p. 212).

În capitolul 4 al părții întii (*Munca de retuș*, p. 213—224), E. Delebecque constată că autorul versiunii lungi folosește modificările față de prima versiune în mod discret în vederea *ameliorării* textului scurt. Capitolul 5 al acestei părți se întitulează *Povestitorul* (p. 225—237).

Autorul cărții notează că deja, în textul scurt, era vizibilă arta povestitorului. În textul occidental, această artă devine strălucitoare (p. 225). Demonstrând afirmația sa, autorul cărții se referă la introducerea elegantă în noile momente ale povestirii, la stilul direct de care dă dovadă autorul textului lung. Luca se străduiește să reinvie, în sinul Bisericii primare, pe Apostolii dispăruți (*Ibidem*). Capitolul 6 al acestei părți se intitulează *Omisiiunile* și se ocupă de omisiunile pe care le întâlnim în textul lung în raport cu cel scurt (p. 239—243). Aceste omisiuni, deși numeroase (aproape 150), prezintă o importanță secundară (p. 239). Multe însă din acestea se datorează unor cauze ca erori de transcriere și copiere a manuscriselor, omisiuni accidentale și involuntare. Acestea trebuie deosebite de cele voite de autorul textului occidental. Autorul se ocupă numai cu acestea din urmă (p. 239).

Mult mai importante decât omisiunile ne apar schimbările intervenite în textul lung în raport cu cel scurt. Capitolul 7, ultimul și cel mai lung al primei părți a cărții (p. 246—297), se intitulează *Modificările*. Acestea sînt numeroase și diverse. Unele nu sînt de o importanță deosebită. Unele însă, chiar cînd ne apar ca inutile la prima vedere, trădează intenția de a adînci și prelungi plăcerea lecturii și pe aceea de a aprofunda contactul cu personajele sau evenimentele descrise (p. 246). Aceste schimbări privesc înlocuiri de cuvinte ca substantivele, schimbări ale funcțiilor substantivului și, deci, a cazurilor, a numărului, a gradelor de comparație. Între modificările importante întîlnite în textul lung, unele afectează mai multe cuvinte. Ele ameliorează fraza și ating adesea fondul expunerii. Acestea suprimă stîngăcii și echivocuri. Textul cîștigă astfel în expresivitate, primește un sens mai savuros și mai profund. Ele aduc adesea unele precizări mai ales asupra vieții Sfințului Pavel (p. 252). Schimbările verbelor dovedesc că autorul textului lung nu procedează niciodată întîmplător (p. 253). E o nouă dovadă a atenției autorului textului lung față de retușarea pînă la detaliu a lucrării sale.

Schimbările din textul lung privind prepozițiile, destul de numeroase, fac dovada că ambele versiuni sînt opera aceluiași scriitor pentru că ele pornesc de la intenții identice (p. 291). Se citește întotdeauna, în textul occidental, un autor preocupat să șlefuiască fraza pentru a o face cît mai suplă și mai exactă în detaliu, trădînd o cunoaștere sigură și precisă a evenimentelor, faptelor, situațiilor, personajelor (p. 291). Citatele din Vechiul Testament sînt făcute, în general, după traducerea greacă (Septuaginta) și, de cele mai multe ori, sînt introduse de vorbitori 1, 20 (cf. Ps. 68, 26 și 108, 8); 2, 17—21 (Ioil, 3, 1—5); 2, 25—28 (Ps. 15, 8—11); 7, 6 (Gen. 15, 13); 7, 42 (Amos 5, 25—27); 7, 48 (Isaia 66, 1) etc. Toate modificările întîlnite, în această privință, în textul lung urmăresc scrierea unei fraze mai clare, mai simple, mai bine redată într-o greacă îngrijită. «Ne putem întreba dacă nu cumva textul lung n-a fost scris pentru un public avînd o cunoștință mai puțin adîncită a faptelor, a ideilor și stilului Vechiului Testament» (p. 297). E de remarcat că, dacă ambele versiuni urmează spiritul și chiar exprimarea traducerii grecești a Vechiului Testament, versiunea lungă este aceea care respectă în general mai mult textul Septuagintei (p. 297).

Partea a doua a cărții se intitulează *Fondul* (p. 299—370) și urmărește să arate în ce constau noutățile, știrile noi aduse la cunoștința cititorului de textul lung și cauza pentru care autorul a procedat la schimbările amintite (p. 299). În capitolul 8, primul din cea de-a doua parte a cărții, intitulat *Adăugirile*, se precizează, încă de la început, că nu toate adăugirile care aduc elemente noi au o importanță egală, dar ele nu ne lasă niciodată indiferenți (p. 301). Multe clarifică, completează sau precizează sensul uneia sau al mai multor fraze (p. 301). O adăugire importantă va fi întîlnită chiar în 1, 14. La textul din versiunea scurtă: «Toți aceștia stăruiau în rugăciune împreună cu femeile», se adaugă «și copiii», un indiciu că, între cei «ca la o sută douăzeci de frați» (1, 15) care se aflau în foisorul din Ierusalim, se aflau și familiile unora dintre ei (p. 302). În 6, 1 se adaugă, la sfîrșitul versetului, «în slujirea evreilor» (p. 50, 304). Sînt unele adaosuri sau schimbări sau amîndouă odată care sînt menite să facă precizări geografice sau istorice și cronologice (p. 307). Astfel, în 1, 5, după «nu mult după aceste zile» se adaugă «nu mai tîrziu de Cincizecime», ceea ce explică trăirea laolaltă și așteptarea cu încredere a celor ca la o sută douăzeci de frați (1, 15) a evenimentului Pogorîrii Sfîntului Duh, în aceeași casă. În 10, 40, după «Dumnezeu L-a înviat», citim: «la începutul celei de a treia zi» și nu «a treia zi» cum scrie în textul scurt (p. 74, 309). În 10, 41, după cuvintele «după învierea Lui din morți» se adaugă «timp de 40 de zile» (p. 76, 309—310). În 12, 1, după «pe unii din Biserică» se adaugă «în Iudeea» (p. 80, 310). În 12, 10, după cuvintele «și ieșind», textul lung adaugă «au coborît șapte trepte» (p. 80, 310), trădînd cunoașterea de către autor a principalelor locuri din Ierusalim (p. 310). În 15, 20 la sfîrșit, autorul textului lung adaugă regula de aur a moralei creștine în forma ei negativă: «Să nu faci altora ceea ce nu vrei ca alții să-ți facă ție». În 15, 30, după «au coborît», se adaugă «la puține zile» (p. 98, 311), subliniindu-se graba cu care a fost adus la cunoștința Bisericii din Antiohia mesajul Sinodului din Ierusalim (p. 311). În 18, 27, textul din versiunea occidentală are următoarea înfățișare: «La Efes, cîțiva corinteni care locuiau aici, care îl ascultaseră (pe Apollo), l-au rugat să treacă cu ei în patria lor; și cum el a încuviințat, Efesenii (Corinteni din Efes) au scris ucenicilor din Corint să-l primească. Și el venind a locuit în Corint, aducînd un puternic ajutor în Biserică» (p. 112, 311). (Textul scurt se poate citi în Noul Testament, ediția din 1979). E semnificativă schimbarea «în Biserică», pentru «cei ce crezuseră». În 20, 4, citim «iar din Efes, Tihic și Trofim» în loc de «iar din Asia...» (p. 120, 312). Am lăsat la urmă, pentru importanța sa deosebită în ce privește precizarea rolului și participării membrilor ierarhiei bisericești la Sinodul din Ierusalim adaosul din textul lung din 15, 12: «Cum preoții și-au dat încuviințarea la ceea ce spusese Petru» (συγκατατίθεμενον δὲ τῶν πρεσβυτέρων τοῖς ὑπὸ τοῦ Πέτρου εἰρημένους). Textul scurt începe acest verset astfel: «Și a tăcut toată mulțimea...» (p. 96, 306—307). Deci Pavel și Barnaba nu vor lua cuvîntul după ce și-a încheiat Petru vorbirea sa, ci după încuviințarea de către preoți a acestei vorbiri, ceea ce arată rolul important manifestat de ei la sinod. Poziția lor va deschide drumul pentru cuvîntarea de încheiere și de concluzii a

lui Iacov, episcopul Ierusalimului, unul dintre ei. Se poate afla de aici felul în care sinodul a ajuns la unanimitatea dorită, treptele obținerii acestei unanimități.

În capitolul 9 al cărții, intitulat *Persoana lui Pavel* (p. 313—316), sint amintite modificările întâlnite în textul lung în legătură cu nașterea și cu participarea sa la unele evenimente și fapte petrecute de acesta (p. 313—336). În 21, 39 citim în textul scurt: «Eu sint iudeu din Tarsul Ciliciei», iar în textul lung: «Eu sint născut în Tarsul Ciliciei» (p. 130, 313). Prin introducerea unor pronume în textul lung este marcată, uneori mai insistent, prezența lui Pavel și participarea lui la un eveniment sau altul (vezi 7, 58; τινος, un oarecare; 20, 24: ἐγώ, eu; 24, 20; 26, 14 etc.) În 11, 28 se adaugă, la începutul versetului, cuvintele «și cînd noi eram adunați» (συνεστραμμένω) δὲ ἡμῶν), după care textul continuă ca în versiunea scurtă: «Sculîndu-se unul dintre ei». Precizarea este importantă pentru că ne arată că autorul Faptelor Apostolilor era de față cînd s-a petrecut acest eveniment (p. 80, 316). Numele lui Pavel este adăugat de mai multe ori în textul lung pentru a se putea face unele precizări suplimentare (vezi 13, 44; 14, 7, 9; 15, 2; 17, 11, 15; 18, 2; 18, 6; 19, 8, 9, 14; 21, 12, 35; 23, 11; 28, 30). În trei texte din versiunea lungă, numele lui Pavel este omis, deși se află în textul scurt. Această omisiune este justificată stilistic de alte adaosuri (17, 13; 21, 37; 22, 25). Se notează apoi că, în textul lung, sint întâlnite importante adăugiri în legătură cu evenimentul de pe drumul Damascului (9, 4—6), ceea ce trădează cunoașterea de către autor a unor amănunte care nu puteau proveni decît din istorisirea Sfîntului Pavel (p. 328), ținînd seama mai ales de faptul că unele din aceste detalii privesc dialogul care a avut loc, cu acest prilej între Iisus și Pavel. Alte adăugiri (16, 9; 20, 18; 27, 15; 19; 27, 29, 30, 35; 28, 16) constituie prețioase precizări cu privire la unele evenimente la care a participat Apostolul neamurilor (vezi și 9, 21; 14, 2; 15, 34; 35; 16, 39—40; 19, 14; 21, 25; 23, 14—15, 23—25; 24, 6—8; 24, 24, 27; 25, 23, 24—26; 27, 1; 28, 18). Rezultă că autorul textului lung este foarte bine informat asupra evenimentelor la care a participat personal Pavel. Unul din aceste evenimente este arestarea și detenția sa la Cezareea și, apoi, drumul pe Mare spre Roma (p. 336). Toate aceste detalii nu puteau să fie cunoscute autorului decît din contactul direct cu Apostolul neamurilor.

În capitolul 10, intitulat *Călătoriile lui Pavel* (p. 335—345), autorul amintește alte modificări și adăugiri întâlnite în textul lung în legătură cu evenimentele din viața lui Pavel. În 9, 31, unde se descrie înflorirea creștinismului în Iudeea, Galileea și Samaria, ca urmare a încetării prigoanei dezlănțuite de Saul se face precizarea: «Toate Bisericile din toată Iudeea, Galileea, Samaria». În textul scurt, textul are forma: «Biserica, deci, din toată...». Asemenea precizări mai pot fi întâlnite în 18, 2 (în legătură cu Acvila și Priscila) și 21, 27, în legătură cu iudeii veniți la Ierusalim din Asia (provincie romană care cuprinde toată partea occidentală a Asiei Mici, p. 338). În 12, 25, textul lung face o modificare importantă încercînd să corijeze textul scurt. În textul scurt scrie: «S-au întors la Ierusalim» (εἰς Ἱερουσαλήμ), iar în textul lung «S-a întors de la (ἀπό) Ierusalim». Varianta textului lung sau occidental nu este firește

obligatorie, deoarece, cea a textului scurt e mai bine susținută de mar-torii textului original al Noului Testament. În 14, 7 textul lung face un adaos substanțial. După: «Ei vesteau Evanghelia», se adaugă: «Și toți locuitorii erau pătrunși de învățătură; însă Pavel și Barnaba au locuit la Listra» (p. 90, 339) (cf. și 14, 19). Textul lung adaugă, de asemenea, unele detalii privind călătoriile lui Pavel și ale însoțitorilor săi în 16, 1, 8, 12; 17, 1, 15; 21, 1, 16—17; 23, 24; 27, 5; 28, 16. Din aceste precizări și adăugiri rezultă că itinerariile misionare ale Apostolului neamurilor erau bine cunoscute autorului textului lung, care face unele comple-tări și precizări oportune. Sînt astfel înlăturate impreciziunile din unele exprimări prea generale ale textului scurt (p. 341). Cronologia eveni-mentelor din viața lui Pavel are de cîștigat în precizări ca urmare a mo-dificărilor întîlnite în textul occidental (vezi 9, 17, 18; 10, 11; 17, 19; 18, 19, 21; 19, 1, 9, 22; 20, 18; 21, 15; 23, 24; 27, 1, 5). Vom reține, ca exemplu, doar precizarea făcută în 20, 18 în legătură cu durata șede-rii Sfintului Pavel la Efes (20, 18). În textul scurt citim: «Cînd ei (preo-ții din Efes) au sosit la el, le-a zis: «Voi știți cum m-am purtat cu voi, în toată vremea, din ziua cea dintîi cînd am venit în Asia». În textul occi-dental, același verset are următoarea formă: «Cînd ei au sosit la el, ve-niți la întîlnire, li s-a adresat: «Voi, fraților, știți ce fel de om am fost cu voi din ziua cea dintîi cînd am venit în Asia, timp de trei ani și chiar mai mult, fără încetare» (p. 122, 343; cf. 20, 31). Toate aceste pre-cizări și adăugiri denotă grija autorului de a retușa un text preexis-tent.

În capitolul 11, *Misiunea lui Paul* (p. 347—370), autorul cărții con-stată că atît textul scurt, cît și cel lung redau integral lucrarea misio-nară a lui Pavel, în toate aspectele sale esențiale: origine, natură, ca-racter și obiect (p. 348). Se constată însă, comparînd cele două texte, că textul occidental sau lung aduce situații noi, mai bine precizate, cu intenții mai bine marcate și definite care creează impresia că autorul său a ajuns la totală înțelegere a lucrării Sfintului Apostol Pavel (*ibid.*) Autorul arată, mai întîi, cum, din textul lung, rezultă cu deosebită forță, că propovăduirea, cuvîntul Sfintului Pavel, este cuvîntul lui Dum-nezeu. Cuvîntul lui Pavel provoacă, în mod deosebit, curiozitatea ascul-tătorilor și este plăcut acestora (vezi 13, 8, unde, la sfîrșitul textului scurt, se adaugă cuvintele: «Fapt este că el (proconsulul Sergius Paulus) îl asculta (pe Pavel) cu plăcere»). În 24, 22, după cuvintele: «Iar după cîteva zile, Felix venind cu Drusila, o iudee», în textul lung se adaugă: «Care cerea să vadă pe Pavel și să-i asculte cuvîntul» (p. 140, 348). Ase-menea adăugiri care marchează interesul pe care îl trezea propovădui-rea lui Pavel se mai întîlnesc în 13, 43, 44—45; 14, 4. În 15, 2, după cu-vintele: «Dar făcîndu-se pentru ei împotrivire cu discuție nu puțină cu Pavel și Barnaba», se adaugă într-o frază intercalată cuvintele: «Pavel zicea de fapt că trebuie (ca cei botezați) să rămînă întocmai ca în ziua cînd au crezut, stăruiind în această privință» (p. 94, 349). În 15, 41, după incidentul care a provocat despărțirea dintre Pavel și Barnaba, Pavel, zice textul scurt, «străbătea Siria și Cilicia» și, adaugă textul lung, «de încredința poruncile preoților» (τάς ἐντολάς τῶν πρεσβυτέρων). Este nu numai o referire la conținutul predicii lui Pavel și la activitatea sa misionară de

după Sinodul din Ierusalim dar și o subliniere a rolului avut de ierarhia bisericească la acest sinod, în concordanță cu adaosul din 15, 12, amintit deja (p. 98, 350). Alte exemple din această categorie de adăugiri în 14, 4; 18, 6; 26, 24.

Alte adaosuri privesc săvârșirea unor minuni. Autorul textului lung face precizarea că acestea sînt săvârșite în numele sau cu puterea lui Iisus Hristos (6, 8; 9, 40; 9, 17; 14, 10; 17, 31; 18, 4, 8; 19, 14). Alte adăugiri privesc lucrarea Sfîntului Duh (vezi 1, 5; 11, 17; 15, 7; 8, 39; 15, 29, 38; 20, 22—23; 24, 10; 26, 1 etc.). Se poate susține că lucrarea Sfîntului Duh este puternic pusă în lumină de textul lung (p. 355). Autorul arată apoi (p. 357—359) cînd e întrebuițat verbul *didaskein* în adăugirile textului lung (9, 25; 11, 2; 14, 7, 19, 20; 17, 4) și *κηρύσσειν*, a proclama, a propovădui (p. 359, 361) (vezi 1, 2; 16, 4; 17, 15; 19, 4; 26, 20; 28, 31). Alte adăugiri privesc felul în care Evanghelia va fi propovăduită nu numai evreilor, ci și neamurilor, subliniind că păgînii vor primi cu mai multă bucurie vestea despre Hristos decît evreii (p. 363—367) (vezi 13, 33; 14, 25; 15, 2; 16, 1; 17, 30, 31; 18, 6; 18, 17; 20, 24; 21, 11; 22, 21; 28, 30). Pentru a pune și mai mult în lumină efectele propovăduirii Sfîntului Pavel, autorul textului lung procedează la alte adăugiri (p. 367—370) (vezi 13, 12; 41; 14, 1, 9, 38; 17, 34; 18, 8; 19, 8, 10; 26, 30; 28, 29). Textul occidental, conchide E. Delebecque, pune în lumină eficacitatea cuvintelor lui Pavel în toate privințele (p. 370). În permanență, lucrarea lui Pavel are ca obiect convertirea sau, mai bine zis, aducerea ascultătorilor la credință (*Ibid.*).

Partea a treia a cărții lui E. Delebecque se intitulează *Ipoteza : două date și un autor* (p. 371—414). Primul capitol al acestei părți (capitolul 13) poartă titlul : *Autorul și datele* (p. 373—396). La început, este făcută observația că textul occidental nu are o existență independentă. El nu există decît legat de textul scurt, acela al Faptelor Apostolilor, scris de Luca, cu care formează un singur tot (p. 373). Problema este dacă ambele versiuni ale Faptelor Apostolilor au unul și același autor (*Ibid.*) «Altfel, cine dacă nu Luca putea să aibă autoritatea de a retușa un text admis, stabilit și cunoscut, un text sfînt, alcătuit de el însuși?» (*Ibid.*). E bine de amintit, scrie E. Delebecque, că fiecare din primele 11 capitole ale cărții indică un autor care se folosește de același vocabular ca și Luca, scrie o limbă greacă la fel de pură ca aceea a lui Luca. Toate modificările și retușurile din textul lung ne lasă să subînțelegem că autorul s-a referit mereu la un text anterior, preexistent, scris de același autor (p. 373—374). În aceste condiții, nu este oare cazul de a conchide și de a propune ideea că Luca, autorul primului text, se confundă cu autorul textului secund? (*Ibid.*). În cazul în care ideea aceasta se admite, rămîne să se răspundă și la întrebarea : cînd au fost scrise cele două texte? (*Ibid.*).

În încercarea sa de a data textul scurt al Faptelor Apostolilor, autorul cărții se referă la posibilitatea ca acesta să fi fost scris în timpul primei captivități la Roma a Sfîntului Apostol Pavel (p. 374—376). El conchide că este imposibil de a afirma dacă cei doi ani ai acestei prime captivități romane au fost suficienți pentru ca Luca să termine redactarea Faptelor Apostolilor în versiunea sa scurtă (p. 376). E foarte proba-

bil ca Luca să fi rămas la Roma pentru a-și termina lucrarea, în timp ce Apostolul neamurilor, după eliberarea din prima captivitate romană, își va continua lucrarea misionară. Fapt este că Luca mai apare, în istoria Bisericii apostolice numai în Epistola a doua către Timotei (p. 376). În continuare, E. Dedebecque aruncă o privire asupra ultimelor călătorii ale Sfântului Apostol Pavel și asupra primelor două Epistole pastorale (I Timotei și Tit, p. 376—378). Toate evenimentele amintite în I Timotei și Tit se petrec între anii 64—67 (p. 377). E foarte posibil ca, în acest răstimp, Luca, rămas la Roma, să-și fi terminat prima versiune a Faptelor Apostolilor, adică textul scurt (p. 378).

În continuare, autorul se ocupă cu a doua captivitate a Sfântului Apostol Pavel la Roma și cu cea de-a doua Epistolă către Timotei. Autorul constată că, în momentele grele prin care trecea Apostolul neamurilor, știind că sfârșitul îi este aproape (II Tim. 4, 6—8), numai Luca era alături de el (*Ibid.*, 4, 29). Lui îi dictează această ultimă și supremă Epistolă (p. 379). Este sigur că la data martiriului Sfântului Pavel (anul 67), Luca terminase redactarea versiunii scurte a Faptelor Apostolilor (p. 380). Moartea învățătorului său, chiar dacă era previzibilă, a fost pentru Luca una din acele lovituri care puteau să-l determine să se întoarcă din nou la lucru pentru a-și relua și termina opera deja începută (*Ibid.*). Toate modificările și adaosurile din versiunea nouă sînt urmarea unei mai adînci înțelegeri a faptelor și evenimentelor descrise, în urma sfârșitului martiric al Apostolului neamurilor (p. 380). Autorul stabilește, în continuare, unele legături semnificative între Epistolele pastorale și versiunea lungă a Faptelor Apostolilor (p. 380—396). Ultimul capitol al cărții (13) se intitulează mai puțin obișnuit *Asimilarea cu Iisus* (p. 397—414).

La începutul acestui capitol, autorul face afirmația că «Luca asimilează pe Pavel cu Iisus, pentru că Pavel imită pe Iisus» (p. 397). Începînd cu evenimentul petrecut pe drumul spre Damasc, Pavel se străduiește, necurmat, să urmeze exemplul Aceluia al Cărui glas coborîse din cer și de a-L imita în faptele vieții sale pînă la moarte (*Ibid.*). Acest efort susținut apare de la un cap la altul al textului scurt. Dar el apare și mai mult în textul lung; *complet și definitiv*, al Faptelor Apostolilor. Aici se manifestă prin adăugiri și modificări *studiate* (*Ibid.*). Moartea lui Pavel, posibilă și, finalmente, sigură, evocă pe aceea a lui Iisus, cu atît mai intens, cu cît expunerea se apropie de sfârșitul cărții lui Luca. Confruntarea dintre Evanghelia lui Luca și Faptele Apostolilor, textul scurt și lung și dintre textul scurt și Epistola a doua către Timotei subliniază și mai mult această idee. Un exemplu : În Evanghelia după Luca, 23, 18, citim : «Pe Acesta omoară-L și eliberează pe Baraba», iar în textul lung al Faptelor Apostolilor, 28, 19, citim : «Dar iudeii împotriviindu-mi-se și mergînd pînă la a urla : «*Omorîți pe vrăjmașul nostru*» (text adăugat în versiunea lungă), am fost nevoit să cer să fiu judecat de Cezarul». Autorul expune și alte texte din Faptele Apostolilor, textul lung, din care socotește că rezultă o asemănare între ultima parte a vieții lui Iisus și aceea a lui Pavel (p. 399—407).

Autorul cărții dedică un subcapitol intitulat *Martiriile lui Petru și Pavel* (p. 407—411), asemănărilor dintre cei doi Apostoli. Autorul exprimă, în această parte a lucrării sale, o idee mai puțin obișnuită și anume că, după martiriul Sfântului Petru, petrecut, după opinia sa, în anul 64, la Roma, Sfântul Apostol Pavel devine probabil «șef al întregii Biserici», iar Epistolele pastorale ar fi o dovadă în acest sens (p. 407).

În *Concluzia* cărții sale (p. 415—417), autorul expune, în rezumat, ideile principale pe care le-a susținut în cele 13 capitole ale acesteia. Obiectul cărții, se precizează, este acela de a arăta, în ce constă versiunea occidentală a Faptelor Apostolilor, în ce măsură ea modifică pe precedentă și ce aduce ea nou. Odată constatările făcute, pe text, se va admite, probabil, că această versiune secundară nu este fără interes și valoare (p. 415). E. Delebecque nu este de acord cu Ropes și Knox care nu acordă nici un fel de credit versiunii occidentale, căreia îi găsec numeroase imperfecțiuni, cum ar fi exprimările naive, inserțiunile bizare, remarcile inutile și stângace, explicațiile tipic superflue, absența informației inedite, detalii care ar fi putut fi lăsate la o parte etc. (*Ibid.*). Pentru Delebecque, textul lung are, ca și cel scurt, drept autor pe același Luca. Textul lung ține cont de evenimentele cele mai recente, necunoscute la data alcătuirii primei versiuni. Versiunea lungă umple lacune, precizează contururi, dă culoare evenimentelor răspunzând astfel unor exigențe ale cititorilor săi (p. 416), care doreau să știe mai mult despre Pavel, despre începuturile Bisericii. Luca a putut să fie martor la lectura publică făcută primei versiuni a Faptelor Apostolilor, al reacțiilor ascultătorilor acesteia, care vor fi solicitat explicații, clarificări. De aici, necesitatea revenirii de către Luca asupra primei versiuni a cărții sale. O astfel de operă nu e de conceput decît după dispariția celui care a avut rolul principal. Autorul celei de-a doua versiuni a Faptelor Apostolilor, Sfântul Luca, își desăvîrșește opera fiind încă sub influența martiriului Sfântului Apostol Pavel (p. 417). Textul occidental este de înțeles numai dacă se acceptă că a fost scris după anul 67, mai exact, la puțin timp după aceasta (p. 417). Peste tot se creează impresia că, după martiriul Sfântului Pavel, Luca conturează pentru viitor «imaginea unui original pierdut» (p. 417). Astfel se încheie opera imensă a unui istoric devenit martor. Ea constă în două cărți (Evanghelia și Faptele Apostolilor), dar se întinde de la nașterea lui Iisus pînă la moartea lui Pavel subînțeleasă în textul lung. La faptele (*πράγματα*, Luca 1, 1) lui Iisus, Luca adaugă faptele (*πράξεις*) Apostolilor. După ce avusese privilegiul de a pune întrebări Mariei, Luca l-a avut și pe acela de a întreba pe Pavel în timpul călătoriilor și al detențiilor sale. «Ajuns într-un moment al istoriei lui Pavel în care este prea tîrziu pentru a face cunoscute faptele sale dintre anii 63 și 67, el a retușat și perfecționat un text inițial pentru a pune în lumină marea misiuni încununată prin sacrificiu» (p. 417). Cartea se încheie cu Indexul versetelor studiate (p. 419—424).

*

Atît versiunea orientală, scurtă, cit și cea occidentală, lungă, a Faptelor Apostolilor, sînt cunoscute, în Biserică, din primele secole, ele fiind folosite de Părinții și scriitorii bisericești, care au preluat numeroase

date din versiunea lungă, folosindu-le drept suport al unor afirmații ale lor. Problema este cunoscută, deci, din cele mai vechi timpuri. Această versiune este cunoscută mai ales din Codex Bezae (D), datînd din secolul al V-lea.

Meritul cărții lui Delebecque constă în aceea că, după ce J. H. Ropes și Knox au negat textului occidental, mai ales ultimul, orice valoare și importanță, el îl reabilitează, într-o bună măsură, oferindu-ne, după analize complete și amănunțite, ipoteza sa : *Două date și un autor*, care nu este lipsită de temeii, fiind, de altfel susținută anterior de F. Blass. Este absolut imposibil să se stabilească astăzi, după trecerea atîtor secole, în modul cel mai sigur, felul în care a apărut, în istoria textului Noului Testament, această așa-zisă versiune lungă a Faptelor Apostolilor și cine este autorul ei. În orice caz ar fi greu de conceput că Biserica ar fi îngăduit ca un text canonic să fie retușat, adăugit sau întregit de altcineva decît de Sfîntul Luca. Mai presus decît orice însă, textul occidental al Faptelor Apostolilor, nu cuprinde, sub nici o formă, elemente caracteristice scrierilor apocrife, nu adaugă decît amănunte privind *aceleași* evenimente pe care le înfățișează și textul canonic, adică cel oriental. Este absolut sigur că autorul acestui al doilea text cunoaște deosebit de bine faptele și evenimentele pe care le descrie și este însoțit de dorința de a face textul oriental, scurt, cît mai complet, de a împărtăși cititorilor săi detalii cît mai numeroase și semnificative asupra evenimentelor la care se referă. Este mai presus de orice îndoială că textul canonic, cel scurt, este mai sobru și mai reținut în ce privește oferirea unor amănunte privind evenimentele pe care le istorisește, dar nici amănuntele date de textul occidental nu pot fi trecute cu vederea, deoarece ele se încadrează, în cele mai multe cazuri, în mod organic, în descrierea evenimentelor și faptelor pe care le întregesc.

Analiza întreprinsă de Delebecque asupra textului occidental este completă și exemplară, trădînd experiența specialistului obișnuit cu expuneri de critică textuală. Cartea cuprinde firește, și afirmații cu care nu putem fi de acord ca aceea că Pavel a devenit, probabil, după moartea lui Petru, șeful Bisericii. Autorul, avînd, în primul rînd, o pregătire filologică nu a adîncit aspectele teologice rezultînd din modificările și adăugirile pe care le întîlmim în textul lung. Dar acestea nu pot fi, firește, discutate și dezvoltate decît în legătură cu ansamblul textului Faptelor Apostolilor. În orice caz, imaginea Bisericii descrise în textul occidental care, nu trebuie să se uite, stă în strînsă legătură cu cel oriental, este identică aceleia descrisă în acesta din urmă, ca și chipurile celor ce au contribuit, prin lucrarea lor, la formarea acestei imagini : Sfinții Apostoli și ceilalți misionari creștini ca și primii membri ai ierarhiei bisericești.

Pr. SABIN VERZAN

Preot profesor HORIA CONSTANTINESCU, *Biserici de lemn din Eparhia Buzăului*, I, Ed. Episcopiei Buzăului, 1987, 400 pagini și 95 imagini foto.

De curînd, un amabil colocatar al blocului care mă adăpostește mi-a adresat pe o ilustrată din Olănești — biserica strămutată din Albac — prima strofă din cunoscuta poezie a lui Octavian Goga. I-am răspuns că asemenea construcții înseamnă și mai mult.

Din Olănești sau din Albac...

Bisericuțele de lemn

Vor fi de-a pururea și-un semn

Din strămoșescul geniu dac.

Adică ele explică «fondul unitar de artă populară românească» pe care Prea Sfinția Sa Epifanie Norocel îl subliniază cu atîta convingere în substanțialul cuvînt înainte la cartea, abia apărută, a distinsului Prea Sfinției Sale întru ascultare preot profesor Horia Constantinescu.

Cuvîntul Prea Sfinției Sale este în esență o impresionantă sinteză a cărții, desprinzînd că, după autor și «la modul general» bisericile din lemn, aflate încă în județul Buzău, aparțin stilului străvechi roman tip navă, cu altarul nedecroșat, cu proscomidarul realizat prin decalarea peretelui nordic al altarului etc., în timp ce, acele din Vrancea îmbracă stilul mai nou bizantin de tip cruciform, cu altarul decroșat, proscomidia aciuiață într-o absidiolă etc. O deosebire se ivește și la pridvor, întrucît, la cele vrîncene pridvorul este situat pe latura sudică.

Tot în acest călduros cuvînt se face elogiul autorului, atît în domeniul profesional didactic dar și ca fertil publicist cu har pe întregul evantai scriitoricesc, în știință și literatură, părintele Horia fiind un veritabil scriitor polivalent. Și n-a uitat Prea Sfinția Sa că, întru multiplele talente ale autorului, se înscrie și acela de împătimit prisăcar. În adevăr, numai un iubitor al binecuvîntatelor maestre ale zborului, exemple de hărnicie, de curățenie și de muncă în comun, ale arhitecturii hexagonului și prisme, migăloase culegătoare de nectar și polen, putea să cizeleze cu atîta migală și precizie tezaurul pe care îl reprezintă bisericile de lemn, pe cale de dispariție.

Semne prevestitoare că, o asemenea culegere mănoasă avea să fie izvodită, a dat Prea Sfinția Sa părintele Horia mai de mult, în perioadele bisericesti. Ex. Biserica din Valea Cătinei, Biserica din Valea Muscelului, cu o încîntătoare vervă a scrisului iar, de curînd, Trei biserici de lemn vrînceane, o adevărată avangardă a bunei vestiri.

Cercetînd sumarul, se desprinde ușor metoda de lucru: întîi aspectul de ansamblu (generalități), apoi cele 90 de perle ale colierului.

Scurtul dar strălucitul excurs în istoria creștinismului românesc i-a oferit prilejul să fixeze începutul bisericilor de lemn în curbura Carpaților, în secolul al IV-lea, amintind apoi de bisericuța cort a goților, căreia desfăcîndu-i-se pînza din jur, a rămas toată de lemn. Și mîngîie sufletul cu presupunerea că Episcopia Buzăului ar fi putut să apară tot în acel veac, servindu-se de un atît de modest lăcaș, încît Radu Vodă cel Mare nu a făcut decît să o reînființeze din zid, în 1500.

Sînt demne de remarcat trei adevăruri documentare :

1. multe din bisericile de lemn au fost ctitorite de modești dar vrednici eclesiști : Spiridon, Teofan, Partenie, Poteca monahi, Vasile și Arsenie arhimandriți, Nifon ierodiacon, Fătu, Lupu, Matei preoți și pînă la mari ierarhi : Costandie Filitti, Chesarie Căpățînă etc.

2. rolul important și innoitor jucat de curentul paisian, Paisie Velicicovski și învățăceii lui hălăduind o vreme prin zonă (Dălhăuți, Trăis-tieni, Poiana Mărului) ;

3. dotația impresionantă, în fondul de carte bisericească, avînd ca centru de difuzare teascurile «domnești», aduse de episcopul «chir Mitrofan tipograf» (1691—1702), mare cărturar din acea vreme, unele din cărți ajungînd în celelalte țărișoare românești și contribuind astfel la unitatea de limbă și simțire românească.

Un impresionant bagaj de cuvinte și expresii din domeniul tehnic arhitectural, semn de adîncă și rafinată erudiție în domeniu, s-a desfășurat în această lucrare, pornind de la simplitatea și armonia casei țărănești din care a derivat biserica de lemn din zonă, pînă la cele ce reprezintă adevărate capodopere de artă și tehnică populară. Ex. îmbinare în coadă de rîndunică sau în lamb, bîrne ecarisate, planuri în elevație sau orizontale, calote semicilindrice sau poligonale, ornamente diverse : festoane elipsoidale, brîie în torsadă, volute, dinți de lup ; abside, clopotnițe, pridvoare, acoperișuri, cosoroabe, arcade etc. cu infinită varietate. Acest bagaj se reține, mai bogat și mai erudit, în partea a doua a cărții, unde se descrie fiecare din cele 90 de biserici.

Din prima parte se impune capitolul istoric, o fantastică viziune desfășurată prin evenimentele petrecute pe întreaga arie a Eparhiei Buzăului secole la rînd, cu surprinzătoare puncte de vedere și o avalanșă de nume sau toponime istorice, îmbinate cu măiestrie logică, într-un limbaj bogat și dinamic.

O analiză, oricît de ponderată s-ar face, pentru partea a doua a cărții, ar fi improprie într-o recenzie, dat fiind numărul bisericilor prezentate. De aceea, recenzentului nu-i rămîne decît a face numai simple spicuiuri și acelea cu titlul de exemplu și să asigure pe cititor de măiestria folosită de autor în cizelură, cu un vocabular surprinzător de variat.

Biserica din Aliceni, spre exemplu, se caracterizează prin plan navă, cu pridvor și naos patrute, iar pronaosul dreptunghiular dispus în transversă pe axul principal, cu pridvor de asemenea patrat și închis iar altarul nedecroșat, și terminat spre est în semihexagon. Bîrnele au fost îmbinate în lungime prin «stepani-stîlpi — montanți evazați». În exterior ele au fost placate cu scînduri, așezate pe verticală. Acoperișul celor trei turle se termină «în sistemul constructiv rusec — bulb de ceapă»... decorația fiind pictată (p. 95).

Imediat următoare (autorul păstrează ordinea alfabetică n.n.) biserica din Anghelești a fost realizată cu absida altarului decroșată și «un pridvor adosat pe latura de sud, pe al cărui coronament se înalță un turn clopotniță». Este așezată pe «un zid de lespezi de mal, umplut cu un subasment de pămînt»... pronaosul fiind despărțit de naos printr-o «cătăpeteazmă a femeilor», în opoziție cu cea de la altar. Biserica se bucură de «o raritate» : bogăția ornamentelor existente pe ancadramentul ferestrei de la altar, incizate în lemn (funia împletită, rozete, flori cu

cinci petale). Și la intrare s-au dăltuit : festoane, rozete, palmete. Biserica nu este pictată. Pe timpă, ca și în rest, sînt cîteva icoane detașate.

Biserica cimitirului din Beceni, cu începuturi din 1526 se distinge printr-un «slon (adică pridvor n.n.) deschis, (deci pe stîlpi de lemn n.n.) cu acoperiș de șindrilă. Acoperișul bisericii este însă din tablă «din care se înalță o turlă patrată și scundă». Corpul principal a fost durat din «bîrne de stejar prinse în scoabe țigănești»... Totul se sprijină pe «un soclu de cărămidă și piatră»... Sub turlă se observă, «o calotă exagonală». Printre ctitori se află «D. D. Grigore Periețeanu», preoți și «toți pravoslavnicii locuitori». Ornamentația de pe stîlpi și cosoroabe rezidă în cioplituri diverse iar în interior icoane încadrate în rame... ușile împărătești au lemnul sculptat și traforat. Pictorul a fost «Naum zograf» (cel care a zugrăvit inițial biserica mare a schitului Cheia de pe Teleajen, n.n.) (p. 105—106).

La biserica din Begu, scîndurile care plachează pereții au fost dispuse orizontal. Pictura a fost așternută în întregime numai în 1889 de zugravul I. D. Aldescu (p. 109—110).

Și la biserica din Bîsca Roziliei — (corect ar fi Rusilii — nume luat de la fineața Rusila — plural Rusilii — de la confluența celor două Bîsca — Mare și Mică n.n.) «construcția de proporții apreciabile» se reține numele lui «Sandru din Zagon maistor de lemnărie» și al meșterului zugrav Nae Constantinescu care a folosit stilul neobizantin. Aici a luat ființă o sală de muzeu (p. 111—112).

Pe o bîrnă de la biserica din Bozioru s-a descifrat anul 1595, Biserica de astăzi este dintr-o a doua etapă constructivă (1774). Ea apare în plan dreptunghiular, avînd altarul și pridvorul decroșate. Pe acoperiș, în dreptul pronosului s-au ridicat «două turnulețe» (deși în fotografie apare numai unul, n.n.), înfundate și placate cu tablă (p. 119 și 120). Bîrnele folosite impresionează prin lungimea lor de 16 metri, dintr-o bucată.

Se reține pentru biserica din Buda o inscripție : «Aici odihnesc osemintele Neagăi, Doamna Țării Românești, soția lui Mihnea Vodă, ale tatălui său Vlaicu (clucer) și altor rudenii», dataată 1936 de Comisia Monumentelor Istorice (p. 126).

Și pentru biserica din Cărpiniștea este suficient a se aminti cele două fotografii, dintre cele mai reușite din volum : biserica însăși, cu silueta sa suplă de plan cruciform, trei turle, corpul placat cu scînduri (p. 129) și ușile împărătești sculptate și pictate fermecător (p. 130). A fost pictată de D. Teodorescu, în 1889.

Biserica fostului schit Găvanu este prezentată pe opt pagini ale cărții. Înseamnă că dispune de un trecut tumultuos și de o bogăție spirituală deosebită. Lăsăm cititorului plăcerea deplină pentru ademenitorul text.

Fotografia mai puțin reușită este totuși suficientă pentru a putea fi apreciată armonia volumelor și amănunțel constructive. Corpul bisericii a fost placat cu scînduri dispuse vertical. În față se vede pridvorul închis. Pe acoperiș, se desfășoară podoaba celor șase turle, patru mai mari, înșirate pe creasta acoperișului și două mai mici, pe absidalele laterale. Aceste turle cresc din acoperiș în trei trepte : 1. o scundă

prismă patrulaterală cu streășină proprie ; 2. o prismă octogonală și, în sfârșit, acoperișul clopot în opt ape iar deasupra «bulbul de ceapă» și crucile.

Autorul ne asigură că «frumuseții exterioare îi corespunde aceeași frumusețe» și interiorului. Printre altele se impune pictura lui Nicolae zugravul și a ajutoarelor sale, printre care și Ion Andronescu din Sibiciu. Au mai lucrat acolo și alți zugravi iscusiți. Această biserică se impune cercetătorului și prin numărul mare de cărți și manuscrise cu mențiuni istorice și obiecte de cult sau prin evenimente istorice de seamă ce s-au petrecut în directă legătură cu ea. Toate acestea au contribuit la declararea ei ca monument istoric în 1960, (p. 169—176).

Este remarcabilă ctitoria marelui vornic Costache Conachi și a soției sale Ileana — fostă Catargiu, din Lărgărești Vrancea (aprox. 1759). Două imagini foto grăiesc cu prisosință despre acest lăcaș : exteriorul bisericii și clopotniței, după renovarea din 1940 (p. 216) și ușile împărătești minunat traforate și pictate (p. 218).

Despre biserica din Mânăstioara — Vrancea este suficient să se reproducă din cele scrise de autor : «Se păstrează aici fermecătoare realizări arhitectonice... acoperișul de șită, a cărui parte vestică, de formă poligonală, depășește cu peste doi metri cosoroaba streășinii... în interior o boltă semicilindrică... Și în tratarea plastică ornamentală se înfățișează aici forme fermecătoare» ca și «prin frumusețea construcției... merită să vieze». Fotografia de la p. 230 — una din cele mai reușite ale volumului, confirmă aprecierea autorului.

Amintindu-se de «Dositei», un vestit sihastru din munții Vrancea (ne îngăduim a preciza că el — Dositei ieromonah a fost una și aceeași persoană cu Dumitrie ieroshimonah, deoarece, între 1823—1825 s-a schimnicit și sihăstrit într-un metoh subteran al schitului Brazi. El a fost fără întrerupere stareț și ctitor la patru biserici din Brazi între 1808—1842, n.n.).

Cititorul va reține desigur și cele scrise despre biserica din Păltiniș, Buzău, atât pentru armonia și frumusețea sa exterioară, cât și pentru meșteșugul dovedit de meșterul lemnar Sandru din Zagon sau meșterii zugravi Daniel și Ioan Aldescu. O atracție cu totul deosebită o exercită modul recent de placare a birnelor în exterior. «O tehnică originală care a reușit să îmbine armonios utilul cu frumosul... o îndrăzneată modernizare, în ritm cu peisajul sătesc... un cîmp pe care se succed panouri de parchet, dispuse vertical și executat cu rafinament...». Imaginea de la p. 259, de asemenea foarte reușită, ilustrează cele scrise.

Istoricul dovedește că începutul atrăgătoarei biserici din Străoane de Sus — Vrancea datează din 1477 când prima ei întrupare a fost ctitorită de trei frați, căpitani din oastea lui Ștefan Vodă cel Mare. În aspectul de astăzi este un unicat și prin altarul dar și pridvorul poligonal ; vădește «o influență transilvană» care conduce pînă la martirul Horea, căpetenia revoluției din 1774, meșter lemnar. Are streășina «mult revărsată peste pereți». Printre elementele cele mai expresive se află tocmai această revărsare care atinge aproape doi metri la fațada dinspre vest. Tot ca element deosebit este turla octogonală care, la jumătatea înălțimii, este înconjurată de o poală subsidentă acoperi-

șului, de asemenea revărsat. În sfârșit, pridvorul se înscrie ca «o (reală) capodoperă de artă populară».

Cele două imagini foto (p. 326 și 327) arată cât de mult se cuvine a evidenția și omagia inițiativa Prea Sfinției Sale Epifanie ca acest monument de artă să fie restaurat.

Iată o altă biserică vrînceană, biserica din Valea Sării. Necunos-cîndu-i-se ctitorii, ea este socotită «expresia întregii obști creștinești»... o ctitorie sătească. Ar exista din secolul al XVII-lea. Elementul cel mai expresiv și distinctiv este planul «octogonal alungit». Se amintește și pridvorul adosat pe fața de sud, deschis, pe 6 stâlpi, deasupra căruia crește foișorul cu acoperiș clopot (foto p. 354).

Un astfel de foișor pe stâlpi se află și pe biserica din Vrîncioaia, edificiu din 1780 «desigur o continuare a altor biserici anterioare care își urcă existența pînă la legenda Vrîncioaia» (foto p. 376).

Acestui bogat conținut i s-au adăugat tabele cu titlurile a 185 de lucrări consultate, selectate dintr-un număr, desigur, cu mult mai mare.

De asemenea i s-au adăugat două sumare — rezumate ale conținutului, unul în limba engleză, celălalt în franceză, pentru a servi și cercetătorilor străini.

Hîrtia de calitate bună, tiparul îngrijit și adecvat, ilustrația, formatul și copertele ilustrate aduc un spor prețios la înfățișarea acestei cărți. Este o plăcere s-o cercetezi și cu atît mai mult s-o posezi. Ea poate satisface exigențele oricărui bibliofil.

Cu un astfel de conținut expresiv, cartea părintelui Horia are mai întîi menirea să păstreze și să arate viitorimii descrierea și imaginea fiecăruia dintre cele 150 de biserici, un ansamblu de opere de artă populară care înglobează în construcțiile lor o fremătătoare istorie a poporului român. Ea poate servi tuturor celor ce vor năzui să întocmească istoria sau monografia oricărei obști dintre cele care s-au înzestrat, de cele mai multe ori, singure și cu puteri proprii, cu asemenea locașuri de cult.

În aceeași măsură va stimula pe alți cercetători din alte eparhii care au pe teritoriul lor asemenea locașuri de rugăciune, să adauge prin strădaniile și talentele lor astfel de covoare măiestrite pentru îmbogățirea și înfrumusețarea istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

Cît despre munca și harul cu care părintele Horia a făurit această prețioasă carte, ctitorul poate face o simplă comparație, pornind de la albina îndrăgită de autor. Savanți entomologi au stabilit că, pentru a produce un kg. de miere, o albină trebuie să întreprindă atîtea zboruri care adunate, ar egala distanța pămînt-lună și invers. Dacă, în locul kilogramelor de miere, s-ar lua în calcul cele 150 de biserici din acest prim volum, îi rămîne ctitorului să dezlege frumoasa și interesanta problemă creată de autor.

Robust, încă viguros și sănătos, cu putere și dornic de muncă fiind, se așteaptă ca părintele Horia Constantinescu să adauge pe răbojul scrierilor sale alte frumoase și valoroase opere.

GION D. IONESCU

POLIHRONION

glas II Di

Pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh.

TEOCTIST

Prelucrare în stil psaltic
de Ierod. SĚBASTIAN BARBU-BUCUR

Pre stă - pî - nul și Pa - tri - ar - hul no - stru
Pre stă - pî - nul și Pa - tri - ar - hul no - stru

Te - oc - tist, Doa - mne îl pă - ze - ște, Doa - mne îl pă -
Te - oc - tist, Doa - mne îl pă - ze - ște, Doa - mne îl pă -

ze - ște, în - tru mulți ani, în - tru mulți ani, în - tru
ze - ște, în - tru mulți ani, în - tru mulți ani, în - tru

mulți ani stă - pî - ne! Mulți
mulți ani stă - pî - ne! Mulți

ani, mulți ani,
ani, mulți ani,

mulți ani. Mulți a -
mulți ani. Mulți a -

ani, mulți ani stă - pî - ne,
 ani, mulți ani stă - pî - ne,
 mulți ani stă - pî - ne, mulți ani.
 mulți ani stă - pî - ne, mulți ani.
 Mulți, mulți ani stă-pî -
 ne. Mulți, mulți ani, mulți
 ne. Mulți, mulți ani, mulți
 ani, mulți ani, mulți ani,
 ani, mulți ani, mulți ani,
 mulți ani, mulți ani,
 mulți ani. Mulți ani, mulți
 mulți ani. Mulți ani, mulți

ani - stă - pî - ne, mulți ani.
 ani - stă - pî - ne, mulți ani.

Pre stă - pî - nul și Pa - tri - ar - hul no - stru
 Pre stă - pî - nul și Pa - tri - ar - hul no - stru

Te - oc - tist Doa - mne îl pă - ze - ște, Doa - mne îl pă -
 Te - oc - tist Doa - mne îl pă - ze - ște, Doa - mne îl pă -

ze - ște în - tru mulți ani, în - tru mulți ani,
 ze - ște. în - tru mulți ani, în - tru mulți ani,

în - tru mulți ani, mulți ani, mulți ani,
 în - tru mulți ani, mulți ani, mulți ani,

mulți ani, mulți ani,
 mulți ani, mulți ani,

stă - pî - ne.
 stă - pî - ne.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI
UNGROVLAHIEI

- a) *Arhiepiscopia Bucureștilor*: Agenda de lucru a Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST pe perioada 16—31 mai, 1—15 iulie (Pr. Ioan Bănățeanu); O nouă serie de cursuri pentru muzeografi (Pr. David Popescu); Cea de a II-a Conferință preoțească a clerului din Arhiepiscopia Bucureștilor (Pr. David Popescu); Paștas de doi ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Iustin Moisescu (Gheorghe Vasilescu); Resfințirea bisericii «Adormirea Maicii Domnului» — Filipești Tîrg (Redactor) 122
- b) *Știri din cuprinsul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos*, Pr. Eugen Drăgoi 132
- c) *Știri din cuprinsul Episcopiei Buzăului*, Pr. Grigore Dionisie 138

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

- Ioana Cristache-Panaït, *Un monument transilvan în Dobrogea*, în «Studii și cercetări de istoria artei», Seria artă plastică, tom. 32, 1987, p. 78—87, Pr. Ilie Georgescu 148
- Edouard Delebecque, *Les deux «Actes des Apôtres», Preface par R. P. Ceslas Spica*, col. *Etudes Bibliques* (Nouvelle série, no. 6), J. Gabalda, Paris, 1986, 430 pag., 15×25 cm, Pr. Sabin Verzan 149
- Preot Profesor Horia Constanținescu, *Bisericii de lemn din Eparhia Buzăului, I*, Editura Episcopiei Buzăului, 1987, 400 pagini + 95 imagini foto, Gion D. Ionescu 161
- FOLIHORION — glas II — Închinat Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, Prelucrare în stil psaltic de Ierodiacon Sebastian Barbu-Bucur 166

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI

41.630